

STANISŁAW KASZTELOWICZ i JÓZEF MADEJA

MÓWIMY PO POLSKU

PODRĘCZNIK
DO NAUKI JĘZYKA POLSKIEGO

WYDANIE DRUGIE POPRAWIONE

PAŃSTWOWE ZAKŁADY WYDAWNICTW SZKOLNYCH

WARSZAWA 1946

STANISŁAW KASZTELOWICZ i JÓZEF MADEJA

MÓWIMY PO POLSKU

PODRĘCZNIK
DO NAUKI JĘZYKA POLSKIEGO

WYDANIE DRUGIE POPRAWIONE

PAŃSTWOWE ZAKŁADY WYDAWNICTW SZKOLNYCH

WARSZAWA 1946

ST. KASZTELOWICZ projektował całość podręcznika,
napisał: „Czytanki” i „Gramatykę”
J. MADEJA napisał: „Polskie głoski i litery”
część czytanek i opracował „Słownik”.
J. MROSZCZAK wykonał ilustracje.

Książka zatwierdzona pismem Ministerstwa Oświaty
Nr. VI. 349/45 N. z dnia 21 września 1945 r. jako pod-
ręcznik pomocniczy do nauki języka polskiego na Zie-
miach Odzyskanych.

Podpisano do druku dnia 3. VII. 1946 r.

Arkuszy druku 16,5

Nakład II 50.000 egz.

Zamówienia Nr. 768

Drukarnia Nr. 2 — Katowice, Batorego 4.

R 3638

I
POLSKIE
GŁOSKI I LITERY

tato Ela Ola mama

tato i Ela i Ola i mama

to tato a to mama

to Ela a to Ola

A a l k m T t O o s E e P p i

Oto las, a tam ptak.
A kto tam? — To Olek.
Olek ma samolot.
To samolot Olka.
Ptak lata.

A a l k m T t O o s E e P p i

kura i kogut miska garnek

Anna ma garnek. To garnek, a
to miska. Oto dom. Kura i kogut.

n G g r U u d j K

Tu Anna i kot.

Anna ma garnek.

Tam miska i mleko.

A kto to? — To kot Anny.

Kot pije mleko.

A kto to? — To Anna.

n G g r U u d j K

but

dym

bulka

Romek

Olek

Tomek

tato

las

koło

okno

jajko

Ela

Anna

Ola

mama

miska

Co to jest?

To jest:

To jest but.

Kto ma but? Bolek ma but

Kto ma jajko? Anna ma jajko

Co to jest? To jest koło.

Kto ma koło? Romek ma koło

To dom. A co to jest? To jest dym

Kto to jest? To jest mama. a to jest tato.

Tam jest kura. Tu jest kogut.

Tomek rysuje koło. Romek je jajko.

B b C c Ł ł R r Y y

Co robi Tomek?
Tomek rysuje koło.
Co robi Romek?
Romek je jajko.
Co robi kot?
Kot pije mleko.

Kto to jest?
To jest Romek.
To jest Anna.
To jest Olek.
To jest mama.
To jest tato.

Co to jest?
To jest garnek.
To jest bułka.
To jest mleko.
To jest but.
To jest samolot.

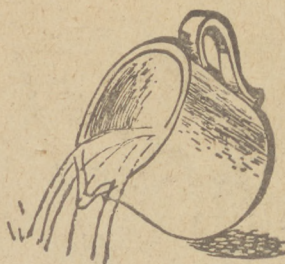
Ptak lata. To samolot Olka. Tu jest las, a tam jest Olek.
Anna ma garnek. Kot pije mleko. Tam jest miska i mleko.
Co robi Tomek? Tomek rysuje koło.

B b C c Ł ł R r Y y

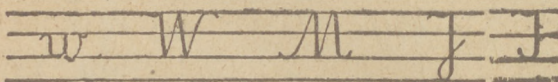
Gramatyka I, § 1a i b.

jabłko

woda

W w M J I

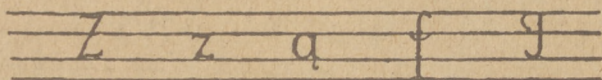
Tu jest tato, a tam jest Janek.
To jest sad. Tu owoce.
Tam jest altana. Jabłko — to owoc.
Ela myje owoce.

Kto to jest? To jest Romek. Co robi Romek? Romek je
jabłko. Co robi mama? Mama myje jabłko.

dab kosa koza firanka

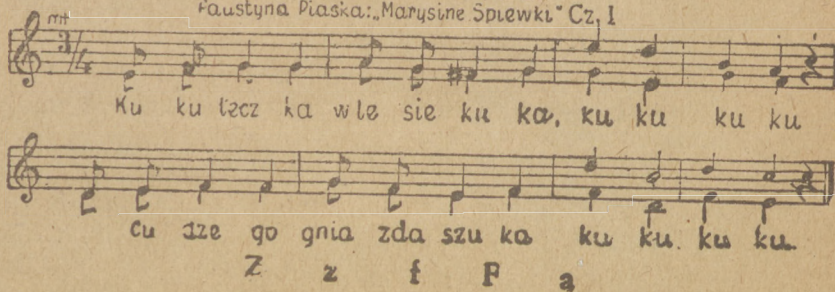
Janek ogląda dab To jest firanka
To kosa a to koza Koza daje mleko

To jest łąka. Tu są krowy i kozy i owce. Krowy i kozy dają mleko. Tam stoi dab. Oto zając!

Kukułeczka

Faustyna Piaska: „Marysine Spiewki” Cz. I

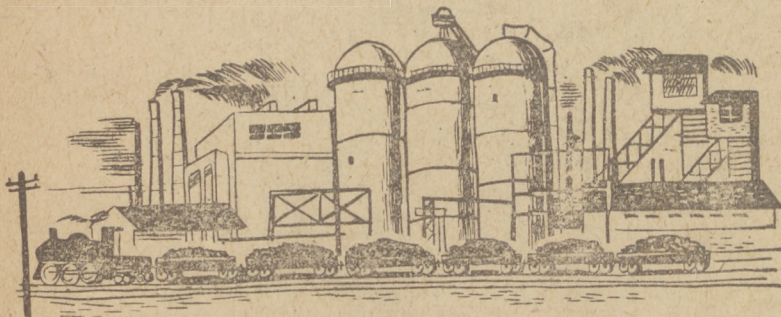

Hanka dach chleb

Hanka ma chleb. Dach jest wysoki. Co robi Helena? Helena je chleb. Hanka, Halina i Henryk rysują domy.

H h ch D

H U T A

To jest huta. Huta ma kominy. Kominy dymią. Huta ma okna. Tu tato pracuje. Oto tato Janka. Kominy, kominy i dym, dym — oto huta.

Kto to jest? To jest tato. Co robi tato? Tato pracuje. Co to jest? To jest huta, a to jest dach. Kto ma jabłko? Romek ma jabłko. Kto ma chleb?

H h ch D

Gramatyka I, § 3.

żaba

nożyce

drzewo

orzech

Hanka ma nożyce. Janek ma
orzechy. Tu stoi drzewo, a tu jest
żaba. Żaba rechoce ra, ra, ra.

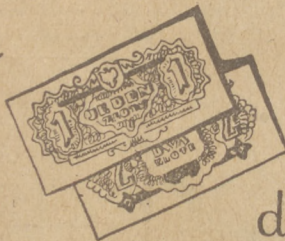
1 jeden złoty

2 dwa złote

chleb-chleby

huta-huty

zajac-zające

dom-domy

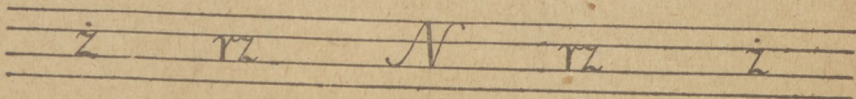
dach-dachy

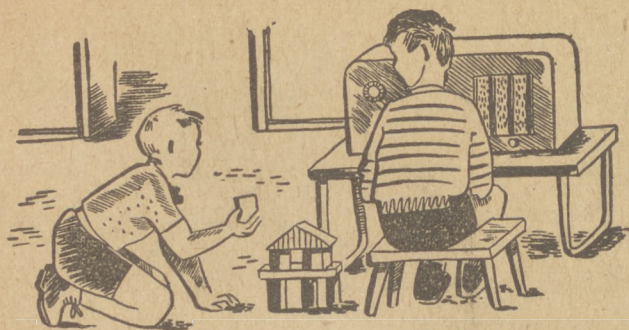
firanka-firanki

$$1 + 2 = 3$$

Jeden i dwa jest trzy

Jeden orzech i dwa orzechy jest trzy orzechy. Jeden chleb
i jeden chleb jest dwa chleby. Jeden złoty i jeden złoty jest
dwa złote.

Janek buduje dom. Olek słucha radia.

Kto to? To Janek i Olek. Janek i Olek słuchają radia. Halo! Halo! Tu Polskie Radio Katowice! Nadajemy słuchowisko: Polacy budują domy, huty i fabryki!

Co robi Janek? Janek buduje dom. Co robi Hanka? Hanka je jedno jajko. Co ma Romek? Romek ma dwa jabłka. Kto słucha radia? Olek słucha radia.

1 samolot	1 koło	1 okno	1 fabryka	1 orzech
2 żaby	2 kozy	2 domy	2 zające	2 garnki

jeden	jedna	jedno	dwa	dwie	dwa
dom	huta	jajko	domy	huty	jajka
komin	kura	drzewo	kominy	kury	drzewa
kogut	miska	jabłko	koguty	miski	jabłka

ten

ptak
but
las
Romek
sad
orzech

ta

kura
bułka
woda
Ela
huta
łąka

to

mleko
jajko
okno
koło
radio
drzewo

ż rz N rz ż

Gramatyka I, § 3.

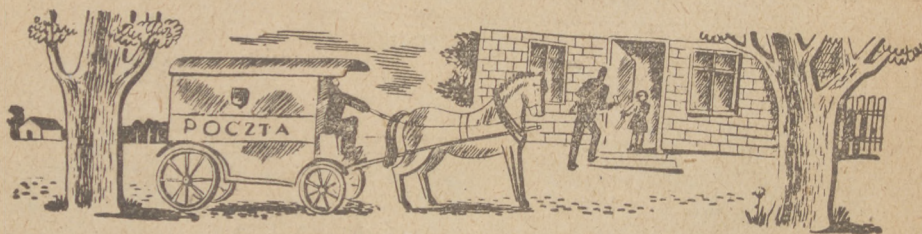
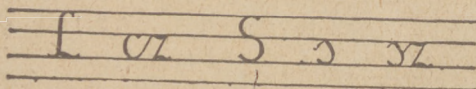

czapka

szkoła

Anna pisze

To jest czapka Janka. Anna ma zeszyt.
Anna pisze litery z ż s. Co to jest?
To jest szkoła. Szkoła ma cztery okna.

POCZTA

To jest pocztka. Listonosz ma paczki i listy. Oto list i jedna paczka! Janek ogląda znaczek. Znaczek kosztuje jeden złoty.

Janek ogląda znaczek. Co ty oglądasz? Ja oglądam zeszyt.

Czy masz chleb? Mam chleb. Romek ma także chleb. Co ty masz? Mam list. Czy masz kota? Czy masz mleko? Czy masz jabłko?

L

cz

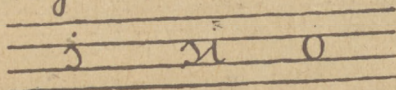
S

s

sz

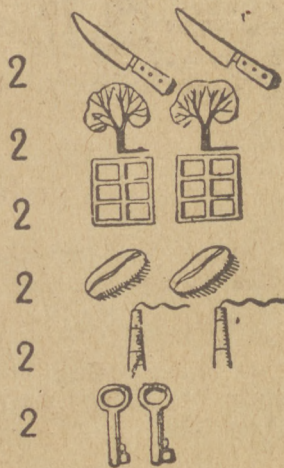
Zosia śpiewa śliwka nóż Basia gotuje
 Tu jest jeden nóż a tam są dwa noże.
 Zosia śpiewa, a Basia śpiewa i gotuje.
 Zosia i Basia śpiewają. Zosia i Basia
 to siostry Mama pokazuje śliwki.
 Tu są trzy śliwki i dwa jabłka.

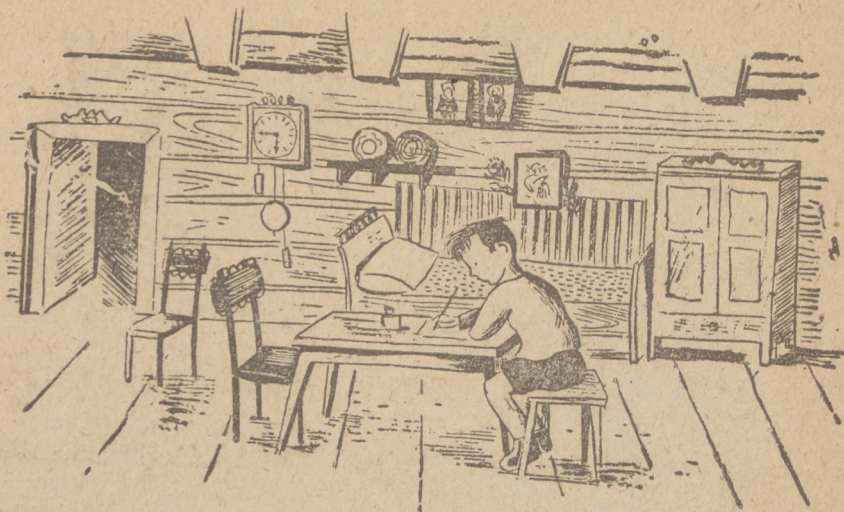

To jest

To są:

POKÓJ

Oto pokój. W środku jest stół. Na lewo stoją dwa krzesła. Na prawo jest szafa i łóżko. Co wisi na ścianie? Zegar wisi na ścianie. Kto tu jest? Tu jest Janek. Janek rachuje.

Co robi matka? Matka gotuje. Co robi Janek? Janek rachuje. Co pije Hanka? Hanka pije mleko.

Janek

Co oglądasz?
Co robi Hanka?
Kto śpiewa?
Co stoi na prawo?
Co stoi na lewo
Czy masz śliwki
Czy Hanka ma jabłka?

Romek

Oglądam stół.
Hanka gotuje.
Mama śpiewa.
Na prawo stoją dwa krzesła.
Na lewo stoi łóżko
Mam trzy śliwki.
Hanka ma dwa jabłka.

Co myje Ela? — Ela myje

Co myje Ola? — Ola myje

ś si ó

ręka

koń

ubranie

To ręka Janek myje ręce. Co myje
Helena? Helena myje zęby. Romek ma
ubranie To ubranie Romka. Koń biegnie

ę ń ni ę

ę ń ni ę

Co myje Janek? Janek myje ręce. Co myje Helena? Czy
Janek ma ubranie? Tak, Janek ma ubranie. Kto biegnie? Koń
biegnie.

Objaśnienie językowe:

1. Wymowa głosek: Głoski miękkie. Gramatyka: I § 4.
2. Wyrazy: chleb, dom, Janek — to są rzeczowniki.
3. Rodzaj rzeczownika:

męski	żeński	nijaki
Chleb, dom, Janek, koń, nóż, orzech, gar- nek, samolot.	mama, huta, bułka, woda, cebula, firan- ka, Hanka.	mleko, jajko, jabłko okno, drzewo, krze- sło.

4. Liczba pojedyncza

Janek ma jeden chleb.
Janek ma jeden nóż.
Janek ma jeden orzech.

Liczba mnoga

Hanka ma dwa chleby.
Hanka ma dwa noże,
Hanka ma dwa orzechy.

ZABAWA

Raz — dwa — trzy — Olek ma bęben. A to jest trąbka. Janek trąbi: Tra — tra — tra! Otóż żołnierzyki! Co to jest? To jest koń, a to jest konik.

Co to jest? To jest bęben. Kto ma bęben? Olek ma bęben. Co ma Janek? Janek ma trąbkę. Co robi Janek? Janek trąbi.

Co robi koń? Koń biegnie. Czy Romek biegnie? Tak, Romek także biegnie.

Co rysuje Romek? — Romek rysuje

Co rysuje tato? — Tato rysuje

Co rysuje Olek? — Olek rysuje

Koń ciągnie wóz. Janek zamyka okno.

Ten pies biegnie, a ten pies leży.
Koń ciągnie wóz. Co robi Janek.
Janek zamyka okno. Tu jest liść.

pi bi ci ć

pi bi ci ć

Objaśnienia językowe:

1. Wymowa głosek: Głoski miękkie. Gramatyka: I § 4.
2. Wyrazy: oglądam, zamykam, mam — są to czasowniki. Wyrazy te odpowiadają na pytanie: co robi?
3. Czasownik odmieniamy.

Odmiana czasownika:

Liczba pojedyncza:

1. osoba: Zamykam okno.
2. osoba: Zamykasz okno.
3. osoba: Zamyka okno.

Liczba mnoga

- Zamykamy okna.
Zamykacie okna.
Zamykają okna.

Janek rysuje

Janek wstaje. Zamyka okno. Co
 robi Helena? Helena śpiewa.
 Karol siada. Co robi Janek?
 Janek rysuje. Ojciec ogląda obraz.
 Co to jest? To jest samochód, a to
 jest miasto. Janek rysuje i gwizdże
mi dż

JANEK RYSUJE

To jest Janek. Ma papier i ołówek, Janek siada i rysuje. Co rysuje? Rysuje miasto. Tu jest ulica. To jest samochód, a to koń i wóz. Kto tam gwizdże? Janek słucha. Wstaje i otwiera drzwi. Oto Romek. Romek siada i ogląda rysunek.

Co ma Janek? Janek ma papier i ołówek. Co rysuje? Janek rysuje wóz. Kto gwizdże? Romek gwizdże. Co robi Janek? Janek otwiera drzwi. Co Romek ogląda? Romek ogląda rysunek.

mi dż

pszczoła

gwiazda

róża

To jest gwiazda. Jaka jest gwiazda?
Gwiazda jest jasna. Róża jest czerwona.
Co robi pszczoła? - Pszczoła lata.
Jakie jest mleko? Mleko jest białe.

wi szcz

Janek rachuje:

1 + 1 = 2
jeden dodać jeden jest dwa
3 + 2 = 5
trzy dodać dwa jest pięć

3 + 1 = 4
trzy dodać jeden jest cztery
4 + 2 = 6
cztery dodać dwa jest sześć
3 + 4 = 7
trzy dodać cztery jest siedem

Objaśnienia językowe:

1. Wymowa głosek: Głoski miękkie. Gramatyka: I § 4.
2. Wyrazy: czarny, czerwony, biały — to są przymiotniki.
3. Wyrazy te odpowiadają na pytanie: jaki? jaka? jakie?
4. Rodzaj przymiotnika:

męski: Jaki jest chleb? — Chleb jest biały.
żeński: Jaka jest bułka? — Bułka jest biała.
nijaki: Jakie jest mleko? — Mleko jest białe.

wi

szcz

DESZCZ PADA

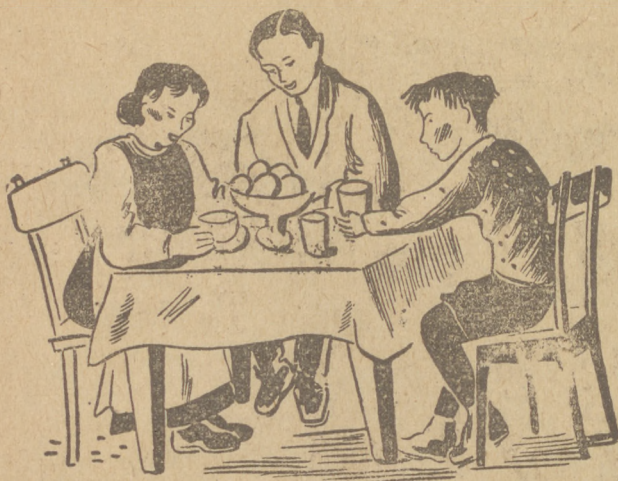
Deszcz pada. Słońce nie świeci. Dzieci biegną do domu. Olek rysuje konie. — Janek pisze zadanie. — Hanka ogląda obrazki. — Matka szyje ubranie. A deszcz pada i pada ...

Janek pisze list. Co piszesz? Piszę zadanie. Czy wy także piszecie? Tak, piszemy. Zosia i Basia piszą.

Płaszek

mf Allegro

1. Puk puk pta szek do o kien ka. Niech tam o two
 2. J pta szy nie o two rzy li, o grza li ją
 rzy pa nien ka, bo to te raz stra zna zi ma,
 na kar mi li. A pta szy na wdzię czna za to
 ni gdzie i ziar necz ka nie ma
 śpie wa ta im ca te la to.

JANEK JE ŚNIADANIE

Matka woła: Czy jesz śniadanie? Tak, jem śniadanie. To jest stół. Stół jest czarny. Tu jest szklanka, a tam kawa. Czy kawa jest biała? Tak, kawa jest biała. Matka ma nóż. On kraje chleb. To jest masło. Janek pije mleko, ojciec także pije mleko. Ogląda owoce. Je chleb i owoce.

Co Janek je? Jaki jest stół? Stół jest czarny. Czy kawa jest także czarna? Nie, kawa nie jest czarna, kawa jest biała. Co robi matka? Co pije Janek? Co je ojciec? Czy masz chleb? Jaki jest chleb? Jakie jest mleko? Jaka jest bułka?

Matka

Co piszesz?
Co pisze Romek?
Czy Karol rachuje?

Czy rysujesz konie?
Jakie masz owoce?
Jakie jesz jabłko?
Czy pada deszcz?
Czy słońce świeci?

Hanka

Piszę list.
Romek pisze zadanie.
Nie, Karol nie rachuje. Ogląda obrazki.

Nie, Romek rysuje konie.
Mam zielone owoce.
Jem czerwone jabłko.
Tak, pada deszcz.
Nie, słońce nie świeci.

Gwoździki słońce poziomki

Te kwiaty to gwoździki. Gwoździki
są czerwone, białe albo różowe.
Tu jest poziomka. Poziomka jest
czerwona. Czy słońce świeci?
Tak słońce świeci. ż zi ż

L A S

Tam jest las. Drzewa są wysokie. Drzewa mają gałęzie.
Ta gałąź ma liście. Liść jest zielony.

— Władku! To jest poziomka! — mówi Tadek.

— Czy poziomka jest słodka?

— Poziomka jest czerwona i słodka.

Tadek i Romek zbierają poziomki.

Kto zbiera poziomki? Tadek zbiera poziomki. Jaka jest poziomka? Poziomka jest czerwona. Co to jest? To jest liść. Jaki jest liść? Liść jest zielony. Jakie są gwoździki? Gwoździki są białe.

ż zi ż

Ten chłopiec to Janek, ta
dziewczynina to Hanka. Janek
mówi do Hanki: Dzień dobry.
To jest dzwonek. Dzwonek
dzwoni: dyn, dyn, dzi dzi

Dźwięk dzwonka jest miły.

Janek

Dzień dobry! Hanko!
Co masz?
Ile kosztują jabłka?
Czy dobre są jabłka?
Daj mi jabłko!

Hanka

Dzień dobry! Janku!
Mam jabłka.
Dziewięć złotych.
Jabłka są dobre.
Proszę, masz jabłko.

Objaśnienia językowe:

1. Wymowa głosek: Głoski miękkie. Gramatyka: I § 4.
2. Wyrazy: jeden, dwa, trzy, cztery, pięć..... są to liczebniki.
3. Wyrazy te odpowiadają na pytanie: ile?

pięć,	sześć,	siedem,	osiem,	dziewięć,	dziesięć
5	6	7	8	9	10

Ile jest dwa dodać dwa? $2 + 2 = 4$

Ile jest trzy dodać trzy? $3 + 3 = 6$

Ile jest pięć dodać pięć? $5 + 5 = 10$

Ile jest $4 + 4$? Cztery dodać cztery jest osiem.

Ile jest $3 + 3$? Trzy dodać trzy jest sześć.

Ile jest $2 + 7$? Dwa dodać siedem jest dziewięć.

. kropka
, przecinek
? pytajnik

! wykrzyknik
— myślnik
: dwukropek

dzi

dż

PLYNIE WODA Z GÓRY

Płynie woda z góry,
Na dole się zwraca,
Podchodzi do młyna
I koło obraca.

Naokoło młyna
Kwitnie jarzębina,
Pomiędzy liśćmi
Świegoce ptaszyna.

Młyn dla ludzi miele
I mąkę i kaszę,
A tam jarzębina
Karmi głodne ptaszę.

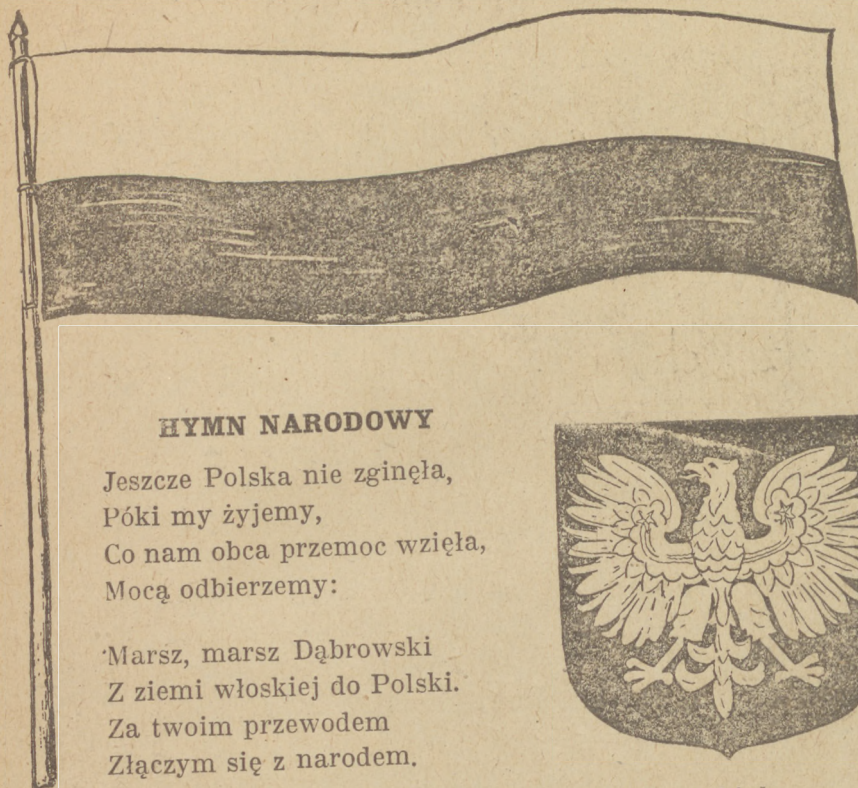
JANEK PISZE LIST

Janek pisze list. Pisze: Karol Kostuch. Karol to imię.
Kostuch to nazwisko. Chłopiec nazywa się Karol Kostuch.
Mieszka w Opolu. Janek pisze adres: Opole, ulica Bytomska 6.

Karol Kostuch
Opole
ulica Bytomska 6

Czy nazywasz się Karol Kostuch? — Nazywam się Karol Kostuch. Co piszesz? — Piśzę imię: Karol. Co pisze Karol? — Karol pisze nazwisko: Kostuch.

HYMN NARODOWY

Jeszcze Polska nie zginęła,
Póki my żyjemy,
Co nam obca przemoc wzięła,
Mocą odbierzemy:

Marsz, marsz Dąbrowski
Z ziemi włoskiej do Polski.
Za twoim przewodem
Złączym się z narodem.

Sztandar polski

Orzeł biały

MAŁY POLAK

Kto ty jesteś? — Polak mały.
Jaki znak twój? — Orzeł biały.
Gdzie ty mieszkasz? — Między swymi.
W jakim kraju? — W polskiej ziemi.
Czym twa ziemia? — Mą ojczyzną.
Czym zdobyta? — Krwią i blizną.
Czy ją kochasz? — Kocham szczerze.
A w co wierzysz? — W Polskę wierzę.
Coś ty dla niej? — Wdzięczne dziecię.
Coś jej winien? — Oddać życie.

Abecadło pisane

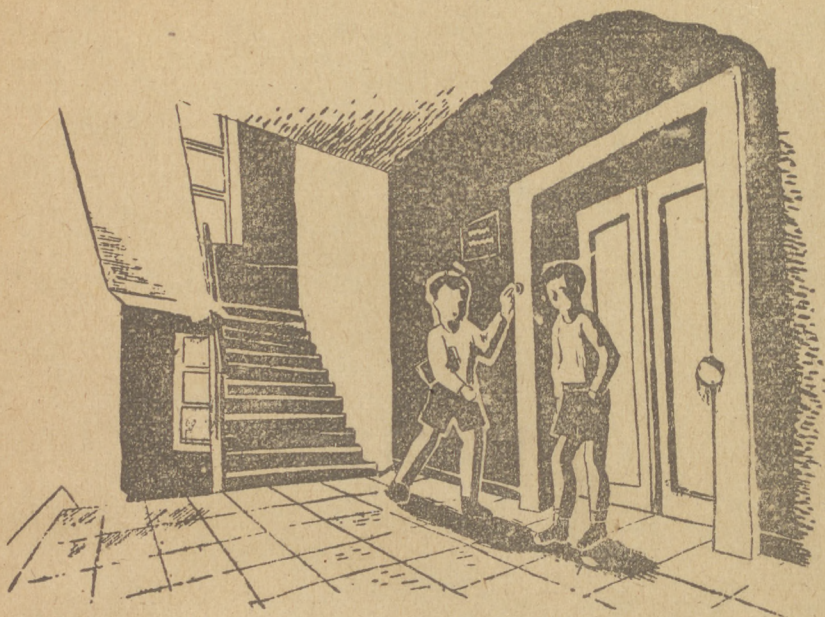
a	ą	b	c	ć	d	e	ę	f	g
h	i	j	k	l	ł	m	n	ń	o
p	r	s	ś	t	u	ó	w	y	z
ż	ź	ch	cz	dz	dź	dż	rz	sz	
A	Ą	B	C	Ć	D	E	Ę	F	G
H	I	J	K	L	Ł	M	N	Ń	O
P	R	S	Ś	T	U	Ó	W	Y	Z
Ż	Ź	Ch	Cz	Dz	Dź	Dż	Rz	Sz	

Abecadło drukowane

a	ą	b	c	ć	d	e	ę	f	g
h	i	j	k	l	ł	m	n	ń	o
p	r	s	ś	t	u	ó	w	y	z
ż	ź	ch	cz	dz	dź	dż	rz	sz	
A	Ą	B	C	Ć	D	E	Ę	F	G
H	I	J	K	L	Ł	M	N	Ń	O
P	R	S	Ś	T	U	Ó	W	Y	Z
Ż	Ź	Ch	Cz	Dz	Dź	Dż	Rz	Sz	

CZYTANKI

1771

DOM JANKA

Romek i Olek idą do Janka. Dom nie jest duży. Ma jedno piętro i strych. Dach domu jest czerwony. To jest korytarz. Tu jest parter. Tam są schody i piwnica.

- Czy tu mieszka Janek?
- Tak! to jest mieszkanie Janka.
- To są drzwi do mieszkania.
- Czy jest dzwonek?
- Tu jest dzwonek.

Romek dzwoni.

— Dzień dobry! Dzień dobry!

— Czy jest Janek?

— Nie ma Janka! Proszę, proszę do pokoju. Dokąd idą chłopcy? Chłopcy idą do pokoju.

Ćwiczenia:

1. Kto pokazuje dom?
- Kto pokazuje dzwonek?
- Kto otwiera drzwi?
- Kto dzwoni?

Romek pokazuje dom.
Janek pokazuje dzwonek.
Ojciec otwiera drzwi.
Romek dzwoni.

2. Kogo nie ma? Nie ma ojca. Nie ma Janka. Nie ma Romka.
Czego nie ma? Nie ma domu. Nie ma zeszytu. Nie ma ołówka.
Czyj to jest zeszyt? To jest zeszyt Janka. To jest nóż ojca.
3. Co pokazuje Janek? Janek pokazuje dom.
Co ogląda Romek? Romek ogląda korytarz.
Co pisze matka? Matka pisze list.
4. Jaki jest dom? Dom jest mały.
Jaki jest pokój? Pokój jest duży.
Jaki jest dach? Dach jest czerwony.
5. Dokąd idą Romek i Olek? Olek i Romek idą do ogrodu.
Dokąd idą chłopcy? Chłopcy idą do domu.
6. Dokąd idą Romek i Janek? Co pokazuje Janek? Jaki jest dom?
Czy to jest korytarz? strych? piwnica? Kto dzwoni? Kto otwiera drzwi? Dokąd idą chłopcy? Czy masz zeszyt? Nie, nie mam. Mam list. Do kogo piszesz? Czy piszesz do brata? Do ojca? do Romka? Co oglądasz? Czy tam mieszkasz? Czy pokój jest duży, czy mały? Jaki jest korytarz? dzwonek? Jakiek są drzwi.
- Dzień dobry!
- Proszę do pokoju!

Objaśnienia językowe:

- a) Odmiana rzeczownika. Rodzaj męski. Liczba pojedyncza.
- Nazwa przypadku. Pytanie
Mianownik	Kto to jest?	To jest Romek, Janek.
	Co to jest?	To jest dom, zeszyt.
Dopełniacz	Kogo nie ma?	Nie ma Romka, Janka.
	Czego nie ma?	Nie ma domu, zeszytu.
Biernik	Kogo pokazuję?	Pokazuję Romka, Janka.
	Co pokazuję?	Pokazuję dom, zeszyt.
- b) Rzeczownik odmieniamy przez przypadki i liczby. Przypadki mają nazwy. Przypadki odpowiadają na pytania. Rzeczowniki rodzaju męskiego w dopełniaczu liczby poj. mają końcówki: — a lub — u.
- Rzeczowniki żywotne mają w bierniku formę taką, jak w dopełniaczu. Rzeczowniki nieżywotne mają jednakowe formy w mianowniku i bierniku.
- c) „Nie” — oznacza zaprzeczenie. „Nie” kładziemy przed czasownikiem. „Nie mam noża” — jest to zdanie przeczące. W zdaniu przeczącym rzeczownik kładziemy w dopełniaczu.

Odmiana czasownika.

1. osoba: Mam pióro.
2. osoba: Masz ołówek.
3. osoba: Ma zeszyt.

TU MIESZKA JANEK

Mieszkanie Janka jest jasne. Przedpokój jest mały. Tu stoi wieszak. Gdzie jest kuchnia? Tam jest kuchnia. Matka podaje obiad. Tu jest jadalnia. Romek ogląda pokój. Tu stoją stół, szafa i krzesła. Tam jest sypialnia. W sypialni stoją łóżka.

— Proszę siadać — mówi ojciec. Podaje krzesło Romkowi i Olkowi.

— Kto dzwoni?

— To Janek!

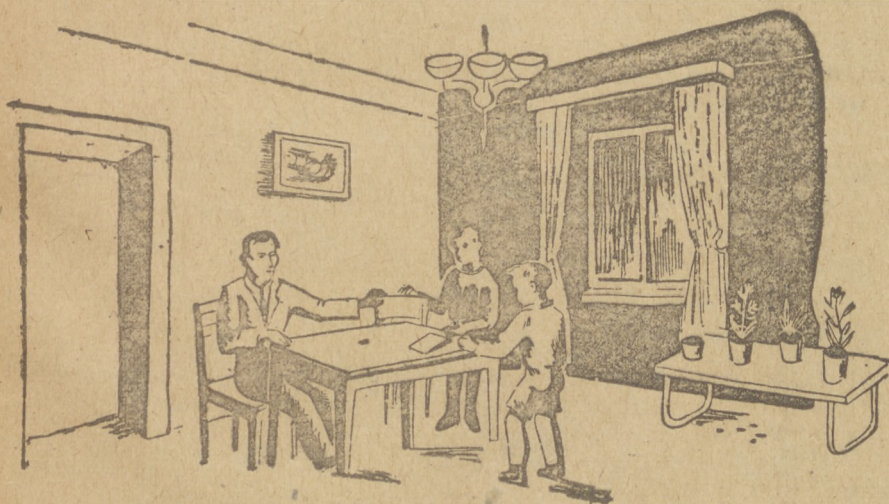
— Dzień dobry! — mówi Janek.

Janek siada. Daje Romkowi zeszyt. Hanka daje Olkowi obrazek. Olek ogląda obrazek.

— Co robi Hanka? Hanka daje kotu mleko.

— Do widzenia! Do widzenia!

Romek i Olek idą do domu.

Ćwiczenia:

1. Komu Janek daje obrazki?	Janek daje obrazki Olkowi.
Komu Janek podaje krzesło?	Janek podaje ojcu krzesło.
Komu Hanka daje zeszyt?	Hanka daje Jankowi zeszyt.
Komu Hanka daje kwiat?	Hanka daje kwiat bratu.
2. Komu matka daje obiad?	Matka daje obiad
Komu Janek daje zeszyt?	Janek daje zeszyt.
Komu Hanka daje mleko?	Hanka daje mleko

3. Kogo myje matka? Matka myje Janka, Olka, Romka.
 Czego nie ma w pokoju? W pokoju nie ma garnka, krzesła.
 Czego tu nie ma? Tu nie ma kwiatu, dymu, lasu.
4. Czyj dom jest duży? Dom ojca jest duży.
 Czyj zeszyt jest biały? Czyj pokój jest jasny?
5. Czy ty masz ojca? Tak, ja mam ojca.
 Czy Janek i Hanka mają kota? Tak, oni mają kota.
 Czy wy macie książki? Tak, my mamy książki.
6. Gdzie stoi szafa? Tu stoi szafa.
 Gdzie stoi wieszak? Tam stoi wieszak.
 Gdzie stoi łóżko? Tutaj stoi łóżko.
7. Czyje mieszkanie jest jasne? Jaki jest przedpokój? Czy tam jest kuchnia? Co podaje matka? Czyj to jest pokój? Gdzie stoi stół? Gdzie stoi łóżko? Kto dzwoni? Komu Romek daje zeszyt? Komu Helena daje mleko? Dokąd idą Romek i Olek? Hanka je jabłko. Czy jabłko jest duże? Czy jest słodkie? Czy jest kwaśne?
- Janku, podaj mi krzesło! Romku i Olku, podajcie mi kwiaty!
 Otwórz okno! Otwórzcie okno! Zamykaj drzwi! Zamykajcie drzwi! Proszę siadać!

Objaśnienia językowe.

1. Rzeczownik.

a) Odmiana rzeczownika.

Rodzaj męski. Liczba pojedyncza.

Nazwa przypadka

Pytanie

Celownik

Komu dają chleb? Dają chleb Romkowi, ojcu, Jankowi.

b) Rzeczowniki rodzaju męskiego mają w celowniku liczby pojedynczej końcówkę: — owi lub — u.

2. Czasownik.

a) Odmiana czasownika.

Liczba pojedyncza.

Liczba mnoga.

1. osoba Dają Jankowi chleb.

Dajemy ojcu owoce.

2. „ Dajesz Jankowi chleb.

Dajecie ojcu owoce.

3. „ Daje Jankowi chleb.

Dają ojcu owoce.

b) Na osobę czasownika wskazuje końcówka.

PODWÓRZE

Za domem jest podwórze. Tu biega pies Burek.

— Burku! Burku! — woła Tadek psa. Pies szczeka. Tadek rzuca kij. Kij jest krótki. Pies chwytą kij i biegnie.

Ojciec stoi przed płotem. Płot jest wysoki. Ojciec naprawia płot. Młotem przybija deski do płotu.

Matka siada przed domem. Zamyka kluczem drzwi. Obiera nożem ziemniaki.

— Heleno! co ty robisz? — woła matka. — Nie bij kota kijem.

Nad domem latają gołębie. Helena liczy gołębie. Tam idą kury, kaczki i gęsi. Helena rzuca ziarnka. Kury zjadają ziarnka.

Dziewczynki biegają. Maria rzuca kółko. Józia chwytą kółko kijem. Dziewczynki śpiewają i biegają.

Ćwiczenia:

1. Czym Janek zamyka drzwi? Janek zamyka drzwi k'uczem. Czym matka obiera ziemniaki? Matka obiera ziemniaki nożem. Czym ojciec przybija deski? Ojciec przybija deski młotem.

2. Za kim stoi Janek?

Za kim stoi ojciec?

3. Za czym jest podwórze?

Za czym jest płot?

Janek stoi za Romkiem.

Ojciec stoi za

Podwórze jest za domem.

Płot jest za

4. Nad czym latają gołębie? Gołębie latają nad domem.
Nad czym latają ptaki? Ptaki latają nad
5. Przed czym stoi ojciec? Ojciec stoi przed płotem.
Przed czym stoi Janek? Romek? matka?
6. Czy chwytasz koło? Chwytam koło. Czy Janek chwytą kij? Janek nie chwytą kija. Czy chwytacie koło? Chwytamy koło. Janek i Romek nie chwytają koła.
7. Jaki jest kij? Kij jest krótki. Jaki jest płot? Jaki jest nóż? klucz? ojciec? dom?
8. Gdzie biega Burek? Kto woła Burka? Co robi Burek? Co rzuca Janek? Jaki jest kij? Co chwytą pies? Przed czym stoi ojciec? Co naprawia ojciec? Czym przybija deski do płotu? Przed czym siada matka? Czym zamyka drzwi? Czym Hanka bije kota? Nad czym latają gołębie? Co robią dziewczynki? Czy dziewczynki śpiewają?

Objaśnienia językowe.

1. Rzeczownik.

- a) Odmiana rzeczownika. Rodzaj męski. Liczba pojedyncza.

Nazwa przypadka. Pytanie.

Narzędnik.

Czym krają chleb? Krają chleb nożem.

Przed kim stoi Romek?

Romek stoi przed ojcem.

- b) Rzeczowniki rodzaju męskiego w narzędniku liczby pojedynczej mają tylko jedną końcówkę: — em.

Mówimy: krają nożem, przybijam młotem.

2. Czasownik.

- a) Odmiana.

Liczba pojedyncza.

Liczba mnoga.

1. osoba Robię płot.

Robimy buty.

2. „ Robisz kółko.

Robicie dachy.

3. „ Robi samolot.

Robią ubrania.

R o z m o w a

Hanka

Helena

Czy masz psa?

Mam psa.

Czy to jest duży pies?

Nie. To nie jest duży pies.

Czy Romek ma gołębie?

Tak. Romek ma gołębie.

Co robią gołębie?

Latają nad domem.

Ach! Jakie małe kury.

Co one zjadają?

One zjadają ziarna.

Gdzie jest kot?

Kot stoi za Romkiem.

Czy masz kółko?

Mam kółko.

Kto chwytą kółko?

Maria chwytą kółko.

W OGRODZIE

Ojciec i dzieci idą do ogrodu.

W ogrodzie rosną drzewa. Tu rosną kwiaty. Przy płocie są krzaki. Ogórki, kapusta i sałata — to jarzyny. Hanka podlewa jarzyny.

Tam są pomidory, groch i fasola. Pomidory są czerwone. Olek daje jeden pomidor Jankowi. Nad ogrodem latają motyle i pszczoły. Pszczoła siada na kwiecie. Zbiera miód.

Janek zrywa jabłko.

— Janku! Czy jabłko jest słodkie? — mówi Olek.

Tak. Jabłko jest miękkie i słodkie. Tam rosną gruszki i śliwki. Śliwki są jeszcze kwaśne.

Olku! Janku! — woła mama — proszę do domu! Obiad jest na stole w pokoju.

Dzieci idą do domu.

Ćwiczenia:

1. Gdzie rosną drzewa? Drzewa rosną w ogrodzie.
Gdzie są dzieci? Dzieci są w pokoju.
Gdzie jest Romek? Romek jest w domu. Gdzie jest ojciec? matka?
2. Co jest na stole? Na stole jest..... Co jest na drzewie? na obrazie? na domu?

3. Przy kim stoi Janek? Janek stoi przy Romku.
Przy kim stoi ojciec? przy Janku
4. Janek stoi przed..... (dom). Drzewa rosną w..... (ogród).
Pszczoła siedzi na... (kwiat). Janek stoi przy (ojciec).
Hanka biega w..... (pokój).
5. Kto jest w ogrodzie? Janek jest w ogrodzie.
Kogo nie ma w domu? Janka nie ma w domu.
Komu ojciec daje młot? Ojciec daje Jankowi młot.
Kogo woła matka? Matka woła Janka.
W czym pisze Hanka? Hanka pisze w zeszycie.
Za kim stoi Romek? Romek stoi za Jankiem.
Przy kim stoi Olek? Olek stoi przy Janku.
Wołam: Janku!
6. Dokąd idą ojciec i dzieci? Co daje ojciec Jankowi? Co Janek otwiera? Dokąd wchodzi dzieci? Gdzie rosną drzewa? Gdzie rosną jarzyny? Jakie są pomidory? Gdzie siada pszczoła? Co zbiera? Co zrywa Janek? Jakie jest jabłko? Jakie są śliwki?

Objaśnienia językowe.

1. Rzeczownik.

a) Rzeczownik odmieniamy przez 7 przypadków liczby pojedynczej i 7 przypadków liczby mnogiej.

b) Odmiana rzeczownika. Rodzaj męski. Liczba pojedyncza.

1. Mianownik.	Kto?	Brat czyta.	Co?	To jest wóz.
2. dopełniacz.	Kogo?	Nie ma brata.	Czego?	Nie ma wozu.
3. Celownik.	Komu?	Daje bratu.	Czemu?	Wozowi.
4. Biernik.	Kogo?	Mam brata.	Co?	Mam wóz.
5. Narzędnik.	Kim?	Stoję za bratem.	Czym?	Stoję za wozem.
6. Miejscownik.	Przy kim?	Stoję przy bracie.	Przy czym?	Stoję przy wozie.

7. Wołacz. Wołam: O, bracie! O, wozie!

c) W odmianie rzeczownika odróżniamy temat i końcówkę. Kończówka wskazuje na przypadek i liczbę rzeczownika.

	Temat	Kończówka .	Temat	Kończówka
Mianownik	grosz	—	brat	—
Dopełniacz	grosz	a	brat	a
Celownik	grosz.	owi	brat	a
Biernik	grosz	—	brat	u
Narzędnik	grosz	em	brat	em
Miejscownik	grosz	u	braci (brać)	e
Wołacz	grosz	u	braci (brać)	e

d) W miejscowniku i wołaczu rzeczownik rodzaju męskiego ma końcówkę: — u lub — e.

e) Przed końcówką — e w miejscowniku i wołaczu końcowa spółgłoska tematu wymienia się na spółgłoskę miękką.

OGRÓDEK

W naszym ogródeczku
Są tam śliczne kwiaty:
Czerwone różyczki
I modre bławaty.

Po sto listków w róży
A po pięć w bławacie,
ułożę w wiązanke
I zaniosę tacie.

A tato się spyta:
Gdzie te kwiaty rosną?
To w naszym ogródku,
Gdziem je siała włosną.

Maria Konopnicka

W JADALNI

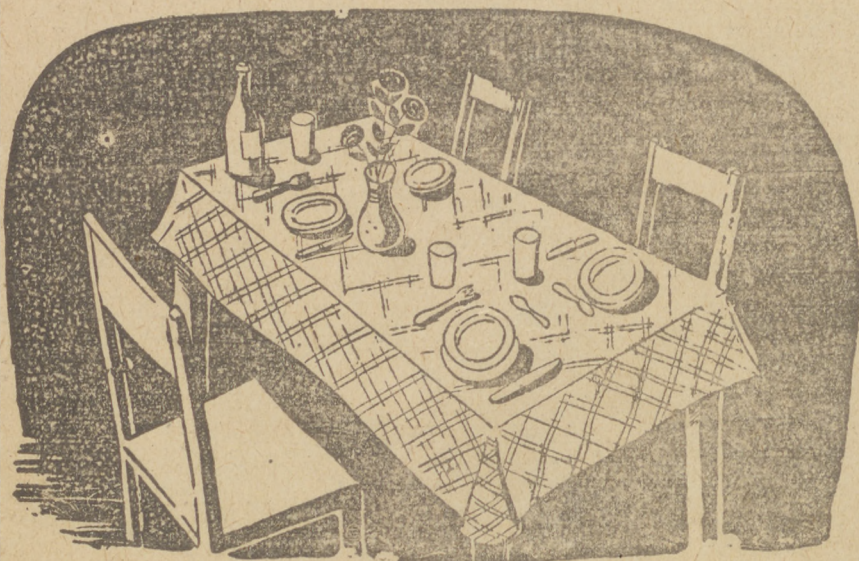
— Mamo, mamo, jestem głodna! — mówi Hanka. — Czy jest obiad?

— Tak, Hanko! Nakrywaj do stołu! —

Hanka biegnie do jadalni. Nakrywa stół obrusem. Otwiera kredens. Wyjmuje talerze i talerzyki, łyżki i łyżeczki, noże i widelce. Na stole stoją także solniczka i butelka.

— Poproś ojca, Janka i Romka do stołu — mówi mama.

Ojciec, Janek i Romek siadają do stołu. Nie ma jeszcze Hanki.

— Proszę do stołu! — mówi ojciec. Hanka także siada do stołu.

Mama niesie zupę. Podaje zupę ojcu, Jankowi i Romkowi. Ojciec mówi modlitwę:

„Boże! Dzięki Ci składamy
za to, co spożywać mamy“.

Mama mówi: „Smacznego“. Czy zupa jest smaczna?
Tak! Zupa jest dobra.

Ćwiczenia:

1. Niosę zupę.	Niesiemy bułkę.
Niesiesz książkę.	Niesiecie pilkę.
Niesie jarzynę.	Niosą cebulę.
2. Czego nie ma Janek?	Janek nie ma książki.
Czy Janek nie ma bułki? cebuli? kapusty? gazety?	
4. Kogo nie ma w domu? W domu nie ma Hanki. Czy w domu nie ma matki, Hanki, Kazi?	
5. Wołam: Matko! Mamo! Hanko! Siostró!	
6. Kto jest głodny? Hanka jest głodna. Co wyjmuje z kredensu? Co Hanka kładzie na stół? Co mama nalewa? Hanko! Co niesiesz do stołu? Gdzie siadasz przy stole? Co podajesz ojcu? Co jesz? Czy masz widelec? łyżkę? nóż? Hanka prosi: Mamo! Proszę o sól.	

Objaśnienia językowe.

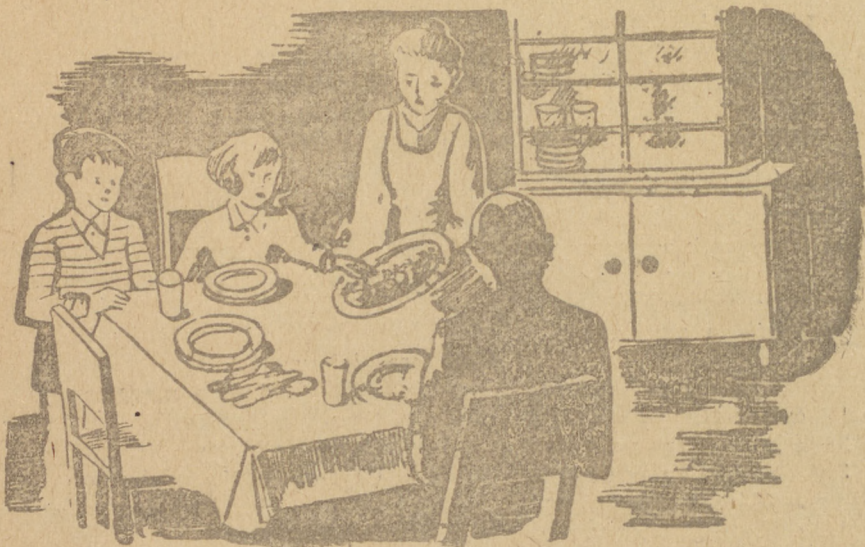
- a) Odmiana rzeczownika. Rodzaj żeński. Liczba pojedyncza.
Mianownik.	Kto to jest?	To jest matka, Hanka.
	Co to jest?	To jest bułka, gazeta.
Dopełniacz.	Kogo nie ma?	Nie ma matki, Hanki.
	Czego nie ma?	Nie ma bułki, gazety.
Biernik.	Kogo wołam?	Wołam matkę, Hanke.
	Co mam?	Mam bułkę, gazetę.
Wołacz.	Wołam:	O, matko! O, Hanko!
		O, bułko! O, gazeto!
- b) Rzeczowniki rodzaju żeńskiego mają w dopełniaczu liczby pojedynczej dwie końcówki: — i lub — y.

JEMY OBIAD

Hanka podaje ojcu bułkę.

— Zupa nie jest słona — mówi Janek.

Hanka podaje Jankowi sól. Matka niesie mięso i jarzyny. Kładzie na talerz kapustę i ziemniaki. Tu jest herbata, a tu jest kawa. Kawa nie jest zimna, jest ciepła.

— Czy pijesz herbatę? — mówi matka.

— Dziękuję, nie piję herbaty.

Matka podaje ojcu kawę. Kawa jest gorzka.

— Proszę, tu jest cukier! Ojciec kładzie cukier do kawy. Teraz kawa jest słodka. Hanka pije wodę. Nalewa wody do szklanki. Ojciec, matka i dzieci wstają. Janek, Romek i Hanka mówią: Dziękuję, mamo! Dziękuję, tato!

Ćwiczenia:

1. Do czego ojciec nalewa wodę? Ojciec nalewa wodę do szklanki. Do czego nalewa wodę matka? Hanka? Romek? Co Hanka podaje? Hanka podaje nóż. Co podaje ojciec? Janek? Czego nie ma na stole? Na stole nie ma bułki. Czy na stole nie ma kawy? herbaty?

2. Co pije ojciec? Ojciec pije kawę. Co pije Janek? Hanka? matka? Napisz ćwiczenie: Co je ojciec?

3. Jaka jest herbata? Herbata jest gorzka. Jaka jest woda? kawa? zupa?

4. Gdzie siadają ojciec, matka i Janek? Kogo nie ma przy stole? Czego nie ma na stole? Co niesie Hanka?

Jem obiad. Gdzie siadasz? Siadam do stołu. Co leży na stole? Na stole leżą widelce i noże. Biorę łyżkę. Co jesz? Jem zupę. Czy zupa jest słona? Nie, zupa nie jest słona. Biorę sól. Dodaję soli do zupy. Kto podaje bułkę? Matka podaje bułkę. Kto niesie mięso i jarzyny? Matka podaje mięso i jarzyny.

Biorę mięso. Kładę na talerz. Biorę widelec i nóż. Kraję mięso. Co nakładasz na mięso? Nakładam jarzyny na mięso. Jem widełcem i nożem mięso i jarzynę. Co pijesz? Piję herbatę? Biorę szklankę. Nalewam herbatę. Biorę cukier. Po obiedzie wstaję. Mówię mamie i ojcu: dziękuję.

Objaśnienia językowe.

Czasownik.

a) Czasownik oznacza czynność lub stan. Czasowniki odmieniamy przez osoby, liczby i czasy. Czas teraźniejszy oznacza, że czynność teraz wykonywamy.

b) Odmiana czasownika.

Czas teraźniejszy.

Liczba pojedyncza.		Liczba mnoga.	
1. osoba:	Czyt-am książkę.		Czyt-amy ćwiczenia.
2. „	Czyt-asz zadanie.		Czyt-acie lekcje.
3. „	Czyt-a pytanie.		Czyt-ają odpowiedzi.
Liczba pojedyncza.		Liczba mnoga.	
1. osoba:	Daj-ę pióro.		Daj-emy masło.
2. „	Daj-esz klucz.		Daj-ecie zeszyty.
3. „	Daj-e chleb.		Daj-ą ołówki.

W odmianie czasownika rozróżniamy temat i końcówkę. Końcówka wskazuje na osobę czasownika.

PISZEMY ZADANIE

W pokoju jest Hanka i Janek. Do pokoju także przychodzi matka. Matka pali w piecu. Janek i Hanka chodzą do szkoły. Teraz piszą zadanie domowe. Matka siada i naprawia koszulę.

— Janku! Podaj atrament! — mówi Hanka.

Na stole stoi kałamarz. W kałamarzu jest atrament. Na stole leżą także pióro, gumka i linia.

Piszcie zadanie! — mówi matka.

Janek wyjmuję z piórnika ołówek i pióro. Hanka ma zeszyt i książkę.

— Jakie macie lekcje w poniedziałek?

— W poniedziałek mam cztery lekcje — mówi Hanka —: Język polski, rachunki, rysunki i śpiew.

— Janku! Przeczytaj rozkład lekcji — mówi mama.

— W poniedziałek mam lekcję historii i geografii. Mam także język polski.

— Kiedy macie trzy godziny nauki? —

— We wtorek i czwartek mam trzy godziny nauki — mówi Hanka.

— W piątek i sobotę są tylko trzy lekcje — mówi Janek.

Ćwiczenie:

1. Tydzień ma siedem dni: poniedziałek, wtorek, środa, czwartek, piątek, sobota i niedziela.
2. Kiedy piszesz zadanie? W poniedziałek piszę zadanie.
 " " lekcje? We wtorek piszę lekcje.
 " " ćwiczenie? We środę piszę ćwiczenie.
 " " list? We czwartek piszę list.
 " " zadanie polskie? W piątek piszę zadanie polskie.
 " " odpowiedzi na pytania? W sobotę piszę odpowiedzi na pytania.
3. Kiedy masz rachunki? język polski? rysunki? śpiew?
 Napisz rozkład godzin!
4. **Chodzę** do szkoły. Czy ty **chodzisz** do ogrodu?
 Czy on **chodzi** do piwnicy? Czy **chodzimy** do brata? Czy **chodzą** do ojca? Czy oni **chodzą** do Romka?
 Napisz ćwiczenie: Przychodzę do szkoły.
5. Czy lubisz śpiew? Zaśpiewaj piosenkę.

Umiarkowanie. **W moim ogródeczku** od Bytomia.

W moim ogródeczku, czerniwo nie goździ ki.
 Za przę gaj ja sin ku, za przę gaj ja sin ku te wro ne ko ni ki.

Objaśnienia językowe.

Czasownik.

	Czas	teraźniejszy.
a)	Liczba pojedyncza.	Liczba mnoga.
1. osoba:	Pal-ę w piecu.	Pal-imy w mieszkaniu.
2. " "	Pal-isz w pokoju.	Pal-icie lampę.
3. " "	Pal-i w domu.	Pal-ą ognisko.
b)	Liczba pojedyncza.	Liczba mnoga.
1. osoba:	Leż-ę w domu.	Leż-ymy w lesie.
2. " "	Leż-ysz w pokoju.	Leż-yście w trawie.
3. " "	Leż-y w mieszkaniu.	Leż-ą na łące.

	Liczba pojedyncza.	Liczba mnoga.
1. osoba:	Chodzę do szkoły.	Chodzimy do Janka.
2. „	Chodzisz do ojca.	Chodzicie do Romka.
3. „	Chodzi do matki.	Chodzą do ogrodu.

Podług tego wzoru odmieniamy: przychodzę.

- d) Temat czasownika w 1 os. 1. poj. i 3 os. liczby mnogiej brzmi: chod- w 2, 3 osob. 1. poj. oraz 1 i 2 l. mn. brzmi: chodzi (chodź-). Końcowa spółgłoska tematu niektórych czasowników zmienia się na spółgłoskę miękką.

HANKA RACHUJE

— Otwórzcie książki i zeszyty! — mówi matka.

Janek otwiera zeszyt. Píše pytania i odpowiedzi. Hanka ogląda obrazki i mapę.

— Niech Hanka rachuje! — mówi Janek.

— Hanko, rachuj! — mówi matka.

Hanka rachuje:

$$2 + 3 = 5$$

Hanka dodaje: dwa dodać trzy jest pięć.

$$7 - 3 = 4$$

Hanka odejmuje: siedem mniej trzy jest cztery.

$$2 \times 3 = 6$$

Hanka mnoży: dwa razy trzy jest sześć.

$$10 : 2 = 5$$

Hanka dzieli: dziesięć podzielić przez dwa jest pięć.

Potem pokazuje zadanie domowe.

— Tu jest błąd! Popraw, Hanko, ten błąd! — mówi mama.

Ojciec przychodzi do pokoju.

— Janek jest pilny. Słucha matki i ojca. Hanka jest pracowita. To są dobre dzieci! — mówi mama.

Ćwiczenia:

1. Matka woła: Hanko! Rachuj! Pisz! Czytaj!

Tadek mówi: Niech pan rachuje! Niech pisze! Niech czyta!

Janek mówi do Hanki: Rachujmy! Piszmy! Czytajmy!

Matka woła: Janku! Hanko!: Rachujcie! Piszcie! Czytajcie!

Ojciec mówi: Niech dzieci rachują! Niech piszą! Niech czytają!

Napisz ćwiczenie według tego wzoru: Użyj zdań: Janek woła:

Olku! Podaj atrament! Otwórz książkę! Pij kawę!

2. Pytania

Co mówi matka do dzieci?

Odpowiedzi

Matka mówi: Otwórzcie książki i zeszyty!

Co pisze Janek?

Janek pisze pytania i odpowiedzi!

Czy Hanka liczy?

Tak, Hanka dodaje, odejmuje i dzieli.

Co poprawia Hanka?

Hanka poprawia błąd.

Kto przychodzi do pokoju?

Ojciec przychodzi do pokoju.

Jaki jest Janek?

Janek jest pilny.

Jaka jest Hanka?

Hanka jest pracowita.

Objaśnienia językowe.

Czasownik.

a) Formy czasownika: rachuj! pisz! czytaj — wyrażają rozkaz. Formy te nazywamy trybem rozkazującym.

b)

Tryb rozkazujący.

Liczba pojedyncza.

Liczba mnoga.

1. osoba: —

Piszmy!

2. „ Pisz!

Piszcie!

3. „ Niech pisze!

Niech piszą!

c) Czasownik, którego czynność przechodzi na rzeczownik, nazywamy czasownikiem przechodnim, np. Chłopiec pisze zadanie. Czasownik, którego czynność nie przechodzi na rzeczownik, nazywamy czasownikiem nieprzechodnim, np. Janek siedzi. Po czasowniku przechodnim kadziemy rzeczownik, o który pytamy: kogo? czego? komu? czemu? kogo? co? kim? czym? Janek szuka — kogo? — ojca. Hanka daje komu? — ojcu, co? — chleb. Ojciec szuka — czego? — klucza. Romek ogląda — co? — szkołę.

JANEK PRZY PRACY

Przed domem stoi wóz. Na wozie jest węgiel. Janek słyszy: trrrr ach! Węgiel spada na ziemię. .

— Dokąd idziesz? — mówi matka. —

— Idę do piwnicy.

Janek wkłada stare ubranie. Spodnie są dziurawe. Kamizelka nie ma guzika. Marynarka jest krótka. Romek także idzie na podwórze. Bierze kosz. Romek i Janek w koszu niosą węgiel do piwnicy. Piwnica jest pod domem. Jest ciemna. Janek zapala zapalną. Potem zapala lampkę.

Górnicy wykopują węgiel z ziemi — mówi Janek.

— Praca górnika jest ciężka — mówi Romek.

— Idziemy? —

— Tak! Wychodzimy z piwnicy!
Biorą kosz, lampę i wychodzą.

— Mamo, mamó! Już węgiel jest w piwnicy! — woła Janek.

— Janku, jesteś brudny! Szybko idź do łazienki! —

Ćwiczenia:

1. Dokąd idziesz? Idę do piwnicy. Czy Romek także idzie do piwnicy? Tak, on idzie także do piwnicy. Dokąd idziecie? Idziemy do piwnicy. Czy Janek i Romek idą do piwnicy? Tak, Janek i Romek idą do piwnicy.
Napisz podobne zdania i użyj wyrazów: do szkoły, do domu, do pokoju, do ogrodu, — na podwórze, na strych.
2. Ja biorę kosz. Czy ty także bierzesz kosz? Czy oni biorą kosz? Napisz podobne ćwiczenie i użyj w nim wyrazów: książkę, ołówek, chleb.
3. Co stoi przed domem? Przed domem stoi wóz. Kto stoi przed stołem? Przed stołem stoi Janek. Co stoi przed szafą? przed piwnicą?
4. Gdzie jest zeszyt? Zeszyt jest pod książką.
Gdzie jest strych? Strych jest pod dachem.
5. Skąd wychodzi Janek? Janek wychodzi z piwnicy. Skąd wychodzisz? Wychodzę z piwnicy. Czy wychodzicie z piwnicy? Tak wychodzimy z piwnicy. Czy oni wychodzą z piwnicy? Tak, oni wychodzą z piwnicy.

Napisz podobne ćwiczenie: Skąd wychodzi Hanka? Hanka wychodzi z domu, z mieszkania, z kuchni, z ogrodu, z pokoju.

6. Co stoi przed domem Janka? Co jest na wozie? Jak wygląda ją spodnie Janka? Jaka jest marynarka? Co niosą Janek i Romek? W czym niosą węgiel? Gdzie jest piwnica? Jaka jest piwnica? Czy Janek zapala lampę? Gdzie górnik kopie węgiel? Jaka jest praca górnika? Skąd chłopcy wychodzą po pracy? Chłopcy wychodzą z piwnicy. Jaki jest Janek?

7. Przepisz wyrazy: ubranie, ubiera, węgiel, na wozie, dziura, bierze, wyciera, ciemna, miednica, ziemia. Podkreśl głoski miękkie. Ułóż zdania z powyższymi wyrazami:

R o z m o w a.

Janek

Władek

Dokąd idziesz?
Gdzie pracuje ojciec?
Ach, tak! Jaka jest praca ojca?
Gdzie macie węgiel?
Czy chodzisz do piwnicy?
Co robisz w piwnicy?
Czy piwnica jest jasna?
Co zapalasz w piwnicy?

Idę do ojca.
W kopalni.
Praca ojca jest ciężka.
Węgiel mamy w piwnicy.
Tak, chodzę do piwnicy.
Nakładam węgiel do kosza.
Nie, piwnica jest ciemna.
W piwnicy zapalam lampę.

Objaśnienia językowe.

1. Czasownik.

Odmiana czasownika. Czas teraźniejszy.

	Liczba pojedyncza.
1. osoba:	Idę do pokoju.
2. "	Idziesz do ojca.
3. "	Idzie do matki.
1. osoba:	Biorę pióro.
2. "	Bierzesz ołówek.
3. "	Bierze książkę.

	Liczba mnoga.
	Idziemy do ogrodu.
	Idziecie do piwnicy.
	Idą do Janka.
	Bierzemy chleby.
	Bierzecie bułki.
	Biorą szklanki.

CZyste UBRANIE

Janek i Romek idą do łazienki. Janek zdejmuje czapkę, marynarkę i koszulę. Nalewa wody do miednicy. Myje mydłem ręce, twarz i nogi. Janek mówi:

„Dużo mydła, dużo wody,
Nie przynosi nigdy szkody.“

Wyciera ręcznikiem twarz i ręce. Wkłada koszulę. Koszula jest czysta. Matka ma trzepaczkę. Trzepie ubranie. Czyści szczotką marynarkę. Potem daje marynarkę Hance. Bierze igłę i nitkę i szyje. Co tu jest w kamizelce? To klucz od ogrodu. A w marynarcie jest chustka do nosa. Romek patrzy na Janka.

— Janku! Co ty robisz? Rozlewasz wodę! Na podłodze jest woda!

Matka krzyczy na Janka. Potem wyciera podłogę. Matka jest pracowita.

Ćwiczenia:

1. Czy masz marynarkę? Nie, nie mam marynarki.
Czy macie marynarkę? Nie, nie mamy marynarki.
Napisz podobne ćwiczenie: Użyj wyrazów: kamizelka, gruszka, tablica, butelka, szklanka.
2. Czym trzepie mama spodnie? Mama trzepie spodnie trzepaczką.
Czym szyje Zosia chusteczkę? Zosia szyje chusteczkę igłą.
Czym czyści Hanka ubranie? Hanka czyści ubranie szczotką.
Czym myje Janek twarz? Janek myje twarz mydłem.
Czym wyciera Janek ręce? Janek wyciera ręce ręcznikiem.
3. Gdzie jest klucz? Klucz jest w marynarcie.
Gdzie jest zegarek? Zegarek jest w kamizelce.
4. Kto jest w ogrodzie? Hanka jest w ogrodzie.
Kogo nie ma w domu? Hanka nie ma w domu.
Czyja książka leży na stole? Książka Hanka leży na stole.

Komu daje matka szczotkę?
Z kim biegnie Janek?
Przy kim stoi Janek?
Matka woła:

Matka daje szczotkę **Hance**.
 Janek biegnie z **Hanką**.
 Janek stoi przy **Hance**.
Hanko!

Napisz podobne ćwiczenie. Użyj wyrazów: Zosia, matka, Basia.

5. Co zdejmuje Janek? Czego nalewa do miednicy? Co on robi? Czym wyciera twarz i ręce? Co wkłada? Jaka jest koszula?
6. Przepisz wyrazy: ubranie, węgiel, na wozie, dziura, bierze, wyciera, ciemna, miednica, ziemia. Podkreśl głoski miękkie. Ułóż zdania z tymi wyrazami.

Wkładam ubranie. Gdzie masz ubranie? Ubranie wisi w szafie. Bolek otwiera szafę. Patrzy. Nie ma ubrania — mówi. Gdzie jest ubranie? Leży na krześle. Bolek bierze ubranie z krzesła. Wkłada spodnie. Zapina guziki. Wkłada sweter. Marynarka nie jest czysta. Bolek idzie do przedpokoju. Szuka szczotki. Nie ma tu szczotki. Czy mama ma szczotkę? Szczotka leży na stole w pokoju. Bolek biegnie do pokoju. Bierze szczotkę. Czyści marynarkę. Potem wkłada marynarkę.

Objaśnienia językowe.

1. Rzeczownik.

a) Odmiana rzeczownika. Rodzaj żeński. Liczba pojedyncza.

1. Mianownik	Kto to jest?	To jest Hanka, matka.
	Co to jest?	To jest woda, kawa.
2. Dopełniacz	Kogo nie ma?	Nie ma Hanki, matki.
		Nie ma wody, kawy.
3. Celownik	Komu daję?	Daję Hance, matce.
	Czemu?	Wodzie, kawie.
4. Biernik	Kogo pokazuję?	Pokazuję Hanke, matkę.
	Co piję?	Piję wodę, kawę.
5. Narzędnik	Za kim idę?	Idę za Hanką, za matką.
	Za czym?	Za wodą, za kawą.
6. Miejsownik	Przy kim stoję?	Stoję przy Hance, przy matce.
	Przy czym jest?	Jest przy wodzie, przy kawie.
7. Wołacz	Wołam:	O, Hanko! O, matko!
		O, wodo! O, kawo!

b) Rzeczowniki rodzaju żeńskiego w celowniku i miejscowniku liczby pojedynczej mają końcówkę -e, — y lub -i.

c) Końcowa spółgłoska tematu zmienia się na spółgłoskę miękką. Ponadto końcowe spółgłoski tematu k, g, ch, wymieniają się na c, dz, sz. Np. matk-a, matc-e, drog-a, drodz-e, much-a, musz-e.

2 Czasownik.

a) Odmiana czasownika.

Liczba pojedyncza

1. osoba: Czyszczę ubranie.
2. „ Czyścisz buty
3. „ Czyści czapkę.
1. osoba: Patrzę na owoce.
2. „ Patrzysz na podłogę.
3. „ Patrzy na igłę.

b) Myję co? ręce — czym? — mydłem.

Wycieram co? — twarz — czym? — ręcznikiem.

Patrzę na kogo? — na Janka.

Krzyczę na kogo? — na Romka.

Liczba mnoga

Czyścimy spodnie.

Czyścicie marynarkę.

Czyszczą kamizelkę.

Patrzymy na ręce.

Patrzycie na węgiel.

Patrzą na hutę.

MATKA I HANKA PIORĄ BIELIZNĘ

Dziś matka z Hanką pierze bieliznę. W kuchni stoją stół i krzesła. Matka na krzesło stawia balię. Do balii kładzie bieliznę. Są to: koszule, kołnierzyki i chusteczki. Hanka nalewa do balii wody.

— Mamol! Czy sukienka jest w balii?

— Nie, piorę teraz koszulę.

Hanka pierze pończochy i skarpetki. Nalewa wody do wiadra. Potem wychodzi z wiadrem na podwórze.

— Jestem głodna! — mówi Hanka.

Matka podaje Hance szklankę mleka i dwie bułki.

— Mamol! Nie ma już proszku do prania!

— Idź do sklepu! Kup proszku! — mówi matka.

Hanka idzie do pokoju. Tu stoi lustro. Ona bierze grzebień i czesze włosy. Wychodzi do sklepu. Potem mama niesie bieliznę przed dom. Tu wiesza bieliznę na sznurze.

— Hanko, patrz! Bielizna już jest sucha! —

Hanka bierze bieliznę do domu. Kładzie na stole. Matka prasuje koszulę i chusteczki żelazkiem.

Ćwiczenie:

1. Kto jest w domu?

Kogo nie ma w ogrodzie?

Czyja fotografia jest ładna?

Komu daje matka mleko?

Kogo ojciec woła?

Z kim czyta Hanka?

Przy kim stoi wózek?

Jak woła ojciec?

Dziecko jest w domu.

Nie ma **dziecka** w ogrodzie.

Fotografia **dziecka** jest ładna.

Matka daje **dziecku** mleko.

Ojciec woła **dziecko**.

Hanka czyta z **dzieckiem**.

Wózek stoi **przy dziecku**.

Ojciec woła: **o, dziecko!**

2. Kiedy matka **pierze** bieliznę?

Kiedy **pierzesz**?

Kiedy **pierzecie**?

Kiedy matka i Hanka **piorą**.

Napisz te same pytania i użyj w odpowiedzi wyrazów: potem, teraz.

Dziś matka **pierze** bieliznę.

Dziś **piorę**.

Dziś **pierzemy**.

One dziś **piorą**.

3. Co **kładziesz** na stole?

Co Janek **kładzie** na stole?

Co **kładziecie** na stole?

Co Janek i Hanka **kładą** na stole?

Kładę książkę na stole.

Janek **kła** dzie książkę na stole.

Kładziemy książkę na stole.

Oni **kładą** książki na stole.

4. Z kim idzie ojciec do miasta? Ojciec idzie z Jankiem do miasta. Napisz podobne zdania! Użyj wyrazów: matka, Hanka, Burek, Romek, pies, książka.

5. Co robią dziś matka i Hanka? Co kładzie matka do balii? Czego nalewa Hanka do balii? Co pierze matka? Co pierze Hanka? Dokąd wylewa Hanka wodę? Co podaje matka dziewcz-

czynce? Gdzie kupuje Hanka proszek do prania? Czym czesze Hanka włosy? Gdzie wiesza matka bieliznę? Czym prasuje matka bieliznę?

Myję ręce. Tam jest miednica. Gdzie jest dzbanek? Dzbaneek stoi przy miednicy. Biorę dzbanek. Co robisz, Olku? Nalewam wody do miednicy. Czy woda jest ciepła? Nie, woda jest zimna. Gdzie jest mydło? Mydło leży przy miednicy. Biorę mydło. Wkładam ręce do wody. Myję ręce. Potem wytieram ręce ręcznikiem.

6. Przepisz wyrazy: dziś, bielizna, piórę, kołnierzyk, idzie, sukienka, niesie, wieszka, grzebień.

Podkreśl głoski miękkie. Ułóż zdania z tymi wyrazami.

Objaśnienia językowe.

1. Rzeczownik.

a) Odmiana rzeczownika. Rodzaj nijaki. Liczba pojedyncza.

1. Mianownik	Kto? co?	To jest mleko, mydło.
2. Dopełn. acz	Kogo? czego?	Nie ma mleka, mydła.
3. Celown. k	Komu? czemu?	Mleku, mydłu.
4. Biernik	Kogo? co?	Mam mleko, mydło.
5. Narzędnik	Kim? czym?	Szklanka stoi za mlekiem, za mydłem.
6. Miejsownik	W kim? w czym?	Czy jest woda w mleku? Co leży przy mydle?
7. Wołacz	Wołam:	Mleko! mydło!

b) Rzeczowniki rodzaju nijakiego w miejscowniku mają dwie końcówki -u lub -e. Końcowa spółgłoska tematu w miejscowniku przed -e wymienia się na spółgłoskę miękką.

c) Rzeczowniki rodzaju nijakiego mają jednakową formę w mianowniku, bierniku i wołaczu.

2. Czasownik.

a) Odmiana czasownika. Czas teraźniejszy.

Liczba pojedyncza	Liczba mnoga
1. osoba: Kładę ołówek.	Kładziemy książki.
2. „ Kładasz gazetę.	Kładziecie grzebień.
3. „ Kładzie kałamarz.	Kładą szczotki.
1. osoba: Piorę bieliznę.	Pierzemy kołnierzyki.
2. „ Pierzesz koszulę.	Pierzecie skarpetki.
3. „ Pierze chusteczkę.	Piorą pończochy.

b) Czasownik wychodzę odmieniamy jak chodzę.

c) Z kim idę? Idę z ojcem (idę razem z ojcem).

Czym czyszczę? Czyszczę szczotką (błędnie „z szczotką“).

Przed czym stoję? Stoję przed domem.

BASIA

Jaka ta Basia robotna
I do wszystkiego ochotna:
Wstaje rano,
Ogień nieci,
Kurze ściera,
Zmiata śmieci
I biegnie daleko
Po bułki i mleko...

Taka jest już robotna
I do wszystkiego ochotna.
Gdy w kątach
Posprząta,
Biegnie karmić kury...
Ma matuś
Pociechę.
Z pracowitej córy.

Ludwik Wiszniewski

Jaka jest Basia? Basia pracuje chętnie. Jest ochotna. Co robi Basia rano? Jaka to córka — ta Basia?

GRAMY W KOSTKI

1 — jeden

2 — dwa

3 — trzy

4 — cztery

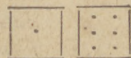
5 — pięć

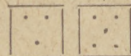
6 — sześć

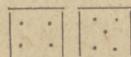
7 — siedem

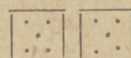
8 — osiem

9 — dziewięć

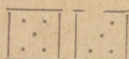
10 — dziesięć

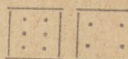
$5 + 5 = ?$
pięć więcej pięć jest

$7 + 3 = ?$

- 11 jedenaście
- 12 dwanaście
- 13 trzynaście
- 14 czternaście
- 15 piętnaście

$6 + 4 = ?$
sześć i cztery jest

$8 + 2 = ?$

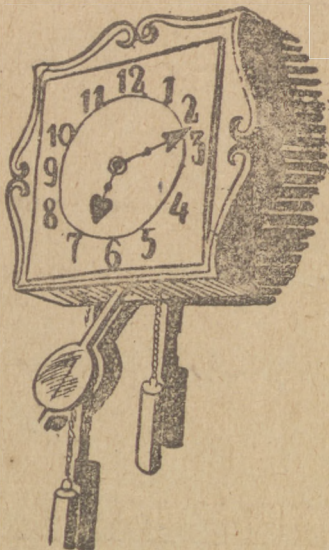
- 16 szesnaście
- 17 siedemnaście
- 18 osiemnaście
- 19 dziewiętnaście
- 20 dwadzieścia

KTÓRA GODZINA?

Bim, bim, bim — bije zegar. Jest godzina piąta rano. Słońce wschodzi.

Bim, bim, bim — bije zegar. Jest godzina szósta. Wstają ojcowie. Ojcowie idą do fabryki, do huty i do warsztatów, na pole. Ojcowie idą do pracy.

Wstańcie chłopcy! Jest jasny i piękny dzień. Biję godzina siódma. Chłopcy wstają. Mija godzina siódma. Już jest kwadrans na ósmą. Dzieci piją śniadanie. O godzinie wpół do ósmej idą do szkoły.

Bim, bim, bim — bije zegar. Która jest godzina? Jest ósma. Czy zegar chodzi dobrze? Mała wskazówka wskazuje liczbę VIII, a duża XII. Teraz jest ósma godzina.

Mija godzina dziewiąta, dziesiąta i jedenasta. Ojcowie pracują na polu, w fabryce. Nie ma chłopców. Są w szkole. Matki gotują obiad.

Wkrótce bije godzina dwunasta. Syreny fabryki i huty huczą. Dzwony kościołów dzwonią. Jest południe. Dzieci idą ze szkoły do domu. Ludzie jedzą obiad.

— O której godzinie przyjdzie tato? — pyta się chłopiec.

Tato przyjdzie o godzinie czwartej.

Jest godzina czwarta. Ojcowie wracają do domów. Tu czytają gazety. Pracują w ogrodzie i na polu. Na polu nie ma już

kwiatów. Synowie pomagają rodzicom przy pracy. Potem idą do miasta. Wieczorem jedzą kolację. O godzinie dziewiątej idą spać.

Która jest godzina? Kiedy idziesz spać? O której godzinie?

Ćwiczenia:

1. Czego ojciec szuka? Ojciec szuka butów.
Odpowiedz na podobne pytania. Użyj w odpowiedzi wyrazów: chłopcy, kwiaty, obrazy, koty, domy, zeszyty, ołówki, guziki, psy.
2. Czego nie ma matka? Matka nie ma kluczy.
Czego nie ma dziewczyna? Dziewczyna nie ma talerzy.
Czego nie ma Janek? Janek nie ma noży.
3. Kto idzie do pracy? Ojcowie idą do pracy.
Kto pije mleko? Koty piją mleko.
Co leży na stole? Noże leżą na stole.
4. Dom jest wysoki. Tu stoi dom. Matka gotuje obiad. Chłopiec niesie chleb. Janek nie ma ołówka. Bocian lata. Tam biegnie chłopiec. Janek pisze list.
Użyj w tych zdaniach liczby mnogiej.
5. Co pokazuje ojciec? Ojciec pokazuje domy.
Odpowiedz na podobne pytania. Użyj w odpowiedzi wyrazów: pies, kogut, but, komin, kwiat, sklep, towar, dach, wóz, motyl.
6. Która to godzina?
5/15, 6/20, 9/10, 11, 13/15, 1/03.
7. O której godzinie idziesz do szkoły? — do kościoła? — do domu? — do łóżka? — do ogrodu? — do sklepu?
8. O której godzinie wstajesz rano? O której godzinie jesz śniadanie? O której godzinie jesz obiad? O której godzinie robisz zadanie?
9. Wypisz z czytanki wyrazy z końcówką — ów. Napisz pięć podobnych wyrazów.

10.

	Przyjdę	Przyjdiesz	Przyjdzie
Przyjdziemy	do domu		
Przyjdziecie			
Przyjdą			

Uzupełnij to ćwiczenie.

Objaśnienia językowe.

1. Rzeczownik.

a) Odmiana rzeczownika. Rodzaj męski. Liczba mnoga.

Mianownik	Kto?	To są ojcowie, synowie.
	Co?	To są domy, sklepy, buty. To są noże, klucze, talerze. To są koniki, guziki, ołówki.
Dopełniacz	Kogo?	Nie ma ojców, synów.
	Czego?	Nie ma domów, sklepów, butów. Nie ma noży, kluczy, talerzy. Nie ma koników, guzików, ołówków.
Biernik	Kogo?	Pokazuję ojców, synów.
	Co?	Oglądam domy, sklepy, buty. Oglądam noże, klucze, talerze. Oglądam koniki, guziki, ołówki.

b) Rzeczowniki rodzaju męskiego w mianowniku liczby mnogiej mają końcówki: -owie, -y, -e, -i; w dopełniaczu: -ów, -y. Rzeczowniki rodzaju męskiego oznaczające osoby mają w bierniku liczby mnog. końcówkę taką jak w dopełniaczu. Biernik innych rzeczowników rodzaju męskiego w liczbie mnogiej jest równy mianownikowi.

2. Czasownik.

a) Odmiana czasownika. Czas teraźniejszy.

Liczba pojedyncza	Liczba mnoga
1. osoba: Jem chleb	Jemy ogórki
2. „ Jesz jabłko	Jecie pomidory
3. „ Je gruszkę.	Jedzą śliwki.

b) Dokąd idziesz? Idę na łąkę. (biernik).

Gdzie jesteś? Jestem na łące. (miejsownik).

IDZIEMY NA CMENTARZ

Przy domu Janka rosną kasztany. Przychodzi jesień. Liście kasztanów są już żółte. Potem opadają na ziemię. Wiatr unosi liście w powietrze. W ogrodzie już nie rosną zielone jarzyny. Na drzewie widzi Janek białe nici.

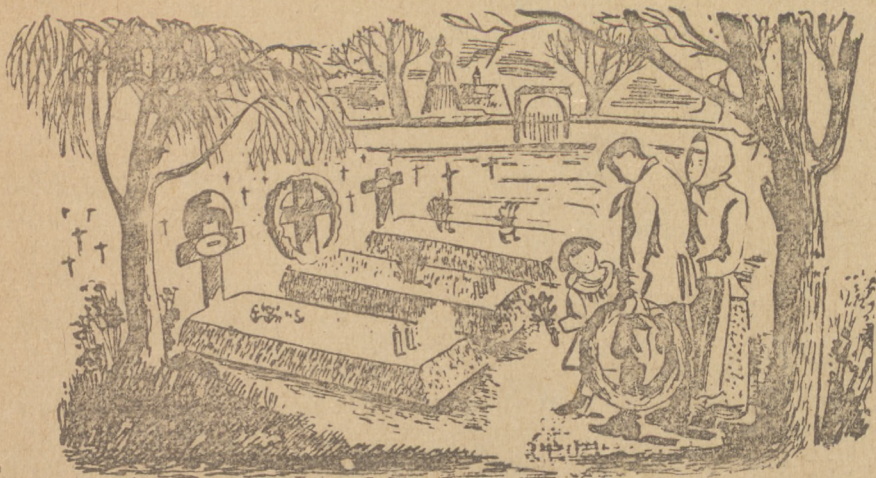
— Romku! Patrz! Babie lato!

Dzień jest chłodny. Deszcz nie pada. Jest pogoda.

— Janku! — woła mama. — Włóż płaszcz! Idziemy na cmentarz! — Dziś jest Wszystkich Świętych, jutro Dzień Zaduszny.

Rodzice, Hanka, Janek i Romek idą na cmentarz. Przed cmentarzem kobiety sprzedają wieńce i lampki. Mama kupuje zielone gałęzie jałowca. Idą na grób dziadka i babki.

Na cmentarzu jest dużo grobów. Mama zbiera suche liście z grobu. Kładzie wianki i kwiaty. Zapala świece.

— Romku! Widzisz ile ogni płonie na cmentarzu! — mówi Hanka.

Potem idą na cmentarz żołnierzy. Hanka kładzie także wianek na grobie żołnierza.

— Widzicie te groby? — mówi ojciec. Tu leżą żołnierze polscy. Oddajmy cześć poległym za Ojczyznę w walce z Niemcami.

Ćwiczenia:

1. Ojciec i matka — to **rodzice**. Janek i Hanka — to **dzieci**. Janek — to **brat** Hanki. Hanka — to **siostra** Janka. Rodzice mają **syna** i **córkę**. Janek — to syn, Hanka — to córka. Janek i Hanka — to **rodzeństwo**. Ojciec ojca — to **dziadek**. Matka matki — to **babka**. Brat ojca — to **stryj**. Brat matki — to **wuj**. Siostry ojca i matki — to **ciotki**. Ojciec, matka, syn, córka, babka, dziadek — to **rodzina**.
2. Teraz jest **jesień**. Przed jesienią jest **lato**. Po jesieni następuje **zima**, a po zimie **wiosna**.
Wiosna, lato, jesień i zima — to cztery **pory roku**.
- 3.

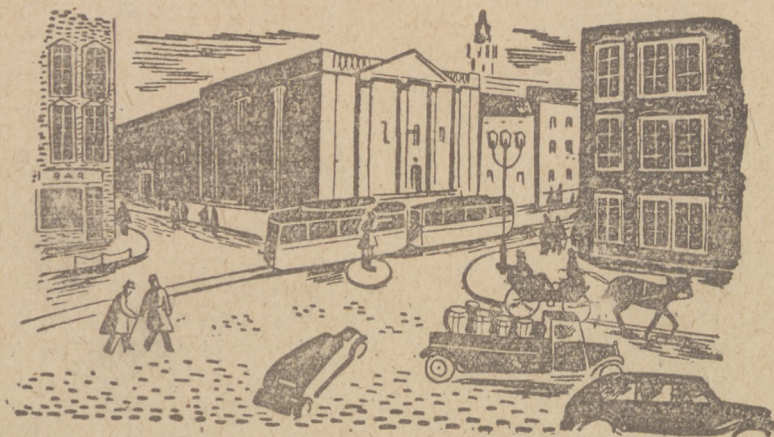
	Widzę	Widzisz	Widzi
Widzimy	siostrę	ogród	ojca
Widzicie			
Widzą			

Uzupełnij to ćwiczenie.

4. Jaki jest dzień? Dzień jest chłodny, ładny, pogodny, krótki, długi, jesienny, wiosenny, letni, zimowy.
5. Jak **arzewa** rosną przed domem? Jak są liście jesienią? Jak wygląda ogród w jesieni? Co nazywamy „babim latem”? Jakie są dni w jesieni? Jak ludzie się ubierają jesienią? Dokąd idą Janek, Romek, Hanka i rodzice? Kogo z rodziny mają na cmentarzu? Co robią na cmentarzu? Na jakie groby idą jeszcze? Co mówi ojciec dzieciom o grobach poległych żołnierzy?

JEDZIEMY DO MIASTA

- Jedziemy dziś do miasta! — mówi ojciec do Janka.
- Do widzenia, mamó! — wołają dzieci. — Jedziemy do miasta! Na ulicy stoi tramwaj.
- Proszę wsiadać! — woła konduktor.
- Ojciec, Janek i Hanka wsiadają do tramwaju. Już jadą do miasta.
- Kto nie ma jeszcze biletu? —

- Proszę o trzy bilety do rynku!...
- Ulica Bytomska! — woła konduktor.
- Janku, nie wysiadaj! Jedziemy dalej! — — —
- Co to za kościół?
- To kościół św. Jana.

— Oto szkoła! To szkoła Marii Konopnickiej.

— Jakie to piękne ulice! Jakie ładne wystawy w sklepach!
Tam jest duży plac. To plac Karola Miarki.

Za tramwajem jadą wozy. Za wozami samochody. Za samochodami znów tramwaje, motocykle i rowery.

— Rynek! Wysiadamy!

Na rynku stoi wysoki budynek. To jest ratusz. Ludzie wchodzi i wychodzą drzwiami ratusza. Przed ratuszem jest pomnik. To pomnik Adama Mickiewicza.

Na placu przed ratuszem stoi milicjant. Kieruje on ruchem na ulicy.

Środkiem ulicy jadą samochody, wozy, tramwaje. Środek ulicy — to jezdnia. Ludzie chodzą chodnikami.

— Iść prawą stroną! — czyta Janek na tablicy. —

— Uważaj na jezdni! —

Teraz stoją dzieci przed budynkiem.

— To teatr! — mówi ojciec.

Przy teatrze jest restauracja i hotel.

Dzieci patrzą na wielkie napisy nad domami i sklepami. Tam jest wieża. To wieża kościoła, a tu wieża ratusza.

Ojciec spotyka wujka. Rozmawia z wujkiem, potem idzie do sklepu. W sklepie kupuje bućki.

— Jedziemy do domu! — mówi do Janka i Hanki.

— Kiedy przyjeżdża tramwaj?

— Za dziesięć minut.

Czekają na tramwaj.

Oto już jedzie.

Ojciec, Janek i Hanka wsiadają do tramwaju i jadą do domu.

Ćwiczenia:

Czy **jedziesz** do miasta?

Tak, **jadę** do miasta.

Czy Janek **jedzie** do miasta?

Tak, Janek **jedzie** do miasta.

Czy **jedziecie** do miasta?

Tak, **jedziemy** do miasta.

Czy Janek i Hanka **jadą** do miasta?

Tak, oni **jadą** do miasta.

Napisz podobne pytania i użyj wyrazów: do szkoły, do kościoła, do lasu, do ojca, do sklepu.

2. Czym **jedziesz**? Jadę tramwajem, jadę samochodem.

Czym **jadą**? Jadą wozem, rowerem, motocyklem.

3. Wsiadam do tramwaju Wysiadam z tramwaju

Wsiadasz do Wysiadasz z.....

Użyj wyrazów: wóz, samochód, samolot i uzupełnij ćwiczenie!

4. Wchodzę do sklepu Wychodzę ze sklepu
Wchodzisz do mieszkania Wychodzisz z mieszkania
Wchodzi do ogrodu Wychodzi z ogrodu
Użyj w tych zdaniach liczby mnogiej.
5. Za kim idziesz? Za czym idziesz?
Idę za ojcem Idę za tramwajami
Idziesz za..... Idziesz za.....
Idzie za Idzie za
- Napisz to samo ćwiczenie w liczbie mnogiej! Uzupełnij je wyrazami: Jan, samochód, Romek, Olek, wóz, rower.
6. Co stoi na podwórzu? Samochód — **samochody.**
Czyje drzwi są otwarte? Samochodu — **samochodów.**
Czemu dają nowe koła? Samochodowi — **samochodom.**
Co pokazują? Pokazują samochód — **samochody.**
Czym jadę? Samochodem — **samochodami.**
W czym siedzę? W samochodzie — **w samochodach.**
Wołam: O, samochodzie — **o, samochody**
7. Czy rozmawiasz z ojcem? Tak, **rozmawiam z ojcem.**
Czy Janek i Hanka rozmawiają z ojcem? Tak, Janek i Hanka **rozmawiają z ojcem.**
- Napisz podobne zdania! Użyj wyrazów: Romek, matka, nauczyciel.
8. Dokąd jedzie ojciec? Czy ojciec i dzieci jadą do miasta? Co widzą dzieci z okna tramwaju? Co jedzie za tramwajem? Gdzie staje tramwaj? Gdzie dzieci wysiadają? Kto kieruje ruchem na ulicy? Jak się nazywa środek ulicy? Gdzie chodzą ludzie? Jakie budynki stoją na rynku?
9. Pamiętajcie: Polskie miasta — to: Strzelce, Nysa, Bytom, Katowice, Gliwice, Opole, Gdańsk, Szczecin, Olsztyn, Kraków, Poznań, Łódź, Gdynia, Lublin, Warszawa. Warszawa — to największe miasto Polski — to stolica.
10. Przepisuję zdania i uzupełniam końcówki rzeczowników:
To jest ojciec Jank... Ojciec siedzi przy stol... Czyta dziennik. W dziennik... piszą o Polsce... Piszą także o szkol... i dom... Janek nie ma zeszytu. Ojciec nie ma w dom... zeszyt... Zeszyt kupi w mieście... Janek także nie ma but... Czy ojciec kupi Jank... but... Czy kupi Jank... także ołówki? Janek daje ojcu... pióro. Ojciec pisze list do brata... Przed dom... jest ogród. W ogrodzie rosną drzew... Za ogrod... jest kościół. Liści... drzew opadają na ziemi... Już

jest zimno. Do pokoj... wchodzi matka. Daje ojc... list. To wuj pisze do ojc...

Napisz to ćwiczenie. Użyj wyrazów w liczbie mnogiej.

Objaśnienia językowe.

1. Rzeczownik.

a) Odmiana rzeczownika. Rodzaj męski. Liczba mnoga.

Mianownik	Kto?	Ojcowie pracują.
	Co?	To są buty, klucze, ołówki.
Dopełniacz	Kogo?	Szukam ojców.
	Czego?	Szukam butów, kluczy, ołówków.
Celownik	Komu?	Daję ojcom.
	Czemu?	Butom, kluczom, ołówkom.
Biernik	Kogo?	Widzę ojców.
	Co?	Widzę buty, klucze, ołówki.
Narzędnik	Kim?	Rozmawiam z ojcami.
	Za czym?	Jest za butami, za kluczami, za ołówkami.
Miejscownik	Przy kim?	Stoję przy ojcach.
	Przy czym?	Jest przy butach, kluczach, ołówkach.
Wołacz	Wołam:	O, ojcowie!
		O, klucze! O, buty! O, ołówki!

b) Wołacz rzeczowników rodzaju męskiego w liczbie mnogiej ma końcówki równe mianownikowi.

c) W języku polskim rozróżniamy odmiany, czyli deklinacje. Do pierwszej deklinacji należą rzeczowniki rodzaju męskiego, zakończone w mianowniku l poj. na spółgłoskę twardą: syn, Janek, ogród lub na spółgłoskę miękką: liść, kraj, oraz na spółgłoski cz, rz, ż, dż, kapelusz, płaszcz, krzyż. Wzory odmiany rzeczowników oraz wyjaśnienia o temacie i końcówkach są w gramatyce Część III, § 4.

d) Końcówki mianownika, dopełniacza, miejscownika liczby pojedynczej oraz mianownika liczby mnogiej podajemy w słowniku.

2. Czasownik.

Kieruję (czym?) samochodem.	(Narzędnik).
Chodzę (czym?) chodnikiem.	(Narzędnik).
Rozmawiam (z kim?) z ojcem.	(Narzędnik).
Spotykam (kogo?) ojca.	(Biernik).
Czekam (na kogo?) na ojca.	(Biernik).

MIASTO RODZINNE

W środku miasta leży rynek,
na nim ratusz stary,
obok fara, straż ogniowa
i dalej koszary.

A co ruchu! Tu żołnierze
maszerują rzędem,
Dzwoni tramwaj, trąbi auto,
rowery mkną pędem.

Tu jest szkoła, tam park miejski,
za parkiem boisko.
Jest i plaża, bo pod miastem
rzeka płynie blisko.

W niej kąpiemy się, gdy ciepło.
No — chyba już wiecie;
To rodzinne, piękne miasto
jest najmiłsze w świecie.

M. Dynowska

Jakie budynki stoją na rynku? Na rynku stoją: ratusz, kościół farny i plebania. Na plebanii mieszka ksiądz proboszcz. Co robi straż ogniowa? Straż ogniowa gasi pożar. Gdzie mieszkają żołnierze? Żołnierze mieszkają w koszarach.

Opisz ruch w mieście! Jak maszerują żołnierze? Żołnierze maszerują rzędem. Jak jadą rowery? Rowery jadą szybko — rowery mkną.

Jakie budynki są jeszcze w mieście? Gdzie jest park miejski? Co leży za parkiem? Co stoi blisko rzeki? Co dzieci robią na plaży? Kiedy kąpiemy się w rzece?

Gdzie mieszkasz? Podaj nazwę miasta. Co stoi w środku miasta? Jaki jest kościół? Co stoi przy kościele? Czy rosną tam drzewa? Czym jedziesz do miasta? Czy jedziesz tramwajem? wozem? autem? Gdzie wysiadasz? Czy stoi tam pomnik? Czy masz rower? Gdzie jedziesz rowerem? Czy jedziesz prąwą stroną? Na co uważasz? Czy za miastem jest rzeka? ogród?

W SPÓŁDZIELNI

Sprzedawczyni nazywa się Maria Bronek.

Maria: Czym mogę służyć?

Hanka: Proszę o trzy paczki kawy.

Maria: Czy duże paczki, czy małe?

Hanka: Proszę o trzy duże paczki.

Maria: Ta kawa jest bardzo dobra.

Hanka: Czy jest mąka?

Maria: Tak! Ile sobie życzysz?

Hanka: Proszę o trzy kilo maki.

Maria: Czy kupisz także cukru lub kaszy?

Hanka: O! Tak! Proszę o dwa kilo cukru i o pół kilo kaszy.

Maria: Nie mam torebki na pół kilo kaszy.

Hanka: Proszę! Mam torebkę. Proszę także o zapalki.

Maria: Dobrze. Oto dwa pudełka zapalek.

Hanka: Czy ta waga jest dokładna?

Maria: Oczywiście. Ta waga jest dobra.

Hanka: Czy ma pani towar tylko w szufladach szafy?

Maria: Ależ nie! W szufladach szafy jest część towaru.

Mamy także towar w magazynie.

Hanka: Tam wisi obraz na ścianie.

Maria: To są reklamy.

Hanka: Proszę jeszcze o pastę do butów.

Maria: Już nie ma pasty. Mam tylko jedno pudełko w oknie wystawy. Zaraz wyjmę i dam ci.

Hanka: Ile kosztuje kawałek mydła?

Maria: To mydło jest tanie. Kosztuje trzy złote.

Hanka: Proszę o to mydło.

Maria: Teraz napiszę rachunek.

Hanka: Gdzie zapłacę za towar?

Maria: W kasie.

Hanka: Ach, to ty, Janku! Co kupujesz?

Janek: Mam wózek. Zabiorę zakupy na wózek i zawiozę do domu.

Hanka: Ach! Jak to dobrze!

Ćwiczenia:

- Kto jest w spółdzielni? **Kobiety** są w spółdzielni.
 Kogo nie ma w domu? W domu nie ma **kobiet**.
 Kogo nie ma w ogrodzie? Nie ma **kobiet** w ogrodzie.
 Komu sprzedaje sprzedawczyni mąkę? Sprzedawczyni sprzedaje **kobietom** mąkę.
 Kogo woła Hanka? Hanka woła **kobiety**.
 Z kim idą dzieci? Dzieci idą z **kobietami**.
 Kto stoi przy kobietach? Przy **kobietach** stoi dziecko.
 Wołam: **Kobiety!**
 Napisz podobne zdania! Użyj wyrazów: matki, córki.
 Użyj w zdaniach liczby pojedynczej.
- Samochód jedzie **szybko**, rower jedzie **wolno**.
 Tramwaj jedzie **szybko**, wóz jedzie **wolno**.
 Użyj wyrazów „szybko” i „wolno” w odpowiedzi na pytania:
 Jak czyta Romek? Jak mówi Hanka? Jak idą dzieci do szkoły?
- Ten chłopiec stoi **daleko**, a ten chłopiec stoi **blisko**.
 Czy dom jest blisko lasu? Czy ogród jest blisko domu? Czy jest daleko od miasta? Niedaleko lasu stoi dom. Niedaleko szkoły stoi kościół. Czy Władek mieszka niedaleko spółdzielni?

4.

	Wiozę	Wieziesz	Wiezie
Wieziemy	towar	mąkę	kapustę
Wieziecie			
Wiozą			

Uzupełnij to ćwiczenie!

- Proszę o cukier. Prosimy o herbatę.
 Prosisz o sól. Proście o mąkę.
 Prosi o kaszę. Proszą o mydło.
 Napisz podobne ćwiczenie z wyrazami: noszę towar.
- Po co mama idzie? Mama idzie po towar.
 Po co Janek jedzie? Janek jedzie po mięso.
 Napisz podobne pytania! Użyj wyrazów: mleko, gruszki, jabłka, kapusta, książka, śniadanie, szklanka, krzesło, talerz.
- Dokąd idzie Hanka? Po co idzie do spółdzielni? Kto jest w spółdzielni? Co kupuje Hanka? Czego nie ma w sklepie? Jak wygląda sklep? Ile kosztuje pasta? Gdzie Hanka płaci za towary?

Gdzie kupujesz herbatę? Co jeszcze kupujesz w spółdzielni?
 Czy spółdzielnia jest blisko, czy daleko? Czy do spółdzielni
 idziesz szybko, czy powoli? Po co idziesz do miasta? O co
 prosisz ojca? Ile kosztuje zeszyt? pióro? ołówek?

Objaśnienia językowe.

1. Rzeczownik.

a) Odmiana rzeczownika. Rodzaj żeński. Liczba mnoga.

1. Mianownik	Kto?	To są matki, panie.
	Co?	To są szafy, spółdzielnie.
2. Dopełniacz	Kogo?	Szukam matek, pań.
	Czego?	Nie ma szaf, spółdzielni.
3. Celownik	Komu?	Daję matkom, paniom.
	Czemu?	Szafom, spółdzielniom.
4. Biernik	Kogo?	Widzę matki, panie.
	Co?	Oglądam szafy, spółdzielnie.
5. Narzędnik	Kim?	Rozmawiam z matkami, paniami.
	Czym?	Stoję przed szafami, spółdzielniami.
6. Miejsownik	Przy kim?	Stoję przy matkach, paniach.
	W czym?	Towary są w szafach, spółdzielniach.
Wołacz	Wołam:	O, matki! O, panie! O, szafy! O, spółdzielnie!

b) Rzeczowniki rodzaju żeńskiego mają w mianowniku liczby mnogiej końcówki: — i, -y, -e.

W dopełniaczu te rzeczowniki w zasadzie nie mają końcówki. Występuje tu sam temat: szaf. Często na końcu tematu są dwie spółgłoski. Wtedy występuje między nimi -e, matk-i: matek. Rzeczowniki zakończone na -nia mają często końcówkę -i, np. spółdzielnia, tych spółdzielni.

c) Rzeczowniki żeńskie należą do deklinacji II.

Wzory odmiany rzeczowników żeńskich, temat i końcówki —
 — zobacz: Gramatyka III, § 6.

d) Końcówki mianownika, dopełniacza i miejscownika l. poj. oraz mianownika l. mn. rzeczowników żeńskich podajemy w słowniku.

2. Czasownik.

Wyjmuję (skąd?) z szafy.

Idę (po co?) po makę.

Proszę (o co?) o cukier.

Wiozę (co?) owoce.

3. Przysłówki.

Przysłówki jest to wyraz, który określa czasownik lub przymiotnik. Przysłówki odpowiadają na pytania: jak?, gdzie?, kiedy?, skąd?, dokąd? itd.

Jak jedzie samochód?

Samochód jedzie szybko, wolno.

Gdzie stoi dom?

Dom stoi blisko, daleko.

4. Mówimy po polsku.

JANEK RACHUJE

Jedna paczka kawy kosztuje dwa złote, trzy paczki kawy kosztują sześć złotych. (6,— zł.).

Jedna paczka herbaty kosztuje jeden złoty pięćdziesiąt groszy. Trzy paczki herbaty kosztują trzy razy jeden złoty pięćdziesiąt groszy, to jest cztery złote pięćdziesiąt groszy. Mąka kosztuje jeden złoty czterdzieści groszy za jeden kilogram, to jest cztery złote dwadzieścia groszy za trzy kilogramy. Jeden kilogram cukru kosztuje pięć złotych osiemdziesiąt groszy. Dwa kilogramy cukru kosztują jedenaście złotych sześćdziesiąt groszy.

Jedno kilo kaszy kosztuje dziewięćdziesiąt groszy. Cztery i pół kilo kaszy kosztuje cztery złote i pięć groszy. Jedno pudełko pasty kosztuje jeden złoty trzydzieści pięć groszy. Kawałek mydła kosztuje trzy złote. Oto rachunek:

3 paczki kawy . . .	6,00 zł.
3 „ herbaty . . .	4,50 zł.
3 kg mąki . . .	4,20 zł.
2 kg cukru . . .	11,60 zł.
4½ kg kaszy . . .	4,05 zł.
pasta . . .	1,35 zł.
mydło . . .	3,00 zł.
	34,70 zł.

Rachunek za towary wynosi trzydzieści cztery złote i siedemdziesiąt groszy. A co jest pod rachunkiem? Pod rachunkiem jest pieczętka: **zapłacone**

Ówloczenia:

1. 10 — dziesięć	60 — sześćdziesiąt
20 — dwadzieścia	70 — siedemdziesiąt
30 — trzydzieści	80 — osiemdziesiąt
40 — czterdzieści	90 — dziewięćdziesiąt
50 — pięćdziesiąt	100 — sto

2. Ile kosztuje kawa? (2,— zł.), herbata? (1,50 zł.), mąka? (1,40 zł.), cukier? (5,80 zł.), kasza? (0,90 zł.), pasta do butów? (1,35 zł.), mydło? (3,00 zł.). Ile kosztuje bułka? gazeta? jajko?

3. Czy jedziesz po towar? Tak, jadę po towar. Czy Janek jedzie po towar? Tak Janek jedzie po towar.

Czy Janek i Hanka jadą po towar? Tak, Janek i Hanka jadą po towar. Czy jedziecie po towar? Tak, jedziemy po towar.

Napisz te same zdania z wyrazem „nie“.

4. **Kupuję zeszyt.** Czego nie masz? Nie mam zeszytu. Kogo prosisz o pieniądze na zeszyt? Proszę ojca o pieniądze na zeszyt.

Dokąd potem idziesz? Idę do spółdzielni. Gdzie jest spółdzielnia? Spółdzielnia jest przy ul. Kościuszki. Wchodzę do spółdzielni. Co mówisz? Mówię: Dzień dobry. O co prosisz sprzedawczynię? Proszę sprzedawczynię o zeszyt. Sprzedawczyni mówi: Jaki zeszyt? Gruby czy cienki? Proszę o cienki zeszyt z liniami. Ile kosztuje? Dwa złote. Daję sprzedawczyni 2 złote. Sprzedawczyni pakuje zeszyt. Czy zapłaciłeś przy kasie rachunek? Tak, zapłaciłem. Sprzedawczyni podaje mi zeszyt. Mówi: Proszę. Co wtedy mówisz? Mówię: Dziękuję.

Objaśnienia językowe.

1. Liczebnik.

- a) Dwaj, trzech, czterej — jest to **męskoosobowa** forma liczebnika. Rzeczownik w połączeniu z tymi liczebnikami kładziemy w mianowniku liczby mnogiej, a orzeczenie w liczbie mnogiej: dwaj chłopcy, trzech uczniowie, czterej synowie są w mieście. Mówimy także: Dwóch chłopców idzie do szkoły. Trzech górników, czterech synów stoi przy domu. Rzeczownik w połączeniu z tymi liczebnikami kładziemy również w dopełniaczu, a orzeczenie w liczbie pojedynczej.
- b) Formę **rzeczową** mają liczebniki 2, 3, 4 w połączeniu z rzeczownikami nieosobowymi rodzaju męskiego, z rzeczownikami rodzaju żeńskiego i nijakiego. Wtedy rzeczownik ma formę mianownika. W pokoju są cztery kwiaty, trzy kobiety, trzy okna.
- c) Po liczebnikach: 5, 6, 7... kładziemy rzeczownik w dopełniaczu a orzeczenie w liczbie pojedynczej. Pięciu panów kupuje bilet. Sześć kobiet niesie jarzyny.

U KRAWCZYNI¹⁾

Hanka ma koleżankę. Koleżance jest na imię Maria.
W południe Hanka spotyka Marię na ulicy.

Maria: Hanka! Dokąd idziesz?

Hanka: Biegnę szybko do krawczyni. Ona szyje mi sukienkę.

Maria: Zaczekaj! Czy masz książkę G. Morcinka: „W zady-mionym słońcu“.

Hanka: Nie mam, kochana Mario. Ale książkę ma Helena.

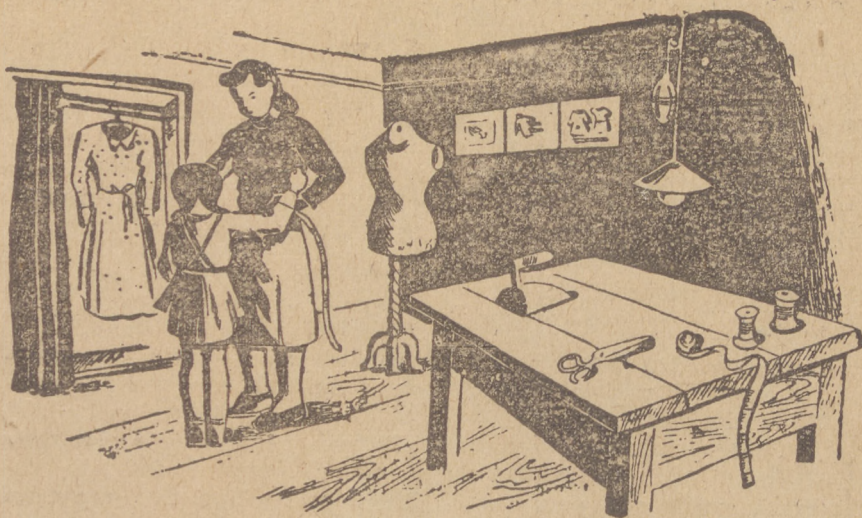
Maria: Ona mi nie pożyczy książki.

Hanka: Słuchaj, Mario! Zrobimy tak: Przyjdź do mnie ra-no! Pójdziesz ze mną do Heleny.

Maria: Dobrze! Pa, kochana!

Hanka wchodzi do krawczyni.

¹⁾ Forma „krawczyni” jest używana w Południowej Polsce. W innych częś-ciach kraju używa się formy „krawcowa”.

Hanka: Dzień dobry pani!

Krawczyni: Dzień dobry!

Hanka: Czy pani ma dużo pracy?

Krawczyni: Pracuję od rana do nocy. Po pracy czuję się bardzo zmęczona. Proszę do mnie. Zapiszę miarę sukienki.

Hanka: Co pani zmierzy najpierw: spódnicę, czy bluzkę?

Krawczyni: Najpierw zmierzymy bluzkę. Tam jest kreda, na stole, przy niciach i igłach. Podaj mi kredę. Czy są tam także szpilki?

Hanka: Są także szpilki. Proszę. Czy pani najpierw mierzy długość czy szerokość?

Krawczyni: Najpierw mierzę długość, a potem dopiero szerokość.

Hanka: Kiedy mi pani uszyje sukienkę?

Krawczyni: Część pracy wykonam na czwartek.

Wtem do krawczyni, wchodzi dziewczynka.

Helenka: Proszę panią! Mamusia mnie przysyła. Ta suknia jest źle uszyta.

Krawczyni: Pokaż, gdzie jest źle uszyta?

Helenka: Jeden rękaw jest krótki, a drugi długi.

Krawczyni: Widzę, dziecko! Widzę. Zaraz poprawię rękaw.

Hanka: Do widzenia pani!

Krawczyni: Do widzenia.

Krawczyni siada do maszyny. Dziewczyna słyszy stukot maszyny. Krawczyni poprawia sukienkę.

Ćwiczenia:

1. Kto mieszka w mieście? **Krawczyni mieszka w mieście.**
 Czyja to maszyna do szycia? **To maszyna krawczyni.**
 Kogo nie ma w domu? **Krawczyni nie ma w domu.**
 Komu daje matka sukienkę? **Matka daje sukienkę krawczyni**
 Kogo widzi matka? **Matka widzi krawczynię.**
 Przy kim stoi Hanka? **Hanka stoi przy krawczyni.**
 Jak woła Hanka? **Hanka woła: O, krawczyni!**
2. Kto mieszka w mieście? **Krawczynie mieszkają w mieście**
 Czyje to maszyny do szycia? **To maszyny krawczyń.**
 Kogo nie ma w domu? **Krawczyń nie ma w domu.**
 Komu daje matka sukienkę? **Matka daje sukienkę krawczyniom.**
 Kogo widzi matka? **Matka widzi krawczynie.**
 Z kim rozmawia Hanka? **Hanka rozmawia z krawczyniami.**
 Przy kim stoją dzieci? **Dzieci stoją przy krawczyniach.**
 Jak woła Hanka? **Hanka woła: O, krawczynie!**
3. Co leży na ziemi? **Kość leży na ziemi (rzecz)**
 Czego szuka ojciec? **Ojciec szuka kości. (rzeczy)**
 Co widzi Janek? **Janek widzi kość. (rzecz)**
 Czym rzuca Janek? **Janek rzuca kością. (rzeczą)**
 Przy czym leży papier? **Papier leży przy kości. (rzeczy)**
 Napisz ćwiczenie 3. Daj odpowiedzi w liczbie mnogiej.
4. Krawczyni opowiada: Szyję od rana do nocy. Ludzie potrzebują **mnie**. Matki dają **mi** rzeczy do przerobienia. Do **mnie** przychodzą matki i dziewczynki. Ze **mną** idą nieraz do sklepów po zakupy. Przy **mnie** jest Hanka.
5. Przyjdę do ojca po książkę. Pójdę do krawczyni.
 Czy przyjdiesz dziś do mnie? Czy pójdziesz do ogrodu?
 Czy on przyjdzie po owoce? Czy on pójdzie do szkoły?
 Czy przyjdziemy popołudniu? Czy pójdziemy do kościoła?
 Czy przyjdziecie po mnie? Czy pójdziecie do miasta?
 Czy dziewczynki przyjdą ju-Czy pójdą do parku?
 tro?
6. Kogo spotyka Hanka na ulicy? Jak jest koleżance Hanka na imię? Dokąd biegnie Hanka? O co prosi Maria? Kto ma książkę Gustawa Morcinka? Czy Helena pożyczy książkę? Jak Hanka pomaga Marii? Co widzi Hanka u krawczyni? Jakie narzędzia ma krawczyni?

7. Wypisz wyrazy, które piszemy przez „ż” i „rz”!
Ułóż przy ich pomocy zdania!
8. Przepisuję zdania i uzupełniam końcówki rzeczowników:
Matka jest w kuchn... Gotuje obiad. Kraje kapust... na stol...
Oбира ziemniak... Otwiera szaf... W szafi... są półk... Na
półk... leżą kasz..., cebu..., mąk... Matka bierze mąk...
W szklanc... jest mleko. Potem nalewa na miednic... wod...
Pierze koszul... W kuchni jest pies. Pies szuka kość... Mat-
ka daje psu kość. Przychodzi Hanka. Matka daje Hanc...
obiad. Zamiata szczotk... kuchni... Matka ma wiele prac...
Przepisz ćwiczenie. Użyj wyrazów w liczbie mnogiej.

Objaśnienia językowe.

1. Rzeczownik.

- a) Do deklinacji II należą nie tylko rzeczowniki żeńskie, zakończone na -a, -i, np. głowa, pani, ale także na spółgłoskę miękką: (kość), oraz na spółgłoski: c, dz, ż, cz, sz, (noc, rzecz). Wzory odmiany: Gramatyka III, § 6.

2. Czasownik.

Zaczekam (na kogo?) na siostrę.
Pracuję (odkąd?) od rana (dokąd?) do nocy.
Pójdę (dokąd?) do krawczyni.

3. Zaimek.

- a) Zaimek oznacza wyraz, który zastępuje rzeczownik, przymiotnik, liczebnik, przysłówki.

Zaimek odmienia się przez przypadki i liczby.

- b) Odmiana zaimka „ja”. Liczba pojedyncza.

Mianownik:	Kto idzie do miasta?	Ja idę do miasta.
Biernik:	Kogo szuka Janek?	Mnie szuka Janek. Janek mię (mnie) szuka.
Celownik:	Komu daje Janek jabłko?	Janek daje mi (mnie) jabłko. Komu mówi?
Biernik:	Kogo widzi Janek?	Mnie Janek widzi. Janek widzi mię (mnie).
Narzędnik:	Z kim idzie Janek?	Janek idzie ze mną.
Miejscownik:	Przy kim siedzi Janek?	Janek siedzi przy mnie.

- c) w dopeł., cel., i bier. liczby pojedynczej zaimek „ja” ma podwójne formy: mnie — mi, mnie — mi. Form mię i mi używamy w związku z czasownikiem i nie kładziemy na początku zdania.

PRZYJACIELE KAROLA

Franek pracuje w piekarni. Często go odwiedzam.

— Czy pójdziesz ze mną do Karola? — mówię. — Karol jest chory. Zaniosę mu lekarstwo.

— Dobrze! Pójdę z tobą za pół godziny — mówi Franek. — Teraz nie mam czasu. Piekę bułki i ciastka. Zaczekaj na mnie, Janku!

Franek stoi przy piecu bez marynarki. Zagląda do pieca. W piekarni jest gorąco.

W piekarni pracują także piekarz i czeladnicy. Piekarz robi ciasto z mąki i wody. Otwiera szeroko drzwi pieca. Kładzie tam chleb i bułki. Chleb długo leży w piecu. Teraz Franek otwiera drzwi pieca. Szybko wyjmuje ciastka. Franek pakuje pięć ciastek. Da te ciastka Karolowi.

Karol jest synem szewca. Codziennie chodzę z nim do szkoły. To jest biedny chłopiec. Ojciec jest stary i nie zarabia dużo pieniędzy. Karol bardzo często choruje.

Do mieszkania Karola prowadzi wąski korytarz. W mieszkaniu stoją okrągły stół i brązowa szafa. Przy ścianie jest łóżko. Karol leży i rysuje. Rysuje zwierzęta. Przy oknie stoi warsztat. Na warsztacie leżą: młotki, szydła, kołki, kopyta. Przy warsztacie wisi skóra. Ojciec Karola naprawia buty, buciki i pantofle.

Wchodzimy do pokoju.

— Przynoszę ci ciastka — mówi Franek.

- Dziękuję ci bardzo.
- Co cię boli, Karolu? — mówię.
- Kaszlę. — Karol nie mówi wiele o chorobie.
- Patrzę na rysunki.
- Lubisz rysunki?
- Bardzo lubię.
- Przyjdę do ciebie we wtorek! Lubię piękne obrazy.
- Potem idziemy z powrotem do domu.

Ćwiczenia:

1. Gdzie kupujesz ciastka?
Czego nie ma w domu?
Czemu przyglądam się?
Co widzę?
Za czym leżą bułki?
W czym jest marmolada?
Wołam:
 Ciastka kupuję w piekarni.
W domu nie ma ciastek.
Ciastkom.
Ciastka.
Bułki leżą za ciastkami.
Marmolada jest w ciastkach.
O, ciastka!
- Napisz zdania i użyj wyrazów: mieszkania, mieszkań, mieszkaniom, mieszkańia, mieszkaniami, mieszkaniach.
2. Piekę chleb.
Pieczesz bułki.
Piecze ciastka.
 Pieczemy często.
Pieczecie rano.
Pieką codziennie.
3. Odwiedzam Karola. Czy ty odwiedzasz także Karola? Nie, on odwiedza Karola. Odwiedzamy ojca. Czy wy odwiedzacie ojca? Nie, oni odwiedzają ojca.
Napisz podobne pytania! Użyj wyrazów: Hanka, matka, miasto, park.
4. Janek jest duży, Karol jest mały. Koń jest silny, a źrebię jest słabe. Pokój jest szeroki, a korytarz jest wąski. Ojciec Janka jest biedny, a ojciec Olka jest bogaty.
Napisz podobne ćwiczenie! Użyj wyrazów: chłopiec — dziecko, ojciec — dziewczyna, plac — ulica, Staś — Bolek.
5. Jak czyta Hanka?
Jak rysuje Romek?
Jak długo pracuje piekarz?
 Hanka dobrze czyta.
Romek dobrze rysuje.
Przez całą noc pracuje — on pracuje długo.
- Jak jest w piekarni?
Użyj wyrazów: dobrze, długo, gorąco — w zdaniach.
 W piekarni jest gorąco.
6. Czy Romek ma czapkę?
 Nie, Romek nie ma czapki.
Romek jest bez czapki.
- Napisz podobne ćwiczenie! Użyj wyrazów: chleb, płaszc, książka, ołówek, — w zdaniach.

7. Kiedy pada deszcz?

Deszcz pada codziennie.

Często pada deszcz.

Napisz podobne ćwiczenie. Odpowiedz na pytania: Kiedy czytam książkę? Kiedy odwiedzam wuja?

8. Jak wygląda piekarnia? Jaki jest piekarz? Co daje Franek choremu? Czym synem jest Karol? Ile zarabia ojciec? Jaki jest Karol? Czy często choruje? Jak wygląda mieszkanie Karola? Jakie przedmioty leżą w warsztacie szewca? Co lubi Karol? Kiedy Franek przyjdzie znowu do Karola? Dokąd wracają chłopcy?

9. Wypisz z czytanek wyrazy z „ę” i „ą”. Ułóż zdania z tymi wyrazami.

10. Czekam na Nie ma w domu. Mówię, ... to daje. Lubię widzę na drodze. Matka widzi Matka idzie z do wuja. Matka stoi przy Uzupełnij te zdania. Użyj zaimka: ty.

Objaśnienia językowe.

1. Rzeczownik.

- Do deklinacji III należą rzeczowniki rodzaju nijakiego. Mają one w mianowniku l. poj. zakończenie -o, -e, -ę. Wzory odmiany: Gramatyka III, § 8.
- W słowniku podajemy końcówki mianownika i miejscownika liczby pojedynczej.

2. Czasownik.

- Karol mówi (o czym?) o chorobie.
Ojciec odwiedza (kogo?) syna.
Matka przynosi (co?) chleb (komu?) ojcu.
Hanka zanieś (co?) bułkę (komu?) matce.
Piekarz robi (co?) ciasto (z czego?) z maki.
- Przyniosę, zaniosę — odmieniamy jak: niosę.

3. Zaimek.

- Odmiana zaimka „ty”.

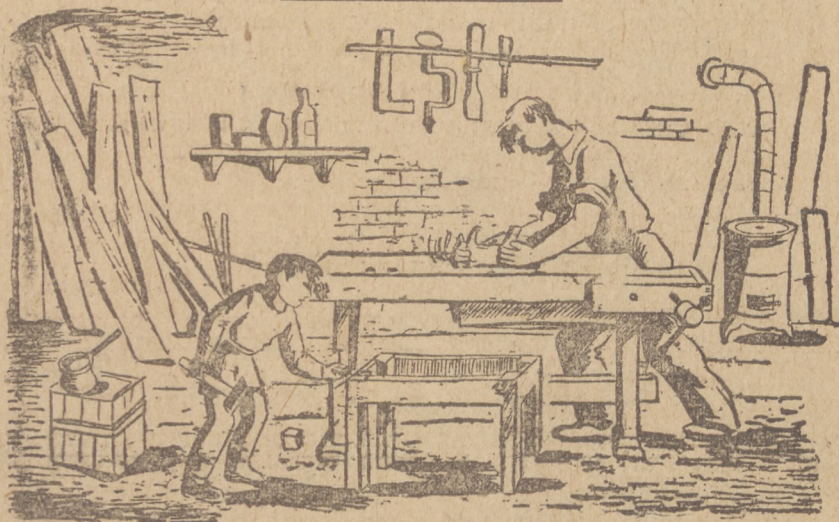
1. Mianownik	Kto ma płaszc?	Ty masz płaszc.
2. Dopełniacz	Kogo szukasz?	Ciebie szukam. Szukam cię.
3. Celownik	Komu daję bułkę?	Tobie daję bułkę. Daję ci (tobie) bułkę.
4. Biernik	Kogo widzę na ulicy?	Ciebie widzę. Widzę cię (ciebie) na ulicy.
5. Narzędnik	Z kim wchodzę do pokoju?	Z tobą wchodzę do pokoju.
6. Miejscownik	O kim mówisz?	O tobie mówię.

- W dopełniczu celownika i bierniku zaimek „ty” ma podwójne formy: ciebie — cię, tobie — ci. Form: cię, ci, używamy w związku z czasownikiem i nie kładziemy na początku zdania.

CO JANEK WIDZI U STOLARZA?

Nad drzwiami wisi wywieszka.

Walenty Sowa
mistrz stolarski

W warsztacie Sowy pracują czeladnicy.

— Gdzie jest strug? — pyta Władek.

— Strug leży przy pilce — mówi Tadek.

Sowa ma siekierę. Kładzie siekierę przy garnku z klejem. Bierze świder i robi dziurę w desce. Struga deskę strugiem. Robi nowe meble.

Do stolarza przychodzi pani. Kupuje meble. Ogląda szafę, łóżko, stół i krzesła. Ale nie kupuje krzesel ani szafy.

— To nie są tanie meble — mówi. — Te meble są drogie.

Potem Janek wpada do stolarni. Zna Władka i Tadek. Chłopcy chodzą z nim do biura „Czerwonego Krzyża“.

— Przychodzę do was po stoły! —

— Jakie macz stoły u nas?

— „Czerwony Krzyż“ nie ma stołów. Dziś przyjeżdżają chłopcy ze wsi. Zwiedzają miasto. „Czerwony Krzyż“ daje im śniadanie.

— Pożyczcie nam stołów!

— Dobrze, damy wam stoły. Ale pójdziemy do was na śniadanie.

— Zaniosę z wami te stoły — mówi Janek. — Ale przyjdę do was później. Teraz jeszcze idę do sklepu.

Na ulicy Janek spotyka Hankę.

— Hanko! Idź do rzeźnika! Kup kielbasy i przynieś do „Czerwonego Krzyża”!

U rzeźnika Hanka widzi mięso i kielbasy. Kobiety kupują mięso. Hanka prosi o pół kilo kielbasy. Rzeźnik kraje nożem kielbasę, kładzie na wagę i waży. Potem pakuje w papier i podaje Hance. Hanka biegnie do biura „Czerwonego Krzyża”.

Tu wielu chłopców przygotowuje salę.

Niech dzieci ze wsi przyjemnie spędzą czas u nas!

— Kto to śpiewa? — mówi Hanka do koleżanki.

— Już idą chłopcy i śpiewają.

Poszka Karolinka

Zwolna.

od Rybnika

Ćwiczenia:

1. Kto idzie do rzeźnika? Romek szuka.
.... idziemy do rzeźnika. Na ulicy spotyka.... Romek.
Rzeźnik sprzedaje... mięso. Potem idzie z..... do domu.
W drodze rozmawia z..... Przy stol samochód.
Uzupełnij to ćwiczenie! Użyj wyrazów: my, nas, nam...
2. Chleb jest tanie.
Co jest tanie?
— ciastka są drogie,
— co jest drogie?
zeszyt — książka, ołówek — obraz, ubranie — czapka, ziemniaki — owoce, rower — motocykl, krzesło — szafa, ręcznik
koszula.

3. Jak dzieci spędzają czas? Dzieci spędzają czas wesoło, dobrze — przyjemnie.
Jak spędza czas Bolek? Romek? ojciec?

4.

	Ważę	Ważysz	Waży
Ważymy	mięso	kielbasę	mąkę
Ważycie			
Ważą			

Uzupełnij powyższe ćwiczenie!

5. Co robi mistrz stolarski Sowa? Kto przychodzi do niego? Jakie meble pani ogląda? Jakie meble są w warsztacie? Kogo Janek zna w stolarni? Kim są Władek i Tadek? Dokąd idą czeladnicy z Jankiem? Kto przyjedzie dziś do miasta? Co „Czerwony Krzyż” daje chłopcom ze wsi? Co chłopcy zwiedzają? Kogo spotyka Janek na ulicy? Co widzi Hanka u rzeźnika? Czym rzeźnik kraje kielbasę? W co pakuje kielbasę?

6. Wypisz z czytanki wyrazy: „ó” i „u”. Użyj tych wyrazów w zdaniach.

Pracuję u stolarza. Co robisz? Robię stół. Co bierzesz? Biorę deskę. Gdzie kładziesz deskę? Deskę kładę na strugnicy. Co potem robisz? Biorę strug. Strugam deskę strugiem. Gdzie jest świder? Świder leży przy pilce. Czym przybijasz gwoździe? Młotkiem przybijam gwoździe. Co kleisz? Kleję deski. Czym malujesz stół? Stół maluję farbą.

7. Przepisuję zdania i uzupełniam końcówki rzeczowników.

Na podwórzu... jest dziecko. Matka dzieck... jest w mieszkani... Dziecko nie ma ciastk... Woła: Mam..., kup mi ciastk... Matka nie kupi dzieck... ciastk... Kupi mu bułk... Da mu bułk... z masł... Dziecko siada na krześl... Je bułk... z masł... Ojciec dzieck... pracuje w fabryc... Przychodzi wieczor... o 5 godzin... Wtedy przynosi synow... owoc... Daje mu śliwk... i jabłk... Dziecko nie je jabłk... Lubi śliwk... W mieście są zabawki. Siostra idzie do miast... Kupi także dzieck... zabawk... Dzieck... jest w pokoj... Patrzy przez okn... Widzi na ulic... konia i wóz. Mówi do ojc...: tatusiu, kiedy pojedę do miast... woz...?

Objaśnienia językowe.

1. Zaimek.

a) Zaimki: my, wy są formą liczby mnogiej zaimków: ja, ty.

b) Odmiana zaimków: my, wy.

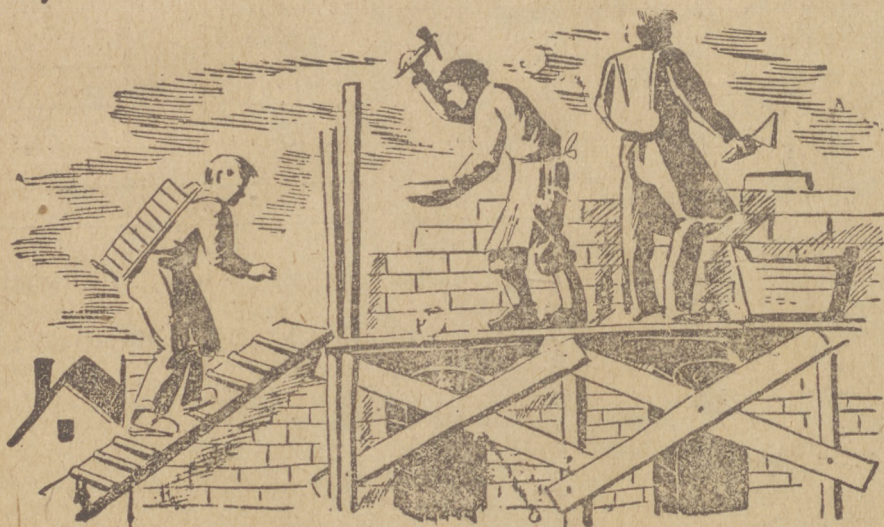
Mianownik:	Kto idzie? My idziemy. Wy idziecie.
Dopełniacz:	Kogo nie ma? Nie ma nas. Nie ma was.
Celownik:	Komu matka daje jabłko? Matka daje nam jabłko. Matka daje wam jabłko.
Biernik:	Kogo widzi Janek? Janek nas widzi. Janek was widzi.
Narzędnik:	Za kim stoi brat? Brat stoi za nami. Brat stoi za wami.
Miejscownik:	Z kim idzie matka. Matka idzie z nami. Matka idzie z wami.
Wołacz:	Wołam: My, chłopcy, to zrobimy! Wy, chłopcy, to zrobicie.

JANEK I JÓZEK MÓWIĄ O PRACY MURARZA I ROBOTNIKA

Murarze budują dom. Stoją tu Janek, Romek i Hanka i patrzą. Widzą duże rusztowanie. Wysoko na deskach stoi człowiek. W dłoniach trzyma młot i kielnię. Janek słyszy piosenkę. Murarz śpiewa przy pracy. Robotnicy podają murarzowi cegłę. Na placu leżą wapno, cement i piasek. Mury wznoszą się coraz wyżej. W murze są już okna. W oknach jednakże nie ma szyb. Szklarz przyjdzie i wprawi szyby do okien. W budowlu nie ma drzwi. Stolarz zrobi drzwi. Ślusarz zrobi zamki i klucze.

Murarz cieszy się pracą. Buduje dom dla ludzi!

Przy budowie stoi także Józek. Przypatruje się pracy murarzy.

— Janku! Jak się masz? — woła Józek. Serdecznie wita się z Jankiem.

— Gdzie pracujesz, Józku? — pyta się Janek.

— W fabryce!

— W fabryce jest lekka praca?

— Ale co znowu? Nie znasz pracy w fabryce?

— Przecież w fabryce są maszyny — mówi Janek. — Maszyna wykonywa pracę. Widzisz! Ten murarz cały dzień pracuje. Bierze cegły, kładzie na mur, nakłada wapno.

— Ile łopat węgla na dzień wrzucam do pieca w kotłowni? — mówi Józek. — Ile nocy nie śpię? Praca odbywa się także w nocy. Zaczyna się o 8 godzinie wieczorem, a kończy się o 5 rano.

— Pilnuję wtedy pracy maszyn. Niech się zepsuje co w maszynie, cała fabryka stanie.

Józek mówi to z dumą. Ludzie cenią pracę robotnika i rzemieślnika.

— Już idę do domu — mówi Józek. — Spieszę się na kolację. Józek kłania się. Żegna się z Jankiem i udaje się do domu. Janek, Romek i Hanka idą jeszcze do miasta.

Ćwiczenia:

1. Kto się cieszy? Karol się cieszy. Kogo widzi Karol w lustrze? Karol widzi siebie w lustrze. Komu Karol kupuje ubranie? Karol sobie kupuje ubranie. O kim mówi Karol? Karol mówi o sobie. Co Karol bierze ze sobą? Karol bierze książkę ze sobą.

2.

	Spieszę się	Spieszysz się	Spieszysz się
Spieszymy się	do miasta	do tramwaju	do domu
Spieszycie się			
Spieszą się			

Uzupełnij powyższe ćwiczenie!

Napisz podobne ćwiczenie. Zdania: Uczę się lekcji. Gniewam się na chłopca.

3. Górnik kupuje sobie książkę. Kto także kupuje sobie książkę? Kto czyta sobie książkę? Kto śpiewa sobie?

4. Kiedy?

Wkrótce żegnam się z matką.

Za kwadrans, za godzinę mam lekcję.

W nocy jest ciemno.

Napisz podobne ćwiczenie!

5. Kiedy zaczyna się lekcja? Kiedy zaczyna się obiad? praca? nauka?
Kiedy kończy się lekcja? praca? nauka? dzień? noc?
6. Kto buduje dom? Gdzie pracuje murarz? Jakie ma narzędzia? Czym muruje? Kto pomaga murarzowi przy pracy? Jaką pracę wykonywa szklarz? Kto wprawia okna? Kto robi zamki i klucze? Dla kogo murarz buduje dom? Jaką pracę ma Józek w fabryce? Czy pracuje tylko w dzień? Jak długo trwa ta praca? Czego pilnuje Józek? Czy praca w fabryce jest ciężka? Czy ludzie cenią pracę robotnika? Dokąd udaje się Józek? Dokąd jeszcze idą Janek, Hanka i Romek?
7. Górnik budzi się o godzinie..... Za 15 minut 6-... spiesz do fabryki. Nie spóźnia się nigdy. Rano jest w..... Przychodzi na obiad o....., o..... idzie do miasta. Wieczorem czyta....., Wcześniej kładzie się do..... Mówi „dobranoc” synowi i matce. W..... bije godzina dwunasta.
Uzupełnij powyższe zdania.
8. Jak wita się Janek z Józkiem? Janek wita się: jak się masz?
9. Wypisz z czytanki wyrazy na „arz“! Wyszukaj inne wyrazy na „arz“!

ROZMOWA

Franek

Gdzie pracujesz?
Co robisz w fabryce?
Gdzie się znajduje piec?
Kiedy się odbywa praca?
To nie śpisz?
Czy tylko palisz w piecu?
Czy to są wielkie maszyny?
Maszyny się psują. Co wtedy robisz?
Czy wtedy odbywa się praca w fabryce?

Janek

Pracuję w fabryce.
Wrzucam węgiel do pieca.
Piec jest w kotłowni.
Praca się odbywa w nocy.
Nie śpię.
Nie! Pilnuję także maszyn.
Tak! To są wielkie maszyny.
Naprawiam maszyny.
Wtedy robotnicy nie pracują.

Objaśnienia językowe.

1. Zaimek.

a) Odmiana zaimka „się“.

Mianownik:

Dopełniacz:

Celownik:

Biernik:

Narzędnik:

Miejscownik:

—
Janek i Karol siedzą obok siebie.
Kupuję sobie ubranie.
Widzę siebie (się) w lustrze.
Biorę ze sobą książkę.
Mówię o sobie.

- b) Zaimek „się” łączymy z czasownikiem. Zaimek „się” zazwyczaj oznacza, że czynność zwraca się ku osobie, która ją wykonywa. Matka myje się. Czynność (myje) zwraca się ku matce. Zaimek „się” nazywamy zwrotnym.

2. Czasownik.

- a) Niektóre czasowniki występują zawsze razem z zaimkiem „się”. Do czasowników np. cieszę, śmieję, zawsze dodajemy zaimek się: cieszę się, śmieję się.
- b) Niektórych czasowników używamy z zaimkiem się lub bez zaimka: uczę się — uczę siostrę, zaczyna się lekcja — zaczynamy pracę. Gramatyka VII. § 18.
- c) Cieszę się (czym?) ubrałem. Przypatruję się (komu?) stolarzowi. Spieszę się (do czego?) do domu. Spieszę się (na co?) na lekcję. Praca zaczyna się (o której godzinie?) o godzinie ósmej. Praca kończy się (o której godzinie?) o godzinie 15. Buduję dom (dla kogo?) dla robotników. Kłaniam się (komu?) ojcu. Żegnám się (z kim?) z matką.

IMIENINY MATKI

Za tydzień matka Janka obchodzi imieniny. Mamie jest na imię Barbara. Imieniny matki Janka przypadają na dzień 4 grudnia.

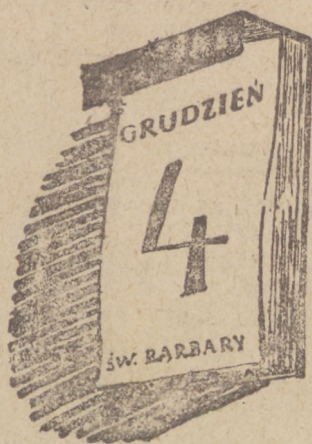
— Który to jest dzień? — pyta Hanka Janka.

— To jest wtorek. — Wtedy górnicy mają święto. Święta Barbara jest patronką górników — mówi Janek.

— Hanko! Co dasz mamusi na imieniny?

— A co ty kupisz mamie?

— Ja nie kupię prezentu w sklepie. Przygotowuję dla mamy kalendarz. Już mam papier z księgarni na kalendarz.

Hanka siada na kanapie. Janek robi kalendarz. Kładzie na stole papier. Bierze nóż i kraje papier. Kartka jest długa i szeroka. Janek bierze metr i mierzy. Potem liczy: kartka ma 6 cm długości i 4 cm szerokości. Potem pisze nazwy miesięcy: styczeń, luty, marzec, kwiecień, maj, czerwiec, lipiec, sierpień, wrzesień, październik, listopad, grudzień.

Teraz pisze dni tygodnia: poniedziałek, wtorek, środa, czwartek, piątek, sobota. Bierze czerwony atrament. Pisze wyraźnie: niedziela. Potem napisze na kartkach liczby dni 1, 2, 3, 4, 5, do 31.

— Czy masz podstawkę pod kalendarz? — mówi Hanka.

— Jest także podstawka. Na podstawce stoją dwa słupki. Janek długo jeszcze pracuje.

— Janku! Słuchaj! Mam także podarunek dla mamy.

— Pokaż!

— Ach! Teraz jeszcze nie mam. Ale zrobię! Uszyję chusteczki. Kupię materiału i za tydzień uszyję chusteczki. Tylko nie mów mamie!

Wtem przychodzi ojciec. Dzieci opowiadają ojcu o podarunkach.

— Dobrze, dzieci! Kochajcie matkę! — mówi ojciec.

Janek pokazuje ojcu kalendarz. Pięknie wygląda podarunek dla matki.

Ćwiczenia:

1. Jak ci jest na imię? Mnie jest na imię Maria.

Napisz podobne ćwiczenie. Użyj imion:

Basia	— Barbara	Janek	— Jan
Hanka	— Anna, Hanna	Romek	— Roman
Kasia	— Katarzyna	Antoś	— Antoni
Marysia	— Maria	Józek	— Józef
Zosia	— Zofia	Tadek	— Tadeusz
Cela	— Celina	Władek	— Władysław
Daniusia	— Danuta	Franek	— Franciszek
Ela	— Elżbieta	Staś	— Stanisław

Wymień inne imiona chłopców i dziewcząt!

2. Kiedy obchodzisz imieniny? Obchodzę imieniny czwartego grudnia.

Użyj w odpowiedziach:

1 — pierwszego	11 — jedenastego
2 — drugiego	12 — dwunastego
3 — trzeciego	13 — trzynastego
4 — czwartego	14 — czternastego
5 — piątego	15 — piętnastego
6 — szóstego	16 — szesnastego
7 — siódmego	17 — siedemnastego
8 — ósmego	18 — osiemnastego
9 — dziewiątego	19 — dziewiętnastego
10 — dziesiątego	20 — dwudziestego
25 — dwudziestego piątego	
29 — dwudziestego dziewiątego	
30 — trzydziestego	

Kiedy przypada dzień nauki, pracy, ferii, św. Barbary?
Które mamy dziś? Dziś mamy poniedziałek, dnia 4 grudnia.
Napisz podobne ćwiczenie!

3. Co robisz w poniedziałek? W poniedziałek idę do miasta.
Co robisz we wtorek? we środę? we czwartek?

4. Kiedy jest jesień? Jesień jest we wrześniu.
Kiedy jest zima? wiosna?
lato?

5. Ile metrów szerokości ma stół? Stół jest jeden metr szeroki.
Ile metrów długości ma sypialnia? Stół ma 1 m szerokości.
Sypialnia ma 6 m długości.

Ile metrów długości, szerokości i wysokości ma szafa? kuchnia? klasa? dom?

6. O czym opowiada wujek? Wujek opowiada o Janku, o chłopczyku, o pracy.

O czym opowiada Janek? Użyj wyrazów: dziecko, miasto, stolarz, fabryka, książka, las, żołnierz.

7. Kiedy matka obchodzi imieniny? Na jaki dzień przypadają imieniny matki? Jakie święto obchodzą górnicy dnia 4 grudnia? Jaki jest patron Janka, Stasia, Antosia? Co robi Janek dla mamy? Jak Janek robi kalendarz? Jaki podarunek przygotowuje Hanka? O czym opowiadają dzieci ojcu? Co mówi ojciec do dzieci o matce?

Jak ci jest na imię? Mnie jest na imię Stanisław. Kiedy obchodzisz imieniny? Imieniny obchodzę 8 maja. Czy Bolek także obchodzi imieniny? Nie, Bolek obchodzi urodziny. Czy 8 maja jest święto? Nie! Tego dnia nie ma święta. Kto daje ci podarunek? Matka i ojciec, brat i siostra dają mi podarunki. Co ty dajesz matce w dniu imienin? Daję mamie kwiaty i podarunek.

Wypisz wyrazy z „rz“, „ż“ i „sz“.

Wyszukaj takie wyrazy w innych czytankach.

Objaśnienia językowe.

1. Rzeczownik.

Odmiana rzeczownika: tydzień. Gramatyka III, § 5.

2. Czasownik.

Opowiadam (komu?) bratu, (o czym?) o górniku.

3. Zdanie.

Dziś są imieniny (czyje?) matki Janka.

Święta Barbara jest patronką (czyją) górników.

Stół ma jeden metr (czego?) szerokości.

W DNIU WIGILII U RODZICÓW

Patrzę przez okno na ulicę. Jaka piękna zima! Biały śnieg pokrywa drogi i domy. Srebrne płatki śniegu lśnią w słońcu.

— Janku! ubierajmy choinkę! — woła Hanka. — Dziś jest wigilia Bożego Narodzenia!

— Zaraz przyniosę choinkę z komórki.

Wkrótce potem w pokoju stoi zielona choinka. Hanka wyjmuje z szafy pudełko. W pudełkach są różne ozdoby. Najpierw wieszamy jabłka i cukierki. Potem przywiązujemy do gałązek czerwone i żółte kule.

— Tu są zabawki — mówi Hanka. Podaje mi kolorowe zabawki.

— Bardzo ładna choinka!

Hanka cieszy się, klaszcze w ręce i wybiega do kuchni. Tu pomaga matce.

— Tato! Już pierwsza gwiazda świeci na niebie, — mówię.

— Tak, nadchodzi noc wigilijna.

Po chwili matka nakrywa stół. Ojciec bierze opłatek. Życzy matce i nam zdrowia i szczęścia.

— Dzieci! Miejcie dobre serce dla ludzi! — mówi ojciec.

Jest cisza. Patrzymy na matkę i ojca. Jesteśmy szczęśliwi.

— Po kolacji wigilijnej zapalam świece na choince.

— Hanko! Pod choinką są dla nas podarunki! Cieszymy się podarunkami. Hanka ma nowy sweter. Ja ładne buciki. Dziękujemy rodzicom za podarunki.

Choinka lśni w świetle świec. Błyszczą niebieskie i czerwone ozdoby.. Matka z nami śpiewa kolędę:

Pójdźmy wszyscy do stajenki,
Do Jezusa i panienki!
Powitajmy małego
I Maryję, Matkę Jego!

Ćwiczenia:

1. Jaka jest zima?	Zima jest piękna.
Jaki jest śnieg?	Śnieg jest biały.
Jaka jest choinka?	Choinka jest zielona.
Jakie są zabawki?	Zabawki są kolorowe.
Jakie są dzieci?	Dzieci są wdzięczne.
Jakie są ozdoby?	Ozdoby są czerwone, niebieskie,
żółte.

Ułóż inne odpowiedzi na te pytania!

2. Czego życzą dzieci rodzicom? Dzieci życzą rodzicom zdrowia i szczęścia. Czy brat życzy zdrowia ojcu? matce? siostrze? Ułóż podobne zdania!
3. Kiedy pójdziesz do miasta? Wkrótce pójdę do miasta. Kiedy pójdzie ojciec? krawiec? stolarz? piekarz?
4. Co najpierw robi Janek? Co następnie robi Janek? Janek najpierw pisze zadanie, a następnie idzie do miasta. Janek najpierw rachuje, a następnie rysuje. Co robią najpierw krawiec, piekarz, stolarz, a co robią następnie?
5. Matka mówi do Hanka: Hanko! Podaj mi mąkę! Zrób ciasto! Potem Janek woła Hanke: Hanke! Ubierajmy choinkę. Czy masz nici? Czy najpierw wieszasz jabłka i ozdoby? Czy masz zabawki? Czym się cieszysz w wigilię? Czy ojciec daje ci podarunki? Hanka także daje podarunek bratu. Daje Jankowi chusteczki. Czy chusteczki są ładne? Czy są kolorowe? Czy Hanka ma dobre serce?

Objaśnienia językowe.

1. Przymiotnik.

Na rodzaj przymiotnika wskazują końcówki.

Rodzaj męski: końcówka -y, i,	To jest biały papier, tani ołówek.
Rodzaj żeński: końcówka -a	To jest biała koszula, tania bułka.
Rodzaj nijaki: końcówka -e	To jest białe mydło, tanie pióro.

2. Czasownik.

Pomagam (komu?) matce. Życzę (czego?) zdrowia (komu?) ojcu.

Wyjmuję (z czego?) z szafy.

Przywiązuję (do czego?) do choinki. Dziękuję (za co?) za podarunki.

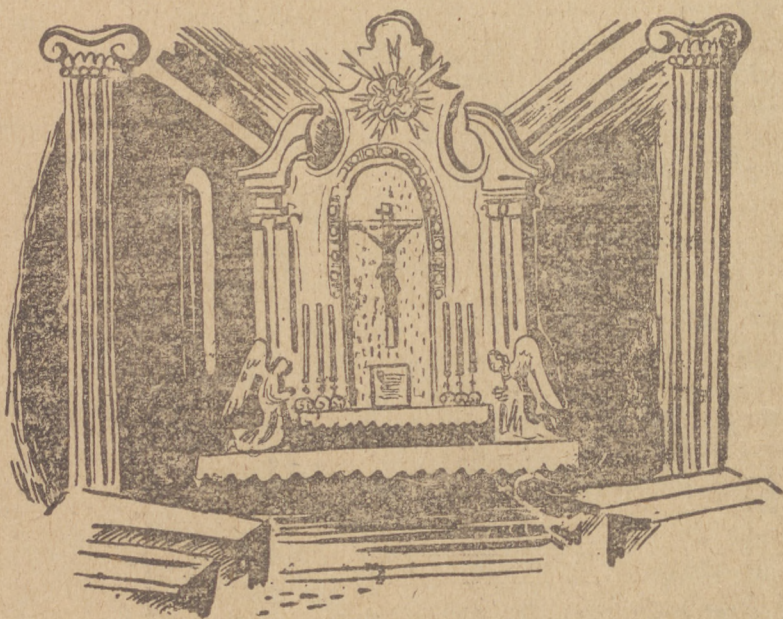
3. Zdanie.

To są płatki (czego?) śniegu. Płonie światło (czego?) świec.

Gramatyka XI, § 6.

BOŻE NARODZENIE

Dziś jest święto Bożego Narodzenia. Matka, ojciec i syn idą do kościoła. W kościele stoi ołtarz. Nad nim wisi krzyż. Na krzyżu jest Jezus Chrystus. Ksiądz mówi kazanie. Opowiada o Jezusie Chrystusie i Matce Boskiej. Następnie ksiądz odprawia nabożeństwo. Ludzie śpiewają kolędy. Organista gra na organach. Ludzie żegnają się i modlą.

Po nabożeństwie ludzie wychodzą z kościoła. Karol spotyka Franka. Wita się z nim. Prosi go: „Chodź do parku na spacer! W parku drzewa pokrywa śnieg. Tam tak ładnie!” — Dobrze! Chodźmy do parku! — mówi Karol. W parku spotykają Tadek. Tadek opowiada: „Dziś wieczorem u Heleny jest szopka. Czy idziecie do niej?”

— Idziemy! Zobaczymy szopkę! — mówi Karol.

Po południu jest mróz. Karol wkłada rękawice, czapkę i futro. Jemu nie jest zimno. Chłopcy idą do Heleny. Ona jest biedną dziewczyną. Jej matka jest praczką. Mieszkają za miastem.

W domu Heleny są chłopcy. Przygotowują kukielki. Kukielki przedstawiają Polaków z Bytomia, Raciborza, Opola i Gliwic. Chłopcy pokazują kukielki i mówią wierszyki. Chłopcy cieszą się. Janek rozmawia z Heleną. Rozmawia z nią o szopce. „Zróbcie

przedstawienie jeszcze na Nowy Rok albo w święto Trzech Króli! To piękna szopka! Cała klasa przyjdzie!" Następnie Frank zбира pieniądze. Daje pieniądze Helenie. Ona da pieniądze sierotom.

Ćwiczenia:

1. Karola nie ma w domu. On idzie do Franka. Spotykam Karola w parku. Daję Karolowi rękawicę. Na Karola czeka także Władek. Władek rozmawia z Karolem.

Przepisz te zdania i użyj w nich zamiast Karol: jego, niego...

2. Jego nie ma w Opolu. Kolega jedzie do niego. On nie widzi go.
..... do niego. Jego nie ma w go.
..... do niego. Jego nie ma w go.

Uzupełnij te zdania!

3. Janku! Zrób ćwiczenie! Franku, opowiadaj o ojcu!
Niech Janek robi ćwiczenie! Niech Franek opowiada o ojcu!
Chłopcy! Zróbcie ćwiczenie! Chłopcy! Opowiadajcie o ojcu!
Zróbmy ćwiczenie! Opowiadajmy o ojcu!
Niech chłopcy robią ćwiczenie! Niech chłopcy opowiadają o ojcu!

Napisz podług wzoru zdania: Ucz się lekcji! Mów głośno! Idź do domu! Przyjdź do szkoły! Nie spóźniaj się!

4. Kiedy przygotowujesz przedstawienie?

Dziś przygotowuję przedstawienie.

Wczoraj

We wtorek

W niedzielę

5. Czy idziesz do kościoła? Co widzisz w kościele? Gdzie stoi ołtarz? Co robi ksiądz? Co robią ludzie? Dokąd idziesz po nabożeństwie? Kto pokazuje kukiełki? Co śpiewają chłopcy? Czy jest mróz? W co się ubierasz? Czy mówisz o mnie? Czy spotykasz Hankę? Czy dajesz jej książkę? Tam są zabawki. Czy widzisz je? Władek jest chory. Czy pójdziesz do niego? Pójdziesz ze mną? Gdzie są miasta: Bytom? Gliwice? Opole? Kto zbiera pieniądze? Komu Helena daje pieniądze?

6. Wypisz wyrazy ze spółgłoską miękką! Podkreśl spółgłoski miękkie!

Objaśnienia językowe.

1. Rzeczownik.

Odmiana rzeczowników: człowiek, ksiądz.

Gramatyka III, § 5.

2. Zaimek.

a) Odmiana zaimka: on, ona, ono. Liczba pojedyncza.

	Janek	Matka	Dziecko
Kto stoi w parku?	On stoi w parku	Ona stoi w parku	Ono stoi w parku
Kogo nie ma?	Jego nie ma.	Jej nie ma.	Jego nie ma.
Do kogo idziesz?	Idę do niego.	Idę do niej.	Idę do niego.
Kogo nie widzisz?	Nie widzę go.	Nie widzę jej.	Nie widzę go.
Komu dajesz chleb?	Daję mu chleb.	Daję jej chleb.	Daję mu chleb.
Komu dajesz zeszyt?	Jemu daję zeszyt.	Jej daję zeszyt.	Jemu daję zeszyt.
Na kogo czekasz?	Czekam na niego.	Czekam na nią.	Czekam na nie.
Kogo witasz?	Jego witam.	Ją witam.	Witam je.
	Witam go.	Witam ją.	
Kim się cieszysz?	Cieszę się nim.	Cieszę się nią.	Cieszę się nim.
Z kim mówisz?	Mówię z nim.	Mówię z nią.	Mówię z nim.
O kim mówisz?	Mówię o nim.	Mówię o niej.	Mówię o nim.

b) W dopełniaczu, celowniku i bierniku zaimek ma formy: jego, niego, go; jemu, mu; jej, niej. Niego, niemu, niej kładziemy w związku z przymikiem, go, mu w związku z czasownikiem, ale nie na początku zdania. Gramatyka: V § 3 a, b.

3. Czasownik.

Witam się (z kim?) z Frankiem.

Gram (na czym?) na organach.

4. Zdanie.

Ołtarz stoi (gdzie?) w kościele. Krzyż wisi (gdzie?) nad ołtarzem.

Spotykają się (gdzie?) u Heleny.

Gramatyka XII, § 7.

NA DWORCU KOLEJOWYM

Janek jedzie do kolegi w Bytomiu. Razem z nim jedzie również Romek. Janek bierze ze sobą walizkę. Udaje się na dworzec kolejowy. Tu czekają ludzie na przyjazd pociągu. Tam stoi matka z małym chłopcem. Janek czyta: Kasa biletowa. Tu kupuje bilet. Matka daje bilet małemu chłopcu. Romka jeszcze nie ma. On zawsze spóźnia się. Za piętnaście minut przyjeżdża pociąg. Romek jeszcze nie przychodzi. Nagle pociąg przyjeżdża. Matka bierze małego chłopca za rękę. Wychodzi z nim na peron. Nareszcie jest Romek.

— Przychodzę na czas! — mówi Romek.

Janek i Romek idą do wyjścia na peron. Tu ludzie pokazują bilety.

— Gdzie jest bilet? — pyta Janek. — Nie mam biletu, Romku! Romek! Szukaj biletu. — Szukają biletu w poczekalni.

— Jest bilet! — mówi Janek. — Mam go w kieszeni marynarki. Potem szybko biegną na peron.

Ćwiczenia:

1. Kto udaje się na dworzec kolejowy?
Kogo szukasz na peronie?
Komu matka daje bilet?
Kogo widzi Janek?
Przy kim stoi Romek?
Z kim matka idzie?
Romek woła:
Co to jest? To jest koń. Czy widzisz konia? Co dajesz koniowi. Janek jedzie koniem. Kto mówi o koniu. Uzupełnij powyższe zdania. Użyj wyrazu: piękny.
- Na dworzec kolejowy udaje się mały chłopiec.
Na peronie szukam małego chłopca.
Matka daje bilet małemu chłopcu.
Janek widzi małego chłopca.
Romek stoi przy małym chłopcu.
Matka idzie z małym chłopcem.
Mały chłopcze!
3. Kto jedzie razem z Jankiem?
Romek jedzie razem z Jankiem.
Kto jedzie razem z ojcem? ze stolarzem? z murarzem?
4. Janek czeka na przyjazd pociągu. Na co czeka uczeń? nauczyciel? robotnik?
5. Romek zawsze się spóźnia. Czy zawsze się spóźnia Hanka?
Bolek? Czy zawsze masz czas?
6. Za ile minut przyjeżdża po- Pociąg przyjeżdża za 15 minut.
ciąg?
" " " pół godziny
" " " godzinę
" " " 20 minut
7. Kto jedzie do kolegi? Kto jedzie razem z nim? Dokąd udaje się Janek? Na co ludzie czekają? Z jakim chłopcem stoi matka? Jakiemu chłopcu daje matka bilet? Czy Romek jest na dworcu kolejowym? Czy Romek się spóźnia? Czy ty także się spóźniasz? Czego szuka Janek? Gdzie Janek ma bilet? Jak biegna na peron? Czy masz rozkład jazdy? O której godzinie przyjeżdża pociąg do Gdańska? O której wyjeżdża z Gdańska? Na kogo czekasz na dworcu? Czy przychodzisz na czas?

Objaśnienia językowe.

1. Przysłotnik.

- a) Przysłotnik odmieniamy przez przypadki, liczby i rodzaje.

b) Odmiana przymiotnika. Rodzaj męski i nijaki. Liczba pojedyncza.

1. Mianownik	Kto to jest?	To jest dobry górnik.
	Co to jest?	To jest dobre pióro.
2. Dopełniacz	Kogo szukasz?	Szukam dobrego górnika.
	Czego nie masz?	Nie mam dobrego pióra.
	Komu dajesz bilet?	Daję bilet dobremu górnikowi.
3. Celownik	Czemu przyglądasz się?	Przyglądam się dobremu pióru.
4. Biernik	Kogo widzisz?	Widzę dobrego górnika.
	Co pokazuje Bolek?	Bolek pokazuje dobre pióro.
5. Narzędnik	Z kim idziesz?	Idę razem z dobrym górnikiem.
	Czym piszesz?	Piszę dobrym piórem.
6. Miejscownik	O kim mówisz?	Mówię o dobrym górniku.
	O czym mówisz?	Mówię o dobrym piórze.
7. Wołacz	Wołam:	O, dobry górniku! O, dobre pióro!

c) Formy przymiotnika w połączeniu z rzeczownikiem żywotnym rodzaju męskiego liczby pojedynczej są jednakowe w bierniku i dopełniaczu, w połączeniu z rzeczownikiem nieżywotnym są różne w mianowniku i bierniku. Przymiotniki rodzaju nijakiego mają jednakowe końcówki w mianowniku, bierniku i wołaczu.

Zdanie.

Przychodzę (kiedy?) na czas.

Czekam (na co?) na przyjazd (czego?) pociągu.

Gramatyka XII, § 7.

PROSZĘ WSIADAĆ DO WAGONU

Na peronie stoją pociągi. Na przedzie pociągu jest lokomotywa. Przy wielkiej lokomotywie stoi maszynista. Ogląda dużą lokomotywę. Praca jego jest bardzo ciężka. Maszynista przewozi pociągami ludzi i towary. To jest bardzo ważna praca. Przy wagonie stoi konduktor. Woła: Proszę wsiadać!

— Czy ten pociąg jedzie do Bytomia? — pyta Janek.

— Nie, to jest pociąg pośpieszny do Warszawy. Tam stoi pociąg osobowy do Bytomia. Przy nim jest pociąg do Opola.

Chłopcy szybko biegną do pociągu.

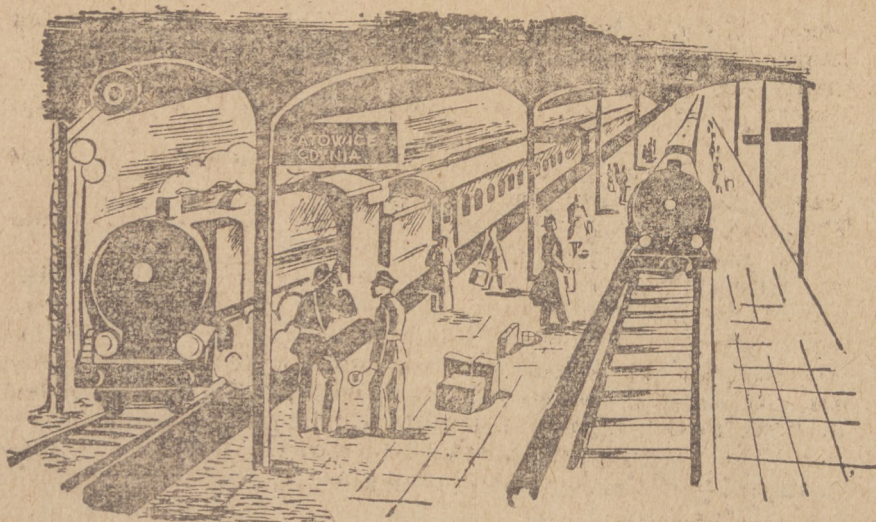
— O której godzinie odjeżdża ten pociąg? — pyta Romek

— O pierwszej godzinie. Masz jeszcze pięć minut czasu — mówi Romek.

— O której godzinie przyjeżdża do Bytomia?

— O drugiej godzinie.

Urzędnik daje znak. Pociąg odjeżdża. Romek skacze na schody. Zamyka drzwi wagonu. Janek i Romek stoją na ko-

rytarzu przy oknie. Janek patrzy przez okno. Widzi zieloną łąkę, wielką wieś i pola.

Polska jest pięknym krajem — mówi Janek. — Są w niej wsie i miasta, fabryki i kopalnie. Polacy pracują. Polska jest bogata.

Ćwiczenia:

1. Kto dziś przyjeżdża?

Kogo nie ma w domu?

Komu przyglądam się?

Kogo widzę w wagonie?

Z kim rozmawia córka?

Przy kim stoi córka?

Syn mówi:

Napisz odmianę: długa ulica, biała mąka.

2. Mam... czapkę. Nie mam... marynarki. Hanka daje ziarno kurze. Siostra zmiata podłogę miotłą. Tam stoi uczeń przy tablicy.

Uzupełnij powyższe zdania wyrazem: czarny.

3. Która ulica prowadzi do huty? Druga ulica prowadzi do huty. W którym domu mieszkasz? Mieszkam w (5) domu. Którą czytasz książkę? Czytam (3) książkę. W której jesteś klasie? Jestem w (1) klasie. W którym jedziesz wagonie? Jadę w (4) wagonie.

Przepisz te zdania. Liczby napisz słowami.

4. O której godzinie odjeżdża pociąg do Katowic? do Opola? do Gliwic? do Poznania? do Warszawy?

5. Dokąd odjeżdża pociąg pośpieszny? Dokąd odjeżdża pociąg osobowy? Skąd przyjeżdża pociąg osobowy?
 6. Kiedy przychodzi Romek? Nareszcie Romek przychodzi. Napisz: Kiedy przychodzi: górnik? krawiec? Hanka? nauczyciel?
 7. Napisz: O której godzinie wyjeżdżasz do miasta? O której przyjeżdżasz? Jaki to jest pociąg?
- Wsiadam do pociągu.** Dokąd idziesz? Idę na peron. Co pokazujesz przy wyjściu na peron? Pokazuję bilet. Kto ogląda bilet? Bilet ogląda pracownik kolejowy. Dokąd biegniesz? Biegnę do pociągu. Czy idziesz do pociągu pośpiesznego? Nie, idę do pociągu osobowego. Gdzie stoi pociąg osobowy? — pytam się konduktora. Na tym torze stoi pociąg osobowy. Wsiadam do wagonu. Dokąd jedzie ten pociąg? Ten pociąg jedzie do Wrocławia? Szybko wsiadam. Gdzie jest pociąg do Katowic? Tam, daleko stoi pociąg do Katowic. Biegnę. Wskakuję na schody. Wsiadam do wagonu.

Objaśnienia językowe.

1. Przymiotnik.

- Odmiana przymiotnika. Rodzaj żeński. Liczba pojedyncza.
1. Mianownik Kto woła dziecko? Dobra matka woła dziecko.
 2. Dopełniacz Kogo szuka dziecko? Dziecko szuka dobrej matki.
 3. Celownik Komu przygląda się Dziecko przygląda się dobrej matce. dziecko?
 4. Biernik Kogo widzi córka? Córka widzi dobrą matkę.
 5. Narzędnik Kim się cieszy syn? Syn cieszy się dobrą matką.
 6. Miejscownik O kim mówi ojciec? Ojciec mówi o dobrej matce.
 7. Wołacz Wołam: O, dobra matko!

2. Liczebnik.

a) Liczebniki: pierwszy, drugi, trzeci... oznaczają porządek lub następstwo. Są to liczebniki porządkowe. O liczebnik porządkowy pytamy się: który? która? które? Liczebnik porządkowy ma rodzaj męski, żeński i nijaki: pierwszy dom, pierwsza książka, pierwsze piętro.

b) Liczebnik porządkowy odmieniamy jak przymiotnik.

U LEKARZA

Janek idzie do lekarza. Lekarz mieszka przy ulicy Miarki 16, I. piętro. Janek dzwoni do jego mieszkania.

Janek: Czy lekarz przyjmuje?

Pani: Proszę. Zaczekaj w poczekalni. Pan doktor jest w gabinecie.

Janek: Dobrze!

Janek czeka długo. Wreszcie wychodzi lekarz w białym fartuchu z gabinetu do przedpokoju.

Lekarz: Proszę!
 Janek: Dzień dobry!
 Lekarz: Co cię boli?
 Janek: Jestem słaby.
 Lekarz: Zmierzę gorączkę termometrem! Czy kaszlesz?
 Janek: Nie, tylko często kicham.
 Lekarz: Czy często chorujesz?
 Janek: Nie choruję często.
 Lekarz: Pokaż język. Hm. Język jest białawy.
 Janek: Boli mnie także gardło.
 Lekarz: Otwórz usta! Tak! Gardło jest bardzo czerwone.
 Podaj rękę. Zbadam puls. Zdejm marynarkę. Zbadam także
 serce.

Janek: Czy otrzymam receptę na lekarstwo?
 Lekarz: Oczywiście. Siadaj na krześle. Napiszę ci receptę.
 Idź do apteki! Kup zaraz lekarstwo. Wróć do domu i połóż się
 do łóżka.
 Matka: Janku! Jesteś blady i smutny! Zaraz przygotuję ci
 łóżko.
 Janek: Mamo! W pokoju jest chłodno.
 Matka: Zaraz podam ci herbatę. Zażyjesz także lekarstwo.
 Podczas choroby koledzy odwiedzają Janka.
 Franek: Wesoło bawimy się na ślizgawce.
 Janek: Kto przychodzi na ślizgawkę?
 Franek: Władek, Romek i ja. Maria i Helena także tam
 przychodzą. Jeżdżą na łyżwach.

Janek: A chłopcy?

Franek: Jeżdżą także z nimi. Władek woła je: Jedźmy razem. Robią koło. Jadą szybko. Staszek jedzie.... Jedzie ... Wtem bęc... Leży na lodzie. Łamie sobie rękę. To вина Zbi-gniewa.

Janek: Jaki to jest chłopiec?

Franek: To zły chłopiec. Podstawia nogę dzieciom.

Janek: Staszka też nie znam.

Franek: To jest biedny chłopiec. Zarabia pieniądze i daje matce i siostrze.

Janek: Czy pomagacie im teraz?

Franek: Pomagamy jego rodzinie.

Ćwiczenia:

1. Chłopcy idą na ślizgawkę. Kto idzie na ślizgawkę? Oni idą na ślizgawkę. Anna i Maria czytają. Kto czyta? One czytają. Chłopców nie ma na ulicy. Kogo nie ma na ulicy? Nie ma ich na ulicy. Janek idzie do Anny i Władka. Do kogo idzie Janek? Janek idzie do nich. Janek patrzy na chłopców. Na kogo Janek patrzy? Janek patrzy na nich. Matce i siostrze jest przykro. Komu jest przykro? Im jest przykro. Janek cieszy się chłopcami. Kim się cieszy? Janek cieszy się nimi.
2. On jedzie na łyżwach. Ona jedzie szybko. Jego nie ma na ślizgawce. Jej nie ma w parku. Przyglądam się im. Przyglądam się jej. Biegnę do niego. Widzę je. Rozmawiam z nim. Mówię z nią.
Użyj w tych zdaniach liczby mnogiej!
3. Czy boli cię gardło? głowa? ręka? noga?
4. Komu jest chłodno? Jankowi jest chłodno. Komu jest zimno? przykro?
- 5.

	Jadę	Jedziesz	Jedzie
Jedziemy	ulicą	wozem	koniem
Jedziecie			
Jadą			

Uzupełnij powyższe ćwiczenie.

6. Komu się często przyglądasz? Często przyglądam się ojcu. Często przyglądam się Często przyglądam się
7. Komu pomagasz? Pomagam Staszкови. Komu on pomaga? Komu my? wy? oni? one?

8. Czy chorujesz? Co cię boli? Czy masz gorączkę? Czym mierzysz gorączkę? Czy kaszlesz? Co lekarz bada? Co ci daje lekarz? Gdzie kupujesz lekarstwa? Kto cię odwiedza? O kim chłopcy opowiadają?

Objaśnienia językowe.

1. Rzeczownik.

Odmiana rzeczowników: ręka, oko, ucho — Gramatyka III, § 7, 9.

2. Zaimek.

a) Odmiana zaimka on, ona, ono. Liczba mnoga.

		Chłopcy	Kobiety, dzieci
1. Mianownik	Kto idzie?	Oni idą.	One idą.
2. Dopełniacz	Kogo szukam?	Szukam ich.	Szukam ich.
	Do kogo idę?	Idę do nich.	Idę do nich.
3. Celownik	Komu daję lekarstwo?	Daję im lekarstwo.	Daję im lekarstwo.
4. Biernik	Kogo widzę?	Widzę ich.	Widzę je.
	Na kogo patrzę?	Patrzę na nich.	Patrzę na nie.
5. Narzędnik	Z kim idziesz?	Idę z nimi.	Idę z nimi.
6. Miejscownik	O kim mówisz?	Mówię o nich.	Mówię o nich.

b) W dopełniaczu i bierniku liczby mnogiej są dwie formy: ich — nich, je — nie. Formy **nich, nie** — używamy po przyimku. Formy wołacza brak.

Gramatyka VI, § 4.

WIOSNA SIĘ ZBLIŻA

Znowu jest ciepło. Na ulicy już nie ma śniegu. W mieszkaniach ludzie szeroko otwierają okna. Słońce świeci jasno i długo. Ludzie nie wkładają płaszców ani futer. Dzieci bośo biegają po podwórzu. Bawią się wesoło i krzyczą. Cieszą się wiosną.

Janek czyta wiersz o wiosnie:

„Patrzajcie dzieci! Patrzajcie dzieci!
Jakie to cudo dziś macie!
Wiosna się zbliża, wiosna się zbliża
W zielono-żółcistej szacie.

Słońce przygrzewa, słońce przygrzewa,
Gdzieżście chmury wy sine?
Spod białych strzepów, spod białych strzepów
Plerwiosnek wychyla główkę“.

Janku! Idziemy na spacer! Dziś tak ładnie i ciepło — mówi Romek.

Idą za miasto. Niedaleko miasta płynie potok.

— Co tam robią ludzie? — pyta się Janek.

— Chodźmy! Zobaczymy! — mówi Romek.

Chłopcy i dziewczęta wesoło śpiewają i śmieją się. Jeden chłopiec trzyma lalkę ze słomy. Lalka ma na głowie chustkę. Dzieci ubierają lalkę w spódnicę, wstążki i kwiaty. To Marzanna! Na Śląsku na wiosnę ludzie topią Marzannę. Marzanna — to zima. Dzieci niosą Marzannę do wody. Rzucają lalkę do potoku. Niech płynie daleko od nas!

Potem chłopcy ubierają zieloną choinkę, czyli maik. Ozdabiają maik wstążkami, kwiatami.

Niosą maik do domu. Śpiewają także piosenki. Maik — to wiosna.

— To ciekawy zwyczaj na Śląsku — mówi Janek.

— W ten sposób ludzie żegnają zimę i witają wiosnę — mówi Romek.

Janek zrywa gałęzie wierzby. Na gałęzi są pączki, czyli kotki. Pięknie wyglądają zielone gałązki.

— Wiesz! — mówi Janek — wstawię je do flakonu. Wkrótce są święta Wielkiej Nocy. Położymy je w święta na stole.

Wracają do domu zadowoleni ze spaceru.

Ćwiczenia:

1. Jak jest na dworze? Na dworze jest ciepło.

Jak otwiera Janek okno? Janek otwiera okno szeroko.

Jak słońce świeci! Słońce świeci jasno.

Jak biegają dzieci? Dzieci biegają boso.

Ułóż podobne ćwiczenia. Użyj wyrazów: dobrze, wysoko, nisko, ładnie, głośno, cicho, wesoło.

2. Jakie jest miasto? Miasto jest duże.
Jaka jest droga? Droga jest szeroka.
Jaka jest szafa, chustka, spódnica, wstążka, słoma, choinka, wiosna?
Użyj w odpowiedzi wyrazów: biała, szeroka, czerwona, czarna, piękna, wysoka.
Użyj w zdaniach liczby mnogiej! Napisz odmianę w liczbie pojedynczej: wysoka choinka.
3. Co wkładam na siebie? Wkładam płaszcz na siebie.
Co wstawiam do pokoju? Wstawiam stół do pokoju.
Co kładę na stole? Na stole kładę książki.
Ułóż podobne ćwiczenie! Odmień: wkładam, wstawiam, położę — przez wszystkie osoby liczby pojedynczej i mnogiej!
4. Co się zbliża? Wiosna się zbliża.
Zbliża się wieczór, jesień, zima, noc, Wielkanoc.
5. Co widzimy na wiosnę w polu, na wsi, w mieście, w mieszkaniu, w parku? Co czyta Janek o wiosnie? Jaka się zbliża wiosna? Czy słońce przygrzewa? Jakie są chmury? Kto wychyla głowę? Dokąd idą Janek i Romek? Jak wygląda Marzanna? Dokąd wrzucają Marzannę? Co Janek przynosi do domu? Czy jest zadowolony ze spaceru?

Objaśnienia językowe.

1. Wyrazy złożone

- a) Wyraz prostokąt składa się z dwóch wyrazów: prosto — kąt, tak samo Wielka — noc. Są to wyrazy złożone. Wyrazy te odmieniają się jak jeden wyraz.
- b) Niektóre wyrazy nie tworzą zespolonej całości. Są to tylko dwa wyrazy stale używane obok siebie. Tworzą one utarte zestawienia np. Boże Narodzenie. W zestawieniach odmieniamy jeden i drugi wyraz: Bożego Narodzenia, Bożym Narodzeniem.

2. Czasownik.

Niektóre czasowniki mają w czasie teraźniejszym ten sam temat we wszystkich osobach l. poj. i l. mn., np. pisz-ę, pisz-esz, pisz-e. Wiele czasowników zmienia temat. Zachodzą wymiany samogłosek i spółgłosek: nosę — niesiesz, idę — idziesz, jadę — jedziesz, piekę — pieczesz, biorę — bierzesz. Gramatyka VII, § 4. C.

3. Zdanie.

Wkładam na siebie (co?) płaszcz.
Mieszka daleko (od kogo?) od brata.
Chodzę (po czym?) po łące.
Idę (dokąd?) za miasto.

JANEK I ROMEK NA WSI

Wujek Romka ma na wsi gospodarstwo. Janek i Romek mieszkają u niego. Wczesnie rano Romek budzi Janka.

— Wstawaj szybko! — woła Romek. — Zaraz jedziemy na pole. Po chwili wsiadają na wóz i jadą. Janek cieszy się widokiem wsi. Tam rozciągają się łąki. Na zielonych łąkach rosną kwiaty. Janek widzi wiele czerwonych i niebieskich kwiatów. Na pastwisku pasą się krowy, owce i cielęta. Przy nich stoi pastuszek. Śpiewa piosenkę. Tam rośnie zboże. Na miedzy rosną wysokie drzewa.

Wszędzie pracują wieśniacy. Kobiety pracują przy ziemniakach. Gospodarze orzą rolę. Chłopcy kopią ziemię. Dziewczęta sadzą rozsade kapusty. Na drodze konie ciągną wozy. Janek i Romek jadą szybko między zielonymi polami.

— Widzisz, Janku! Tam jest gospodarstwo wujka — mówi Romek. Pokazuje Romkowi szerokie pola wśród drzew.

Ćwiczenia:

1. Kto stoi na polu?

Kogo nie ma na łące?

Komu przypatruję się?

Na polu stoją dobrzy rolnicy, dobre kobiety, małe cielęta.

Na łące nie ma dobrych rolników, dobrych kobiet, małych cieląt.

Przypatruję się dobrym rolnikom, dobrym kobietom, małym cielętom.

Kogo widzę?

Widzę dobrych rolników, dobre kobiety, małe cieleta.

Kim cieszę się?

Cieszę się dobrymi rolnikami, dobrymi kobietami, małymi cieleciami.

Przy kim siedzi pies?

Pies siedzi przy dobrych rolnikach, przy dobrych kobietach, przy małych cieleciami.

Wołam:

O, dobrzy rolnicy! O, dobre kobiety! O, małe cieleta!

Napisz to ćwiczenie. Użyj pytań: jacy? jakich? jakim? jakich? jakimi? przy jakich? (np. jacy rolnicy stoją na polu? jakie kobiety stoją na łące?).

2. Na łące rośnie czerwony kwiat. Tam nie ma zielonego drzewa. Janek przygląda się wielkiej krowie. Widzi także dużego konia. Rozmawia z dobrym gospodarzem. Romek pracuje w szerokim polu. Użyj w tych zdaniach liczby mnogiej. Użyj pytań: jacy? jakie? jakich?...

3.

	Rosnę	Rośniesz	Rośnie
Rośniemy	dobrze	szybko	wolno
Rośniecie			
Rosną			

Uzupełnij to ćwiczenie.

4. Gdzie pracuje gospodarz? Gospodarz pracuje na polu.
Napisz: Gdzie pracuje robotnik? rolnik? kobieta? wujek?
5. Co widzisz na polu? Kto tam pracuje? Co ty robisz w polu? Czy kopiesz ziemię? Czy sadzisz kapustę? Czy orzesz pole? Czy jedziesz wozem? Co wiesz? Dokąd jedziesz? Czy pasiesz owce? Kto śpiewa na pastwisku? Gdzie rozciągają się łąki? Czy widzisz kwiaty na łące? Jakie są kwiaty? Gdzie rośnie zboże? Czy piękny jest widok wsi?
6. Przepisuję zdania i uzupełniam końcówki rzeczowników i przymiotników.

Na wysok... wzgórz... rośnie dąb. Dąb ma zielon... gałęzi... Wśród grub... gałęzi... siedzi ptak. Piór... ma szar... Patrzę na jego czerwon... główk... Teraz leci w jasn... powietrz... Wysoko płynie do czarn... chmu... Znowu spada na zielon... łąk... Nie widzimy go wśród piękn... kwiat... Przy grub... dębi... siada żółt... motyl. Nie siedzi długo na zielon... liść... Za chwilę nie ma

żółte... motyl... Nie ma szar... ptak... Są tylko czerwone... kwiat... Na czerwone... kwiecie... jest pszczoła. Zbiera słodki... miód. Jak przyjemnie jest pod cieniem... dęb... w lecie...

Objaśnienia językowe.

1. Przymiotnik.

- a) Przymiotnik ma w mianowniku i wołaczu liczby mnogiej końcówkę -y, -i tylko w połączeniu z rzeczownikami oznaczającymi osoby rodzaju męskiego, końcówkę -e w połączeniu z innymi rzeczownikami.
- b) Wzory odmiany przymiotnika. Gramatyka IV, § 3.

ROLNICY PRACUJĄ

Chłopcy zsiadają z wozu. Romek bierze motykę. Pomaga wujkowi w pracy.

— Lubię pracować na roli — mówi Romek. — Praca na roli jest przyjemna.

— Ale praca na roli jest ciężka — mówi wuj.
 — Czy tu jest urodzajna gleba?
 — Nie! W glebie jest dużo piasku i gliny. Ale glebę uprawiamy. Mamy narzędzia i maszyny rolnicze. Wtedy ona wydaje plon.

— Janku! Czy lubisz wieś? — pyta się ciotka.

— Lubię miasto i wieś. — W mieście pracuje robotnik. Fabryki dostarczają rolnikom miejskich wyrobów. Rolnik dostarcza miastu chleba. Robotnik i rolnik — to jedna rodzina. Robotnicy i rolnicy spełniają w Polsce ważne zadanie.

Tak rozmawiają przy pracy. Janek także chce kopać. Bierze motykę do rąk. Ale i Romek nie chce stać. Bierze kosę. Kosi trawę.

Ciocia przynosi podwieczorek. Wszyscy siadają na łące. Jedzą chleb z masłem. Piją kwaśne mleko. Odpoczywają po pracy. Janek patrzy daleko. Widzi chaty z drzewa. Pod niebem ptak pięknie śpiewa.

Janek lubi słuchać śpiewu ptaków.

— Na wsi są dobrzy ludzie — mówi Janek. — Chcę tu mieszkać i pracować.

Ćwiczenia:

1. Co lubisz? Lubię czytać książkę. Lubię rozmawiać z matką. Co ty lubisz? Co on? my? wy? oni? one?
2. Chcę słuchać piosenki. Chcę kupować zeszyty. Czego chcę? Chcę orać rolę. Czego ty chcesz? Czego chcemy? Czego wy chcecie? Czego oni chcą?
3. Czego dostarcza fabryka? Fabryka dostarcza maszyn, garnków, misek. Czego dostarcza rolnik?
4. Z czym jesz chleb? Jem chleb z masłem, z marmoladą. Z czym oni jedzą chleb? Z czym je chleb ojciec? rolnik?
5. Z czego jest dach chaty? Dach chaty jest z blachy. Z czego jest dom? Dom jest z drzewa? Z czego jest mur?
6. Kiedy odpoczywasz? Odpoczywam po pracy. Czy odpoczywa rolnik po żniwach?
7. Wypisz z czytanek: „Janek na wsi“, „Rolnicy pracują“ — wyrazy z „rz“, „ż“. Użyj ich w zdaniach.

Objaśnienia językowe.

1. Czasownik.

- a) Wyrazy: słuchać, pracować, stać wyrażają czynność. Nie oznaczają osoby, która wykonuje czynność. Nie mówią, w jakim czasie się ona odbywa. Taką formę czasownika nazywamy bezokolicznikiem. Bezokolicznik nie odmienia się.

b) Wiele czasowników kończy się w bezokoliczniku na -ać, -ować, -ywać, -iwać.

Czas teraźniejszy	Bezokolicznik
1. os. 1. poj. słuch-am	słuch-ać
czyt-am	czyt-ać
pracuj-ę	prac-ować
wykonuj-ę	wykon-ywać
pod słuchuj-ę	pod słuch-iwać
stoj-ę	sta-ć
bior-ę	bra-ć

2. Zdanie.

Lubię (co?) pracować (na czym?) na roli.

Dostarczam (komu?) rolnikom (czego?) maszyn.

Chcę (czego?) słuchać (czego?) piosenki.

Bezokoliczniki w zdaniu: pracować, słuchać — określają bliżej inny czasownik.

Gram. XII, § 5.

Oj ziemio

Konopnicka P. Moszyński

Oj zie mio ty zie mio sie ro to i
sre bro jest w to bie i zła to: dla
wszy stkich jest w to bie dość chle 'ba:
tyl ko cie mł to wać po trze ba

NA JARMARKU

Co tu tego, co tu tego
Pełno dobra wszelakiego!
Są chusteczki kolorowe,
Są czapeczki granatowe,

Świecełka, koraliki,
Wstażki, paski i rzemyki.
Są książeczki i zabawki,
I fujarki i świstawki,

Garnki, fajki, bluzy, buty,
Kury, kaczki i koguty!

Co tu tego, co tu tego,
Pełno dobra wszelakiego!

Są pierniki, sery, bułki,
Skrzynki, faski i beczułki,

Konie, gęsi i cieleta,
I baranki i źrebięta.
Stółki, zydle, półki, szafki,
Igły, nici i agrałki,
Gwoździe, rydle, widły, grabie,
I koronki i jedwabie!

Do wypicia, do zjedzenia,
Do ubrania, przystrojenia,
Do zabawy i ochoty,
Do potrzeby, do roboty!
I szmaciane, i drewniane,
Szyte, kryte, malowane,
Jasne, ciemne, stare, nowe,
Różnobarwne, kolorowe! ...

Co tu tego, co tu tego,
Pełno dobra wszelakiego!

W POLU

Janek i Romek wracają do domu. Idą drogą obok lasu. Z lasu wychodzą dwaj chłopcy. Janek przygląda się dwom chłopcom. Dwa ptaki lecą w złoże. Janek i Romek biegną do nich.

Dwaj chłopcy trzymają w ręce małe ptaszki. Janek mówi do dwóch chłopców:

— Połóżcie ptaki do gniazda! Nie wolno brać ptaszków z gniazda! Chłopcy kładą je w gnieździe.

Wtem zaczyna wiać wiatr. Las szumi. Na niebie pokazują się chmury.

— Zbliża się burza — mówi Romek. — Chodźmy szybko do domu! Biegną prędko. Wkrótce zaczyna padać deszcz. Widzą błyskawicę. Potem słyszą huk pioruna.

— Lubię patrzeć na burzę — mówi Romek.
Janek nie chce mówić. Chowa się pod drzewo. Wtem słyszy ogromny huk. To huk pioruna. Uciekają do domu. Ubrania ich są mokre.

— Na wsi gospodarz walczy z przyrodą — mówi Romek.

Ćwiczenia:

1. Kto wraca do domu?

Kogo Romek szuka?

Komu dajesz chleb?

Kogo widzisz?

Kim się cieszysz?

Przy kim stoisz?

2. Co zaczyna siostra?

3. Czego nie wolno robić?

Objaśnienia językowe.

1. Czasownik.

a) Bezokolicznik kończy się także na: -ić, -eć, -ć, -ać, -c.

Do domu wracają dwaj chopcy, dwa konie, dwie kobiety, dwa cieleta. Do domu wraca dwóch chłopców.

Romek szuka dwóch (dwu) rolników, matek, koni.

Daję chleb dwu (dwom) rolnikom, dwom matkom.

Widzę dwóch gospodarzy, dwie matki, dwa konie. Widzę dwu gospodarzy.

Cieszę się dwoma gospodarzami, dwiema kobietami, dwoma końmi.

Stoję przy dwu (dwóch) gospodarzach, matkach, koniach.

Siostra zaczyna jeść, zaczyna mówić.

Nie wolno bić koni!

Nie wolno chodzić lewą stroną!

Czas teraźniejszy	Bezokolicznik
1. os. l. poj. dziel-ę	dziel-ić
krzycz-ę	krzycz-eć
myj-ę	my-ć
czuj-ę	czu-ć
ciagn-ę	ciagn-ąć
id-ę, nios-ę	iść, nieś-ć
mogę	móc

b) Niektóre czasowniki mają ten sam temat w czasie teraźniejszym i w bezokoliczniku. Wiele czasowników ma inny temat w czasie teraźniejszym i w bezokoliczniku: np. kupuję — kupować, biorę — brać, idę — iść. Bezokolicznik czasownika podajemy w słowniku. Gramatyka VII, § 5.

2. Liczebnik.

- Liczebniki 1, 2, 3, ... nazywamy liczebnikami głównymi. Liczebniki główne odmieniamy przez przypadki i rodzaje.
- Liczebnik jeden, jedna, jedno odmienia się jak przymiotnik.
- Odmiana liczebnika dwa. Gramatyka VI, § 3.
- Liczebnik dwa w mianowniku i bierniku ma rodzaj męskosobowy (w związku z rzeczownikiem rodzaju męskiego, który oznacza osobę): dwaj chłopcy, dwu lub dwóch chłopców; rodzaj żeński: dwie kobiety; rodzaj rzeczowy (w związku z rzeczownikami nieosobowymi rodzaju męskiego i nijakiego): dwa stoły, dwa ciastka.

W dopełniaczu, celowniku, narzędniku i miejscowniku liczebnik dwa ma jednakowe formy na trzy rodzaje: dwu, dwóch koni, kobiet, drzew; dwu, dwom koniom, kobietom, drzewom; dwu, dwoma końmi, kobietami, drzewami; w dwu, dwóch koniach, kobietach, drzewach.

ROZMOWA

Janek

Romek

Czy lubisz wieś?
Mieszkasz w mieście. Czy często przyjeżdżasz na wieś?
Co wtedy robisz?
Czy lubisz łąki?

Bardzo lubię wieś.

W lecie przyjeżdżam na wieś.
Pracuję razem z rodzicami.
Lubię łąki, kwiaty, lubię także wieśniaków.

Czy rolnicy są dobrymi ludźmi?

Wielu rolników — to dobrzy ludzie.

Czy rolnicy kochają przyrodę?
Widzisz na wsi burzę?

Tak. Rolnicy kochają przyrodę.
Często przyglądam się burzy.
Jedne wsie mają dobre drogi, inne złe.

Czy są dobre drogi na wsi?

Tak. Wieśniak używa narzędzi do uprawy roli.

Czy wieśniak ma narzędzia?

OPOWIADANIE LUDOWE

Wieczorem gospodarz opowiada bajki. Oto jedna z jego bajek:

Wieśniak ma trzech synów i trzy córki. Dwóch chłopców chodzi do szkoły. Jeden z synów szuka pracy. Idzie do bogatego wieśniaka i prosi o pracę.

— Dobrze, synku. Mam wielkie gospodarstwo. Potrzebuję ludzi do pomocy.

Na drugi dzień gospodarz mówi do chłopca:

— Bierz pług i jedź orać pole.

— A gdzie jest pole? — pyta chłopiec.

— Mam mądrego psa. On pokaże ci drogę. Zaszczeka przy drzewach. Masz orać to pole koło drzew.

Chłopiec jedzie wozem przez wieś. Pies biegnie naprzód. Chłopiec jedzie za nim. Pies widzi na drodze kota. Szczeka na niego. Kot ucieka. Pies biegnie za nim. Kot przebiega przez płot i wpada do ogrodu. Tu kot wchodzi na drzewo, a pies pod drzewem szczeka na niego. Wtedy chłopiec także wjeżdża do ogrodu i zaczyna tu orać. Woryje jabłonki, grusze, śliwy i jarzyny. Do ogrodu przychodzi Wojciech. Krzyczy na chłopca: „Co ty robisz? Głupi! Ogród orzesz?” Chłopiec wyjeżdża z ogrodu i jedzie do domu gospodarza. Wojciech także przychodzi do niego i mówi mu: „Zapłać mi za jabłonki, grusze i jarzyny”. Gospodarz płaci Wojciechowi za zniszczony ogród. Chłopcu jednak nie mówi. Odtąd już nie wysyła „mądrego psa” z chłopcem w pole.

Ćwiczenia:

1. Kto idzie przez pole?

Trzej rolnicy, trzy córki, trzy konie idą przez pole. Trzech rolników idzie przez pole.

Kogo nie ma w lesie?

W lesie nie ma trzech rolników, trzech kobiet, trzech koni. Dają wodę trzem wieśniakom, trzem córkom, trzem koniom.

Komu dajesz wodę?

Kogo widzisz?

Widzę trzech robotników, trzy siostry, trzy konie.

Kim się cieszysz?

Cieszę się trzema uczniami, trzema córkami, trzema końmi.

Przy kim stoisz?

Stoję przy trzech robotnikach, trzech siostrach, trzech koniach.

2. 3 chłopców zbiera grzyby. Bolek ma 3 grzyby. Nie ma 3 gruszy. Ciesz się 3 śliwami. W 3 ogrodach rosną jarzyny. Napisz liczbę słowami.

3. Matka nakazuje córce: „Idź pisać! Idź czytać! Idź robić zadanie!” Co nakazuje ojciec synowi? bratu? matce? wujowi?
4. Czego potrzebuje wieśniak? Wieśniak potrzebuje koni. Czego potrzebuje górnik? hutnik? szewc? krawiec?
5. Kto opowiada bajki? Czego szuka chłopiec? Dokąd jedzie chłopiec? Co biegnie przez drogę? Co robi pies, a co robi kot? Co orze chłopiec? Czy chłopiec dobrze robi?
6. Wypisz z czytanki: „W polu” i „Opowiadanie ludowe” wyrazy z „rz” i „ż”. Zastosuj je w zdaniach.

Objaśnienia językowe.

1. Liczebnik.

a) Odmiana liczebnika **trzy**. Gramatyka VI, § 4.

b) **Liczebnik trzy** ma w mianowniku i bierniku rodzaj męskoosobowy w związku z rzeczownikiem osobowym rodzaju męskiego. Np. idą trzech robotnicy; zaś rodzaj żeńsko-rzeczowy ma w związku z rzeczownikami nieosobowymi rodzaju męskiego i rzeczownikami rodzaju żeńskiego oraz nijakiego. Np. idą trzy siostry. Kupuje trzy noże, trzy chusteczki, trzy jabłka.

c) **Liczebnik cztery** odmienia się jak **liczebnik trzy**.

2. Zdanie.

Ojciec potrzebuje (kogo?) syna (do czego?) do pomocy.

Chłopiec pędzi (za czym?) za koniem.

Rolnik nakazuje (komu?) chłopcu (co?) czytać.

Janek nie chce (czego?) książki.

GOSPODARSTWO WUJKA

Dziś jest piątek. Wczoraj był czwartek. Wczoraj padał deszcz. Dziś świeci słońce. Promienie padają na chaty. Ranek jest ładny. Wujek od rana pracuje w gospodarstwie.

Córka Anna także wstaje wcześnie. Na podwórzu jest studnia. Anna niesie wiadro wody do domu.

— Czy dałaś kurom jeść? — pyta się ojciec.

— Zaraz dam im ziarna — mówi Anna. Potem idzie do kurnika. Otwiera drzwi. Z kurnika wylatują kury, kaczki i gęsi. Anna rzuca im ziarno. Słychać: gę... gę... gę...

Na prawo od kurnika znajduje się chlew. Z chlewa wybiega świnia. Romek patrzy na gołębie. Siedzą na dachu. Romek gwiżdże. Gołębie latają ponad ogrodem. Stamtąd lecą nad wieś.

U wuja było dwóch chłopców do pomocy: Antos i Tadek.

— Antosiu! Idź z bydłem na pastwisko! — rozkazuje gospodarz.

Antoś był biednym chłopcem. Mieszkał za wsią. Co dzień rano był u gospodarza. Wieczorem wracał do matki. Janek przyglądał się chłopcu.

— Antosiu! Idę z tobą na pastwisko — mówi Janek.

Ćwiczenia:

1. Dziś czytam książkę. Co (ty) czytałeś wczoraj? Wczoraj czytałem gazetę. Dziś Janek czyta zadanie. Co (on) czytał wczoraj? Janek wczoraj czytał zadanie. Czytamy list. Co (my) czytaliśmy wczoraj? Wczoraj czytaliśmy książkę. Janek i Romek czytają ćwiczenia. Co (oni) czytali wczoraj? Wczoraj czytali zadania.
2. Dziś jestem w szkole. Czy byłeś wczoraj w polu? Wczoraj byłem w polu. Dziś Janek jest w domu. Czy był wczoraj w ogrodzie? Wczoraj był w ogrodzie. Jesteśmy na łące. Czy byliście u wujka? Byliśmy u wujka. Janek i Romek są w lesie. Czy oni byli u ojca? Byli u ojca.
3. Anna mówi: Mieszkaliśmy na wsi. Czy ty, Hanko, mieszkasz w mieście? Mieszkaliśmy w mieście — mówi Hanka. Kto mieszkał także na wsi? My mieszkaliśmy na wsi. Mieszkaliście razem? Tak, mieszkaliśmy razem.
Napisz to ćwiczenie i użyj w zdaniach wyrazów: byłem, byłaś, była, byliśmy, byliście, były.
4. Kto czytał książkę? Dziecko czytało książkę.
Czy mieszkanie było duże? Mieszkanie było duże.
Co leżało na ziemi? Jabłko leżało na ziemi.
5. Kiedy wracałeś do? Wczoraj wracałem do domu.
Co dzień wracałem do
Wcześniej wracałem do

Rozmowa

Basia.

Hanka.

Hanko! Dokąd jedziesz?

Jadę do cioci na wieś.

Po co jedziesz do cioci?

Ciocia ma gospodarstwo na wsi. Ma kury, kaczki, gęsi.

Czy lubisz zwierzęta domowe?

Bardzo lubię. Małe kaczki, kurki są takie miłe.

Czy ciocia ma ogród owocowy?

Tak. W ogrodzie rosną jabłonie, śliwy i grusze.

Czy jesz owoce u cioci?

Jem dużo owoców. Ciocia ma duże jabłka. Są bardzo dobre.

Przywieź mi owoców.

Dobrze. Przywiozę ci jabłek i gruszek.

Objaśnienia językowe.

1. Czasownik.

a) Bezokolicznik:

Czas przeszły:

mieszka-ć

mieszka-łem

szuka-ć

szuka-łem

biega-ć

biega-łem

Końcówki czasu przeszłego dodajemy do tematu bezokolicznika.

b) Odmiana czasownika. Czas przeszły.

Liczba pojedyncza.

Liczba mnoga.

Rodzaj męski	żeński	męskoosobowy	rzeczowy
1. osoba mieszkałem	mieszkałam	mieszkaliśmy	mieszkałyśmy
2. „ mieszkaleś	mieszkałaś	mieszkaliście	mieszkałyście
3. „ mieszkał	mieszkała	mieszkali	mieszkały

c) Odmiana czasownika jestem. Czas przeszły.

Liczba pojedyncza.

Liczba mnoga.

1. os. Byłem na wsi. Byłam w polu. Byliśmy na wsi. Byłyśmy w pokoju.
2. „ Byłeś na drodze. Byłaś tam. Byliście u mnie. Byłyście u matki.
3. „ Był w domu. Była w szkole. Byli ze mną. Były przy studni.

d) Czasowniki mają w czasie przeszłym końcówki, które oznaczają w l. poj. rodzaj męski i żeński, w l. mn. rodzaj męskoosobowy i rzeczowy. W 3 os. l. poj. forma rodzaju nijakiego brzmi: mieszkało. Gramatyka VII, § 10.

e) Końcówki czasu przeszłego są ruchome. Niekiedy można je łączyć z innymi wyrazami, a nie tylko z czasownikiem: Byłeś tam lub tamesz był. Daliście jeść dziecku lub wyście dziecku dali jeść.

2. Zdanie.

Gospodarz pracuje (odkąd?) od rana.
Drzewo rośnie na prawo (od czego?) od domu.
Antoś idzie (z czym?) z bydlęciem (dokąd?) na pole.
Ptak leci (ponad czym?) ponad ogrodem.

ANTOŚ RZEŹBIARZ

Pastwisko znajduje się poza wsią. Janek i Antoś idą prostą drogą przez wieś. Wśród drzew kryje się kościół. Wieża jego wznosi się wysoko.

— Jak daleko stamtąd do szkoły? — pyta się Janek.

— Czterdzieści albo pięćdziesiąt metrów.

— Kto mieszka w tym budynku?

— Tam jest Urząd Gminny. W tym domu mieszka wójt.

Z tej strony drogi znajduje się spółdzielnia. Przy kościele jest czytelnia i biblioteka.

— Czy czytałeś książki? — pyta się Janek.

— Anna pożyczyła mi książki. Czytałem je chętnie.

Na pastwisku Antoś szukał drzewa. Z tego drzewa wycinał nożykiem figurę. Antoś robi także z drzewa łyżki, miski i figurki. Jego rzeźby są bardzo ładne.

Od tego czasu Janek codziennie przychodzi do Antosia. Janek lubi go. Antoś cieszy się tym bardzo. Rozmawiają wciąż o rzeźbie, o szkole i mieście.

— Chcę się nauczyć rzeźbić — mówi Antoś.
 — Dobrze! Otrzymasz stypendium. Ukończysz gimnazjum.
 A potem zaczniesz się uczyć rzeźbić.
 Janek chce zabrać Antosia do miasta. Antoś jest teraz jego przyjacielem.

Ćwiczenia:

1. Kto bierze książkę?
 Ten chłopiec bierze książkę.
 Ta kobieta bierze książkę.
 To dziecko bierze książkę.
 Kogo nie ma w bibliotece?
 W bibliotece nie ma tego chłopca.
 W bibliotece nie ma tej kobiety.
 W bibliotece nie ma tego dziecka.
 Komu przygląda się Janek?
 Janek przygląda się temu chłopcu.
 Janek przygląda się tej kobiecie.
 Janek przygląda się temu dziecku.
 Kogo widzi wójt?
 Wójt widzi na polu tego chłopca.
 Wójt widzi na polu tę kobietę.
 Wójt widzi na polu to dziecko.
 Z kim rozmawia wujek?
 Wujek rozmawia z tym chłopcem.
 Wujek rozmawia z tą kobietą.
 Wujek rozmawia z tym dzieckiem.
 O kim mówi ojciec?
 Ojciec mówi o tym chłopcu.
 Ojciec mówi o tej kobiecie.
 Ojciec mówi o tym dziecku.
2. Na podwórzu są ci chłopcy i te kobiety. W ogrodzie nie ma tych chłopców i tych kobiet. Gospodarz przygląda się tym chłopcom, tym kobietom. Romek widzi tych chłopców i te kobiety. Antoś rozmawia z tymi chłopcami i z tymi kobietami. Hanka mówi o tych chłopcach i o tych kobietach.
 Ułóż pytania do tych zdań!
3. Skąd wybiegają kury?
 Stąd wybiegają kury.
 Stamtąd wybiegają kury.
 Z kurnika wybiegają kury.
4. Co widzisz na podwórzu gospodarza? Kim był Antoś? Co on robił?
 Co znajduje się na wsi? Czy byłeś na wsi w kościele? w szkole? Kto jest w Urzędzie Gminnym? Co kupujesz w spółdzielni? Czy we wsi jest czytelnia? biblioteka? Co czytają rolnicy? Czy czytają książki? czy dzienniki? Kiedy czytają książki? Czy czytałeś książkę o wsi? Czy masz przyjaciela na

- wsi? Czy do niego przyjeżdżasz? Czy ten chłopiec chodzi do szkoły? Gdzie chodzi do szkoły, na wsi czy w mieście? Czego się chce nauczyć? O czym rozmawiasz z tym przyjacielem?
5. Wypisz wyrazy ze spółgłoską miękką! Podkreśl spółgłoski miękkie!

Objaśnienia językowe.

1. Zaimek.

- a) Odmiana zaimka: ten, ta, to. Gramatyka V, § 4 d.
b) W liczbie mnogiej zaimek ten, ta, to ma formę męskoosobową i rzeczową. Np. Ci rolnicy. Te konie. Te kobiety, te pola.

2 Zdanie.

Pastwisko znajduje się (poza czym?) poza wsią.
Antoś wyrzyna (czym?) nożem (co?) figurki.
Chcę (co?) zabrać (co?) książkę.
Pożyczam (co?) książkę (komu?) przyjacielowi
Gramatyka XII, § 5.

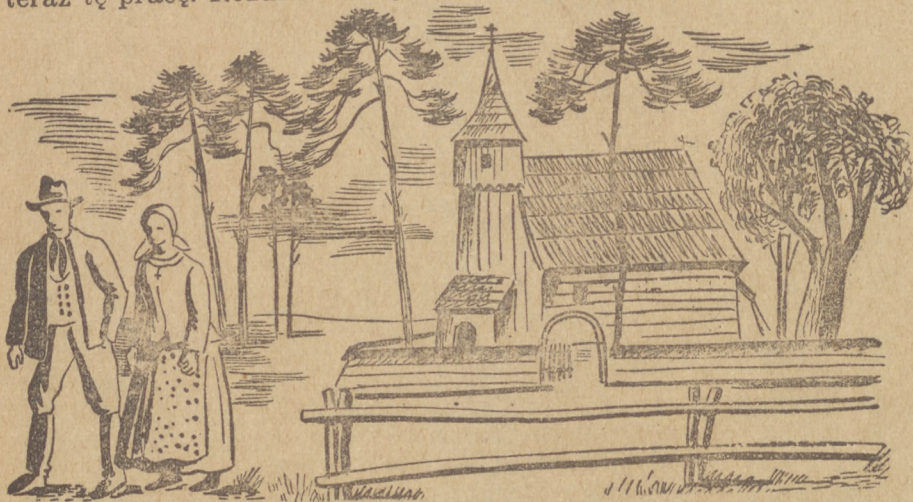
JANEK PISZE LIST DO MATKI

Kochana Mamo!

Serdecznie Ci dziękuję za list. Cieszę się z niego bardzo.

Na wsi u wujka spędzam dni bardzo przyjemnie. Tęsknię jednak do domu. Chcę już wrócić do kochanej mamy, do ojca i Hanki.

Czuję się teraz zdrow. Opaliłem się w słońcu. Jestem cały brązowy. Wyglądam jak murzyn. Często od samego rana jestem z Romkiem na polu. Pomagamy wujkowi w pracy. Znam teraz tę pracę. Rozumiem ciężki trud rolnika.

W niedzielę byłem w kościele. Jakie piękne są stroje ludo-
we! Mężczyźni noszą kurtki i granatowe spodnie. Kamizelki za-
pinają srebrnymi guzikami. Kobiety chodzą w spódnicy i ka-
batku z szerokimi rękawami. Uwierają się także w gorsety haf-
towane srebrnymi i złotymi nićmi. Na głowę wkładają piękne
chustki. Nie na całym Śląsku wieśniacy chodzą w takim stroju.
Codziennie widzę na ulicy nowe stroje. W niedzielę

Codziennie widzę na wsi nowe rzeczy. Oglądam ładnie rzeźbione krzesła, ozdoby chat wiejskich i piękne koronki. Przywiozę jedną mamusi i Hance. W niektórych chatach są obrazy malowane na szkłe. Bardzo ciekawe są także ozdoby na garnkach. Te ozdoby widzimy także na innych naczyniach.

Jest tu mały chłopiec, Antoś. Robi z drzewa ładne figurki. Bardzo go lubię. Chce się uczyć w mieście. Czy może przyjechać do nas?

Już wkrótce wrócimy do domu. Droga Mamo! Napisz jeszcze do mnie przed wyjazdem! Serdecznie całuję Kochanego Ojca i Hanke. Zasiłam pozdrowienia kolegom i znajomym.

Całuję Cię
kochający syn, Janek.

Ćwiczenia:

1. Janek wraca z ojcem z miasta. Janek nie wraca sam, on wraca z ojcem.
Hanka pracuje z matką w ogrodzie. Czy Hanka pracuje sama? Nie, Hanka nie pracuje sama, ona pracuje z matką.
Dziecko bawi się z kotem. Czy dziecko bawi się samo? Nie, dziecko nie bawi się samo, ono bawi się z kotem.
2. Czy widzisz samego ojca? — Nie, widzę ojca z synem.
Czy widzisz samą matkę? — Nie, nie widzę samej matki. — Widzę matkę z córką. Czy widzisz samo dziecko? — Nie, nie widzę samego dziecka! Widzę dziecko z kotem.
Ułóż podobne ćwiczenie!
3. Umiem czytać. Czy umiesz czytać? Czy on umie czytać? Umie-my czytać. Czy umiecie czytać? Czy oni umieją czytać?
Ułóż podobne ćwiczenie! Użyj zdań: rozumiem książkę, umiem pisać, mówić po polsku, śpiewać.
4. Czy znasz Janka? Znam Janka.
Kogo znacie? Znamy Władka.
Czy on zna też Władka? Czy oni znają miasto?
Ułóż podobne ćwiczenie!
5. Jak się czujesz? Czuję się zdrow (dobrze, źle). Czy Hanka także czuję się zdrowa (dobrze)? Nie, Hanka nie czuje się zdrowa (dobrze). Hanka czuje się niezdrów (źle). Jak się czujecie? Czujemy się zdrowi (dobrze, źle). Czy ojciec i matka także czują się zdrowi (dobrze, źle)? Tak, oni czują się także zdrowi (dobrze, źle).

	Chcę	Chcesz	Chce
Chcemy	czytać książkę.	pisać list.	iść do miasta.
Chcecie			
Chcą			

Uzupełnij to ćwiczenie!

7. Czy możesz do nas przyjechać? **Mogę** do was przyjechać. Czy Antoś **może** do nas przyjechać? Tak, on może do nas przyjechać.

Napisz to ćwiczenie w liczbie mnogiej! Użyj wyrazów: możemy, możecie, mogą. Ułóż podobne ćwiczenia: Czy mogą otworzyć okno? Czy mogą iść na dwór? Czy mogą oglądać obrazki?

8. Do kogo pisze Janek? Za co dziękuje? Jak spędza dni na wsi? (opala się, jest na polu, pomaga wujkowi). Co widzi w niedzielę w drodze do kościoła? Opisz stroje ludowe mężczyzn, kobiet! Czy chodzą u nas w strojach ludowych? Jak one wyglądają? Co pisze Janek o chatach, meblach, garnkach? Jak kończy Janek list?

9. Napisz list do kolegi! (do koleżanki)!

10. Wypisz wyrazy z „ó” i „u”!

Piszę list. Czy często piszesz listy do kolegi? Tak. Dziś także chcę napisać list do kolegi. Co kładziesz na stole? Na stole kładę papier, pióro i atrament. Co piszesz najpierw? Najpierw piszę datę. Potem piszę nagłówek: Kochany Franku! Za co dziękujesz Frankowi? Dziękuję mu za jego list do mnie. Czym się cieszysz? Cieszę się jego zdrowiem. O czym potem piszesz? Piszę o nauce i o książkach. O czym piszesz na końcu listu? Na końcu zasylam pozdrowienia. Czy podpisujesz się? Tak. Podpisuję się: Twój Władek. Do czego wkładasz list? Wkładam list do koperty. Na kopercie piszę adres.

Objaśnienia językowe.

a) Odmiana czasownika. Liczba pojedyncza.

- osoba: Mogę uczyć się. Wchodzę do domu. Znam brata. Umiem pisać.
- osoba: Możesz uczyć się. Wchodzisz do domu. Znasz brata. Umiesz pisać.
- osoba: Może uczyć się. Wchodzi do domu. Zna brata. Umie pisać.

Liczba mnoga.

- osoba: Możemy uczyć się. Wchodzimy do domu. Znamy brata. Umiemy pisać.

- 2 osoba: Możecie uczyć się. Wchodzicie do domu. Znać brata. Umieć pisać.
3. osoba: Mogą uczyć się. Wchodzą do domu. Znają brata. Umieją pisać.
- b) Czasowniki w czasie teraźniejszym odmieniamy według 4 wzorów, czyli koniugacyj. Gramatyka VII, § 4.
2. Zaimek: **sam, sama, samo** odmieniamy jak **ten, ta, to**. Gramatyka V, § 4 d.
3. Zdanie.
- Tęsknię (do kogo?) do matki.
Chcę (co?) wrócić (do kogo?) do rodziców.
Chodzę (w czym?) w ubraniu.

MOWA OJCZYSTA

Ukochaj, dziatwo, słowo rodzinne,
Skarb twój najdroższy, wspaniały.
Tym słowem usta twoje niewinne
Pierwszy paciorek szeptały.

A co po Bogu najdroższe, dziatki,
Dla duszy tkliwej i czystej:
Słodkie imiona ojca i matki
Wzięłyście z mowy ojczystej.

Z głębi serc waszych słowy żywymi
Rwie się, jak wstęga wspaniała,
Ta mowa ojców, co naszej ziemi
Jej wieczne imię nadała.

Wł. Bełza

Dziatwa — to dzieci. Co dzieci kochają? Dzieci kochają słowo rodzinne. Co to jest słowo rodzinne? Słowo rodzinne — to mowa ojczysta. Jaka jest mowa ojczysta waszych ojców i matek? Mowa naszych ojców i matek — to mowa polska. Jakie imiona pochodzą z mowy ojczystej? Nauczcie się pięknej mowy waszych ojców i pokochajcie ją na zawsze!

WYCIECZKA

Już jest lato. Teraz jest bardzo ciepło. Dziś jest 30 stopni ciepła. Janek i Romek wybierają się na wycieczkę. Koło Bielska wznoszą się góry. Chłopcy chcą iść na górę Klimczok.

— Czy jutro będzie pogoda? — pyta się Janek.

— Na pewno! Jutro nie będzie padał deszcz — mówi Romek. Janek biegnie do Antosia.

— Idziemy na wycieczkę w góry! — mówi. — Jutro będę czekał na ciebie. Wujek pozwala ci iść z nami.

Z początku droga prowadzi przez nizinę. Wtedy droga nie jest uciążliwa. Chłopcy widzą wspaniałe szczyty gór. Wznoszą się one aż pod niebo. Na górach rosną lasy. Zielone lasy lśnią w promieniach słońca. Potem chłopcy wchodzą na zbocze góry. Wtedy droga jest trudna.

— Kiedy będziemy odpoczywali? — pyta Janek.

— Tam przy drodze stoi chata. Koło chaty, w cieniu drzew usiadzimy — mówi Romek.

Obok chaty jest pastwisko. Pasie się tu stado owiec.

— Widzisz tego górala? — mówi Romek. On także ma ważną pracę. Góral hoduje owce. Wełna owiec jest bardzo potrzebna. Góral dostarcza jej do fabryk włókienniczych w Bielsku. W fabryce wyrabiają z niej materiały na ubrania.

— Za rok będziecie się ubierali w ubranie z wełny tej owcy — mówi Janek.

Ćwiczenia:

1. Jutro (ja) będę w górach. Jutro (my) będziemy w górach.
Jutro (ty) będziesz w lesie. Jutro (wy) będziecie w domu.
Jutro (on) będzie w chacie. Jutro (oni) będą na nizinie.
2. Jutro będę opowiadał o Bielsku.
Jutro będziesz opowiadał o Opolu.
Jutro będzie opowiadał o Bytomiu.
Jutro będziemy opowiadali o góralach.

Jutro będziecie opowiadali o owcach.

Jutro będą opowiadali o Polsce.

Napisz ćwiczenie 2. Zdania: Jutro będę czekał na ciebie.
Jutro będę mieszkał na wsi.

3. Dokąd się wybierasz? Wybieram się na wycieczkę! Dokąd wybierają się: ojciec? my? wy? oni? one?

4. Z czego wyrabiamy sukno? Sukno wyrabiamy z wełny.
Z czego wyrabiamy papier? cegłę? garnki? meble?

5. Uzupełnij ćwiczenie podanymi czasownikami. Użyj formy czasu teraźniejszego: stać, słuchać, szukać, rąbać, brać, uderzać, być, czatować, uciekać, być, budować, znajdować się, zbierać, kupować.

Janek w lesie śpiewu ptaków. Potem grzybów. W lesie robotnik drzewo. Robotnik siekierę. Mocno siekierą w drzewo. Na drzewie ptak. Ten ptak na zajęczka. Zajęczek w krzaki. Koło drzewa mrówki. Mrówki mrowisko. W lesie wiele krzewów. Dzieci poziomki i maliny. Potem niosą do miasta na sprzedaż. Ludzie od nich poziomki.

Napisz to ćwiczenie. Zastosuj formy czasu przeszłego. Zastosuj formy czasu przyszłego.

6. Czy byłeś w górach? Co rośnie w górach? Czy to są duże lasy? Kto mieszka w górach? Czy widziałeś owce w górach? Czy wełna jest potrzebna? Co wyrabiają z wełny? Czy masz ubranie z wełny? Gdzie jutro będziesz? Czy będziesz w lesie? Czy będzie tam także Romek? Kto jutro będzie na szczycie góry? Czy pójdziecie razem z Romkiem i Jankiem? Czy lubicie także wycieczki w doliny? nad rzekę?

Objaśnienia językowe.

1. Odmiana czasownika. Czas przyszły.

Liczba pojedyncza.

Liczba mnoga.

1. os. Będę mieszkał	mieszkała.	Będziemy mieszkałi,	mieszkały.
2. „ Będiesz mieszkał,	mieszkała.	Będziecie mieszkałi,	mieszkały.
3. „ Będzie mieszkał,	mieszkała.	Będą mieszkałi,	mieszkały.
Będzie mieszkało.		Gramatyka VII, § 12, a, b.	

2. Zdanie.

Pozwalam (co?) robić (komu?) bratu.

Ide (przez co?) przez dolinę. Wyrabiam (co?) sukno (z czego?) z wełny. Chodzę (koło czego?) koło lasu. Ubieram się (w co?) w płaszcz (z czego?) z wełny.

Rzucam (pod co?) pod stół.

PRZYGODA JANKA NA WYCIECZCE

Janek, Romek i Antoś wchodzą przez sieni do izby. Jest ona obszerna i czysta. W izbie jest tylko mała Marysia.

— Czyj to dom? — pyta się Romek.

— To jest dom mojego ojca — mówi Marysia.

— Jak jest na imię ojcu?

— Mojemu ojcu jest na imię Wojciech. Mojej matce jest na imię Maria.

— Masz siostrę?

— Mojej siostry nie ma w domu. Pasie owce z moim ojcem. Wtem wchodzi gospodyni. Podaje chłopcom kwaśne mleko.

— W górach jest zimno? — pyta Janek.

— Tak! Gospodyni opowiada: Na wiosnę, w lecie, w jesieni jest stąd droga do miasta. Ale w zimie śnieg zasypuje drogi. Wtedy nie widzimy tu ludzi.

Chłopcy idą dalej. Na przedzie idą Romek i Antoś. Janek idzie powoli pod górę. On jest zawsze w tyle za nimi. Antoś ogląda się w tył.

— Gdzie jest Janek?

— Janku! Janku! — krzyczy Antoś.

Nie ma Janka! Wracają więc. W jednym miejscu droga jest bardzo wąska. Prowadzi koło głębokiego dołu.

Antoś zagląda do dołu. Tam leży Janek.

Janek wpadł w dół! — mówi Antoś.

— Czy żyje? — myśli Romek.

Ratujmy go! Chodźmy mu na pomoc! Szukają drogi. Błądzą po lesie.

— Spadłem z góry; boli mnie ręka — mówi Janek.

Antoś bierze Janka na plecy. Tak schodzą powoli na dół.

Ćwiczenia:

1. Czyj to jest zegarek? czyja czapka? czyje mydło? To jest mój zegarek, moja czapka, moje mydło.

Czyjego zegarka nie ma Janek? czyjej nie ma czapki? czyjego mydła? Janek nie ma mojego zegarka, mojej czapki, mojego mydła.

Czyjemu zegarkowi przygląda się Janek? czyjej czapce? czyjemu mydłu? Janek przygląda się mojemu zegarkowi, mojej czapce, mojemu mydłu.

Czyj zegarek ma ojciec? czyją czapkę? czyje mydło? Ojciec ma mój zegarek, moją czapkę, moje mydło.

Czym zegarkiem cieszy się siostra? czyją czapką? czym mydłem?

Przy czym zegarku leży nóż, przy czym czapka, przy czym mydło? Nóż leży przy moim zegarku, przy mojej czapce, przy moim mydle.

Napisz ćwiczenie: Czyj to jest bucik? czyja koszula? czyje ubranie?

2. Użyj w tych zdaniach liczby mnogiej.
3. Dokąd wchodzi ten chłopiec? Ten chłopiec wchodzi na górę.
W którym kierunku patrzy ten rolnik? Ten rolnik patrzy w górę.
Dokąd schodzi ten gospodarz? Ten gospodarz schodzi na dół.
Dokąd schodzi ten przyjaciel? Ten przyjaciel schodzi w dół.
4. Dokąd chłopcy wchodzi? O czym rozmawiają? Co im podaje gospodyni? Dokąd potem idą? Dokąd prowadzi droga? Czy jest wąska? Co się znajduje koło drogi? Kto spada do dołu? Kto go ratuje? Co robi? Czy Antos jest dobrym przyjacielem?
5. Wypisz wyrazy „ó“! Użyj tych wyrazów w zdaniach.

Objaśnienia językowe.

1. Zaimek.

a) Odmiana zaimka: mój, moja, moje.

Zaimek: mój, moja, moje odmieniamy jak: ten, ta, to.

Wzór odmiany: Gramatyka VI, § 6.

b) Zaimek „mój“ oznacza, że przedmiot posiada pierwsza osoba. Jest to zaimek dzierżawczy.

NAD RZEKĄ

Romek i Janek idą nad rzekę. Nad rzeką powietrze jest chłodne. Na piaszczystych brzegach rzeki rosną krzaki. Chłopcy szukali miejsca do kąpieli. Szli wzdłuż rzeki. Po drodze spotkali innych chłopców i dziewczęta.

— Którędy szedłeś? — pyta się jednego z nich Janek.

— Szedłem koło miasta.

— Heleno! Którędy szłaś do rzeki?

— Szłam przez miasto. Wyszliśmy o godzinie 9. Wtedy nie było jeszcze gorąco.

— My wyszliśmy o godzinie 10. Od nas jest bisko do rzeki. Potem dziewczęta poszły z koleżankami. Chłopcy przyszli na plażę.

Tu rozbierają się, wkładają kostiumy kąpielowe i kładą się na piasku. Chłopcy także poszli się kąpać. Tam rzeka jest głęboka. Bolek umie pływać. Zanurza się w wodzie. Unosi go fala rzeki. Dzieci bawią się na brzegu rzeki. Rzucają kamieniami do wody. Skaczą w wodzie. Chwyatają piłkę, kąpią się, krzyczą i śmieją się. Zaś Romek z Jankiem leżą na piasku.

— W zimie — mówi Romek — nad rzeką jest pusto. Lód pokrywa rzekę. Śnieg zasypuje pola. Nie ma roślin i kwiatów.

— Dziś ptaki — mówi Janek — śpiewają nad polami. Wszędzie złocą się łany zbóż. W lesie żyją dzikie zwierzęta. W rzece pływają ryby. Na łąkach widzimy barwne kwiaty.

— Ciekawa jest przyroda!

— Podróżnicy opowiadają o niezwykłych zjawiskach przyrody. Polski podróżnik, Henryk Arctowski, był w krajach podbiegunowych. Wacław Sieroszewski był w dalekich krajach Rosji. Bronisław Grąbczewski opisał kraje Azji. Czytałem te książki z wielkim zaciekawieniem.

Wtem chłopcy wyszli z kąpieli. Długo pływali w wodzie. Teraz stoją w gorącym słońcu. Potem wkładają ubrania i idą do domu.

Ćwiczenia:

1.

	Szedłem	Szedłeś	Szedł
Szliśmy do lekarza			
Szliście			
Szli			

Uzupełnij powyższe ćwiczenie. Napisz ćwiczenie 1. Zdania:
Wyszedłem o 9 godzinie. Przyszedłem szybko.

2. Czy szłaś powoli? Nie szłam powoli. Helena szła powoli.
Czy szłyście drogą? Szliśmy drogą. One nie szły drogą.
Napisz ćwiczenie 2. Zdania: Wyszłam z ogrodu. Przyszedłam nad rzekę.
3. Czy dziecko szło przez pole? Czy wyszło z wody? Czy przyszło na plażę?
4. Pracowałam u piekarza. Pracowaliśmy dobrze.
Pracowałeś u krawcy. Pracowaliście źle.
Bolek pracował u szewca. Pracowali powoli.
Napisz ćwiczenie 4. Pracowałam ranō.
5. Dziś rysuję góry. Wczoraj rysowałam rzekę. Jutro będę rysował las. Napisz ćwiczenie 5. Użyj wyrazów: Opisuję kraj. Kupuję lekarstwo.
6. Kto idzie nad rzeką? Czego chłopcy szukali? Kogo spotkali? Kto przyszedł nad rzekę? Którędy szli chłopcy? Którędy szły dzieci? dziewczęta? Czy rzeka jest głęboka? Czy umiesz pływać? Co robia dzieci? Czym się bawią? O czym rozmawiają Janek i Romek?

Kąpie się. Dokąd idziesz? Idę nad rzekę. Czy dziś woda jest ciepła? Tak! Dziś jest bardzo ciepła woda. Przychodzę nad rzekę. Czego szukasz? Szukam miejsca na plaży. Czy tu jest głęboka woda? Nie! Tu woda jest płytka. Umiesz pływać? Umiem. Szukam głębokiej wody. Gdzie więc kąpiesz się? W tym miejscu się kąpię. Rozbieram się. Wkładam kostium kąpielowy. Czy zaraz wchodzisz do wody? Nie! Stoję chwilę na słońcu. Czy skaczesz z brzegu do wody? Tak, skaczę do wody. Pływam w wodzie. Zanurzam się w wodzie. Stoję w wodzie. Kładę się na wodzie. Potem wychodzę z wody na brzeg.

Objaśnienia językowe.

1. Czasownik.

- a) Wiele czasowników ma inny temat w czasie teraźniejszym a inny w czasie przeszłym. Wzory odmiany czasowników rozróżniamy na podstawie końcówki bezokolicznika.
- b) Wzór odmiany czasowników zakończonych w bezokoliczniku na -ać. Mieszkać — mieszkam. Tak odmieniają się wszystkie czasowniki zakończone w czasie teraźniejszym na -am, -asz.
- c) Wzór odmiany czasowników na -ować, -ywać.

Czas teraźniejszy:	Bezokolicznik	Czas przeszły:
rachuję	rachować	rachowałem
buduję	budować	budowałem

Podług tego wzoru odmieniają się czasowniki zakończone w czasie teraźniejszym na -uję, a w Łozokoliczniku na -ować, -ywać.
Gramatyka: VII, § 19 C.

d) Iść — czas przeszły — szedłem.

Liczba pojedyncza.

Liczba mnoga.

1. os. Szedłem, szłam szybko.

Szliśmy, szłyśmy powoli.

2. „ Szedłeś, szłaś do góry.

Szliście, szłyście na dół.

3. „ Szedł, szła w górę.

Szli, szły w dół.

Szło na wycieczkę.

Podług wzoru odmieniają się: wyjść — wyjdę — wyszedłem.

Przyjść — przyjdę — przyszedłem.

ŻNIWA

Żniwa. Przepióreczka się odzywa.

Brzęczą sierpy, brzęczą kosy,

Ciężkie ziarnem lecą kłosy.

A ode wsi słyhać śpiewki,

Spieszą chłopcy, spieszą dziewczki,

Niosą grabie, w pole dążą,

Za żeńcami snopy wiążą.

Co powiążą ciężkie snopy,

To składają je na kopy.

Dobra ziemia, łaska boża,

Będzie chlebek z tego zboża.

Maria Konopnicka

Kiedy odbywają się żniwa? W którym miesiącu? Jaka jest wtedy pora roku? Czy dużo ludzi jest na polach? Kto pracuje? Przepióreczka to ptak. Ptak ten wydaje głosy: pit! pilit, pit! pilit! On odzywa się. Czym zną zboże? Jaki słyhać dźwięk? Kosy i sierpy brzęczą. Gdzie upadają kłosy? Kto śpiewa? Co robią chłopcy? Co robią dziewczęta? Na co składają kłosy? Czy dużo zboża w kłosach? Gospodarz cieszy się dobrym plonem. Będzie miał wiele chleba. Komu sprzedaje ten chleb? Dla kogo gospodarz pracuje?

WISŁA I ODRA

Wieczorem Janek przyszedł z przyjacielem do Romka. Przyjacieli nazywał się Władysław Debra. Władek mieszkał w Nysie. Niedawno udał się w podróż po Polsce. Cały wieczór opowiadał o tej podróży.

— Odra jest dużą rzeką — mówi. — Dawniej nad Odrą mieszkali Polacy. Niemcy napadali na Polaków. Zabierali im ziemię. Sprowadzali Niemców. Osadzali ich na tych ziemiach. Dziś Polacy na nowo są gospodarzami nad Odrą.

— Jaka rzeka płynie koło twojego miasta?

— Miasto Nysa leży nad rzeką Nysą, dopływem Odry.

— Czy twoje miasto jest duże?

— Nysa nie jest wielka, ale ładna — mówi Władek. Odra płynie koło Raciborza i Wrocławia. Potem przepływa przez Pomorze. Pomorze leży już nad morzem.

— Byleś na Pomorzu?

— Byłem tam parę dni. Piękny to jest kraj. Wiele tu jest jezior, łąk, lasów, pól zasianych zbożem. Z Pomorza udałem się do ujścia Wisły. Wisła przy ujściu do morza rozgranicza Pomorze od Prus Wschodnich. Prusy Wschodnie to także kraj polski.

Potem Janek opowiadał Władowi o Wiśle.

— Z Beskidów wypływa druga wielka, polska rzeka, Wisła. Płynie ona jako mały strumień wśród gór. Ale w dalszym biegu wpływa do niej wiele rzek z Karpat. Karpaty to górskie pasmo. Wiele w nich jest wysokich szczytów. Najwyższy szczyt to Rysy w Tatrach. Różnymi rzekami można dopłynąć do Wisły. Po lewej stronie wpływają do Wisły rzeki z Wyżyny Małopolskiej. W średnim biegu wpada do Wisły rzeka Bug. Płynie ona przez Wyżynę Lubelską. Przez Noteć i Drwęcę łączy się Wisła z Pomorzem i Prusami Wschodnimi. Dorzecze Wisły jednoczy ziemie Polski.

— Jakie miasta leżą nad Wisłą? — pytał się Władek.

— Leżą tu bardzo stare miasta: Kraków, Sandomierz, Warszawa, Płock, Toruń, Gdańsk. Koło miast rozciągają się urodzajne pola. Dają one bogate plony. Wiele tu jest jeszcze wsi i innych miast. Polska jest krajem rolniczym. Ale są także w Polsce dzielnice przemysłowe. Dzielnicą taką jest Śląsk.

Chłopcy długo jeszcze rozmawiali o Polsce.

Ćwiczenia:

1. Czy to jest twój kapelusz? Tak, to jest mój kapelusz. Czy Janek cieszy się twoim przyjazdem? Czy Romek mówi o twojej chorobie? Czy Władek był w twojej wsi?
2. Czyjego ołówka ojciec nie ma? Ojciec nie ma twojego ołówka. Czyjemu przyjacielowi daje matka list? Czyją fotografię ogląda siostra? Z czym przyjacielem widzi się brat?
3. Szukałem twojej piłki. Szukaliśmy twojej chusteczki.
Szukałeś twojej książki. Szukaliście twojej siostry.
Szukał twojej mapy. Szukali twojej matki.
Napisz ćwiczenie 3. Użyj zdań: Odpowiadałem na twoje pytania. Pokazywałem ci twój zeszyt.
4. Czy poszłaś do studni? Nie poszłam do studni. Poszłam nad rzekę. Czy poszłyście na plażę? Nie poszłyśmy na plażę. One poszły do lasu.
Napisz ćwiczenie 4. Wieczorem przyszedłem do domu.
5. Skąd wypływa Odra? Kto napadał na Polaków? Kto znowu teraz mieszką nad Odrą? Przez jaką wyżynę płynie Odra? Które miasta leżą nad tą rzeką? Gdzie leży Pomorze? Czy to piękny kraj? Gdzie leżą Prusy Wschodnie? Które miasta leżą nad Wisłą? Jaka rola jest nad Wisłą? Czy to bogaty kraj? Gdzie mieszka naród polski? Co jest jego ojczyzną? Czy daleko jest z Opola do Morza Bałtyckiego? Czy byłeś w Krakowie? Warszawie?

6 Czy masz mapę? Pokaż na niej Wisłę i Odrę! Narysuj Wisłę i Odrę! Która rzeka płynie niedaleko twojego miasta? twojej wsi? Jak się nazywa ta rzeka? Czy jest wielka, czy mała? Dokąd uchodzi? Czy byłeś nad tą rzeką? Jakże jeszcze nad tą rzeką leżą miasta i wsie? Czy jechałeś tą rzeką do Odry? do Wisły? do morza? Czy jechałeś łodzią czy statkiem? Czy w twojej okolicy jest wiele lasów? jezior? Jak nazywa się jezioro niedaleko twojego miasta?

7. Wypisz wyrazy napisane wielką literą. Użyj ich w zdaniach.

Objaśnienia językowe.

1. Zaimek.

a) Twój, twoja, twoje — to także zaimek dzierżawczy.

b) Zaimek „twój” odmienia się jak: mój, -a, -e. Gramatyka: V, § 6b.

2. Czasownik.

Czasownik pójść — pójde — poszedłem odmienia się jak iść.

3. Zdanie.

Kraków leży (nad czym?) nad Wisłą.

Udaję się (dokąd?) w podróż (po czym?) po Polsce.

Widzę wiele (czego?) lasów.

Polska ma dużo (czego?) fabryk.

Po wyrazach: wiele, dużo rzeczownik kładziemy w dopełniaczu.

st. E. Wasilewski **Płynie Wisła.** Każ. Hoffman

Tempo krakowiaka

Pły nie Wi sta pty nie po Pol skiej kra i nie.

Po Pol skiej kra i nic, a do pò ki pty nie

Pol ska nie za gi nie, a do pò ki pty nie

Pol ska nie za gi nie

W OBOZIE HARCERSKIM

Tadek był harcerzem. W lipcu wyjechał na obóz harcerski. Przed wyjazdem spotkał Romka i Janka.

— Kiedy odwiedzisz nas w obozie? — pytał się Tadek.

— W niedzielę przyjdziemy do was.

Obóz znajdował się w lesie. Harcerze spali w namiotach. Namioty stały jeden obok drugiego. Między namiotami były ulice. W środku stał duży namiot. Tu mieszkał komendant obozu.

— Co robisz przez cały dzień? — pyta się Janek.

Wstałem wcześniej rano — odpowiada Tadek. — Ubrałem się i poszedłem na zbiórkę. Potem poszliśmy na ćwiczenia polowe. Podczas przerwy odbywały się zabawy. Skakaliśmy przez przeszkody. Rzucaliśmy piłką. Niektórzy harcerze nie łapali piłki. Śmialiśmy się z nich. Potem udaliśmy się na wykład. Po obiedzie pisałem list do mamy.

— Co jest zadaniem harcerza? — pytał się Janek.

— Codziennie harcerz musi zrobić dobry uczynek dla bliźnich. Harcerz musi być chłopcem zahartowanym, odważnym. On kocha innych ludzi. Pomaga im. Nie kłamie i nie pije alkoholu. Nie pali tytoniu.

Ćwiczenia:

1. Dziś piszę zadanie.

Dziś pisziesz zadanie.

Dziś pisze zadanie.

Dziś piszemy zadanie.

Dziś piszecie zadanie.

Dziś piszą zadanie.

Wykonaj podług tego wzoru ćwiczenie:

Dziś śpię w pokoju.

Wczoraj pisałem list.

Wczoraj pisałeś list.

Wczoraj pisał list.

Wczoraj pisaliśmy list.

Wczoraj pisaliście list.

Wczoraj pisali list.

Wczoraj spałem w namiocie.

Dziś skaczę na łące.

Dziś stoję przy stole.

Dziś śmieję się.

Dziś biorę chleb.

Dziś płacze dziecko.

Wczoraj skakałem na podwórzu.

Wczoraj stałem przy szkole.

Wczoraj nie śmiałem się.

Wczoraj brałem bułkę.

Wczoraj płakał syn.

2. Czy jechałeś drogą? Jechałem drogą. Władek nie jechał drogą. Jechaliśmy końmi. Czym wy jechaliście? Czym oni jechali?

3. Czy przyszedłeś do mnie? Nie przyszedłem do ciebie. Przyszedł do niego. Czy przyszliście do nas? Przyszliśmy do was. Do kogo oni przyszli?

Napisz ćwiczenie 3. Użyj zdania: Czy poszedłeś na spacer?

4. Kiedy Janek stał w lesie? Kiedy stałeś na drodze? Kiedy staliście w mieście? Kiedy oni stali w obozie?

5. Ułóż zdania z wyrazami: chleb, chata, chłopiec, harcerz, harcerski, alkohol, huk. Podkreśl „ch“, „h“.

Objaśnienia językowe.

1. Czasownik.

1. Podług wzoru piszę — pisać — pisałem odmienia się czasowniki: śpię — spać — spałem, skaczę — skakać — skakałem, stoję — stać — stałem, śmieję się — śmiać się — śmiałem się, biorę — brać — brałem, płaczę — płakać — płakałem. Gramatyka VII, § 19, A 2.

2. Czasownik jadę ma formę bezokolicznika jechać, czas przeszły jechałem.

3. Przyjdę — przyjść — przyszedłem odmienia się jak iść — iść.

2. Zdanie.

Odwiedzam (kogo?) ojca.

Namioty stały (obok czego?) obok lasu.

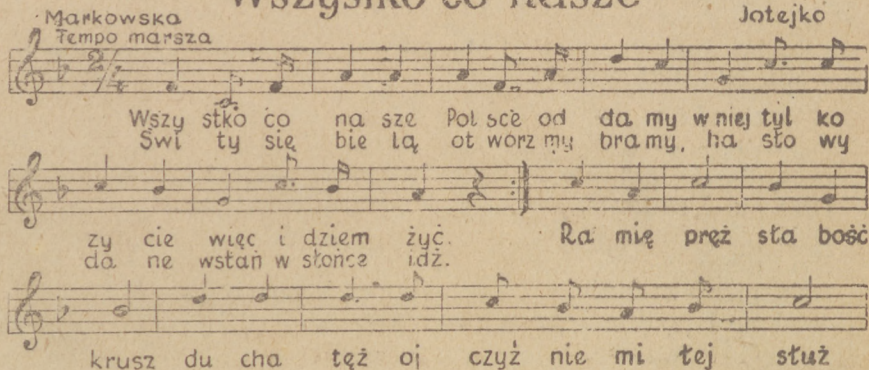
Śmieję się (z kogo?) z kolegów.

Harcerz musi (co?) być (kim?) odważnym chłopcem.

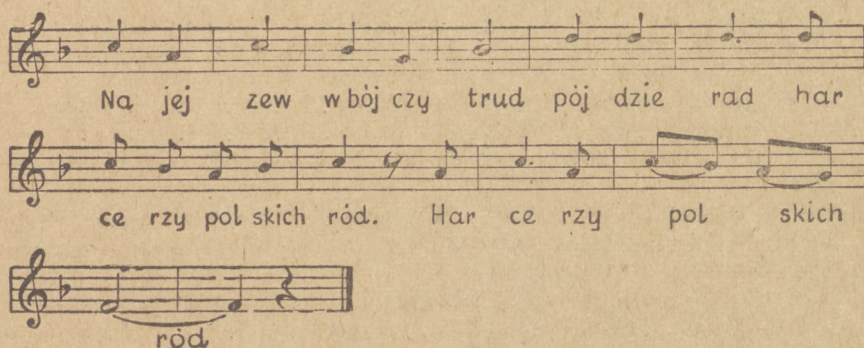
Wszystko co nasze

Markowska
Tempo marsza

Jotejko

Wszy stko co na sze Pol sce od da my w niej tyl ko
Swi ty się bie łą ot worz my bra my, ha sto wy
zy cie więc i dziem żyć. Ra mię przeź sta bość
da ne wstań w słońce idź.
krusz du cha też o! czyż nie mi tej służ

OGNISKO

Janek wszedł do wnętrza namiotu.

W namiocie harcerz ma swój plecak, swoje łóżko i swój stolik. Harcerze dbają o czystość w swoich namiotach. Przy swoim namiocie harcerze mają ławki. Przed swoimi namiotami mają kwietniki. Na kwietnikach rosną narcyzy i tulipany.

— Czy to twój kompas? — pyta się Janek.

— Każdy harcerz ma swój kompas. Kompas pokazuje północ. W tej stronie świata jest północ. Tam jest wschód, a tam zachód. W tej stronie jest południe. Harcerz nie zbłądzi w lesie ani w górach. On ma mapę i zna strony świata. Przy pomocy kompasu i mapy wybiera kierunek drogi. —

Słońce zachodzi. Czerwone promienie padają przez drzewa. Wieczorem odbyła się zbiórka. Harcerze stali w swoich szeregach. W środku stał wysoki słup. Na nim był sztandar biało-czerwony. Harcerze przynoszą trochę drzewa. Palą ognisko. Śpiewają swoją pieśń harcerską.

Idzie noc...
Słońce już
Zeszło z gór,
Zeszło z pól,
Zeszło z mórz.
W cichym śnie
Spocznij też...
Bóg jest tuż.

Janek widzi tylko płomienie ognia. Dokoła ogniska stoją harcerze. Po chwili harcerze rozchodzą się do namiotów. Pozdrawiają się „Czuwaj! Czuwaj!”

Romek i Janek także wracają do domu przez las.

— Ach! Księżyc wschodzi! — mówi Janek. — Drzewa lśnią w promieniach księżyca. Piękny jest świat!

Ćwiczenia:

1. Czy masz mój kompas? Nie mam twojego kompasu. Mam swój kompas.
Czy masz mój nóż?
Czy masz moje kwiaty?
2. Czyszcę swój bucik Czyścimy swoje buciki.
Czyścisz swój bucik. Czyścicie swoje buciki.
Czyści swój bucik. Czyszczą swoje buciki.
Napisz podług tego wzoru: Dałem swoją piłkę. Znam swoją książkę.
3. W której stronie znajduje się las? rzeka? góra? kościół?
Las znajduje się na północ od wsi.
Rzeka „ „ na południe od miasta.
Góra „ „ na wschód od rzeki.
Kościół „ „ na zachód od drogi.
4. Czy jesteś harcerzem? Kto jest w obozie harcerskim? Czy odwiedzisz go? Czy spałeś w namiocie? Czy stałeś przy namiotach? Czy skakałeś przez przeszkody? Czy śmiałeś się? Czy znasz zahartowanych chłopców? Czy masz swój namiot? Czy lubisz swoich kolegów? Czy piesz do swojej matki? Co harcerze mieli koło namiotu? Pokaż strony świata? Co harcerze robią wieczorem? Czy spełnisz jutro dobry uczynek?
5. Przepisz ćwiczenie. Użyj zaimków we właściwej formie.
Antoś ma (swój) książkę. Jest to książka podróżnicza. Z (ona) dowiaduje się o dalekich krajach W (ten) krajach żyją dzikie zwierzęta. Antoś lubi czytać • (on) życiu. Jakże ciekawa jest małpka. W (ten) małym zwierzęciu tyle jest przebiegłości. Wchodzi na drzewo. Siedzi na (ono). Skacze po (ono). (Ona) dzieci także z (ona) biegają. Szukają dla (się) pożywienia. Jedna małpka ma orzeszek. Druga małpka nie ma orzeszka. Ale pierwsza nie da (ona). Sama zje. Druga małpka patrzy i prosi: Daj (ja) orzeszek. Ta odpowiada: Nie dam (ty). Nie lubię (ty).

Objaśnienia językowe.

1 Zaimek.

a) Zaimek **swój, swoja, swoje** odmieniamy jak **mój, moja, moje**.
Gramatyka V, § 6.

b) Mam swój ołówek. Podmiotem zdania jest zaimek osobowy pierwszej osoby, wtedy zamiast zaimka **mój** używamy zaimka **swój**.

Przyimek.

a) Przyimek rządzi przypadkiem rzeczownika. Przyimki wskazują na miejsce w następujących przykładach:

b)			
Gdzie?	koło	dopełniacz	Chłopcy stoją koło ogniska.
	obok	"	Drzewo rośnie obok domu.
	u	"	Ojciec był u krawca.
	wśród	"	Szedłem wśród drzew.
	przez	biernik	Przejechałem przez wieś.
	między	narzędnik	Widzę go między drzewami.
	nad	"	Ptaka leci nad polem.
	poza	"	Ogród był poza domem.
	pod	"	Byłem pod mostem.
	na	miejsownik	Książka leży na stole.
	po	"	Chodzę po podwórzu.
	przy	"	Matka stała przy sklepie.
	w	"	Byłem w mieście.

KOCHAM CIĘ, ZIEMIO

Kocham cię, ziemio moja rodzinna,
 Miłuję sercem całym.
 Kocham cię, święta moja ojczyzno,
 Uczuciem kocham trwałym.

I twoje miasta, i smukłe kościoły,
 I słomą kryte chaty.
 Kocham twe łąki ciemnozielone,
 Barwami tkane kwiaty.

Kocham cię, ziemio moja rodzinna,
 I prośbę ślę do Boga:
 Niechaj w spokoju szczęścia zażywa
 Ta nasza Polska droga. J. Kamińska-Wyszyńska.

Czy kochasz ziemię rodzinną? Jak nazywasz tę ziemię? Czy to jest twoja ojczyzna? Co widzisz w kraju ojczystym? jakie kościoły? jakie chaty? jakie kwiaty? O co prosisz Boga? Czy Polska jest dla ciebie droga?

POŁOŻENIE ŚLĄSKA

Karol Krupa lubił podróżować. Zwiedził cały Śląsk. Poznał Śląsk Górny i Śląsk Dolny. Widział śląskie góry, rzeki i miasta. Karol tak opisuje krainę śląską:

Śląsk leży na Nizinie Śląskiej. Śląsk dzielimy na dwie części. Północna część — to Śląsk Dolny, a południowa — Śląsk Górny.

Śląsk Dolny jest krainą rolniczą. Wielką ilość przecudnych miasteczek zamieszkuje ludność zajęta w małych fabrykach.

Największymi miastami na Śląsku Dolnym są: Wrocław i Lignica. Przez środek Śląska przepływa rzeka Odra.

Śląsk Górny dzieli się na trzy części. Na południu znajduje się Śląsk Zielony, czyli Cieszyński. Część środkowa — to Śląsk Czarny, a północna — Śląsk Biały.

Na południowym Śląsku rozciągają się góry Karpaty. Ta część Karpat nazywa się Beskidem Zachodnim. W górach ro-

sną lasy, a na łagodnych zboczach jest wiele pól uprawnych i łąk. Widzimy tu przepiękną okolicę górską: szczyty gór, łąki, pola, strumienie, rzeki. Najwyższym szczytem w Beskidach jest Babia Góra. U stóp Beskidów leżą miasta: Cieszyn, Bielsko. Śląsk Zielony ciągnie się aż po okolice Raciborza, Rybnika, Pszczyny.

Środkowa część Śląska jest okręgiem przemysłowym. Jest tu wiele miast. Widać tu dużo kominów. Są tu kopalnie węgla, fabryki, huty żelaza i cynku. Na Śląsku wydobywamy rudy żelaza, cynku, ołowiu, srebra. Koło hut i fabryk powstały kopce, czyli hałdy. Tu i ówdzie widać olbrzymie doły. Wśród dymów słychać huk maszyn i jęki syren. Między zakładami przemysłowymi przebiegają auta, autobusy, kolejki elektryczne i pociągi. Śląsk Czarny pięknie wygląda w nocy. Zapala się wtedy wiele światel elektrycznych. W okręgu przemysłowym ludzie pracują dzień i noc.

Głównymi miastami są: Katowice, Chorzów, Zabrze, Bytom, Gliwice, Opole.

Na Śląsku Białym są skały wapienne. Ze skał wyrabiają wapno i cement. Śląsk Biały jest także krainą rolniczą.

Śląsk jest najbogatszą częścią Polski. Lud śląski od wieków mówił językiem polskim. Mową polską posługiwał się w domu i kościele. Rozmawiał, śpiewał pieśni, pisał listy i modlił się po polsku. Zachował więc swą polską narodowość.

W jakiej części Śląska mieszkasz? Czy to jest Śląsk Górny? czy Dolny? Która to część Śląska Górnego? Czy Śląsk Zielony? czy Śląsk Biały? Czy daleko z twojej miejscowości do Opolu? do Wrocławia? do Lignicy? Wymień miejscowości leżące blisko twojego miasta, blisko twojej wsi! Czy to są duże miasta, czy małe? Czy byłeś w Opolu? Czy byłeś we Wrocławiu? W którym byłeś mieście na Śląsku Dolnym? Co tam widziałeś? Opowiedz o tym mieście!

Objaśnienia językowe.

1. Zaimek.

a) Zaimki: taki, taka, takie; inny, inna, inne odmieniamy według wzoru: jaki, jaka, jakie.

Wzór odmiany: Gramatyka V, § 5.

b) Zaimki: jaki? jaka? jakie?; który? która? które? — są to zaimki pytające.

2. Czasownik.

Czasowniki: mówić, zwiedzić, modlić się odmieniają się jak: bić — bije — bił. Gramatyka VII, § 19 E.

Widzieć — widzę — widział — wzór odmiany: Gramatyka VII, § 19 B.

3. Przyimek oznacza kierunek w następujących przykładach:

Skąd?	od	dopełniacz	Wiatr wieje od zachodu.
	z	"	Przyszedł z domu.
Dokąd?	do	"	Idę do ogrodu.
	na	biernik	Poszedł na korytarz.
	pod	"	Rzucam pod stół.
	w	"	Ucieka w las.
	przed	"	Wychodzę przed dom.
	za	"	Jadę za miasto.

Rozmowa.

Tadek

Władek

Czy byłeś w kopalni węgla?	Niedawno byłem w kopalni wę- gla.
Którą zwiedziłeś kopalnię?	Zwiedziłem kopalnię w Giszow- cu.
Czy znasz inne kopalnie?	Nie, nie zwiedziłem innych kopalni.
Co biorą górnicy ze sobą do kopalni?	Biorą lampkę, czyli karbidkę i kilof.
Jaka jest praca górnika?	Praca górnika jest ciężka i niebezpieczna.
Czy znasz jakiego górnika?	Tak. Mój wujek jest górnikiem.
Co wkłada na siebie górnik w święto?	W święto górnik wkłada na sie- bie czarne ubranie i czapkę z czerwonymi piórami.

ROBOTNIK ŚLĄSKI

Hanka idzie do Heleny Bruczykówny. Helena pracowała w biurze. Hanka spotkała Karola Malickiego. Razem udali się do Heleny.

— Jak się masz, Heleno! — mówi Hanka. — Czy wiele masz pracy?

— Ach! Mówię ci! Od rana piszę listy na maszynie. Dziś zepsuła mi się maszyna do pisania. Musiałam ją naprawić. Aż mię głowa boli. Zobacz! Ile tych pism!

Centralny Zarząd
Przemysłu Węglowego

Katowice, dnia 12. X. 1945 r.

Dyrekcja Kopalni „Andrzej“

W

Hanka na początku napisała tytuł firmy, datę i adres. Na końcu napisała „Z poważaniem“, „Zasylam wyrazy szacunku“. Potem urzędnik podpisał list.

Po chwili Hanka i Karol wychodzą z biura.
Na podwórzu spotkali inżyniera Bednorza. Karol znał go już dawno.

- Czy pan idzie do kopalni? — pyta się Karol.
- Idę do kotłowni. Czy chcecie iść ze mną?
- Chętnie pójdziemy. Zobaczymy urządzenia kotłowni.

W kotłowni przy piecu stał młody robotnik. Chodził wzdłuż kotłów. Patrzył na szklane rurki wodowskazu. Otwierał drzwiczki pieca. Przyglądał się płomieniom ognia. Po chwili ujął długi hak żelazny i rozniecił ogień w piecu. Potem sypał węgiel do pieca. Długo rzucał węgiel w głąb pieca. Był czarny od pyłu węgla. Pot splywał mu po twarzy. Zmęczony usiadł na chwilę. Odpoczywał. Myślał o swej pracy. Potem znowu patrzył na szklane rurki i chodził wzdłuż kotłów. Uważał na wszystko.

Cieężka jest praca robotnika — myślała Helena. Bogactwem Śląska jest także praca robotnika. Robotnik wydobywa węgiel. Wyrabia w hutach stal. Z jego pracy żyje Śląsk. Z jego pracy powstaje bogactwo Polski.

Ćwiczenia:

1. O czym myślałaś? Myślałam o górniku. Hanka myślała o tobie. Myślałyśmy o was. O czym myślałyście? O czym one myślały?
Ułóż ćwiczenie 1. O czym teraz myślisz? O czym myślałeś?
2. Muszę iść do domu. Musimy czytać szybko.
Musisz naprawić maszynę. Musicie jechać do kopalni.
Musisz czekać na mnie. Muszą kochać ludzi.
Ułóż ćwiczenie 2. Wczoraj musiałam iść do domu. Wczoraj musiałem pisać list.
3. Kiedy dojdiesz do kopalni? Kiedy Tadek dojdzie do huty?
Czy my dojdziemy do Czy wy dojdziecie na
Czy oni dojdą szybko? Napisz ćwiczenie 3. w czasie przeszłym (Kiedy oni doszli do kopalni?).
4. Napisz odmianę: wszystek cukier, wszystka mąka, wszystko zboże, inny papier.
5. Jak się masz? Jak się ma twoja matka? stryj? ojciec? Gdzie pracujesz? Jak się nazywa ta firma? Napisz tytuły innych firm? Czy dobrze piszesz na maszynie? Czy myślałeś o robotnikach? Czy oni muszą pracować w kopalni? Kiedy robotnicy doszli do huty? Czy wszystek węgiel wydobywamy na Śląsku? Czy wszystkie wyroby wysyłamy do innych krajów? Co za to otrzymujemy?
6. Wypisz wyrazy napisane wielką literą. Użyj ich w zdaniach

Objaśnienia językowe.

1. Zaimek.

Zaimek: wszystek, wszystka, wszystko odmieniamy jak: ten, ta, to.
Gramatyka V, § 4 d.

2. Czasownik.

Myśleć — mysię — myślał odmieniamy podług wzoru: widzieć.
Gramatyka VII, § 19 B.

3. Przyimek.

Przyimek łączy się w następujących przykładach z wyrazami oznaczającymi czas:

Kiedy? od — do dopełniacz
podczas „
przez biernik
w „
za „
na „
przed narzędnik
o miejscownik
po „
w „

Piszę od 2 do 3 godzin.
Podczas lekcji piszę.
Przez miesiąc byłem na wsi.
W sobotę jadę do wujka.
Za tydzień dam ci książkę.
Przychodzę na czas.
Przyjdę przed południem.
Przychodzę o 12 godzinie.
Będę po ósmej godzinie.
W tym dniu kupię ubranie.

Rozmowa

Janek

Gdzie pracuje twój ojciec?

Jakie ma tam zajęcie?

Czy to jest ciężka praca?

Co wyrabiają w tej hucie?

Co wyrabiają jeszcze ze stali?

Gdzie pracuje Anna?

Czy wiele ma pracy?

Co robi w biurze?

Czy piszesz także na maszynie?

Czy pisałeś list do Dyrekcji

Kopalni?

Co napisałeś na początku?

Władek

Mój ojciec pracuje w hucie.

Pracuje w kotłowni.

Tak. To jest ciężka praca. Przez parę godzin musi palić w piecu.

W hucie wyrabiają rury.

Ze stali wyrabiają także drut.

Anna pracuje w biurze.

Bardzo dużo pracuje.

Pisze na maszynie.

Nie! Nie piszę na maszynie.

Tak! Pisałem.

Na początku napisałem tytuł firmy.

NA POCZCIE

Poczta znajduje się w środku miasta. Na poczcie Hanka spotkała Romka.

— Dzień dobry! Co tu robisz? — pyta się Romek.

— Chcę wysłać list do koleżanki.

— Muszę napisać przekaz — mówi Romek. — Chcę wysłać pieniądze do Ignacego Nowickiego w Dolnej, powiat Strzelce.

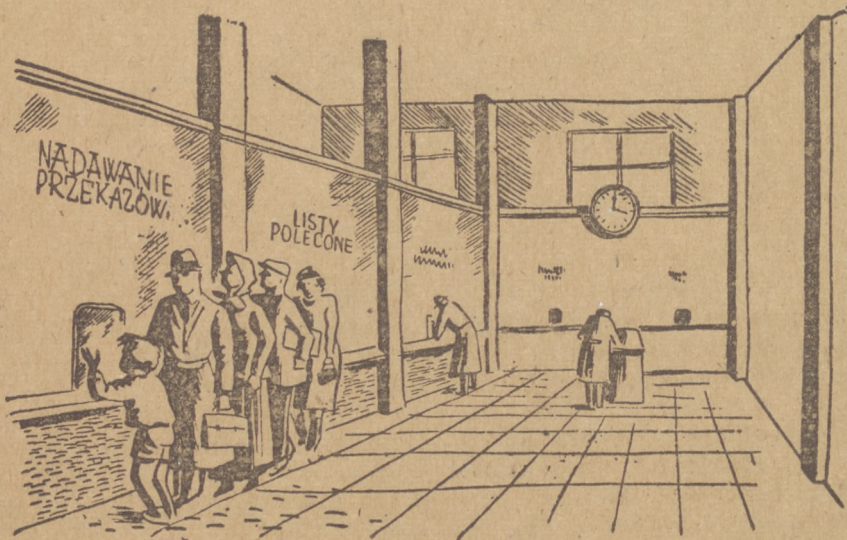
Romek napisał na przekazie kwotę dwieście sześćdziesiąt złotych. Na drugim przekazie napisał trzysta dziewięćdziesiąt złotych. Te pieniądze wysłał do krawczyni Marii Owceowej. Potem wysłał siedemdziesiąt trzy złote Jadwidze Boroniowej.

Romek dał urzędnikowi tysiąc złotych. Urzędnik nie miał drobnych pieniędzy.

— Hanko! Czy możesz zmienić sto złotych?

Hanka zmieniła Romkowi sto złotych.

Janek otrzymał pokwitowanie z pieczętką. Uiszczył opłatę.

Tymczasem przy innym okienku Hanka kupowała znaczki pocztowe.

— Po ile są znaczki?

— Są znaczki po 50 groszy i po 1 złoty. Potem Hanka wrzuciła list do skrzynki.

Romek poszedł do innego okienka. Tu był napis „Telegramy”. Napisał życzenia do wujka:

„Kochany Wujku! Serdeczne życzenia imieninowe przesyłają zawsze życzliwi — Anna i Stanisław”. Depeszę przesyła urzędnik przy pomocy telegrafu.

Romek poszedł jeszcze do telefonu. Chciał zatelefonować do kolegi. Janek prosił go o to. Za chwilę już mówił do kolegi:

— Czy pojedziesz z nami na wycieczkę w niedzielę?

— Nie pojedę! Wczoraj przeziębilem się. Wieczorem czułem się źle. A także wkrótce mam egzamin. Muszę się uczyć.

Romek rozmawiał jeszcze przez chwilę. Kłaniał się przy telefonie. Wciąż uśmiechał się do niego. Hanka widziała to i także się śmiała.

Nareszcie Romek wszystko załatwił na pocztę.

Wkrótce Hanka i Romek wyszli z poczty.

Ćwiczenia:

1. Kto stał na ulicy? Na ulicy stało pięciu krawców, pięciu szewców, pięć kobiet, pięć koni, pięć cieląt, pięć matek, pięćoro dzieci.
Napisz to ćwiczenie. Użyj wyrazów: sześciu — sześć, siedmiu — siedem, dziesięciu — dziesięć, piętnastu — piętnaście, dwudziestu — dwadzieścia, sto — stu.
2. Kto szedł ulicą? Ulicą szło dwudziestu dwóch uczniów. Kto szedł drogą? Drogą szło pięćdziesięciu trzech żołnierzy. Kto szedł do kościoła? Do kościoła szło dziewięćdziesięciu pięciu chłopców.
3. Po ile są znaczki? Znaczki są po 50 groszy. Po ile jest masło? po ile chleb? po ile kawa? po ile mąka?
4. Za ile kupujesz chleba? Kupuję chleba za dwa złote, za pięć złotych. Za ile kupujesz masła? mąki? sera? mleka?
5. Prosiłem Adama o pocztówkę. Prosił mi kolegów na spacer. Prosiłem Hankę o książkę. Prosiłicie nas o pomoc. Prosił ojca o pieniądze. Prosił was na wycieczkę.
Ułóż ćwiczenie podług tego wzoru. Użyj w nim zdań: Mówiłam do matki. Rano piłem mleko. Wieczorem myłem się. Codziennie chodziłem na pocztę.
6. Do czego przygotowuje się uczeń? Uczeń przygotowuje się do lekcji. Do czego przygotowuje się siostra? urzędnik? szewc? kowal?
Z czego korzystasz? Korzystam z telefonu? Nad czym pracujesz? Pracuję nad wynalazkiem. Nad czym pracuje krawiec? stolarz? rzemieślnik? uczeń?
Komu zasyłasz serdeczne życzenia? Zasyłam serdeczne życzenia wujkowi. Komu zasyła serdeczne życzenia matka? kobieta? córka? syn? brat?
7. Czy kupujesz znaczki pocztowe? Co widziałeś na znaczku? Po ile kupujesz znaczki? Czy często nadajesz depeszę? Napisz depeszę do matki. Czy masz telefon w domu? Czy macie telefon w szkole? w urzędzie? w biurze? Czy często telefonujesz? Czy to dobry wynalazek? Czy znasz inne wynalazki? Czy przygotowujesz się do pracy?

8. Przepisz ćwiczenie. Użyj we właściwym przypadku rzeczowników, których mianownik podano w nawiasie.

Koło (poczta) stoi pomnik. Dokoła (pomnik) znajduje się plac. Przez (plac) przejeżdżają tramwaje. Do (tramwaj) wsiada wielu ludzi. Między (dom) ciągną się długie ulice. Za (dom) są ogrody. Nad (ogrody) lecą ptaki. Przy (ulica) są sklepy. W (sklepy) widzimy różne rzeczy. W oknie wystawowym stoją buciki. Przed (buciki) są skarpetki. Za (skarpetki) leżą kołnierzyki. Już jest godzina 11. Do (godzina 12) mam czas. Mogę jeszcze obejrzeć inne wystawy. Po (godzina 12) muszę iść do ojca. Za (godzina) ojciec także będzie w domu. Potem pójdziemy na (rynek). Na (rynek) kupimy zabawki z (drzewo) dla (Marysia). Podczas (droga) opowiem ojcu o (przyjacieli). Z (rynek) udamy się do (dom) na (obiad).

Nadaje list. W którym okienku na pocście kupujesz znaczek? W okienku Nr 8 kupuję znaczek. Za ile kupujesz znaczek? Kupuję znaczek za 3 zł. Gdzie znaczek naklejasz? Naklejam go na górze koperty po prawej stronie. Czy można znaczek nakleić na dole, po lewej stronie koperty? Nie! Tylko po prawej stronie koperty naklejamy znaczek. Czy to jest list zwykły, czy polecony? To jest list zwykły. Gdzie wrzucasz list zwykły? List zwykły wrzucam do skrzynki. Czy zaraz wrzucasz? Nie! Oglądam list. Sprawdzam adres. Potem wrzucam list do skrzynki.

Objaśnienia językowe.

1. Liczebnik.

- a) Liczebnik pięć ma w mianowniku i bierniku formę męskoosobową: pięciu i żeńsko-rzeczową: pięć. Stoi pięciu chłopców, pięć kobiet, pięć koni, pięć krzeseł. W dop., cel., narząd. i miejsc. ma formę pięciu. W narzędniku obok pięciu używamy formy pięcioma. Według wzoru odmiany liczebnika pięć odmieniamy liczebniki od 6—99. Gramatyka VI, § 5, § 6.
- b) Liczebniki 5—99 łączą się z rzeczownikiem w dopełniaczu. Wyjątek: żeńsko-rzeczowa forma liczebnika, złożonego z dziesiątek i 2, 3, 4 łączy się z rzeczownikiem w mianowniku. Dwadzieścia trzy stoły stoją. Stoi dwadzieścia pięć stołów.
Szło trzydziestu dwóch uczniów. Szły trzydzieści dwie kobiety.
- c) Gdy liczebniki 5—99 dodane są do podmiotu — orzeczenie kładziemy w liczbie pojedynczej i w rodzaju nijakim. Dwadziestu trzech uczniów poszło do miasta. Wyjątek: żeńsko-rzeczowa forma liczebnika złożonego z dziesiątek i 2, 3, 4 łączy się z orzeczeniem rodzaju żeńskiego w l. mn. Dwadzieścia trzy uczennice poszły do miasta.

2. Rzeczownik.

Odmiana przymiotnikowa rzeczowników.

Niektóre rzeczowniki odmieniają się jak przymiotniki:

- a) woźny, złoty, myśliwy, wikary.
- b) rzeczowniki własne zakończone na -cki, -ski, -ska, -cka, -dzki, -dzka, Nowicki, Nowicka, Zaleski, Zaleska, Zawadzki, Zawadzka,
- c) nazwy żeńskie zakończone na -owa, kracowa, Walentowa,
- d) imiona i nazwiska obce zakończone na -i, -y, Ignacy, Antoni, Badeni,
- e) nazwy geograficzne o charakterze przymiotnikowym: Biała, Sucha, Jabłonna. Wzory odmiany: Gramatyka IV, § 4.

• Czasownik.

Wzory odmiany czasownika, zakończonego w bezokoliczniku na -ić, -ć. Gramatyka VII, § 19 E.

• Zdanie.

Kto idzie na pocztę? Romek idzie na pocztę. W zdaniu mówimy o Romku. To jest podmiot zdania. Gramatyka XII, § 1, § 2.

NA STADIONIE

Andrzej Bogucki lubił sport. Często chodził na stadion.

— Chodźcie ze mną na stadion — mówił do Janka i Romka. Zobaczycie mecz.

— Dobrze! Czekaj na nas po południu. Pójdziemy razem.

Stadion znajduje się za miastem. U wejścia do stadionu jest napis: „W zdrowym ciele zdrowy duch“.

Na placu sportowym panował ruch. Jeden chłopiec wołał kogoś. Inny coś głośno mówił. Dwóch chłopców biegło. Inni znowu skakali.

— Obydwaj dobrze skaczą — mówił Andrzej. — Jeden z nich jest grubszy i większy. Drugi jest mniejszy. Ten jest zwinniejszy. Któryż z nich jest silniejszy?

Na boisku odbywał się mecz.

— Widzisz tego najmniejszego chłopca? — pytał się Andrzej swych kolegów. To jest „mały Adam“. On jest najodważniejszy na boisku.

„Mały Adam“ rzucił piłkę wzwyż. Piłka spadła przy bramce. Tamten podniósł ją. Potem rzucił ją Adamowi. Ten nie mógł jej chwycić. Wtedy uderzył chłopca. Sędzia dał znak. Przerwał grę. Powstała kłótnia.

— „Mały Adam“ nie stosuje się do przepisów! Dziś jest najgorszym sportowcem — mówili chłopcy.

Dwaj chłopcy rzucali kulę. Jeden pochylił się i rzucił kulę w dal. Na innym miejscu mężczyźni ćwiczyli się w skoku.

— Widzieliście tych dwóch zapaśników — pyta się Andrzej?

Janek, Roman i Andrzej zbliżyli się i przypatrywali się zapaśnikom. Jeden objął drugiego poniżej ramion. Podniósł go wysoko. Tamten ujął za szyję pierwszego. Pochylili się na dół. Przewrócili się na ziemię. Sędzia przerwał walkę.

— Czy lubisz walkę zapaśników? —

— Nie lubię walki zapaśników. — Oni najbardziej się męczą — rzekł Janek.

— Ale są najsilniejszymi sportowcami. Silny człowiek może wiele pomóc innym ludziom — powiedział Andrzej.

— Sportowcy chcą tylko zwyciężyć w walce — rzekł Romek.

— Sportowcy są nie tylko zdrowi i silni. Są oni także odwazni, wytrwali i posłuszni. Oprócz zdrowia i siły mają także zalety duchowe.

— Rozumiesz ten napis na stadionie?

— Tak! Ten napis — powiedział Janek — wyraża najpiękniejszą myśl o sporcie.

Już był wieczór. Na stadionie coraz mniej było ludzi. Janek, Romek i Andrzej także wyszli ze stadionu. Zadowoleni poszli do miasta.

Ćwiczenia:

1. Droga na stadion była długa (II), szeroka (II) i dobra (II). Koło drogi rosły dwa wysokie (III) drzewa. Stały tu ładne (III) domy. Na drodze leżały małe (III) kamienie. Jeden był gruby (III), drugi był cienki (II). Napisz te zdania. Użyj wyrazów w stopniu wyższym (II) i najwyższym (III).

2. Kto jest bardziej wytrwały: Romek czy Janek? Kto jest najbardziej wytrwały? Kto bardziej pracuje? Kto jest najbardziej głodny?
3. Czy znasz dobrego sędziego? Co dajesz dobremu sędziemu? Cieszysz się dobrym sędzią? Mówisz o dobrym sędzi? Napisz zdania w liczbie mnogiej (sędziów, sędziom, sędziami, o sędziach).
4. Napisz odmianę wyrazu **mężczyzna**.
5. Mogę iść na stadion. Możemy biec szybko.
Możesz iść na stadion. Możecie biec na boisko.
Może chodzić. Mogą biec razem.
Napisz ćwiczenie podług wzoru 5. Użyj w zdaniu wyrazu **mogę** w czasie przeszłym.
6. Do kogo pisałeś? Do kogoś! Z kim rozmawiałeś? Z kimś!
Co kupiłeś? Czy wszystko kupiłeś?
7. Grasz w piłkę? w tenisa? Czy dobrze biegasz? Kto biega lepiej? Kto najlepiej? Czy skaczesz? Kto skacze gorzej? Kto najgorzej? Skaczesz wzwyż? Czy skaczesz w dal? Czy przyglądasz się grze? Który sportowiec podoba ci się najbardziej? Czy sędzia przerywa grę? Czy sportowiec stosuje się do przepisów? Czy jesteś odważny w walce? Czy jesteś wytrwały? posłuszny? Jakie posiadasz zalety? Czy rozumiesz myśl: „W zdrowym ciele — zdrowy duch“?

Gram w piłkę. Czy lubisz grać w piłkę? Chętnie gram w piłkę. Gdzie grasz? Na stadionie. Z kim grasz w piłkę? Gram w piłkę z kolegami. Gdzie stoisz na boisku? Stoję przy bramce. Na co uważasz? Uważam na piłkę. Czy często piłka wpada przed bramkę? Tak! Co wtedy robisz? Dokąd leci piłka? Piłka leci w górę. Czy wpada także w bramkę? Czasem wpada w bramkę. Kto jest dobrym graczem? Mój kolega jest dobrym graczem. Czy ty jesteś lepszym graczem? Nie, mój kolega jest lepszym graczem ode mnie.

8. Uzupełnij ćwiczenie podanymi czasownikami. Użyj formy czasu teraźniejszego czasowników: płynąć, nieść, wiosłować, kłaść się, patrzeć, widzieć, czuć, wieźć, przechylić się, krzyknąć, przewracać się, wpadać, pływać, być, płynąć, iść.

Bolek . . . łodzią na rzece. Fala wody . . . szybko małą łódź.
Więc Bolek nie . . . Bolek . . . na dnie łodzi i . . . w niebo.
Wtedy . . . niebieskie, czyste niebo . . . radość w sercu.
Łódź lekko . . . go daleko. Aż tu naraz łódź . . . Bolek . . .
Łódź . . . Bolek . . . do wody. Bolek umie jednak . . . Po chwili . . . na brzegu. A łódź już . . . z falą rzeki. Bolek . . ., do domu.

Przepisz to ćwiczenie. Użyj zamiast „Bolek“ wyrazu „chłopcy“. Czasowniki napisz w 3 os. l. mn. czasu przeszłego.

Objaśnienia językowe.

1 Przymiotnik. Stopniowanie przymiotnika.

I — stopień równy.

Władek jest silny.

Adam jest gruby.

Hanka ma jasne włosy.

II — stopień wyższy.

Janek jest silniejszy.

Tadek jest grubszy.

Kto ma jaśniejsze włosy?

III — stopień najwyższy.

Kto jest najsilniejszy?

Kto jest najgrubszy?

Kto ma najjaśniejsze włosy?

Napisz ćwiczenie podług wzoru. Użyj wyrazów: pilny, porządny, czarny, czerwony w I, II i III stopniu.

2. Ten chleb jest dobry.

Ta mąka jest zła.

Ten stół jest lekki.

Ten chłopiec jest mały.

Ten dom jest wielki.

Ten jest lepszy, a ten najlepszy.

Ta jest gorsza, a ta najgorsza.

Ten lżejszy, a ten najlżejszy.

Ten mniejszy, a ten najmniejszy.

Ten większy, a ten największy.

3. Czasownik.

Na wzór czasownika: nieść — niosę — niosłem odmieniamy: wieźć — wiozę — wiozłem, kłaść — kładę — kładłem, iść — idę — siedłem, móc — mogę — mogłem. Gramatyka VII, § 19 F.

4. Zaimek.

Ktoś, coś — to zaimki nieokreślone. Odmieniają się jak zaimki pytajne: Kto? co? Gramatyka V, § 7.

5. Zdanie.

Nie mógł (co?) chwycić (czego?) jej.

Janek stosuje się (do czego?) do przepisów.

Sportowiec chce (co?) zwyciężyć (w czym?) w walce.

Co robi Janek? Janek rzucił piłkę. Wyraz rzucił mówi, co robi Janek, określa czynność Janka. Taki wyraz w zdaniu nazywamy orzeczeniem. Gramatyka XII, § 3.

POLSKIE LINIE LOTNICZE

Katowice — Kraków — Warszawa — Poznań.

U Tadeka Boducha zebrało się paru kolegów. Słuchali z zainteresowaniem opowiadania Tadeka.

Tadek odbył podróż samolotem! Miał więc o czym opowiadać.

Polskie linie lotnicze zorganizowały komunikację samolotową między różnymi miastami Polski. Można jechać samolo-

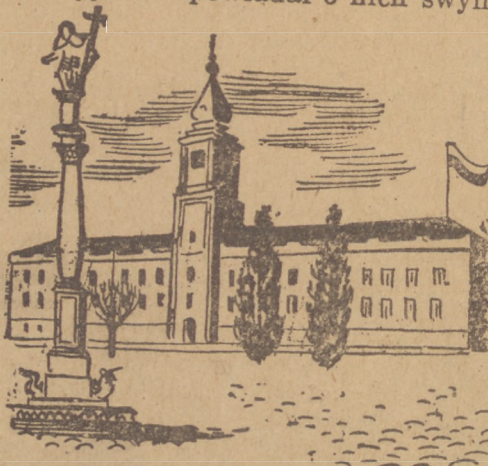
tem z Katowic do Krakowa, stąd do Łodzi, Warszawy, Poznania, Gdyni. Jest to komunikacja o wiele szybsza niż pociągiem lub autem.

— Przedziwny jest widok z samolotu — mówił Tadek. Ziemia na dole wygląda jak szachownica. Miasta, wsie — są zaledwie widoczne. Drogi jak białe linie ciągną się wśród zielonych plam lasów i łąk.

— Czy przyjemna jest jazda samolotem?

— Trochę podobna do jazdy windą. Czasem samolot wstrząsa, nagle obniża się, opada w dół. Ale poza tym płynie jak łódka na spokojnej wodzie.

Długo jeszcze rozmawiali o wrażeniach podróży samolotem. Tadek był prawdziwym turystą. Chciał poznać dokładnie główne miasta Polski. Przebywał w nich po parę dni. Z dużym przejęciem opowiadał o nich swym kolegom.

Kraków. Prastare polskie miasto. Tam, dawno, bardzo dawno królowie wybudowali zamek. Zamek i katedra na Wawelu wywołują imponujące wrażenie. W katedrze tak wiele jest dawnych zabytków. W podziemiach znajdują się groby królów i zasłużonych mężów Polski. Tu spoczywają T. Kościuszko, A. Mickiewicz, J. Słowacki. U wejścia do zamku stoi wspaniały jeździec. To pomnik T. Kościuszki, bohatera Polski. Kościuszko chciał poprawić dolę ludu. Koło Krakowa lud usypał mu wielką mogiłę — zwaną Kopcem Kościuszki.

W Krakowie na rynku stoją Sukiennice, Ratusz i Kościół Mariacki. Są to również stare i piękne budowle. Przez radio słyszymy z wieży Mariackiej hejnał — starą pieśń polską. Wokół Krakowa ciągną się ogrody, tak zwane planty. Powstały

one na miejscu dawnych murów obronnych. Do dziś zachowały się szczątki tych obronnych budowli, np. Barbakan. Kraków jest miastem najpiękniejszych pamiątek.

Warszawa. Stolica Polski. Wisła przedziela miasto na dwie części. Po prawej stronie Wisły leży Praga, po lewej główne miasto. Nad Wisłą znajduje się Stare Miasto. Tu także były dawniej piękne budowle — Zamek Królewski i Katedra św. Jana. W pobliżu widać Grób Nieznanego Żołnierza. Za Starym Miastem rozlega się nowoczesne miasto. Panuje tu olbrzymi ruch. Ulice są szerokie. Dużo tu było drzew i zieleńców, zwłaszcza w Alejach Jerozolimskich. Warszawa miała także wiele pamiątek.

Dziś Warszawa robi smutne wrażenie. Niemcy spalili miasto. Stoją szkielety murów, gruzy. Polacy jednak nie opuścili Warszawy. Odbudowują stolicę. A cała Polska pomaga w jej odbudowie.

Poznań jest ośrodkiem części Polski zwanej Wielkopolską. Piękne i bogate miasto ze starym ratuszem i katedrą pełną pamiątek.

Trzeba zobaczyć Polskę — kończył swe opowiadanie Tadek. — Poznać ją. Wtedy się dowiemy o wielkiej historii i wielkiej pracy narodu polskiego.

Ćwiczenia:

Przez jakie miasta Polski prowadzą linie lotnicze? Co widział Tadek z samolotu? Czy przyjemna jest jazda samolotem? Wymień główne budowle w Krakowie. Co znajduje się w Katedrze? Gdzie jest pomnik Kościuszki? Gdzie jego kopiec? Gdzie leży Praga? Gdzie znajduje się Stare Miasto? Katedra? Grób Nieznanego Żołnierza? Jak wygląda dziś Warszawa? Kto Warszawę odbuduje? Czego ośrodkiem jest Poznań? Dokąd prowadzą drogi z twojego miasta? Wymień te miejscowości. Czy to są wieś, czy miasta? Czym jeździsz do tych miejscowości? Które miasto Polski bardzo cię zajmuje? Czy byłeś w nim? Czy tam pojedziesz? Czy byłeś w Warszawie? Kiedy będziesz w stolicy Polski?

Objaśnienia językowe.

Chłopcy słuchali (czego?) opowiadania.

Polacy odbudowują (co?) stolicę.

Tadek opowiadał (o czym?) o Krakowie.

Rzeczowniki odpowiadające na pytania: kogo?, czego?, komu?, czemu?, kogo?, co?, kim?, czym? o kim?, o czym? określają czasownik.

Nazywamy je dopełnieniami. Gramatyka XII, § 5.

O KIM CZYTAŁEM W BIBLIOTECE

Poszedłem do biblioteki. Znajdowała się ona w wielkim budynku. Książki stały w sali na półkach. Ale tam ludzie nie wchodzili. Książki wypożyczali w innym pokoju. Obok była czytelnia. Lubiłem czytać książki w czytelni. Najchętniej czytałem dzieła A. Mickiewicza.

— Czy mogę prosić o jakieś dzieło o Mickiewiczu? — pytałem się kierownika biblioteki.

— Owszem! Proszę. — Kierownik podał mi książkę

— Tę książkę już znam! Pan będzie łaskaw dać mi inną.

Bibliotekarz wyszukał w bibliotece inną książkę o twórczości Mickiewicza.

— Czy mogę dostać kartkę?

Otrzymałem kartkę. Napisałem na niej imię i nazwisko autora. Wypisałem także tytuł książki i ilość tomów. Potem siadłem przy stole.

Poznałem już wiele utworów Mickiewicza. Miałem już wiele wiadomości o jego życiu. Pamiętałem datę urodzenia i śmierci poety. Mickiewicz urodził się dnia 24 grudnia tysiąc siedemset dziewięćdziesiątego ósmego roku. Żył 53 lata. Umarł 26 listopada 1855 roku. Zwłoki jego przewieziono z cmentarza we Francji do Polski dnia 4 lipca 1890 r. Polacy pochowali go na zamku Wawelu w Krakowie. Postawili mu pomnik w Krakowie i Warszawie. W każdym prawie mieście jest ulica Adama Mickiewicza.

Antoś pożyzył sobie książkę o Polsce. Czytał w niej o wielkich pisarzach polskich. Obok Mickiewicza wielkim poetą był

Juliusz Słowacki. Był on mistrzem słowa. W XIX wieku żyli powieściopisarze: Bolesław Prus, Henryk Sienkiewicz i Stefan Żeromski. B. Prus pisał słynne powieści np.: „Faraon” i „Lalka”. H. Sienkiewicz pisał powieści historyczne. Jego powieść „Quo vadis?” przetłumaczono na języki wszystkich narodów świata. Stefan Żeromski opisywał życie człowieka pracy. Walczył o lepszą dolę dla robotników. Znakomitym pisarzem dramatycznym był Stanisław Wyspiański.

Wśród polskich muzyków największymi byli Szopen i Moniuszko. Największym artystą-malarzem był Jan Matejko. Wśród rzeźbiarzy najwybitniejszym był Ksawery Dunikowski.

Antoś i ja czytaliśmy przez godzinę w czytelni. Potem udaliśmy się do domu. Po drodze rozmawialiśmy o różnych rzeczach.

— Polacy stworzyli wiele cennych dzieł sztuki — mówiłem. Są narodem kulturalnym. Tylko Niemcy chcieli nas poniżyć. Głosili wszędzie o braku kultury w Polsce.

Ćwiczenia:

1. Czy jest w domu rzeźbiarz? Nie, nikogo nie ma w domu. Czy są w ogrodzie kwiaty? Nie, nic nie ma w ogrodzie. Nie dawaj nikomu książki z mojej biblioteki! Czy będziesz się widział z ojcem lub synem? Nie będę się z nikim widział. Z kim ojciec rozmawia? Z nikim nie rozmawia. Czy on o czymś wie? Nie, on nie wie o niczym.
2. Czy stoi kto na ulicy? Czy czego nie ma w ogrodzie? Komu on przygląda się? Co wypożyczasz? Napisz odpowiedzi! Użyj wyrazów **nikt, nic** w różnych przypadkach.
3. Czy widzisz każdego człowieka? Widzę każdego człowieka. Nie widzę żadnego człowieka. Czy konduktor daje bilet każdemu człowiekowi? On daje bilet każdemu człowiekowi. On nie daje biletu żadnemu człowiekowi. Czy wy rozmawiacie z każdym człowiekiem? Czy rozmawiamy z każdym człowiekiem? Czy oni mówią o każdym człowieku? Napisz podobne ćwiczenie. Użyj w nim wyrazów: żadna książka.
4. Czytam książkę na 35 stronie. Janek czyta na 22 stronie. Ojciec czyta dzieło na 56 stronie. To jest 10 książka na półce. Tam jest 60 numer na półce. Na drzwiach widzę 6 numer mieszkania. Napisz zdania. Użyj wyrazów oznaczających liczebnik porządkowy zamiast liczb.
5. Kiedy się urodziłeś? Napisz datę urodzenia. Kiedy urodzili się ojciec, matka, brat, kolega?

6. Teraz czytam. Jutro przeczytam. Wczoraj przeczytałem.
 Dziś szukam. Jutro wyszukam. Wczoraj wyszukałem. Wczoraj urodził się. Ranny umiera. Jutro umrze. Wczoraj umarł.
7. Czy w twoim mieście jest biblioteka? Czy wypożyczasz w niej książki? Podaj tytuły książek. Czy znasz autora? Czy ta książka jest ciekawa? Jakiego lubisz książki?
8. Przepisz ćwiczenie. Napisz właściwe formy liczebników podanych w nawiasie.
 Droga szła (2) gospodarzy. Opowiadali o swojej rodzinie i o swoim gospodarstwie. (1) gospodarz miał (3) córki i (3) synów. (2) gospodarz nie miał tylu dzieci. W jego domu chowała się (1) córka i (4) synów. Gospodarze byli już dosyć starzy. (1) liczył (52) lata, a (2) miał (60) lat. Mieli duże gospodarstwa. (1) miał (30) morgów ziemi. W jego oborze stały (3) konie i (5) krów. Podczas żniw wiele było pracy. Więc przychodziło do niego (10) lub (15) ludzi do pracy. Do kolacji zasiadało wtedy (22), czasem i (25) ludzi. (2) gospodarz siedział na (25) morgowym gospodarstwie. Ziemia była gorsza. Na jego łące pasły się (3) krowy, (5) owiec i (2) konie.

Rozmowa

Romek

Antoś

Jakiego lubisz książki?

Lubię powieści historyczne.

Jakiego czytałeś powieści historyczne?

Czytałem Sienkiewicza: Krzyżacy.

O czym jest mowa w tej powieści?

O Krzyżakach. Napadli oni na Polskę. Polacy zwyciężyli ich w bitwie pod Grunwaldem.

Czy masz dzieła Mickiewicza?

Mam jego utwór pod tytułem: Pan Tadeusz.

Jakiego czytałeś powieści Żeromskiego?

Czytałem powieść: Ludzie bezdomni.

Czy to jest zajmująca książka?

Tak. Bardzo zajmująca. Żeromski opowiada o doktorze Judymie.

Co o nim pisze Żeromski?

Żeromski pisze o jego pracy dla biednych.

Czy Polacy tworzyli wielkie dzieła sztuki?

Tak. Polacy stworzyli wiele pięknych dzieł sztuki.

Objaśnienia językowe.

1. Rzeczownik.

Odmiana: rok. Gramatyka III, § 3.

2. Zaimek.

a) Odmiana: żaden, żadna, żadne; każdy, każda, każde; nikt, nic. Gramatyka V, § 3.

b) Zaimki: nikt, nic, żaden mają znaczenie przeczące. Zaimków tych używa się po czasownikach z przeczeniem **nie**.

3. Liczebnik.

Odmiana: sto — tysiąc. Gramatyka VI, § 7.

4. Czasownik.

a) Czas teraźniejszy czasowników dokonanych ma zawsze znaczenie czasu przyszłego. Jest to postać dokonana czasu przyszłego.

Czasowniki niedokonane

Czasowniki dokonane

1. os. l. poj. Czas teraźniejszy: postać dokonana czasu przyszłego.

płacę

zapłacę

piszę

napiszę

opowiadam

opowiem

idę

pójdę

b) Czasowniki dokonane użyte w czasie przeszłym tworzą formy czasu przeszłego postaci dokonanej. Oznaczają czynność skończoną w czasie przeszłym: zapłaciłem, napisałem, opowiedziałem, poszedłem. Gramatyka VII, § 11, § 13.

UCZENI POLSCY

Wielu Polaków wslawiło się w całym świecie wielkimi odkryciami. Jednym z największych uczonych polskich jest Mikołaj Kopernik.

Mikołaj Kopernik urodził się w r. 1473 w Toruniu. Rodzice jego pochodzili z prastarej ziemi polskiej, ze Śląska. Ojciec żył w miejscowości Kopernik, koło Nysy, a rodzice matki mieszkali niedaleko Świdnicy. Polski to zatem ród, Polakami bowiem byli Ślązacy nad Odrą. Ojciec Kopernika osiadł na pewien czas w Krakowie. Potem był kupcem i obywatelem polskim w Toruniu. Zmarł jednak wcześnie. Chłopiec wychowywał się pod opieką wujka. Uczył się na Uniwersytecie w Krakowie. Potem wyjechał na naukę do Włoch. Po powrocie z zagranicy zamieszkał w Warmii, w Prusach Wschodnich. Tu oddawał się swojej ulubionej nauce — astronomii.

Kopernik każdego dnia o zmroku wychodził na galerię swego domu. Stąd wpatrywał się w gwiazdy. Wtedy prawdzi-

wa radość ogarniała serce uczonego. Roztaczał się przed nim wspaniały świat. Kopernik rozmyślał, w jaki sposób świat jest zbudowany. Po wielu latach wytrwałej pracy Kopernik dokonał odkrycia. Ziemia obraca się dookoła słońca — oto główna myśl jego nauki. Była to wielka i nowa myśl. Zmieniła ona zupełnie pogląd na budowę wszechświata.

W w. XIX żył uczony polski, Ignacy Łukasiewicz. Koło Krosna na Podkarpaciu kopał głębokie doły w ziemi. Stamtąd wydobywał brudny płyn, olej skalny, czyli ropę. Ropa paliła się. Łukasiewicz użył płynu do oświetlania. Najpierw starał się oczyścić ropę. Potem zbudował lampę naftową. W r. 1853 oświetlił mieszkanie pierwszą lampą naftową. Odtąd nie tylko w Polsce, ale na całym świecie zaczęto używać lampy naftowej do oświetlania mieszkań i ulic. Jakże przyjemnie było przy takim świetle pracować! Świece lub drzewo dawały mało światła. Po miastach i wsiach w nocy panowała ciemność. A teraz lampa naftowa dawała ludziom światło.

I. Łukasiewicz przyczynił się także do zbudowania na Podkarpaciu kopalni ropy. Z ropy otrzymuje się też benzynę. Odtąd mamy w Polsce kopalnie ropy. Możemy używać własnej benzyny, potrzebnej do poruszania motorów: samochodów i samolotów.

W Paryżu, w skromnej pracowni wielkiego odkrycia dokonała Polka, Maria Skłodowska. Wraz ze swym mężem, Francuzem Piotrem Curie, przez wiele lat przeprowadzała badania nad wysyłaniem promieni przez niektóre ciała i odkryła rad. Odkrycie radu przyczyniło się do poznania budowy materii. Trudno jest otrzymać większą ilość radu. To bardzo wiele kosztuje. Jeden gram radu w Ameryce kosztował 100 tysięcy dolarów. Radu używamy do leczenia. W Warszawie powstał zakład, Instytut Radowy. Leczono w nim chorych za pomocą radu.

I jeszcze wielu innych odkryć dokonali polscy uczeni.

Ćwiczenia:

Gdzie urodził się Kopernik? Gdzie się uczył? Czym się zajmował? Czy astronomia jest nauką łatwą? Jaką myśl wypowiedział Kopernik? Co wynalazł I. Łukasiewicz? Czy wtedy było ważne to odkrycie? Gdzie pracowała Maria Skłodowska? Czym jest rad? Czy łatwo otrzymać rad? Do czego używa się radu? Czym oświetlasz mieszkanie? Czy masz światło naftowe, czy elektryczne? Kto z twoich znajomych oświetla mieszkanie gazem? Do czego używasz benzyny? Czy lubisz książki o wynalazkach? Opowiedz o jakimś wynalazku! Kto dokonał wielkich wynalazków w XIX wieku? Czy Polacy także są wynalazcami? Opowiedz o znanych ci uczonych polskich!

Objaśnienia językowe.

Wtedy był w Toruniu Kopernik. Potem wyjechał na naukę. Po powrocie przebywał w Warmii. Wyrazy: wtedy, potem, po powrocie — określają czas. Odpowiadają na pytanie: kiedy? W zdaniu nazywamy je okolicznikami czasu. Gramatyka XII, § 7.

WOJSKO POLSKIE

— Hanko! Antosiu! — woła Janek! — Wojsko polskie marszeruje ulicą!

Hanka i Antoś przybiegli do okna. Na ulicy już było wielu ludzi przyglądających się wojsku. Antoś, Janek i Hanka także chcieli z bliska przyrzeć się polskim żołnierzom. Zbiegli więc po schodach przed dom. Orkiestra głośnie grała. Słychać było stuk butów. W słońcu lśniły karabiny. Żołnierze szli uśmiechając się do ludzi. Wszyscy z radością witali wojsko. Wznosili okrzyki: „Niech żyje wojsko polskie!“

— Jakie śliczne mają mundury! — mówi Antoś.

— To jest część wielkiej naszej armii — powiedział Janek. Jeden oddział śpiewał piosenkę.

— Wojsko polskie wślawiło się wielkimi walkami podczas wojny — mówił Janek. Naród przez pięć lat cierpiał straszną niewolę. Niemcy okrutnie rządili naszym krajem. Polacy nie mieli żadnych praw. Niemcy wwrzadzili im wiele krzywd. Zabili miliony Polaków. Wysiedlili lud polski z Pomorza i Poznańskiego. Zabrali mu majątek, domy i ziemię. Spalili wiele wsi i miast. Zniszczyli stolice Polski — Warszawę. Miliony Polaków więzili w obozach karnych. Niemcy dla nikogo nie mieli litości.

Wojska radzieckie, angielskie i amerykańskie pokonały Niemców. Wojsko polskie pomagało im w walkach. Dziś Polska jest wolna!

Ćwiczenia:

1. Co to jest? To jest nasz wózek, wasz zeszyt. Czego nie ma? Nie ma naszego wózka, waszego zeszytu. Czemu się przyglądam? Przyglądam się naszemu wózkowi, waszemu zeszytowi. Co widzę? Widzę nasz wózek, wasz zeszyt? Czym się cieszysz? Cieszę się naszym wózkiem, waszym zeszytem. Przy czym stoi malarz? Malarz stoi przy naszym wózku, przy waszym zeszycie.
Napisz ćwiczenie podług powyższego wzoru. Użyj w nim zdań: To jest nasza biblioteka, wasza czytelnia. To jest nasze dzieło, wasze zadanie.
Ułóż podobne ćwiczenie w liczbie mnogiej!

2. Kiedy chłopiec idzie na rynek? Kiedy żołnierz pójdzie do ogrodu? Kiedy poszedł? Kiedy czytasz książkę? Kiedy ją przeczytasz? Kiedy ją przeczytałeś? Odpowiedz na pytania! Ułóż podobne ćwiczenie! Użyj wyrazów: palę — spalę — spaliłem, rządę — wyrządę — wyrządziłem; rzeknę — rzekłem, uwolnię — uwolniłem. wejdę — wszedłem.
3. Co robi żołnierz? Żołnierz uśmiecha się.
Jak idzie żołnierz? Idzie uśmiechając się.
Co robi Janek? Janek przysłucha się wojsku.
Jak Janek biegnie? Biegnie przyglądając się ludziom.
- Napisz inne odpowiedzi na pytania w ćwiczeniu! Użyj wyrazów: słucham, śpiewam, rozmawiam, witam się!
4. Jakiego lubisz kolegę? Lubię uśmiechającego się kolegę.
Jakiego widzisz piekarza? Widzę piekarza przyglądającego się ruchowi ulicznemu.
Jakie widzisz kobiety? Widzę śpiewające kobiety.
5. Kto szedł ulicą? Kto chciał się przyjrzeć żołnierzom? Jakie wznosili ludzie okrzyki? Czym wślawiło się Wojsko Polskie? Co naród cierpiał? Jak rządili Niemcy? Co złego zrobili Niemcy? Kto pokonał Niemców?

Rozmowa.

Janek

Bolek

- Gdzie mieszkałeś przed wojną? Przed wojną mieszkałem na Pomorzu.
- Czy mieszkałeś tam także podczas wojny? Nie. Niemcy wyrzucili nas do Warszawy.
- Co zabraliście ze sobą? Jedno ubranie i trochę bielizny. Wszystko zabrali nam Niemcy.
- Czy podczas wojny dobrze wam się powodziło? Nie. Niemcy aresztowali ojca i wywieźli do obozu w Oświęcimiu.
- Czy twój ojciec żyje? Nie. Zmarł w obozie.
- A matka? Matka zginęła podczas powstania w Warszawie.
- Czy byłeś podczas powstania w Warszawie? Byłem. Pomagałem żołnierzom w walce przeciw Niemcom.
- Czy wyjechałeś z Warszawy? Nie mogłem wyjechać z Warszawy. Niemcy wywieźli mnie razem z żołnierzami polskimi do Niemiec.
- Czy dawno wróciłeś do Polski? W czerwcu 1945 r. udało mi się przybyć do rodzinnego miasta.

Czy cieszyłeś się z powrotu do ojczyzny? Cieszyłem się wolnością Polski.
Ale jestem sam. Nie mam matki i ojca. Sam muszę od młodości pracować na życie.

Objaśnienia językowe.

1. Zaimki: nasz, -a, -e; wasz, -a, -e są zaimkami dzierżawczymi. Od-
mieniają się jak: mój, moja, moje. Gramatyka V, § 6.

2. Czasownik.

a) Czas teraźniejszy

Postać dokonana

	czasu przyszłego	czasu przeszłego
1. os. l. poj. palę	spalę	spaliłem
biore	zabiorę	zabrałem
idę	pójdę	poszedłem
	rzeknę	rzekłem

Gramatyka VII, § 11.

b) Formy czasownika: uśmiechając się, przyglądając się — nazywa-
my imiesłowami. Gramatyka VII, § 8, 9.

3. Zdanie.

Orkiestra grała (jak?) głośno.

Wszyscy witali wojsko (jak?) z radością.

Wyrazy: głośno, z radością oznaczają sposób odbywania się czyn-
ności. Są to okoliczniki sposobu. Pytamy się o nie: jak?

Gramatyka XII, § 7.

OPOWIADANIE ŻOŁNIERZA

Tego dnia po południu przyszedł do ojca oficer Wojska Pol-
skiego. Był on przyjacielem ojca. Przyszedł go odwiedzić po
wielu latach. Ojciec z wielką radością przywitał się z nim i za-
prowadził go do pokoju.

Chłopcy z zaciekawieniem słuchali opowiadania oficera.
Urodził się w miejscowości robotniczej koło Zabrze. Przed woj-
ną chodził do gimnazjum polskiego w Bytomiu. Podczas wojny
udał się do Lwowa. Nie chciał służyć w niemieckim wojsku.
Pragnął pełnić służbę w oddziałach polskich. Z radością do-
wiadywał się o walkach żołnierzy polskich w obcych krajach:
w Afryce, we Włoszech, we Francji i Belgii.

Wojska radzieckie odnosiły zwycięstwa nad nieprzyjacie-
lem. Uwalniały kraj od Niemców. Powstały oddziały polskie.
Wtedy zgłosił się do Wojska Polskiego. Brał udział w walkach
nad Odrą.

— Pewnego razu — mówił — byliśmy w lesie. Otoczyli nas
nieprzyjaciele. Ciemna noc nie pozwalała nam walczyć. Ktoś

musiał wyjść z lasu i udać się do naszych oddziałów. Poszedł jeden z nas, ale za chwilę padł zabity na ziemię. Wtedy sam musiałem zawiadomić o naszym położeniu. Poszedłem i spełniłem obowiązek. Zawiadomione oddziały nadeszły z pomocą i uwolniły moich żołnierzy w lesie. Byłem wtedy ranny. Kilka tygodni leczyłem się w szpitalu.

W walce o wolność ojczyzny wielu żołnierzy dokonało wielkich czynów — rzekł gość.

Po wyjściu oficera ojciec powiedział do chłopców: Przez wiele wieków walczyliśmy z Niemcami nad Odrą. Historia dokładnie opisuje te walki.

Ćwiczenia:

1. Dziś jest piątek. W sobotę wybiorę się do miasta. Wstąpię do ciebie. Oddam ci obraz wojska polskiego. Opiszę ci ten obraz. Wtedy zrozumiesz znaczenie żołnierza.

Napisz zdania w czasie przeszłym postaci dokonanej!

2. Ilu Niemcy zabili Polaków? Niemcy zabili wielu Polaków. Czy wiele wyrządzili im krzywd? Wyrządzili im wiele krzywd. Ilu zawiadomiłeś żołnierzy? Zawiadomiłem kilku żołnierzy. Ile oddziałów przyszło na pomoc? Kilka oddziałów przyszło na pomoc.

3. Jakie dziecko widzi matka? Matka widzi uśmiechnięte dziecko.

Jaki człowiek leży?

Leży zabity człowiek.

Jakie przyszły oddziały?

Przyszły zawiadomione oddziały

4. Mam! Czy pozwalasz nam iść do huty? Pozwalam wam iść do huty. Kto nie pozwalał Polakom żyć? Kto nie pozwalał im mieszkać na Śląsku?

5. Czy Janek spełnił swój obowiązek? Czy spełnili go Romek? Tadek? Hanka? Maria?

6. Czy musiałeś przeczytać tę książkę?

Kto musiał zawiadomić o chorobie ojca? o przyjeździe brata?

7. Gdzie urodził się oficer? Gdzie mieszkał? Dokąd udał się podczas wojny? Czy wiedział o walkach Polaków? Gdzie Polacy walczyli? Kto otoczył Polaków nad Odrą? Kto ich uwolnił? Czy masz historię Polski? Czy wiesz o wielkich walkach z Niemcami? Gdzie Polacy walczyli z Niemcami? Czy Odra jest teraz granicą Polski? Kiedy wojsko polskie walczyło nad Odrą? Czy był w wojsku polskim twój brat? ojciec? kolega? Co opowiadali o walce z Niemcami?

Objaśnienia językowe.

1. Czasownik.

a) Czas teraźniejszy

Postać dokonana

Postać niedokonana:	Czas przyszły	Czas przeszły
1 os. l. poj. idę	przyjdę	przyszędł
—	odwiedzę	przyszędłem
witam się	przywitam się	przywitałem się
prowadzę	zaprowadzę	zaprowadziłem
—	odniosę	odniosłem
—	padnę	padłem

b) Przy każdym czasowniku słownik podaje, czy to jest czasownik dokonany (dk), czy niedokonany (ndk). Gram. VII, § 11, 13.

2. Zdanie.

Poszedł (co?) odwiedzić (kogo?) go.

Przywitał się (z kim?) z nim.

Dowiadywał się (o czym?) o wojsku polskim.

Zgłosił się (do czego?) do wojska polskiego.

Muszę (co?) zawiadomić (o czym?) o naszym położeniu.

Wielu żołnierzy dokonało (czego?) wielkich czynów.

Chodził do gimnazjum (gdzie?) w Bytomiu.

Brał udział w walkach (gdzie?) nad Odrą.

Wyrazy: w Bytomiu, nad Odrą — określają miejsce. Są to okoliczniki miejsca. Gramatyka XI, § 7.

NAD POLSKIM MORZEM

Bolek przyjechał do Gdyni pociągiem wiozącym węgiel.

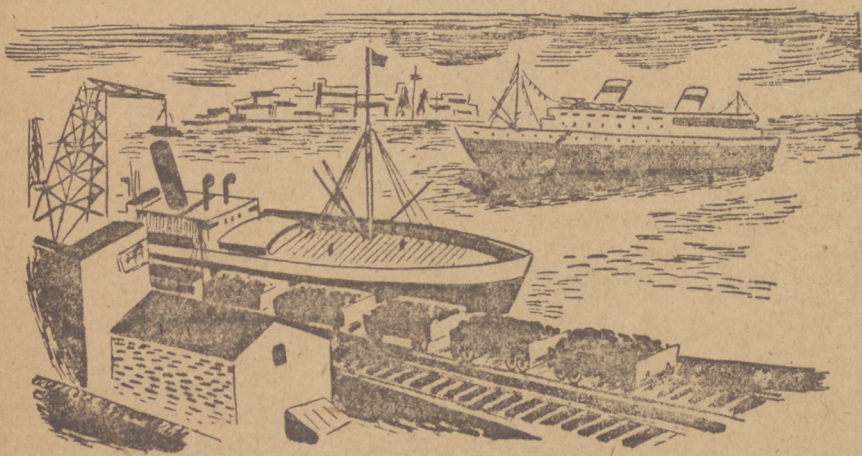
Pociąg dojechał aż do przystani. Bolek zobaczył wielką stację kolejową. Wiele tu stało pociągów z węglem. Najbardziej podobały mu się dźwigi. Stał koło nich i podziwiał ich pracę. Olbrzymie ramię dźwigu chwytало wagon węgla, podnosiło go w górę i przenosiło nad pomost statku. Tu dźwig zesypywał węgiel na statek. Okręt stał przy samym brzegu. Brzeg był obmurowany. Dawniej morze w tym miejscu było płytkie. Teraz je pogłębiono. Wybudowano basen zwany węglowym. W basenie tym stoją okręty z węglem. Wywożą one węgiel ze Śląska do innych krajów.

Bolek nie czuł zmęczenia. Chodził wszędzie. Chciał obejrzeć cały port. Ale trudno tego było dokonać w ciągu paru godzin. W porcie jest wiele basenów. Stoją w nich różne okręty. Podziwiał wielki statek pasażerski. Wieczorem statek ten wyglądał jak miasto pełne światła. Wiele zresztą innych światła zapaliło się wśród mroku. Najładniejsze były różnokolorowe światła w oddali. Bolek ciekaw był, co to są za światła.

Spotkał pewnego marynarza i zapytał się o to.

— To światło ostrzegawcze na falochronach — mówił marynarz. Naokoło portu w morzu wbudowano mur. Chroni on port przed falami morza. Falochrony zabezpieczają baseny przed burzą. Do portu wjeżdża się przez Iramv w murze falochronu. Kapitan uważa na światła. Zielone, żółte i czerwone światła wskazują kapitanowi na bramę, którą powinien wjechać.

— Słyszysz syreny okrętów. Dają one znaki okrętom. Ostrzegają je przed zderzeniem. Polska przywozi wiele towarów z morza i dużą ilość towarów wywozi zagranicę. Port odgrywa bardzo wielką rolę w życiu gospodarczym Polski.

Marynarz przez cały wieczór rozmawiał z Bolkim. Opowiadał o swych dalekich podróżach, o życiu na morzu, o statkach.

Cóż Bolek mógł opowiedzieć marynarzowi o sobie? Był biedny. Rodziców stracił podczas wojny. Nie miał domu, nie miał pieniędzy na życie. Marynarz polubił Bolka.

— Zabiorę cię na okręt. Będiesz marynarzem, — rzekł mu w końcu marynarz.

Na drugi dzień Bolek już pracował na okręcie. Okręt wkrótce udał się z Gdyni do Helu. Bolek doznawał wielu nowych wrażeń. Słyszał szum morza, chlupot fal o okręt. Bawiło go kołysanie okrętu. Ale wnet kołysanie się wzmogło. Silny wiatr wzburzył fale morskie. Uderzały one mocno o okręt. Okręt podnosił się, przechylał na bok. Jazda stała się nieprzyjemna.

Objaśnienia językowe.

1. Przysłówek.

- a) Przysłówek jest bliższym określeniem czasownika. Oznacza czas, miejsce, sposób, stopień, przyczynę, cel.
b) Przysłówki mają trzy stopnie: równy, wyższy, najwyższy.

Stopniowanie przysłówka.

Stopień równy:	wyższy:	najwyższy:
daleko	dalej	najdalej
źle	gorzej	najgorzej
Gramatyka VIII, § 1—3.		

2. Zdanie.

W lesie szumiało. Wiele o tym pisano.

Są to zdania bezpodmiotowe. Gramatyka XII, § 8.

SYN WRÓCIŁ DO MATKI.

Do wybrzeża dopłynął parowiec. Wielu ludzi czekało na jego przybycie. Tłum ludzi wysiadł z okrętu.

Wtedy zdarzyło się coś niezwykłego. Z okrętu wysiadły dzieci. Opiekowała się nimi obywatelka z „Czerwonego Krzyża”. Wtem jakaś kobieta podeszła do dzieci i zawołała:

Boże! Adasiu! Synu mój! Ty żyjesz?

Chłopiec wybiegł do matki. Rzucił się jej w ramiona i płakał głośno z radości.

— Droga Mamo! Droga Mamo! — mówił płacząc.

Adaś podczas powstania w Warszawie rozstał się z matką. Matka zginęła — myślał. Niemcy wywieźli chłopca do obozu w Niemczech. Tęsknił za krajem rodzinnym. Chciał wrócić do domu. Ale nie wiedział o miejscu zamieszkania rodziców. Tym właśnie najbardziej się martwił.

— Pojechałbym do Warszawy — mówił nieraz. — Ale moja ulica najgorzej wygląda. Wszystkie domy na niej są zniszczone. Wróciłbym do wujka. Nie znam jego adresu. Udałbym się do przyjaciela, ale ten zginął od bomby . . . Muszę . . . muszę . . . jednak wyjechać do Polski. Tam będzie mi najlepiej.

„Czerwony Krzyż” zaopiekował się polskimi sierotami. Zebrał je w jednym mieście. Teraz przywiózł okrętem do Polski.

Matka od miesiąca mieszkała w Gdyni. Często wychodziła do portu. Może syn wróci — myślała. I wrócił najdroższy syn do matki.

Jakież to szczęście dla Adama i jego matki — powiedział Janek. Matka i syn pracują teraz przy odbudowie Warszawy. Rodacy z całej Polski im pomagają. Będą pracować i żyć szczęśliwie w wolnej Ojczyźnie.

Ćwiczenia:

1. Kto bardzo kocha matkę

Córka bardzo kocha matkę.
Siostra bardziej kocha matkę.
Syn najbardziej kocha matkę.

Napisz ćwiczenie podług tego wzoru. Użyj zdań:

Kto spieszy się bardzo?

Kto cieszy się bardzo?

2. Jutro wstaje o godzinie ósmej, a Janek wstaje o godzinie 7. Ja wstaje później, a Janek wstaje wcześniej. Kiedy wstaje Hanka, a kiedy siostra? Kiedy wstaje marynarz, a kiedy kapitan? Napisz ćwiczenie podług powyższego wzoru! Użyj wyrazów: najpóźniej, najwcześniej.

3. Ojciec mówi: Ojciec rozkazuje:

Czekam na syna.

Czekałbym na syna.

Czekasz na matkę

Czekaj na matkę!

Czekałbyś na matkę.

Czeka na brata.

Niech czeka na brata!

Czekałby na brata.

Czekamy na ciebie.

Czekajmy na ciebie!

Czekałibyśmy na ciebie!

Czekacie na nas.

Czekajcie na nas!

Czekałibyście na nas.

Czekają na was.

Niech czekają na was!

Czekałiby na was.

Napisz ćwiczenie podług powyższego wzoru! Użyj wyrazów: Czytam, kupuję, biegnę, piszę, biorę.

4. Napisz w zdaniach odmianę czasownika: czytałabym.

5. Ile widzisz parowców w porcie? Widzę kilka parowców. Ile widzisz łodzi? żagli? wagonów? statków? okrętów?

6. Kto wysiadł z okrętu? Co się wtedy stało? Gdzie mieszkał Adaś dawniej? Dokąd go Niemcy wywieźli? Czy chciałby powrócić do ojczyzny? Czy udałby się do wujka? Czy cieszyłby się z powrotu do kraju? Kto zaopiekował się dziećmi? Dokąd matka często wychodziła? Kogo oczekiwała? Czy była szczęśliwa? Czy ogół Polaków pomaga Warszawie w odbudowie?

7. Użyj w zdaniach wyrazów: okręt, będę, szczęście, dopłynął, tęsknił, wygląda, często, pieniądze. Podkreśl ę — a.

Objaśnienia językowe.

1. Czasownik.

Formy czasownika: udałbym się, wróciłbym, pojechałbym nazywamy trybem przypuszczającym. Gramatyka VII, § 14.

2. Zdanie.

a) Zdanie składa się z podmiotu, orzeczenia i określeń. Jest to zdanie pojedyncze. Wielu ludzi czekało na przybycie okrętu.

b) Zdanie składa się z dwóch lub więcej zdań pojedynczych. Jest to zdanie złożone. Matka przyszła do domu, a wtedy córka szła bieliznę. Gramatyka XII, § 10 A.

MALICKI PRACUJE W ZARZĄDZIE MIEJSKIM

Wojciech Malicki był sekretarzem burmistrza w Zarządzie Miejskim. Miał zawsze wiele pracy. Już rano przychodzili do niego ludzie, aby załatwić różne sprawy.

Czy mogę złożyć prośbę?

Proszę! O co prosi obywatel?

Przychodzę ze spółdzielni. Zarząd Spółdzielni prosi o lokal na skład towarów. Spółdzielnia spełnia bardzo ważne zadanie. Sprzedaje towary tanio. Część dochodu ze sprzedaży towarów oddaje swym członkom.

— Rozumiemy ważne zadanie spółdzielni — powiedział sekretarz. Niech obywatel przyjdzie w piątek; otrzyma odpowiedź.

Potem Malicki czytał różne pisma. Straż Pożarna doniosła o zakupie sprzętu. Gazownia przesłała wykaz dochodów. Elektrownia przedstawia rachunek za naprawę maszyn.

Następnie Malicki napisał parę listów. W piśmie do Milicji Obywatelskiej donosił o tym, że ktoś niszczy drzewa w parku miejskim.

Potem przyszła do biura jakaś kobieta.

— Chciałabym prosić o pomoc dla siostry. Czy mogę oddać biedne dziecko do domu sierot?

— Niestety! Teraz nie mogę dać odpowiedzi. Opieka nad biednymi sierotami i rodzinami po zaginionych na wojnie jest ważnym zadaniem Zarządu Miejskiego. Będę się starał przychylnie załatwić prośbę. Proszę przyjść w czwartek.

Ćwiczenia:

1. Gdzie pracuje twój ojciec? Mój ojciec pracuje w Zarządzie Miejskim. Kto pracuje w spółdzielni? w Straży Pożarnej? w elektrowni? w gazowni? Czy w mieście znajduje się Milicja Obywatelska? park miejski? Czerwony Krzyż? Sąd Grodzki? Czy znasz ich adres? Napisz te adresy!
2. Proszę o papier do pisania. Prosimy o materiał na ubranie.
Prosisz o lokal na skład. Proście o drzewo na dom.
Prosi o pieniądze na towar. Proszą o mąkę na chleb.
Napisz to ćwiczenie w czasie przeszłym oraz w trybie przypuszczającym.
3. O czym donosi urzędnik? Urzędnik donosi o sierocie. O czym donosi milicjant? obywatel? burmistrz? sekretarz?
4. Spółdzielnia zajmuje się sprzedażą — czego? — towarów.
Elektrownia dokonywa naprawy — czego? — maszyn.
Gazownia przesyła wykaz — czego? — dochodów.

5. Po co ludzie przychodzili do Zarządu Miejskiego? Ludzie przychodzili do Zarządu Miejskiego, aby załatwić różne sprawy. Po co Janek idzie do miasta? Po co Romek przychodzi do kolegi? Po co Hanka udaje się do domu?
6. O czym donosi syn? Syn donosi o tym, że jest zdrow. O czym donosi ojciec? Ojciec donosi o tym, że jest w Bytomiu. O czym donosi brat? Brat donosi o tym, że idzie do lekarza. O czym donosi Janek? Hanka? lekarz? krawiec?
7. Czy byłeś w Magistracie? Kto przychodzi do Magistratu? O co prosi? Czy znasz spółdzielnię? Jaka to jest spółdzielnia? Czy rozumiesz jej zadania? Czy w mieście jest elektrownia? gazownia? milicja? dom sierot? Czy znasz urzędnika z Magistratu? W jakim biurze Magistratu pracuje? Kim opiekuje się Wydział Opieki Społecznej? Czy opiekuje się sierotami? Co robi w Magistracie twój ojciec? O co stara się Milicja Obywatelska? Czy praca milicjanta jest łatwa? O co troszczy się Magistrat?

Objaśnienia językowe.

1. Zdanie.

Idę do szkoły (po co?), aby się uczyć. Zdanie to składa się z dwóch zdań. Zdanie drugie wyraża myśl niezupełną. Nazywamy je zdaniem podrzędnym. O całości mówimy, że jest to zdanie podrzędnie złożone. Gramatyka XII, § 3 b.

CZY OBYWATEL JEST POLAKIEM?

Potem do sekretarza przyszedli Janek i Romek. Pierwszy raz byli w Zarządzie Miejskim. Przyglądali się pracy urzędników. Sekretarz przygotował pismo do Urzędu Skarbowego w sprawie podatku. Napisał do Ubezpieczalni Społecznej w sprawie dostarczenia mleka z mleczarni miejskiej.

— Czy jest napisane pismo do Urzędu Pocztowego? — spytał się urzędniczki, która mu pomagała w pracy.

— Pismo w sprawie telefonu już wczoraj zostało wysłane.

Wtem do sekretarza podszedł jakiś człowiek. Nazywał się Jerzy Kowalicki.

— Proszę uprzejmie o przyjęcie mojej prośby o wydanie dowodu osobistego — rzekł Kowalicki.

— Proszę bardzo! Jak dawno mieszka obywatel w naszym mieście?

— Moi rodzice mieszkali tu kilkadziesiąt lat.

— Czy obywatel jest Polakiem?

— Byłem i jestem narodowości polskiej.

— Polska jest teraz państwem demokratycznym. Mamy wszyscy równe prawa. Nakazują one pracować razem dla ojczyzny. Zakazują szkodzić narodowi. Żądają od nas wykonywania obowiązków.

— Nie wstydzę się żadnego uczynku w moim życiu. Nigdy nie szkodziłem narodowi. Zawsze pracowałem dla niego — rzekł Kowalicki.

Potem Janek i Romek przedstawili swą prośbę.

„Czerwony Krzyż“ prosił, by Zarząd Miejski pozwolił na zbieranie pieniędzy. Pieniądze te chciał przeznaczyć „Czerwony Krzyż“ na kolonie dla sierot, których rodzice zginęli w obozach niemieckich.

— Proszę bardzo! Zaraz napiszę pozwolenie — rzekł Malicki. — Zawsze służymy pomocą tym, którzy jej potrzebują. —

Tak pracował Malicki. Załatwiał dziennie kilkanaście spraw, a kilkaset w tygodniu.

Ćwiczenia:

1. Do kogo pisze ojciec? Ojciec pisze do Urzędu Skarbowego.
Ojciec pisze do Ubezpieczalni Społecznej
2. Co nakazuje ci ojciec? Ojciec nakazuje mi pracować! Co nakazuje Romkowi? Hance? bratu? synowi?
Czego zakazuje krawiec chłopcu? Krawiec zakazuje chłopcu spóźniać się do pracy. Czego zakazuje chłopcu matka? ciotka? ksiądz? On żąda od nas dobrego pisania. Czego żąda od nas kupiec? wieśniak? obywatel? burmistrz?
3. W jakiej sprawie pisze matka podanie? Matka pisze podanie w sprawie podatku. W jakiej sprawie pisze podanie uczeń? górnik? hutnik?
4. Chłopiec czyta gazetę. Gazeta jest czytana przez chłopca.
Uczeń pisze zadanie. Zadanie jest pisane przez ucznia.
Napisz podobne ćwiczenie! Użyj wyrazów: robi — jest (był) robiony, niesie — jest (był) niesiony, sprzedaje — jest (był) sprzedawany.
5. Ilu widziałeś ludzi? Widziałem kilkudziesięciu, kilkaset ludzi.
Ile widziałeś drzew? Widziałem kilkadziesiąt, kilkaset drzew.
Napisz ćwiczenie podług powyższego wzoru: Ilu widziałeś kupców? Ilu urzędników? Ile sierót? Ile domów? Ile książek? Ile listów?
6. Kiedy przyjedziesz do mnie? Przyjadę do ciebie, gdy napiszę zadanie.

Napisz ćwiczenie podług powyższego wzoru! Kiedy matka ugotuje obiad? Kiedy ojciec pójdzie do fabryki? Kiedy córka wypierze bieliznę? Co sądzisz? Sądzę, że umiesz czytać. Co sądzi ojciec? brat? syn? krawiec?

Dla jakich dzieci dasz pieniądze? Dam pieniądze dla dzieci, które nie mają rodziców. Jakiego nie masz zeszytu? Nie mam zeszytu, który otrzymałem od ojca. Jakim cieszysz się bratem? Jaką widzisz wieżę? Jak dziecko mówi?

7. Do jakich urzędów przygotowywał sekretarz pisma? W jakiej sprawie pisał sekretarz? Czy masz dowód? Czy jesteś obywatelem polskim? Jaki obowiązek ma Polak? Czy mamy równe prawa? Czego one zakazują? Co nakazują? Czego żądają? Komu pomagają?

8. Przepisz ćwiczenie. Użyj odpowiedniej formy czasowników: być, przyjść, być, mieć, zgnieć, zapaść się, być, być, być, mówić, pojechać (tryb przypuszczający), pomóc (tryb przypuszczający), usłyszeć (imiesłów uprzedni), zgodzić się, przywieźć (imiesłów bierny), pomagać (imiesłów współczesny), zbudować.

W budynku gminy wiejskiej ruch. Chłopi gro-
madnie, by omówić sprawę naprawy mostu. Most sta-
ry, drewniane belki. Belki i most w strumień. Te-
raz bieda. Jutro jarmark w mieście. Nie można
jechać do miasta. długo, jak trzeba zrobić. Jeden z nich
mówił: Gdybym miał konie, do lasu po belki. Inni
mi w tej pracy. Chłopi ten projekt, chętnie na przy-
wóz belek z lasu. Wkrótce drzewo zostało Wtedy wszy-
scy sobie most.

Objaśnienia językowe.

1. Czasownik.

Forma czasownika: Janek czyta książkę — oznacza, że podmiot sam wykonywa czynność. Jest to strona czynna.

Książka jest czytana przez Janka — oznacza, że podmiot sam nie wykonywa czynności, ale ulega jej skutkom. Jest to strona bierna. W języku polskim rzadko używamy strony biernej.

2. Zdanie.

Widzę drzewo (jakie?), które rośnie koło domu.

W zdaniu nadrzędnym brak przydawki. Przydawkę wyrażamy zdaniem podrzędnym. Jest to zdanie przydawkowe. Zdanie podrzędne zastępuje zatem część zdania nadrzędnego.

Inne zdania podrzędne służą do wyrażenia różnych części zdania nadrzędnego. Nazywamy je w zależności od tego, jaką część zdania wyrażają. Gramatyka XII, § 10 C.

POLACY — TO NARÓD SŁOWIAŃSKI

Do narodów słowiańskich zaliczamy obecnie Polaków, Czechów, Słowaków, Łużyczan, Rosjan, Białorusinów, Ukraińców, Słoweńców, Serbów, Chorwatów i Bułgarów.

Dawniej Słowianie mieli jeden wspólny język i wspólne zwyczaje. Z biegiem wieków, po rozdzieleniu się Słowian, występować zaczęły różnice językowe. Nie są to jednak i dziś języki zupełnie różne. Polak łatwo rozumie przede wszystkim Rosjanina i Czecha.

Wspólne pochodzenie, wspólny język tworzą z narodów słowiańskich jedną rodzinę. Jeszcze jedno łączy Słowian — ich wspólna walka z Niemcami! Walkę tę w dawnych wiekach prowadzili Słowianie nadłabscy: Obotryci, Lutycy oraz na południu od nich zamieszkali Łużyczanie. Niemcy w wielu uporczywych walkach podbili te plemiona i posunęli swe granice od Łaby do Odry. Ze Słowian nadłabskich zachowali się do dziś jedynie Łużyczanie. Potem do walki z Niemcami wystąpili Polacy i Czesi. W historii Polski czytamy o krwawych bojach, w których Polacy walczyli z naporem germańskim.

Dziś znowu Słowianie są przyjaciółmi i stanowią wielką siłę. Wszyscy Słowianie w Europie liczą 250 milionów. My, Polacy, jesteśmy drugim co do liczebności narodem słowiańskim. Jesteśmy teraz gospodarzami na ziemiach, o które przez wieki toczyły się walki z Niemcami.

Ćwiczenia:

Wymień narody słowiańskie! Co wspólnego mieli Słowianie? Czy dziś języki słowiańskie różnią się bardzo między sobą? Kogo Polak łatwo zrozumie? Kto walczył z Niemcami? Jacy Słowianie mieszkali nad Łabą? Ilu jest Słowian w Europie? Jakie ziemie na Zachodzie odzyskała Polska?

DZIEJE POLSKI

Pierwszymi budowniczymi państwa polskiego byli królowie z rodziny Piastów. Bolesław Chrobry zjednoczył państwo. Prowadził walkę z Niemcami i odniósł nad nimi zwycięstwo. Z Niemcami długo walczył także Bolesław Krzywousty. Władysław Łokietek wojował z Krzyżakami. Krzyżacy był to zakon niemiecki. Zajął on Prusy Wschodnie, a mieszkańców tej ziemi wytępił. Dobrym gospodarzem państwa był Kazimierz Wielki. Opiekował się także ludem wiejskim. Wtedy Polska była bogata. Później na tronie polskim zasiedli królowie z rodziny Jagiellonów. Władysław Jagiełło pokonał Krzyżaków pod Grunwaldem. Za

króla Kazimierza Jagiellończyka Krzyżacy oddali Polsce część Prus nazwanych odąd Prusami Królewskimi.

Polska za Jagiellonów była państwem wielkim i silnym. Ale później nastął okres wojen i upadku Polski. W tych czasach liczni Polacy odznaczyli się wielką miłością narodu. Są to wodzowie wojsk polskich: Żółkiewski, Chodkiewicz, Czarniecki, Sobieski. Inni starali się naprawić błędy społeczeństwa: Konarski, Staszc, Kołłątaj.

O niepodległość Polski walczył wielki Polak, Tadeusz Kościuszko. W powstaniu kościuszkowskim brał udział także lud wiejski. Polacy zawsze kochali swą ojczyznę i walczyli o jej niepodległość. Bronili się na ziemiach zachodnich przed Niemcami. Bronili swej mowy polskiej i swych praw narodowych.

Ćwiczenia:

Z jakiej rodziny pochodzili pierwsi królowie polscy? Czego dokonał Bolesław Chrobry? Kto walczył z Krzyżakami? Jakim był Kazimierz Wielki? Jaka wtedy była Polska? Wymień królów z rodziny Jagiellonów? Czego oni dokonali? Wymień wielkich Polaków, którzy kochali Polskę? Kto to był Tadeusz Kościuszko? Przed kim bronili się Polacy na zachodzie Polski?

ZIEMIA MAZURÓW PRUSKICH

Na wschód od Wisły leżą Prusy Wschodnie. Geografowie nazywają ten kraj także Pojezierzem Mazurskim. Mieszka tu lud zwany Mazurami. Mazurzy pochodzą z pobliskiej krainy le-

żące na południe od Pojezierza — z Mazowsza. Pojezierze w dawnych wiekach zamieszkiwali Prusowie. Granica między Prusami a Mazowszanami nie była wyraźna. Prusowie i Mazowszanie mieszkali razem w południowej części kraju zwanego dziś Prusami Wschodnimi.

Krzyżacy wytepiłi Prusów, ale nie mogli zniszczyć Mazurów, gdyż ci stale napływali w te krainy z głębi Mazowsza. Po szczepie Prusów, którego już od XVI wieku nie było, została tylko nazwa kraju. Obok osadników niemieckich mieszkał tu jedynie polski lud, Mazurzy.

Prusy Wschodnie, to kraj bardzo podobny do Pomorza. Jedynie wzniesienie, które tu widzimy, to Dylowska Góra. W pobliżu tego wzniesienia znajduje się miejscowość Grunwald. Tu Polacy za Władysława Jagiełły odnieśli wielkie zwycięstwo nad Krzyżakami. Poległo 18 tysięcy Krzyżaków a wśród nich sam wielki mistrz krzyżacki. 30 tysięcy było rannych, 40 tysięcy wzięto do niewoli. Wzięto 50 chorągwi, które przez wiele wieków zdobiły naszą Katedrę na Wawelu. Potęgą Krzyżaków została złamana. Krzyżacy jeszcze później próbowali walczyć z Polakami. Ale już nie mieli sił. Musieli oddać Polakom większą część tego kraju. Kraj ten, zwany także Prusami Królewskimi, do końca XVIII wieku należał do Polski.

Najpiękniejsza kraina na Pojezierzu Mazurskim — to okolica miasta Łec. Wiele rzek płynie głębokimi dolinami. Brzegi rzek są strome. Wokół ciągną się lasy. Wśród nich jeziora. Tyśiące jezior lśni w słońcu. Tu i ówdzie widzimy małe wzniesienia. Gdzieś tam znajdują się uprawne pola lub łąki. Ową krainę nazwano „Szwajcarią Mazurską“.

Osobliwy urok posiada także puszcza koło Jańsborga. Poza tym ziemie w Prusach Wschodnich są piaszczyste. Lud zajmuje się rolnictwem, chowem bydła, rybołówstwem nad jeziorami lub nad brzegiem morza. Lud to godny podziwu. Przemoc niemiecka uciskała go, nie miał żadnych praw narodowych, a jednak zachował mowę polską i rodzime obyczaje. Aż wreszcie doczekał się wyzwolenia i dziś żyje wspólnie ze swymi braćmi we własnej ojczyźnie. Prusy Wschodnie łatwo jest zwiedzić. Przechodzą bowiem przez kraj liczne drogi kolejowe, koło których leżą ważne miasta. Najpiękniejszym miastem jest Olsztyn, dawniej stolica Warmii, a dziś Prus Wschodnich. Piękne są również inne miasta, Szczytno, Łec, Jańsborg, Malborg, Elk, Kwidzyń.

Prusy Wschodnie znowu należą do Polski. Polacy szeroką ławą osiadają wśród jezior i pól uprawnych. Odzyskanie Prus Wschodnich przyniesie Polsce wiele korzyści. Przestanie na tej

ziemi mieszkać wróg Polski, który tu osiadł podstępem i wciąż nam zagrażał. Ponadto odzyskaliśmy szeroki dostęp do morza.

Ćwiczenia:

Co nazywamy Pojezierzem Mazurskim? Kto mieszka w Prusach Wschodnich? Gdzie leży Grunwald? Kto zwyciężył pod Grunwaldem? Czy później Krzyżacy walczyli z Polakami? Co to były Prusy Królewskie? Czym zajmuje się lud? Wylicz miasta ziemi Mazurów Pruskich. Czy daleko mieszkasz od Olsztyna? Czy koło twojej miejscowości są jeziora? lasy? pola uprawne? Czy byłeś nad Jeziorem Sławskim lub Ostródzkim? To są największe jeziora na Mazurach. Które rzeki z Mazurów Pruskich wpływają do Wisły, a które do morza? Czym zajmuje się twój ojciec? Czy znasz rybaka? Czy łowi ryby w jeziorze, czy w morzu? Daleko mieszkasz od Jańsborga? Czy tam jest wiele lasów? Gdzie znajduje się „Szwajcaria Mazurska”? Cemu tak nazywają tę krainę? Opisz ją.

Mysmy przyszłością narodu

My smy przy szto ścią na ro du Piesń na sza peł na jest
sił peł na sił Dą żmy do wol no ści gro du
Na przód lecz ni gdy w tył ni gdy w tył Lau ra mi przy strój my
gło wy nie znaj my wży ciu swym Trwóg wży ciu Trwóg
Pól skiej oj czyn stej nam ma .wy nie wy drze za den
wróg za den wróg

POMORZE

Na Pomorzu nie ma wielkich bogactw mineralnych. Gleba także nie jest bardzo urodzajna. A jednak kochamy to nasze Pomorze. Mieszka tu bowiem lud polski, który mimo niewoli niemieckiej zachował mowę polską i rodzime obyczaje.

Pomorze dzielimy na Pomorze Zachodnie i Wschodnie. Pomorze Zachodnie rozciąga się od Odry do rzeki Prośnicy. Pomorze Wschodnie leży między rzeką Prośnicą a Wisłą.

Polacy często walczyli o przynależność Pomorza do Polski. Mieszkały tu bowiem ludy słowiańskie noszące różne nazwy jak na przykład Słowińcy koło jeziora Łeby i na wschód od nich zamieszkali Kaszubi. Na początku XI wieku Bolesław Chrobry zdobył Pomorze Zachodnie dla Polski. W późniejszych czasach często uznawała ta ziemia zwierzchnictwo Polski.

Pomorze — to piękny kraj. Uroku dodają mu góry pokryte lasem. Nad brzegiem morza małe wzniesienia nazwano kępami, których jest cztery: Swarzewska, Pucka, Oksywska i Orłowska. Spotykamy tu tysiące małych jezior. Łączą się one w łańcuchy, to kryją się wśród lasów. Kraj ten nazwano z tego powodu Pojezierzem Pomorskim. Jeziora często zarastają trawą; zamieniają się na torfowisko. Przecinają ten kraj także liczne rzeki i wielka ilość strumieni. Nad rzekami widzimy wiele młynów i tar-

taków. A nawet często woda służy do poruszania elektrowni. W Gródku, nad rzeką Czarną Wodą, znajduje się wielka elektrownia, która dostarcza prądu elektrycznego dla licznych wsi i miast.

Piękną krainą Pomorza jest tak zwana „Szwajcaria Kaszubska“ koło Kartuz. Wzniesienia pokryte są zielonymi lasami. Między wzniesieniami szmerzą strumienie. Wzdłuż strumieni ciągną się pola i pełne kwiatów łąki. Wśród łąk i pól widać liczne jeziora. Jest to kraina malownicza, podobna do pełnego uroku krajobrazu Szwajcarii. Gleba na Pomorzu jest przeważnie piaszczysta. Nad brzegiem morza wiatr usypuje z piasku liczne wydmy. Wzdłuż brzegu morza fale tworzą z piasku wielkie ławice. Powstaje z nich po pewnym czasie stały ląd. Piaszczyste, usypane przez morze długie pasy łąd nazwano mierzejami. W południowej części Pomorza spotykamy wielkie obszary lasów sosnowych. Jest to Puszcza Tucholska.

Ludność zajmuje się rolnictwem. Jest tu także wiele małych fabryk, które znajdują się w miastach: Szczecin, Kołobrzeg, Gdynia. Gdynię wybudowali Polacy. Jest to jeden z najbardziej nowoczesnych portów. Posiada wielką stację kolejową, urządzenia do przeładowywania towarów, baseny, magazyny, chłodnie. W głębi Pomorza leżą miasta: Słupsk, Bytów, Koszalin, Piła. Kaszubi najchętniej zajmują się rybołówstwem. Rybołówstwo skupia się w porcie rybackim w Pucku, gdzie widziemy tysiące kutrów i mniejszych łodzi.

Pomorze na południu odgranicza od Kujaw i Wielkopolski rzeka Noteć. Ziemia chełmińska, na prawym brzegu Wisły, stanowi przejście między Pomorzem a Prusami. Powstało tu wiele miast, bo i bronić trzeba było Pomorza, i bliskość morza przyczyniała się do większego osadnictwa. U wejścia do tej ziemi leży Toruń. Posiada wiele pięknych kościołów, piękny ratusz, stare obronne mury i baszty.

U ujścia lewego ramienia Wisły — „Leniwki“ — rozsiadło się miasto Gdańsk. Od wieków należało to miasto do Polski. Liczne są w nim pamiątki polskie: ratusz z posągiem króla Zygmunta Augusta oraz tak zwany dwór Artusa. Ponadto w starych budynkach są posągi i portrety królów polskich oraz godła państwa polskiego.

Ziemię tę każdy Polak kocha całym sercem. Jest ona nam droga; mieszka tu lud, który w najtrudniejszych warunkach zachował polskość. W portach Pomorza skupia się polski handel zagraniczny, który przyczyni się do bogactwa Polski. „Cała Ojczyzna — powiedział pewien pisarz polski — krokiem potężnej pracy idzie przez morze w świat“.

Ćwiczenia:

Z kim walczyli Polacy o Pomorze? Kto zdobył Pomorze dla Polski? Kto pokonał Krzyżaków? Jak dzielimy Pomorze? Czy są góry na Pomorzu? Czy wiele jest tu jezior? rzek? strumieni? Gdzie jest elektrownia? Opisz „Szwajcarię Kaszubską”! Jaka jest gleba na Pomorzu? Co to są mierzeje? Wylicz miasta na Pomorzu? Co wiesz o Gdyni? o Gdańsku? Dlaczego Pomorze kochamy?

Czy byłeś na Helu? Jak nazywa się ludność mieszkająca na Helu i w okolicy? Czym zajmują się Kaszubi? Czy byłeś w Gdyni? Co ci się w porcie podobało? Czy widziałeś dźwigi? magazyny? baseny? Czy stały tu statki pasażerskie? Jaką banderę widziałeś na statku? Skąd przybył ten statek? Czy stały także statki z różnych krajów? Co te statki wywoziły? Czy daleko jest z Gdyni do Gdańska? Czy Gdańsk jest dużym portem? Jakie pamiątki polskie są w Gdańsku?

BOŻE, COŚ POLSKĘ

Boże, coś Polskę przez tak liczne wieki
Otaczał blaskiem potęgi i chwały,
Coś ją osłaniał tarczą Swej opieki
Od nieszczęść, które przygnębić ją miały,
Przed Twe ołtarze zanosim błaganie:
Ojczyznę, wolność pobłogosław, Panie!

GRAMATYKA

Objaśnienie skrótów:

B.	biern.	—	biernik
C.	cel.	—	celownik
	cz.	—	czas
	czas.	—	czasownik
	dk.	—	dokonana postać czasownika
	ndk.	—	niedokonana postać czasownika
D.	dop.	—	dopełniacz
	l. poj.	—	liczba pojedyncza
	l. mn.	—	liczba mnoga
M.	mian.	—	mianownik
Mjc.	miejsc.	—	miejscownik
N.	narz.	—	narzędnik
	os.	—	osoba
	r. m.	—	rodzaj męski
	r. n.	—	rodzaj nijaki
	r. ż.	—	rodzaj żeński
W.	woł.	—	wołacz

I. NAUKA O GŁOSCE

§ 1. GŁOSKI

a) Głoski wymawiamy. Literę piszemy. Litera jest znakiem pisanym głoski: m, a, t, k, a.

b) Głoski dzielimy na samogłoski i spółgłoski:

samogłoski: 1) ustne: a, e, i, o, u, y, 2) nosowe: ę, ą.

spółgłoski: b, p, m, w, f, d, t, dz, c, z, s, n, l, dż, cz, ż, rz, sz, r, ł, dź, ć, ź, ś, ń, j, k, g, ch, h.

Samogłoskę u oznaczamy dwiema literami: u lub ó. Np. lud, lubić, ogród, wieczór. Spółgłoskę ż oznaczamy także dwiema literami: ż lub rz. Np. żniwa, rzeka, orzeł.

§ 2. SAMOGŁOSKI

a — matka, babka, lampa. Nie mówimy: pon, gornek, lub gurnek, dum, ale: pan, garnek, dam.

e — Janek, zeszyt, krzesło. Mówimy: ćwiczenie, uczeń, szeroki, mieszkanie, jem, a nie: ćwiczynię, uczyn, szyroki, miyszkanie, jym.

o — Polska, nos, kot. Mówimy: dom, okno, a nie: dum, uokno.

u — ulica, mur, wuj.

y — dym, myje, rysuje. Mówimy: syn, grzyby, był, a nie: sen, grziby, buł.

i — list, biję, kino. Mówimy: nim, twoim, a nie: niym, twojym.

ę — język, geś, często, ciężki. Przed w, f, z, s, sz, ż, rz, ś, ź, ch, h ę jest samogłoską nosową. Przed p, b brzmi jak — em, zęby (zemby). Przed d, t, dz, c, dź, cz, k, g, słyszymy: en, ręka (renka). Przed ć, dż słyszymy — eń, pięć (pienć). Nie mówimy: gasty, prądko albo: gynsty, pryndko, ale: gęsty, prentko, a piszemy: gęsty, prędko. Nie mówimy: widza ta krowa, ani: widzą tą krową, ale: widzę tę krowę.

ą — gałąź, stanąć, wąż, wąs, chrząszcz, brąz. Przed spółgłoskami: w, f, z, s, sz, ż, rz, ch, h, ś, ź ą jest samogłoską nosową. Przed p, b brzmi jak — om, ząb — (zomb). Przed d, t, dz, c, dź, cz, k, g, słyszymy on, stąd (stond). Przed ć, dż słyszymy — oń, błądzić — (błondzić). Przed ł w formach takich jak: stanął ą brzmi jak o.

§ 3. SPÓŁGŁOSKI

Spółgłoski dzielimy w następujący sposób:

a) Spółgłoski wargowe: p, b, m, wymawiamy zwierając wargi.

b) Spółgłoski wargowo - zębowe: f, w wymawiamy zbliżając wargę dolną do górnych zębów.

- c) Spółgłoski przedniojęzykowe: d, t, dz, c, z, s, n, ł, dż, cz, ż, rz, sz, l, r wymawiamy zbliżając przód języka do zębów lub przedniej części podniebienia. Wymawiamy: szafa, żarówka, czytam a nie: safa, zarówka, cytom.
- c) Spółgłoski tylnojęzykowe: k, g, ch, h wymawiamy zbliżając tylną część języka do tylnej części podniebienia.

§ 4. SPÓŁGŁOSKI TWARDE I MIĘKKIE

- a) Wszystkie spółgłoski dzielimy na spółgłoski twarde i miękkie.
- b) Spółgłoski twarde są następujące: b, p, m, w, f, d, t, dz, c, z, s, n, ł, dż, cz, ż, rz, sz, r, l, k, g, ch, h.
- c) Spółgłoski miękkie — wymawiamy w następujący sposób: wygłaszając spółgłoskę podnosimy środkową część języka do podniebienia, jak przy wymawianiu „i”.
- d) W piśmie miękkość spółgłoski oznaczamy także przez „i” dopisane do tej spółgłoski. „I” wymawiamy razem ze spółgłoską jak jedną głoskę. Wyraźnie wymawiamy samogłoskę, która następuje po „i”.

bi	biały, robię, biegam, tobie.
pi	pieć, piekarz, papier, lampie.
wi	wiadro, wiosna, wieczór, wiem.
mi	mieszkam, miasto, mięso, miednica.
ki	krótkie, ołówkiem, zamkiem.
gi	długie, pługiem.

Uwaga: litery **fi** mogą być wymawiane przed samogłoskami jak twarde f w połączeniu z j (fotografia)

- e) Niektóre spółgłoski miękkie oznaczamy przed samogłoską przez i dopisane do litery, a przed spółgłoską lub na końcu wyrazu przez przecinek nad literą. Wymawiamy je jednakowo:

ś	gęś, śpiewam, światło.
si	siadam, siedem, siostra.
ć	pięć, chęć, sześć.
ci	ojciec.
ń	uczeń.
ni	ubranie, śniadanie.
ź	gwoździe.
zi	zielony.
dź	dźwięk.
dzi	dzień.

Spółgłoski wymawiamy miękko także wtedy, gdy po nich następuje „i”. W tym wypadku „i” wymawiamy wyraźnie. Jest ono wówczas odrębną samogłoską, a nadto znakiem miękkości. Np. Stanisław, widzi, silny, wozi, świeci.

§ 5. SPÓLGŁOSKI DŹWIĘCZNE I BEZDŹWIĘCZNE

- a) Rozróżniamy spółgłoski dźwięczne i bezdźwięczne. Przy wymawianiu spółgłosek dźwięcznych biorą udział wiązadła głosowe.

Spółgłoski dźwięczne: b, m, w, d, dz, z, n, ł, dż, ż, l, r, g, dź, ź, ń, j, h.

bezdźwięczne: p, f, t, c, s, cz, sz, ć, ś, k, ch.

- b) Na końcu wyrazu spółgłoskę dźwięczną wymawiamy jak spółgłoskę bezdźwięczną: ogród, (ogrót), chleb (chlep).
- c) W środku wyrazu spółgłoskę dźwięczną wymawiamy jak spółgłoskę bezdźwięczną przed następną spółgłoską bezdźwięczną. Spółgłoskę bezdźwięczną wymawiamy jak dźwięczną przed spółgłoską dźwięczną: ławka (łafka), prośba (proźba).
- d) Gdy **ż** (pisanie **ż** lub **rz**) następuje po spółgłosce bezdźwięcznej, wymawiamy je bezdźwięcznie jak **sz**: trzy (tszy). **W, wi** w tym położeniu wymawia się najczęściej bezdźwięcznie jak **f, fi**: np. kwiat (kfiat), swój (sfój).
- e) Między wyrazami spółgłoski wymawiamy, tak jak w środku wyrazu: chleb dałem (chlep — kupilem).

§ 6. ZGŁOSKI

- a) Samogłoski wymawiamy razem ze spółgłoską.
- b) Spółgłoska i samogłoska, dwie spółgłoski i samogłoska lub jedna samogłoska tworzą sylabę, czyli zgłoskę: Po-lak, u-li-ca. W tych wyrazach mamy dwie i trzy sylaby.

§ 7. AKCENT W JĘZYKU POLSKIM

- a) W języku polskim akcent jest stały. Słowa mają akcent na drugiej zgłosce od końca wyrazu: po-kój, ka-ła-marz.
- b) Niektóre słowa obcego pochodzenia mają akcent na trzeciej zgłosce od końca: gra-ma-ty-ka.
- c) Czasowniki w czasie przeszłym w 1 os. i 2 os. l. mn. i w trybie przypuszczającym mają akcent na tej zgłosce, na której mają go w 1 os. l. poj. czasu przeszłego: pi-sa-łem, pi-sa-li-śmy, pi-sa-li-by.

II. BUDOWA WYRAZÓW

§ 1. WYRAZY PODSTAWOWE I POCHODNE

Wyrazy: dzwon, dzwonek, dzwonnica są do siebie podobne. Są to wyrazy pokrewne, gdyż mają podobne znaczenie. Wyrazy te mówią nam o przedmiotach, które służą do dzwonienia. Wyraz dzwon jest wyrazem podstawowym. Od jednego wyrazu podstawowego pochodzą inne wyrazy. Do wyrazu „dzwon” dodajemy cząstkę wyrazu: -ek, dzwon - ek i powstaje nowy wyraz. Jest to wyraz pochodny. Również wyrazy: dzwon - ić, dzwon - nica są wyrazami pochodnymi.

§ 2. RDZEŃ, PRZYROSTEK, PRZEDROSTEK

- a) Wyrazy pokrewne: zwierz - ę, zwierz - ątko, zwierz - yniec mają wspólną część: zwierz, która jest w każdym z tych wyrazów. Taką wspólną wszystkim wyrazom pokrewnym część wyrazu nazywamy rdzeniem. Rdzeń wyraża podstawowe znaczenie wyrazu. Wyrazy pokrewne mają zawsze wspólny rdzeń.
- Niektóre rdzenie są zupełnie jednakowe w wyrazach pokrewnych. W wielu wyrazach rdzeń się nieco zmienia: np. biały - ość, biel - izna. Rdzeniem jest: -biały, biel. Zmienność rdzeni utrudnia poznanie wyrazów pokrewnych.
- Niektóre wyrazy stanowią sam rdzeń: np, sad, dom, kot, stół, dzwon.
- b) W wyrazach: dom - ek, kot - ek, kwiat - ek do rdzenia dodano cząstkę wyrazu: -ek. Część wyrazu, którą dodajemy na końcu wyrazu, nazywamy przyrostkiem. Przyrostek zmienia znaczenie wyrazu. Dom jest wielki, domek jest mały.
- c) W wyrazach: prze - lot, prze - jazd, prze - wóz dodajemy do rdzenia cząstkę „prze” - na początku rdzenia. Jest to przedrostek. Przedrostek również zmienia znaczenie wyrazu.
- d) Przez dodanie do rdzeni przedrostków i przyrostków można tworzyć wiele nowych wyrazów. Często znaczenie wyrazu łatwo odgadnąć, gdy poznamy jego budowę.
- e) Nazwiska i tytuły (nazwy) żon powstają przez dodanie do nazwiska, tytułu męża przyrostków: **-a, owa, -ina, -yna**: Zaleski — Zaleska, Bonicki — Bonicka, krawiec — krawcowa, Jan — Janowa (żona Jana), dyrektor — dyrektorka, sędzia — sędzina, Uciecha (nazwisko męża) Ucieszyna. Nazwiska i tytuły córek powstają podobnie przez dodanie do nazwiska (tytułu) ojca, zakończonego na: **-cki, -ski, przy-**

rostka **-a**: Niedźwiecki — Niedźwiecka; przyrostka **-anka**, gdy nazwisko ojca jest zakończone na **-a**, Majda — Majdzianka; przez dodanie przyrostka **-ówna** do wszystkich innych nazwisk ojca: Boron — Boroni -ówna.

§ 3. WYRAZY ZŁOŻONE

- a) Wyrazy, które składają się z dwu lub więcej rdzeni, nazywamy wyrazami złożonymi. Wyrazy te powstały z połączenia dwóch wyrazów: prosto - kąt, czworo - bok, noc - leg, prawdo - mówny, cześć - godny. Wyrazy te odmieniają się jak jeden wyraz.
- b) Niektóre wyrazy złożone nie tworzą zespolonej całości. Są to tylko dwa wyrazy używane stale obok siebie. Tworzą one utarte zestawienia. Do takich zestawień należą nazwy miejscowości złożone: Nowe Miasto, Stara Wieś, nazwy świąt i świętych: Boże Narodzenie, Pan Jezus, Święty Piotr, inne utarte wyrażenia: Rzeczpospolita.

W zestawieniach odmieniamy pierwszy i drugi wyraz np.: dopełniacz: Rzeczypospolitej, Bożego Narodzenia, narzędnik: Rzeczpospolitą, Bożym Narodzeniem.

III. RZECZOWNIK

§ 1. ZNACZENIE RZECZOWNIKA

- a) Rzeczowniki oznaczają ludzi, zwierzęta, rośliny, rzeczy, pojęcia i uczucia. Np. ojciec, koń, róża, stół, sprawiedliwość, miłość.
- b) Rzeczowniki dzielimy w następujący sposób:
1. rzeczowniki **żywotne** oznaczają: ludzi i zwierzęta; np.: brat, koń.
rzeczowniki **nieżywotne** oznaczają: rośliny, rzeczy, pojęcia; np.: drzewo, grosz, zadanie.
 2. Rzeczowniki **osobowe** oznaczają osoby: Jan, ojciec, syn, matka.
Rzeczowniki **nieosobowe** oznaczają zwierzęta, rośliny, rzeczy, pojęcia i uczucia: koń, jabłoń, stół, miłość.
 3. rzeczowniki **pospolite** oznaczają wiele przedmiotów. Np. pies, miasto, stół.
Rzeczowniki **własne** (imiona własne) są to nazwy, które nadajemy tylko pewnej określonej osobie, miejscowości, rzecze, krajowi urzędowi: Jan Nowicki, Katowice, Odra, Polska, Urząd Pocztowy. Rzeczowniki własne piszemy wielką literą.

§ 2. RODZAJ RZECZOWNIKÓW

- a) Rzeczowniki dzielimy na trzy rodzaje: męski, żeński i nijaki.
- b) W języku polskim rzeczownik nie ma rodzajnika. Na rodzaj rzeczownika wskazują jego znaczenie i końcówka.
- c) Rzeczowniki rodzaju męskiego kończą się na spółgłoskę twardą lub miękką: Jan, zeszyt, stół, liść, koń. Rzeczowniki rodzaju żeńskiego kończą się na samogłoskę -a, -i, Helena, kawa, pani lub na spółgłoskę miękką: kość, oraz na spółgłoski c, dz, ż, cz, sz, dż, w: noc, rzecz, krew... Rzeczowniki rodzaju nijakiego kończą się na: -o, -e, -ę: okno, mieszkanie, imię.

§ 3. ODMIANA RZECZOWNIKA

A. Przypadki

- a) Rzeczownik odmieniamy przez 7 przypadków w liczby pojedynczej i 7 przypadków liczby mnogiej. Każdy przypadek ma nazwę. O przypadki pytamy się pytaniem.
- b)

Pytanie	Nazwa przypadku	Przykłady	
kto? co?	Mianownik	grosz	Karol
kogo? czego?	Dopełniacz	grosza	Karola
komu? czemu?	Celownik	groszowi	Karolowi
kogo? co?	Biernik	grosz	Karola
kim? czym?	Narzędnik	groszem	Karolem
w kim? w czym?	Miejscownik	groszu	Karolu
wołam?	Wołacz	groszu	Karolu
- c) Pytaniami: kto?, kogo?, komu?, kim?, w kim? zapytujemy o rzeczowniki osobowe. Rzeczowniki nieosobowe odpowiadają na pytania: co?, czego?, czemu?, czym?, w czym?

B. Temat rzeczownika i końcówki

- a) W odmianie rzeczownika odróżniamy temat i końcówkę.
- b) Końcówka wskazuje na rodzaj, przypadek i liczbę rzeczownika.
- c)

	Temat	Końcówka	Temat	Końcówka
mianownik	(M.)	grosz	Karol	
dopełniacz	(D.)	grosz a	Karol a	
celownik	(C.)	grosz owi	Karol owi	
biernik	(B.)	grosz	Karol a	
narzędnik	(N.)	grosz em	Karol em	
miejscownik	(Mjc.)	grosz u	Karol u	
wołacz	(W.)	grosz u	Karol u	

C. Deklinacja.

Odmianę rzeczownika przez przypadki nazywamy deklinacją. W języku polskim odróżniamy 3 deklinacje:

- I deklinacja: rzeczowniki rodzaju męskiego,
- II deklinacja: rzeczowniki rodzaju żeńskiego,
- III deklinacja: rzeczowniki rodzaju nijakiego.

§ 4. I DEKLINACJA

A.

- a) Do pierwszej deklinacji należą rzeczowniki rodzaju męskiego zakończone w mian. liczby poj. na spółgłoskę twardą: zegarek, obiad, list, dom, oraz rzeczowniki zakończone na spółgłoskę miękką: liść, gość, kraj, i spółgłoski: cz, sz, rz, ż: kapelusz, krzyż, żołnierz.

b)

Wzory odmiany

Rzeczowniki zakończone na spółgłoskę twardą.

Liczba pojedyncza:

M. Kto? co?	pan	pies	język	stół
D. Kogo? czego?	pana	psa	języka	stołu
C. Komu? czemu?	panu	psu	językowi	stołowi
B. Kogo? co?	pana	psa	język	stół
N. Kim? czym?	panem	psem	językiem	stołem
Mjc. W kim? w czym?	panu	psie	języku	stole
W. Wołam:	panie	psie	języku	stole

Liczba mnoga:

M. Kto? co?	panowie	psy	języki	stoły
D. Kogo? czego?	panów	psów	języków	stołów
C. Komu? czemu?	panom	psom	językom	stołom
B. Kogo? co?	panów	psy	języki	stoły
N. Kim? czym?	panami	psami	językami	stołami
Mjc. W kim? w czym?	panach	psach	językach	stołach
W. Wołam:	panowie	psy	języki	stoły

- c) Rzeczowniki zakończone na spółgłoskę miękką.

Liczba pojedyncza:

Liczba mnoga:

M. Kto? co?	liść	krzyż	liście	krzyże
D. Kogo? czego?	liścia	krzyża	liści	krzyży
C. Komu? czemu?	liściowi	krzyżowi	liściom	krzyżom
B. Kogo? co?	liść	krzyż	liście	krzyże
N. Kim? czym?	liściem	krzyżem	liśćmi	krzyżami
Mjc. W kim? w czym?	liściu	krzyżu	liściach	krzyżach
W. Wołam:	liściu	krzyżu	liście	krzyże

- d) Imiona własne zakończone na spółgłoskę **o** mianamy według wzorów I deklinacji: Jan, Adam, Bożek.

B. Temat

- a) W odmianie rzeczowników I deklinacji zmienia się temat. Temat mian. l. poj. zmienia się, gdyż w innych przypadkach wymienia się samogłoską:

a na e	mian. l. poj. mąż	dop. l. poj. męża
o na ó	mian. l. poj. stół	dop. l. poj. stołu
o na e	dop. l. poj. kościół-a	mięjsc. l. poj. kościel-e
a na e	mian. l. poj. kwiat	mięjsc. l. poj. kwieci-e

- b) W mian. l. poj. wielu rzeczowników jest **e**, które w innych przypadkach wypada.

mian. l. poj. pies	dopełn. l. poj. ps-a
ojciec	ojc-a
dziadek	dziadk-a

- c) W odmianie rzeczowników I deklinacji zmienia się spółgłoska końcowa tematu w miejsc. i woł. l. poj.

- 1) Spółgłoska twarda wymienia się na spółgłoskę miękką:

	mian.	woł. i miejsc.		mian.	woł. i miejsc.
p : pi	sklep	sklepi-e	s : ś	adres	adresi-e
b : bi	chleb	chlebi-e	z : ż	obraz	obrazi-e
m : mi	dym	dymi-e	t : ć	brat	braci-e
f : fi	Józef	Józefi-e	d : dź	ogród	ogrodzi-e
w : wi	śpiew	śpiewi-e	n : Ń	pan	pani-e

- d) Spółgłoska twarda wymienia się na inną twardą w miejsc. i woł. l. poj. i w mian. l. mnogiej.

r : rz	mian. l. poj. papier	mięjsc. l. poj. papiercz-e
ł : l	" " stół	mięjsc. l. poj. stol-e
c : cz	" " chłopiec	wołacz l. poj. chłopcz-e
k : cz	" " człowiek	wołacz l. poj. człowiecz-e
g : ż	" " Bóg	wołacz l. poj. Boż-e
k : c	" " Polak	mian. l. mnog. Polac-y
g : dz	" " Norweg	mian. l. mnog. Norwedz-y

C. Końcówki

- a) Wszystkie rzeczowniki I deklinacji mają zawsze jedną i tę samą końcówkę w narz. l. poj. i w cel., narz. i miejsc. l. mn.
- b) Mają dwie (trzy, cztery) różne końcówki w dop., cel., miejsc., wołaczu l. poj. i w mian., dop., l. mnogiej.
- c) Niektóre przypadki są sobie równe.
Rzeczowniki nieżywotne mają bier. l. poj. równy mian. l. poj.

Rzeczowniki żywotne mają hier. l. poj. równy dop. l. poj.
 Rzeczowniki nieosobowe mają hier. l. mn. równy mian.
 l. mnogiej.

Rzeczowniki osobowe mają hier. l. mn. równy dop. l. mnog.

- d) Końcówki mian., dop. i miejsc. l. poj. i mian. l. mn. podajemy
 w słowniku.

§ 5. ODMIANA NIEREGULARNA

- a) Następujące rzeczowniki rodzaju męskiego mają nieregularną odmianę: przyjaciel, człowiek, rok, brat, ksiądz, książę, tydzień, mieszczanin, sędzia.

Liczba pojedyncza:

M.	Kto? co?	przyjaciel	brat
D.	Kogo? czego?	przyjaciela	brata
C.	Komu? czemu?	przyjacielowi	bratu
B.	Kogo? co?	przyjaciela	brata
N.	Kim? czym?	przyjacielem	bratem
Mjc.	W kim? w czym?	przyjacielu	bracie
W.	Wołam:	przyjacielu	bracie

Liczba mnoga:

M.	Kto? co?	przyjaciele	bracia
D.	Kogo? czego?	przyjaciół	braci
C.	Komu? czemu?	przyjaciółom	braciom
B.	Kogo? co?	przyjaciół	braci
N.	Kim? czym?	przyjaciółmi	braćmi
Mjc.	W kim? w czym?	przyjaciółach	braciach
W.	Wołam:	przyjaciele	bracia

Liczba pojedyncza:

M.	Kto? co?	ksiądz	tydzień
D.	Kogo? czego?	księdza	tygodnia
C.	Komu? czemu?	księdzu	tygodniowi
B.	Kogo? co?	księdza	tydzień
N.	Kim? czym?	księdzem	tygodniem
Mjc.	W kim? w czym?	księdzu	tygodniu
W.	Wołam:	księżu	tygodniu

Liczba mnoga:

M.	Kto? co?	księża	tygodnie
D.	Kogo? czego?	księży	tygodni
C.	Komu? czemu?	księżom	tygodniom
B.	Kogo? co?	księży	tygodnie
N.	Kim? czym?	księżmi	tygodniami
Mjc.	W kim? w czym?	księżach	tygodniach
W.	Wołam:	księża	tygodnie

Liczba pojedyncza:

M.	Kto? co?	człowiek	rok	mieszczanin
D.	Kogo? czego?	człowieka	roku	mieszczanina
C.	Komu? czemu?	człowiekowi	roku	mieszczaninowi
B.	Kogo? co?	człowieka	rok	mieszczanina
N.	Kim? czym?	człowiekiem	rokiem	mieszczaninem
Mjc.	W kim? w czym?	człowieku	roku	mieszczaninie
W.	Wołam:	człowiecze	roku	mieszczaninie

Liczba mnoga:

M.	Kto? co?	ludzie	lata	mieszczanie
D.	Kogo? czego?	ludzi	lat	mieszczan
C.	Komu? czemu?	ludziom	latom	mieszczanom
B.	Kogo? co?	ludzi	lata	mieszczan
N.	Kim? czym?	ludźmi	latami	mieszczanami
Mjc.	W kim? w czym?	ludziach	latach	mieszczanach
W.	Wołam:	ludzie	lata	mieszczanie

Liczba pojedyncza:

M.	Kto? co?	sędzia
D.	Kogo? czego?	sędziego
C.	Komu? czemu?	sędziemu
B.	Kogo? co?	sędziego
N.	Kim? czym?	sędzią
Mjc.	W kim? w czym?	w sędzi
W.	Wołam:	o, sędzio

Liczba mnoga:

sędziowie
sędziów
sędziom
sędziów
sędziami
sędziach
sędziowie

§ 6. II DEKLINACJA

A.

- a) Do II deklinacji należą rzeczowniki rodzaju żeńskiego zakończone: na a, -i, matka, pani,
na spółgłoskę miękką — dłoń, kość,
na c, dz, ż, cz, sz, w — noc, rzecz, krew.

b)

Wzory odmiany II deklinacji

Rzeczowniki zakończone na: -a, -i, (o zakończeniu samogłoskowym).

Liczba pojedyncza:

M.	Kto? co?	woda
D.	Kogo? czego?	wody
C.	Komu? czemu?	wodzie
B.	Kogo? co?	wodę
N.	Kim? czym?	wodą
Mjc.	W kim? w czym?	wodzie
W.	Wołam:	wodo

Liczba mnoga:

wody	matki
wód	matek
wodom	matkom
wody	matki
wodami	matkami
wodach	matkach
wody	matki

Liczba pojedyncza: Liczba mnoga:

M. Kto? co?	księgarnia	pani	księgarnie	panie
D. Kogo? czego?	księgarni	pani	księgarn	pań
C. Komu? czemu?	księgarni	pani	księgarniom	paniom
B. Kogo? co?	księgarnię	panią	księgarnie	panie
N. Kim? czym?	księgarnią	panią	księgarniami	paniami
Mjc. W kim? w czym?	księgarni	pani	księgarniach	paniach
W. Wołam	księgarnio	pani	księgarnie	panie

- c) Imiona własne zakończone na -a, -i, -ówna odmieniają się według deklinacji żeńskiej: Helena, Stanisława, Zarebówna.

B. Temat.

- a) W odmianie rzeczowników II deklinacji w cel. i miejsc. l. poj. zachodzą wymiany samogłosek i spółgłosek jak w miejsc. l. poj. rzeczowników rodzaju męskiego. Ponadto zachodzą wymiany:

k : c	mian. l. poj. mąka	miejsc. l. poj. mące
g : dz	droga	drodze
ch : sz	mucha	musze

- b) W dop. l. mn. rzeczowniki II deklinacji przeważnie nie mają końcówki. Mają formę tematu. Wtedy o wymienia się na **ó**, woda — wód, **ę** na **ą**, ręka — rąk. Gdy na końcu tematu w dop. l. mn. występuje zbitka spółgłosek często trudna do wymówienia, przed końcową spółgłoską ukazuje się **e**, np. matka — nie „matk“ ale: matek.

C. Końcówki.

- a) Wszystkie rzeczowniki II deklinacji mają tylko jedną końcówkę w ber. i narz. l. poj. i w cel., narz. miejsc. l. mn.
- b) Mają różne końcówki w dop., cel., woł., miejsc. l. poj. i w mian., dop. l. mn.
- c) Niektóre przypadki mają te same końcówki. Wymienione rzeczowniki rodzaju żeńskiego mają:
cel. l. poj. równy miejsc. l. poj., ber. i woł. l. mn. równy mian. l. mn.
- d) W słowniku podajemy końcówki dop. i miejsc. l. poj. oraz mian. l. mn.

D. Wzory odmiany II deklinacji o zakończeniu spółgłoskowym.

a) Odmiana:

Liczba pojedyncza:

M.	Kto? co?	kość	dłoń	rzecz
D.	Kogo? czego?	kości	dłoni	rzeczy
C.	Komu? czemu?	kości	dłoni	rzeczy
B.	Kogo? co?	kość	dłoń	rzecz
N.	Kim? czym?	kością	łonią	rzeczą
Mjc.	W kim? w czym?	kości	dłoni	rzeczy
W.	Wołam:	kości	dłoni	rzeczy

Liczba mnoga:

M.	Kto? co?	kości	dłonie	rzeczy
D.	Kogo? czego?	kości	dłoni	rzeczy
C.	Komu? czemu?	kościom	dłoniom	rzeczom
B.	Kogo? co?	kości	dłonie	rzeczy
N.	Kim? czym?	kośćmi	dłońmi	rzeczami
Mjc.	W kim? w czym?	kościach	dłoniach	rzeczach
W.	Wołam:	kości	dłonie	rzeczy

Liczba pojedyncza:

Liczba mnoga:

M.	Kto? co?	noc	noce
D.	Kogo? czego?	noCY	noCY
C.	Komu? czemu?	noCY	noCOM
B.	Kogo? co?	noc	noce
N.	Kim? czym?	nocą	nocami
Mjc.	W kim? w czym?	noCY	nocach
W.	Wołam:	noCY	noce

- b) **Końcówki.** Rzeczowniki rodzaju żeńskiego zakończone na spółgłoskę w mian., biern. l. poj. nie mają końcówek. W dop., cel., miejsc l. poj. mają te rzeczowniki jednako^{we} końcówki: -i, -y. Mian., biern., woł. l. mn. są sobie równe.

§ 7. ODMIANA NIEREGULARNA

- a) Nieregularną odmianę ma rzeczownik — ręka.

Liczba pojedyncza:

Liczba mnoga:

M.	Kto? co?	ręka	ręce
D.	Kogo? czego?	ręki	rąk
C.	Komu? czemu?	ręce	rękom
B.	Kogo? co?	rękę	ręce
N.	Kim? czym?	ręką	rękami, rękoma
Mjc.	W kim? w czym?	ręce	rękach, ręku
W.	Wołam:	ręko	ręce

- b) Formy: rękoma, w ręku są pozostałościami liczby podwójnej. Używamy ich w znaczeniu liczby mnogiej obok właściwych form l. mn.

b) Wzory odmiany

Liczba pojedyncza:

M.	Kto? co?	słowo	pole	narzędzie
D.	Kogo? czego?	słowa	pola	narzędzia
C.	Komu? czemu?	słowu	polu	narzędziu
B.	Kogo? co?	słowo	pole	narzędzie
N.	Kim? czym?	słowem	polem	narzędziem
Mjc.	W kim? w czym?	słowie	polu	narzędziu
W.	Wołam:	słowo	pole	narzędzie

Liczba mnoga:

M.	Kto? co?	słowa	pola	narzędzia
D.	Kogo? czego?	słów	pól	narzędzi
C.	Komu? czemu?	słowom	polom	narzędziom
B.	Kogo? co?	słowa	pola	narzędzia
N.	Kim? czym?	słowami	polami	narzędziami
Mjc.	W kim? w czym?	słowach	polach	narzędziach
W.	Wołam:	słowa	pola	narzędzia

Liczba pojedyncza:

M.	Kto? co?	żrebię	mieszkanie
D.	Kogo? czego?	żrebięcia	mieszkania
C.	Komu? czemu?	żrebięciu	mieszkańiu
B.	Kogo? co?	żrebię	mieszkanie
N.	Kim? czym?	żrebięciem	mieszkanieniem
Mjc.	W kim? w czym?	żrebięciu	mieszkańiu
W.	Wołam:	żrebię	mieszkanie

Liczba mnoga:

M.	Kto? co?	żrebięta	mieszkania
D.	Kogo? czego?	żrebiąt	mieszkań
C.	Komu? czemu?	żrebiętom	mieszkańiom
B.	Kogo? co?	żrebięta	mieszkania
N.	Kim? czym?	żrebiętami	mieszkaniami
Mjc.	W kim? w czym?	żrebiętach	mieszkańiach
W.	Wołam:	żrebięta	mieszkania

B. Temat

- Rzeczowniki zakończone na **ę**, **żrebię**, **imię**, w liczbie poj. mają temat **żrebięc-**, **imień-**, a w l. mn. **żrebiąt-** lub **żrebięc-**, **imion-**.
- W miejsc. l. poj. zachodzą wymiany samogłosek i spółgłosek, jak w miejsc. l. poj. rzeczowników rodzaju męskiego.
- W dop. l. mn. rzeczownik ma formę tematu. Wtedy zmienia się **-o** na **-ó**, **-ę** na **-ą**, **pole** — **pól**, **żrebię** — **żrebiąt**. Między końcowe spółgłoski tematu wstawiamy **-ę**, **okno** — **okien**. Na **rzędzie**, **wybrzeże** — ma formy: **tych narzędzi**, **tych wybrzeży**.

§ 9. ODMIANA NIEREGULARNA

a) Nieregularną odmianę mają rzeczowniki: oko, ucho, dziecko.

Liczba pojedyncza:

M.	Kto? co?	oko	ucho
D.	Kogo? czego?	oka	ucha
C.	Komu? czemu?	oku	uchu
B.	Kogo? co?	oko	ucho
N.	Kim? czym?	okiem	uchem
Mjc.	W kim? w czym?	oku	uchu
W.	Wołam:	oko	ucho

Liczba mnoga:

M.	Kto? co?	oczy	uszy
D.	Kogo? czego?	oczu, oczów	uszu, uszów
C.	Komu? czemu?	oczom	uszom
B.	Kogo? co?	oczy	uszy
N.	Kim? czym?	oczami, oczyma	uszami, uszymi
Mjc.	W kim? w czym?	oczach	uszach
W.	Wołam:	oczy	uszy

Liczba pojedyncza:

Liczba mnoga:

M.	kto? co?	dziecko	dzieci
D.	Kogo? czego?	dziecka	dzieci
C.	Komu? czemu?	dziecku	dzieciom
B.	Kogo? co?	dziecko	dzieci
N.	Kim? czym?	dzieckiem	dziećmi
Mjc.	W kim? w czym?	dziecku	dzieciach
W.	Wołam:	dziecko	dzieci

§ 10. RZECZOWNIKI, KTÓRE ODMIENIAMY TYLKO W L. POJ. LUB TYLKO W L. MN.

- a) Niektóre rzeczowniki nie tworzą liczby mnogiej. Odmieniamy je tylko w liczbie pojedynczej: zielen, sprawiedliwość, miłość, żelazo, nafta, powietrze, obuwie.
- b) Inne rzeczowniki odmieniają się tylko w liczbie mnogiej (nie mają liczby pojedynczej): Katowice, drzwi, usta, plecy, organy, okulary, nożyce, skrzypce, wakacje.

§ 11. RZECZOWNIKI ZAKOŃCZONE NA -UM

Rzeczowniki zakończone na -um są rodzaju nijakiego. W liczbie pojedynczej nie odmieniają się. W liczbie mnogiej mają taką samą odmianę jak inne rzeczowniki rodzaju nijakiego.

§ 12. RZECZOWNIKI RODZ. MĘSKIEGO ZAKOŃCZONE NA -a

- a) Niektóre rzeczowniki rodzaju męskiego kończą się w mian. l. poj. na **a** — sprzedawca, nabywca. W liczbie poj. odmieniają się jak rzeczowniki rodzaju żeńskiego; w liczbie mnogiej — jak rzeczowniki rodzaju męskiego.

b) Odmiana.

		Liczba pojedyncza:	
M.	Kto? co?	sprzedawca	nabywca
D.	Kogo? czego?	sprzedawcy	nabywcy
C.	Komu? czemu?	sprzedawcy	nabywcy
B.	Kogo? co?	sprzedawcę	nabywcę
N.	Kim? czym?	sprzedawcą	nabywcą
Mjc.	W kim? w czym?	sprzedawcy	nabywcy
W.	Wołam:	sprzedawco	nabywco

		Liczba mnoga:	
M.	Kto? co?	sprzedawcy	nabywcy
D.	Kogo? czego?	sprzedawców	nabywców
C.	Komu? czemu?	sprzedawcom	nabywcom
B.	Kogo? co?	sprzedawców	nabywców
N.	Kim? czym?	sprzedawcami	nabywcami
Mjc.	W kim? w czym?	sprzedawcach	nabywcach
W.	Wołam:	sprzedawcy	nabywcy

IV. PRZYMIOTNIK

§ 1. ZNACZENIE PRZYMIOTNIKA

- a) Przymiotniki oznaczają właściwości ludzi, zwierząt, roślin lub rzeczy.
b) O przymiotnik pytamy się: jaki?, jaka?, jakie?
c) Przymiotniki odmieniają się przez przypadki, liczby i rodzaje.

§ 2. RODZAJ PRZYMIOTNIKA

Liczba pojedyncza:

Rodzaj męski: końcówka	y, i mały człowiek, tani ołówek
żeński:	a mała pani, tania chusteczka
nijaki:	e małe dziecko, tanie pióro

Liczba mnoga:

Rodzaj męskoosobowy: końcówka **i, y** mali ludzie, wielcy panowie

rzeczowy:

e duże stoły, małe panie, grube drzewa.

- b) Przymiotnik ma rodzaj rzeczownika, z którym się łączy. W liczbie pojedynczej ma rodzaj męski, żeński i nijaki w połączeniu z rzeczownikami rodzaju męskiego, żeńskiego i nijakiego. W liczbie mnogiej ma końcówki **-i, -y** w połączeniu z rzeczownikami męskoosobowymi, zaś **-e** w połączeniu z rzeczownikami rodzaju męskiego nieosobowymi, rodzaju żeńskiego i nijakiego.

§ 3. WZORY ODMIANY PRZYMOTNIKA

Rodzaj męski.

Liczba pojedyncza:

M.	Kto? co?	czarny pies	wielki uczeń
D.	Kogo? czego?	czarnego psa	wielkiego ucznia
C.	Komu? czemu?	czarnemu psu	wielkiemu uczniowi
B.	Kogo? co?	czarnego psa	wielkiego ucznia
N.	Kim? czym?	czarnym psem	wielkim uczniem
Mjc.	W kim? w czym?	czarnym psie	wielkim uczniu
W.	Wołam:	czarny psie	wielki uczniu

Liczba mnoga:

M.	Kto? co?	czarne psy	wielcy uczniowie
D.	Kogo? czego?	czarnych psów	wielkich uczniów
C.	Komu? czemu?	czarnym psom	wielkim uczniom
B.	Kogo? co?	czarne psy	wielkich uczniów
N.	Kim? czym?	czarnymi psami	wielkimi uczniami
Mjc.	W kim? w czym?	czarnych psach	wielkich uczniach
W.	Wołam:	czarne psy	wielcy uczniowie

Liczba pojedyncza:

M.	Kto? co?	duży stół	duże stoły
D.	Kogo? czego?	dużego stołu	dużych stołów
C.	Komu? czemu?	dużemu stołowi	dużym stołom
B.	Kogo? co?	duży stół	duże stoły
N.	Kim? czym?	dużym stołem	dużymi stołami
Mjc.	W kim? w czym?	dużym stole	dużych stołach
W.	Wołam:	duży stole	duże stoły

Rodzaj żeński.

Liczba pojedyncza:

M.	Kto? co?	czarna szafa	wielka piłka
D.	Kogo? czego?	czarnej szafy	wielkiej piłki
C.	Komu? czemu?	czarnej szafie	wielkiej piłce
B.	Kogo? co?	czarną szafę	wielką piłkę
N.	Kim? czym?	czarną szafą	wielką piłką
Mjc.	W kim? w czym?	czarnej szafie	wielkiej piłce
W.	Wołam:	czarna szafa	wielka piłko

Liczba mnoga:

M.	Kto? co?	czarne szafy	wielkie piłki
D.	Kogo? czego?	czarnych szaf	wielkich piłek
C.	Komu? czemu?	czarnym szafom	wielkim piłkom
B.	Kogo? co?	czarne szafy	wielkie piłki
N.	Kim? czym?	czarnymi szafami	wielkimi piłkami
Mjc.	W kim? w czym?	czarnych szafach	wielkich piłkach
W.	Wołam:	czarne szafy	wielkie piłki

Rodzaj nijaki.

M.	Kto? co?	czarne krzesło	wielkie drzewo
D.	Kogo? czego?	czarnego krzesła	wielkiego drzewa
C.	Komu? czemu?	czarnemu krzesłu	wielkiemu drzewu
B.	Kogo? co?	czarne krzesło	wielkie drzewo
N.	Kim? czym?	czarnym krzesłem	wielkim drzewem
Mjc.	W kim? w czym?	czarnym krzesle	wielkim drzewie
W.	Wołam:	czarne krzesło	wielkie drzewo

Liczba mnoga:

M	Kto? co?	czarne krzesła	wielkie drzewa
D	Kogo? czego?	czarnych krzesel	wielkich drzew
C.	Komu? czemu?	czarnym krzesłom	wielkim drzewom
B.	Kogo? co?	czarne krzesła	wielkie drzewa
N	Kim? czym?	czarnymi krzesłami	wielkimi drzewami
Mi	W kim? w czym?	czarnych krzesłach	wielkich drzewach
W	Wołam:	czarne krzesła	wielkie drzewa

- W mianowniku i wołaczu l. mn. zmienia się temat. Wymiany: Gramatyka III § 4 B.
- W mianowniku i wołaczu l. poj. i l. mn. przymiotniki rodzaju męskiego mają dwojakie końcówki. W innych przypadkach przymiotniki mają jedną końcówkę.

§ 4. DEKLINACJA PRZYMOTNIKOWA RZECZOWNIKÓW

- A** Niektóre rzeczowniki odmieniają się jak przymiotniki. Są one następujące:
- woźny, luty, złoty.
 - Rzeczowniki własne zakończone na: -cki, -ski, -cka, -ska, -dzki, -dzka: Nowicki, Nowicka.
 - Nazwiska żeńskie i tytuły zakończone na -owa: krawcowa, Sienkiewiczowa.
 - Imiona zakończone na -i, -y: Antoni, Ignacy, Badeni.
 - Imiona własne (nazwy geograficzne) o charakterze przymiotnikowym: Biała, Zakopane.

B. Odmiana:

Liczba pojedyncza:		
M.	Kto? co?	złoty krawcowa
D.	Kogo? czego?	złotego krawcowej
C.	Komu? czemu?	złotemu krawcowej
B.	Kogo? co?	złoty krawcową
N.	Kim? czym?	złotym krawcową
Mjc.	W kim? w czym?	złotym krawcowej
W.	Wołam:	złoty krawcowo

Liczba mnoga:		
M.	Kto? co?	złote krawcowe
D.	Kogo? czego?	złotych krawcowych
C.	Komu? czemu?	złotym krawcowym
B.	Kogo? co?	złote krawcowe
N.	Kim? czym?	złotymi krawcowymi
Mjc.	W kim? w czym?	złotych krawcowych
W.	Wołam:	złote krawcowe

Liczba pojedyncza:		
M.	Kto? co?	Nowicki Biała
D.	Kogo? czego?	Nowickiego Białej
C.	Komu? czemu?	Nowickiemu Białej
B.	Kogo? co?	Nowickiego Białą
N.	Kim? czym?	Nowickim Białą
Mjc.	W kim? w czym?	Nowickim Białej
W.	Wołam:	Nowicki Biała

Liczba mnoga:		
M.	Kto? co?	Nowiccy Białe
D.	Kogo? czego?	Nowickich Białych
C.	Komu? czemu?	Nowickim Białym
B.	Kogo? co?	Nowickich Białe
N.	Kim? czym?	Nowickimi Białymi
Mjc.	W kim? w czym?	Nowickich Białych
W.	Wołam:	Nowiccy Białe

§ 5. STOPNIOWANIE PRZYMOTNIKA

- a) Przymiotnik ma trzy stopnie: równy, wyższy, najwyższy.
- b) Stopień równy: Stopień wyższy: Stopień najwyższy
grub-y	grub-szy	naj-grub-szy
grzecz-n-y	grzeczni-ejszy	naj-grzeczni-ejszy
głębok-i	głęb-szy	naj-głęb-szy
blisk-i	bliź-szy	naj-bliź-szy
nisk-i	niż-szy	naj-niż-szy
wysok-i	wyż-szy	naj-wyż-szy

c) Przymiotniki w stopniu wyższym mają końcówkę **-szy** lub **-ejszy**, w stopniu najwyższym mają na początku **naj-**, dodane do stopnia wyższego.

d) Niektóre przymiotniki zakończone na **-ki**, **-ski**, **-oki**, **-eki** tracą to zakończenie. Wtedy końcowa spółgłoska wymienia się: **nis-ki**, **niż-szy**.

e) **Nieregularne stopniowanie:**

Stopień równy	wyższy	najwyższy
dobry	lepszy	najlepszy
zły	gorszy	najgorszy
lekki	lżejszy	najlżejszy
mały	mniejszy	najmniejszy
wielki	wiekszy	największy

g) Stopniowanie wypowiadamy także przez dodanie słów **bardziej**, **więcej** w stopniu wyższym, **najbardziej**, **najwięcej**, w stopniu najwyższym, **niebieski**, **bardziej niebieski**, **najbardziej niebieski**.

V. ZAIMEK

§ 1. ZNACZENIE ZAIMKA

Zaimek jest to wyraz, który w mowie zastępuje rzeczownik, przymiotnik, liczebnik.

§ 2. ZAIMEK OSOBOWY

a) Ja, ty, on, ona, ono, my, wy, oni, one, to są zaimki osobowe. Zaimki osobowe odnoszą się do osób.

b) **Odmiana: ja, ty, my, wy.**

M.	Kto? co?	ja	ty	my	wy
D.	Kogo? czego?	mnie, mię	ciebie, cię	nas	was
C.	Komu? czemu?	mnie, mi	tobie, ci	nam	wam
B.	Kogo? co?	mnie, mię	ciebie, cię	nas	was
N.	Kim? czym?	mną	tobą	nami	wami
Mjc.	W kim? w czym?	mnie	tobie	nas	was
W.	Wolam:	o, ja	o, ty	o, my	o, wy

c) W dop., cel. i bier. zaimek ma dwie formy: **mnie, mię, ciebie, cię, tobie, ci, mnie, mi**. Form **mnie, ciebie, tobie** używamy w związku z przyimkiem. Form **mię, mi, cię, ci** nie kładziemy na początku zdania.

§ 3. ZAIMEK ZWROTNY

a) Odmiana:

M.	Kto? co?	—
D.	Kogo? czego?	siebie
C.	Komu? czemu?	sobie
B.	Kogo? co?	siebie, się
N.	Kim? czym?	sobą
Mjc.	W kim? w czym?	sobie

§ 4. ZAIMEK WSKAZUJĄCY

a) Zaimki wskazujące wskazują na 3 osobę: on, ona, ono;
na przedmioty: ten, ta to; na właściwości: taki,
taka, takie.

b) Odmiana zaimka: on, ona, ono.

Liczba pojedyncza:

	Rodzaj męski	żeński	nijaki
M.	Kto? co?	on	ona ono
D.	Kogo? czego?	jego, niego, go	jej, niej jego, niego, go
C.	Komu? czemu?	jemu, niemu, mu	jej, niej jemu, niemu, mu
B.	Kogo? co?	jego, niego, go	ją, nią je, nie
N.	Kim? czym?	nim	nią nim
Mjc.	W kim? w czym?	w nim	w niej w nim

Liczba mnoga:

	Rodzaj męskoosobowy	Rodzaj rzeczowy	
M.	Kto? co?	oni	one
D.	Kogo? czego?	ich, nich	ich, nich
C.	Komu? czemu?	im, nim	im, nim
B.	Kogo? co?	ich, nich	je, nie
N.	Kim? czym?	nimi	nimi
Mjc.	W kim? w czym?	w nich	w nich

c) W dop., cel., biern. zaimek ma formy: jego, niego, go, jemu, niemu. Form niej, niego, niemu używamy w związku z przyimkiem. Form go, mu używamy w związku z czasownikiem i nie kładziemy na początku zdania.

d) Odmiana: ten, ta, to.

Liczba pojedyncza:

	Rodzaj męski	żeński	nijaki
M.	Kto? co?	ten	ta to
D.	Kogo? czego?	tęgo	tej tego
C.	Komu? czemu?	temu	tej temu
B.	Kogo? co?	tęgo, ten	tę to
N.	Kim? czym?	tym	tą tym
Mjc.	W kim? w czym?	tym	tej tym

Liczba mnoga:

Rodzaj męskoosobowy

rzeczowy

M.	Kto? co?	ci	te
D.	Kogo? czego?	tych	tych
C.	Komu? czemu?	tym	tym
B.	Kogo? co?	tych	te
N.	Kim? czym?	tymi	tymi
Mjc.	W kim? w czym?	tych	tych

e) Zaimek: ten, ta, to w l. mn. ma rodzaj męskoosobowy i rzeczowy.

f) Według wzoru odmiany: ten, ta; to odmieniamy inne zaimki wskazujące: tamten, tamta, tamto; sam, sama, samo; ten sam, ta sama, to samo; taki, taka, takie; wszystek, wszystka, wszystko (mian. l. mn.: tamci, sami, ci sami; tacy).

§ 5. ZAIMEK PYTAJĄCY

a) Przy pomocy zaimków pytających pytamy się o rzeczy, osoby, właściwości i liczby.

b) Odmiana: jaki, jaka, jakie:

Liczba pojedyncza:

		Rodzaj męski	żeński	nijaki
M.	Kto? co?	jaki	jaka	jakie
D.	Kogo? czego?	jakiego	jakiej	jakiego
C.	Komu? czemu?	jakiemu	jakiej	jakiemu
B.	Kogo? co?	jakiego, jaki	jaką	jakie
N.	Kim? czym?	jakim	jaką	jakim
Mjc.	W kim? w czym?	jakim	jakiej	jakim
W.	Wołam:	jaki	jaka	jakie

Liczba mnoga:

Rodzaj męskoosobowy

rzeczowy

M.	Kto? co?	jacy	jakie
D.	Kogo? czego?	jakich	jakich
C.	Komu? czemu?	jakim	jakim
B.	Kogo? co?	jakich	jakie
N.	Kim? czym?	jakimi	jakimi
Mjc.	W kim? w czym?	jakich	jakich
W.	Wołam:	jacy	jakie

c) Według odmiany: jaki, jaka, jakie odmieniamy: który, która, które; czyj, czyja, czyje.

§ 6. ZAIMEK DZIERŻAWCZY

a) Zaimki dzierżawcze oznaczają własność osoby. Są one następujące: mój, moja, moje; twój, twoja, twoje; nasz, nasza, nasze; wasz, wasza, wasze. Odmieniają się jak: mój, a, e.

b) Odmiana: mój, moja, moje.

Liczba pojedyncza:

		Rodzaj męski	żeński	nijaki
M.	Kto? co?	mój	moja	moje
D.	Kogo? czego?	mojego	mojej	mojego
C.	Komu? czemu?	mojemu	mojej	mojemu
B.	Kogo? co?	mojego, mój	moją	moje
N.	Kim? czym?	moim	moją	moim
Mjc.	W kim? w czym?	moim	mojej	moim
W.	Wołam:	mój	moja	moje

Liczba mnoga:

		Rodzaj męskoosobowy	rzeczowy
M.	Kto? co?	moi	moje
D.	Kogo? czego?	moich	moich
C.	Komu? czemu?	moim	moim
B.	Kogo? co?	moich	moje
N.	Kim? czym?	moimi	moimi
Mjc.	W kim? w czym?	moich	moich
W.	Wołam:	moi	moje

- c) Zaimek: mój, a, e oznacza przynależność do 1 osoby.
d) Zaimek: twój, a, e oznacza przynależność do 2 osoby.
e) Zaimek: swój, a, e łączy się z wszystkimi osobami czasownika.

§ 7. ZAIMEK NIEOKREŚLNY

Zaimki nieokreślne wskazują na nieznaną osobę, przedmioty i właściwości: ktoś, coś; jakiś, jakaś, jakieś; któryś, któraś, któreś; pewien, pewna, pewne; inny, inna, inne. Odmieniają się jak: kto, co; lub który, która, które. (Dop. l. poj.: kogoś, czegoś, któregoś; którejś).

§ 8. ZAIMEK PRZECZĄCY

- a) Zaimki: nikt, nic; żaden, a, e mają znaczenie przeczące.

b) Odmiana: nikt; nic:

		Rodzaj męskoosobowy	rzeczowy
M.	Kto? co?	nikt	nic
D.	Kogo? czego?	nikogo	niczego
C.	Komu? czemu?	nikomu	niczemu
B.	Kogo? co?	nikogo	nic
N.	Kim? czym?	nikim	niczym
Mjc.	W kim? w czym?	nikim	niczym

- c) Zaimek: żaden, a, e odmienia się jak: mój, moja, moje.

VI. LICZEBNIK

§ 1. LICZEBNIK GŁÓWNY

- a) Liczebniki oznaczają ilość. Są to liczebniki główne. O liczebniki główne pytamy: ile?
- b) Do liczebnika 20 100 dodajemy 1, 2, 3 9. Liczebniki 1 do 9 kładziemy na drugim miejscu: 25 dwadzieścia pięć (błędnie: pięć dwadzieścia).

§ 2. ODMIANA LICZEBNIKA GŁÓWNEGO

- a) Liczebniki odmieniamy przez przypadki, rodzaje i liczby.
- b) Liczebnik jeden odmieniamy jak przymiotnik.

§ 3. ODMIANA LICZEBNIKA DWA

	Rodzaj męskoosobowy	żeński	rzeczowy
M. Kto? co?	dwaj, dwu dwóch *	łwie	dwa
D. Kogo? czego?	dwu, dwóch		
C. Komu? czemu?	dwu, dwom		
B. Kogo? co?	dwu, dwóch	dwie	dwa
N. Kim? czym?	dwu, dwoma (dwierma)		
Mjc. W kim? w czym?	dwu, dwóch		

§ 4. ODMIANA LICZEBNIKÓW TRZY, CZTERY

	Rodzaj męskoosobowy	żeńsko-rzeczowy
M. Kto? co?	trzej, trzech czterej, czterech	trzy, cztery
D. Kogo? czego?	trzech, czterech	
C. Komu? czemu?	trzem, czterem	
B. Kogo? co?	trzech, czterech	trzy, cztery
N. Kim? czym?	trzema, czterema	
Mjc. W kim? w czym?	trzech, czterech	

- a) Liczebnik **dwa** ma w mian. i biern. rodzaj męskoosobowy (w połączeniu z rzeczownikami męskimi oznaczającymi osobę); żeński, nadto rzeczowy (rzeczowniki męskie nieosobowe i rzeczowniki rodzaju nijakiego). W innych przypadkach ma jednakowe formy na trzy rodzaje.
- b) W odmianie: **trzy, cztery** i innych liczebników rozróżniamy rodzaj męskoosobowy i żeńsko-rzeczowy (przy rzeczownikach rodzaju żeńskiego, nieosobowych r. męskiego i r. nijakiego).
- c) Gdy liczebniki: dwaj (mian., dop.) trzej, czterej dodajemy do podmiotu, wtedy orzeczenie ma formę l. mn. i rodzaj męskoosobowy. Dwaj chłopcy śpiewali.

- d) Gdy liczebniki: dwóch, dwu (mian., dop.), trzech, czterech dodajemy do podmiotu wyrażonego dopełniaczem, wtedy orzeczenie ma formę l. poj. i rodzaj nijaki. Dwóch uczniów kupowało zeszyty.
- e) Liczebniki: dwa, trzy, cztery dodajemy do podmiotu; orzeczenie ma formę l. mn. i odpowiedni rodzaj. Biegły dwa konie. Dwie kobiety mówiły.

§ 5. ODMIANA LICZEBNIKA PIĘĆ

a)	Rodzaj męskoosobowy	żeńsko-rzeczowy
M. Kto? co?	pięciu	pięć
D. Kogo? czego?	pięciu	
C. Komu? czemu?	pięciu	
B. Kogo? co?	pięciu	pięć
N. Kim? czym?	pięciu, pięcioma	
Mjc. W kim? w czym?	pięciu	
b) W odmianie pięć rozróżniamy rodzaj męskoosobowy i żeńsko-rzeczowy.		
c) Według wzoru odmiany pięć odmieniamy liczebniki 6 do 99.		

§ 6. ODMIANA JEDENASTU — DWUDZIESTU

a) Odmiana:	Rodzaj męskoosobowy	żeńsko-rzeczowy
M. Kto? co?	jedenastu, dwudziestu	jedenaście, dwadzieścia
D. Kogo? czego?	jedenastu, dwudziestu	
C. Komu? czemu?	jedenastu, dwudziestu	
B. Kogo? co?	jedenastu, dwudziestu	jedenaście, dwadzieścia
N. Kim? czym?	jedenastu, jedenastoma dwudziestu, dwudziestoma	
Mjc. W kim? w czym?	jedenastu, dwudziestu	
b) Liczebniki 5 do 99 łączą się z rzeczownikiem w dopełniaczu		
c) Wyjątek: żeńsko-rzeczowa forma liczebnika złożonego z dziesiątek i 2, 3, 4; np.: 22, 23, 24, 32, 33, 34. Te liczebniki łączą się z rzeczownikiem w mianowniku.		
d) Gdy liczebniki 5 do 99 dodajemy do podmiotu, wtedy orzeczenie ma formę l. poj. i rodzaj nijaki.		

- e) Wyjątek: liczebnik złożony z dziesiątek i liczby 2, 3, 4 ma rodzaj żeńsko-rzeczowy; wtedy orzeczenie ma formę l. mn. i właściwy rodzaj. Dwadzieścia dwie panie śpiewały.
- f) Liczebniki: ilu, ile ;wielu, wiele; kilku, kilka; kilkunastu, kilkanaście; kilkudziesięciu, kilkadziesiąt; kilkuset, kilkaset odmieniamy jak liczebnik pięć.

§ 7. ODMIANA: STO — DZIEWIĘĆSET

a) Odmiana:

- Wszystkie przypadki: rodzaj męskoosobowy: stu, dwustu, trzystu, czterystu, pięciuset; mian., Bier., woł. żeńsko-rzeczowy: sto, dwieście, trzysta, czterysta, pięćset; dop.; cel.; narz.; miejsc.: stu, dwustu, trzystu, czterystu, pięciuset.
- b) Liczebnik dwieście: odmieniamy dwie części słowa: dwie-ście, dwu-stu. Liczebnik pięćset: odmieniamy pierwszą część słowa: pięciu-set.
- c) Liczebniki: 600, 700, 800, 900 odmieniamy jak 500.
- d) Liczebnik: 100 do 900 mają rodzaj męskoosobowy i rzeczowy, łączą się z rzeczownikiem w dopełniaczu.
- e) Gdy do podmiotu jest dodany liczebnik 100 do 900, wtedy orzeczenie ma formę liczby pojedynczej i rodzaj nijaki.
- f) Liczebniki: tysiąc, milion, miliard odmieniamy jak rzeczowniki rodzaju męskiego.

§ 8. LICZEBNIKI PORZĄDKOWE

- a) Liczebniki oznaczające porządek lub następstwo — są to liczebniki porządkowe. O liczebnik porządkowy pytamy się: który? która? które?
- b) Liczebnik porządkowy ma rodzaj męski (końcówka **y, i**), żeński (**a**), nijaki (**e**). Pierwszy uczeń, trzeci koń, czwarta godzina, piąte dziecko.
- c) Liczebnik porządkowy odmieniamy jak przymiotnik.
- d) W liczebniku porządkowym, złożonym, jednostki i dziesiątki mają formę liczebnika porządkowego w dopełniaczu; liczby wyższego szeregu są wyrażane liczebnikami głównymi. Np. 1945 roku — tysiąc dziewięćset czterdziestego piątego roku.

§ 9. LICZEBNIKI MNOŻNE I WIELORAKIE

- a) Liczebniki: pojedynczy, podwójny, potrójny, poczwórny, nazywamy liczebnikami m n o ż n y m i.
- b) Liczebniki oznaczające ilość gatunków są to liczebniki wielorakie: dwojaki, trojaki, czworaki. Liczebniki mnożne i wielorakie odmieniamy jak przymiotniki.

§ 10. LICZEBNIKI ZBIOROWE

Liczebniki oznaczające zbiór różnych przedmiotów są to liczebniki zbiorowe. Dwoje, troje, czworo, pięcioro.

Odmiana.

M.	Kto? co?	dwoje	czworo
D.	Kogo? czego?	dwojga	czworga
C.	Komu? czemu?	dwojgu	czworgu
B.	Kogo? co?	dwoje	czworo
N.	Kim? czym?	dwojgiem	czworgiem
Mjc.	W kim? w czym?	dwojgu	czworgu

§ 11. LICZEBNIKI UŁAMKOWE

Liczebniki oznaczające część całości są to liczebniki ułamkowe: pół, półtora, półtrzecia. Liczebniki ułamkowe nie odmieniają się przez przypadki. Mają tylko formy rodzaju. Przy rzeczownikach rodzaju męskiego mają formę: półtora, półtrzecia; przy rzeczownikach rodzaju żeńskiego: półtorej, półtrzeciej lub półtory, półtrzeci.

VII. CZASOWNIK

§ 1. ZNACZENIE CZASOWNIKA

- a) Czasownik oznacza czynność lub stan. O czasowniki, które oznaczają czynność, pytamy się: co robi? Janek pisze. Helena czyta.
O czasowniki, które oznaczają stan, pytamy się: co się dzieje? Janek śpi.

§ 2. PODZIAŁ CZASOWNIKÓW

- a) Chłopiec pisze — co? — zadanie. Gdy czynność czasownika przechodzi na inne przedmioty, czasownik taki nazywamy przechodnim. Czynność innych czasowników nie przechodzi na przedmioty. Chłopiec idzie. Są to czasowniki nieprzechodnie.
b) Jedne czasowniki oznaczają czynność, która jeszcze się odbywa. Inne czasowniki oznaczają czynność, która została ukończona. Pierwsze — to czasowniki niedokonyane, drugie — to czasowniki dokonane.

Czasowniki dokonane.

Czas teraźniejszy	Czas przyszły	Czas przeszły
piszę	na - piszę	napisałem
niosę	przy - niosę	przyniosłem
robię	z - robię	zrobiłem
szukam	wy - szukam	wyszukałem
biję	w - biję	wbiłem
placę	za - placę	zapłaciłem

- c) Czasowniki dokonane powstają przez dodanie na początku czasownika przedrostka: **na-, o-, po-, prze-, przy-, za-, w-, od-, z-**.

§ 3. FORMY CZASOWNIKA

Czasowniki odmieniamy przez osoby, liczby i czasy. Odmianę czasownika przez osoby, liczby i czasy nazywamy koniugacją.

§ 4. CZAS TERAŹNIEJSZY

- a) Czas teraźniejszy oznacza, że czynność odbywa się teraz, w chwili mówienia.
b) Czasowniki odmieniamy podług 4 wzorów, czyli koniugacji.

Koniugacja.

Liczba pojedyncza:

	I	IIa	IIb	III	IV
1 osoba	dziękuję	chwalę	krzyczę	witam	rozumiem
2 „	dziękujesz	chwalisz	krzyczysz	witasz	rozumiesz
3 „	dziękuje	chwali	krzyczy	wita	rozumie

Liczba mnoga:

1 osoba	dziękujemy	chwalimy	krzyczymy	witamy	rozumiemy
2 „	dziękujecie	chwalicie	krzyczycie	witacie	rozumiecie
3 „	dziękują	chwalą	krzyczą	witają	rozumieją

- c) Czasowniki I koniugacji kończą się w 1, 2 os. l. poj. czasu teraźniejszego na **-ę, -esz**, II koniugacji na **-ę, -isz, (-ysz)**. III koniugacji na **-am, -asz**, IV koniugacji na **-em, esz**.

B. Końcówki

- a) W odmianie czasownika unikamy zaimka: ja, ty, my, wy. Na osobę czasownika wskazuje końcówka. Tylko w 3 os. dla oznaczenia rodzaju dodajemy: on, ona, ono, w l. poj. — oni, one w liczbie mnogiej.
b) Niektóre czasowniki mają tylko 3 osobę l. poj.: boli, wolno.

C. Temat

- a) Niektóre czasowniki mają w czasie teraźniejszym ten sam temat we wszystkich osobach l. poj. i l. mn. Wiele czasowników zmienia temat. Zachodzą wymiany samogłosek i spółgłosek.
b) W odmianie czasowników I koniugacji (**-ę, -esz**) spółgłoska twarda tematu przed **-ę** w końcówkach 2, 3 os. l. poj. i 1, 2 os. l. mn. zmienia się na miękką albo inną spółgłoskę twarłą. W 1 os. l. poj. i 3 os. l. mn. spółgłoska tematu nie zmienia się.

Wymieniają się następujące spółgłoski:

d — dź	idę	— idziesz
g — ż	mogę	— możesz
k — cz	piekę	— pieczesz
m — mi	dmę	— dmiesz
n — n̄ (nł)	zacznę	— zaczniesz
r — rz	biorę	— bierzesz
t — ć (ci)	plotę	— pleciesz
s — ś (si)	niosę	— niesiesz
z — ź (zi)	wiozę	— wieszysz

Samogłoska **o** (1 os. l. poj. i 3 os. l. mn.) zmienia się na **e**:
biorę, bierzesz.

§ 5. BEZOKOLICZNIK

1. Bezokolicznik wyraża czynność bez oznaczenia, kto ją wykonywa i w jakim czasie. Bezokolicznik nie odmienia się.
2. Czas teraźniejszy Bezokolicznik Czas teraźn. Bezokolicznik

1 osoba l. poj.	czytam	czytać	patrzę	patrzyć
	kupuję	kupować	widzę	widzieć
	nakazuję	nakazywać	ciągnę	ciągnąć
	wyszukuję	wyszukiwać	jem	jeść
	piszę	pisać	biegnę	biec
	pale	palić	piekę	piec

§ 6. BUDOWA FORM CZASOWNIKA

1. Formy czasownika tworzymy przez dodanie końcówek do tematu czasu teraźniejszego lub bezokolicznika.
2. Temat czasu teraźniejszego występuje w 1 i 2 osobie l. poj. czasu teraźniejszego

Temat bezokolicznika powstaje po odłączeniu od bezokolicznika końcowego **ć**.

Wyjątek stanowią czasowniki: **biec, móc, lec**.

Czas teraź.	1 os. l. poj.	czyt-am	bior-ę	robi-ę	umi-em
	2 os. l. poj.	czyt-asz	bierz-esz	rob-isz	umi-esz
Bezokolicznik		czyt-ać	bra-ć	robi-ć	umi-ć

3. Niektóre czasowniki mają ten sam temat w czasie teraźniejszym i w bezokoliczniku. Wiele czasowników ma inny temat w czasie teraźniejszym i w bezokoliczniku.

§ 7. TRYB ROZKAZUJĄCY

Koniugacja I

II

III

IV

Liczba pojedyncza:

1. os.	—	—	—	—
2. os.	nieś	ciągnij	chwal	czytaj
3. os.	niech	niech	niech	niech czyta
	nieście	ciągnie	chwali	niech umie

Liczba mnoga:

1. os. nieś-my	ciągnij-my	chwal-my	czytaj-my	umiej-my
2. os. nieś-cie	ciągnij-cie	chwal-cie	czytaj-cie	umiej-cie
3. os. niech	niech	niech	niech	niech
nios-ą	ciągn-ą	chwal-ą	czytaj-ą	umiej-ą

Jestem: tryb rozkazujący:

- 1 os. l. poj. —, 2 os. l. poj. bądź, 3 os. l. poj. niech będzie.
1 os. l. mn. bądźmy, 2 os. l. mn. bądźcie, 3 os. l. mn. niech będą.
- Tryb rozkazujący nie ma 1 os. l. poj. W 2 os. l. poj. 1, 2 os. l. mn. dodajemy końcówki do tematu czasu teraźniejszego. Kończówki dodajemy do tematu 2 os. l. poj. cz. teraż. w I. II koniugacji, a do tematu 3 os. l. mn., w III i IV koniugacji. 3 os. l. poj. i mn. składa się z 3 os. l. poj. lub mn. cz. teraż. i słowa niech (niechaj).
- Temat cz. teraż. zmienia się w trybie rozkazującym: ro-bisz — rób.

§ 8. IMIESŁÓW WSPÓŁCZESNY NIEODMIENNY

Koniugacja	Czas teraźniejszy	Imiesłów współczesny
I II	1. os. l. poj.	bior-ę widz-ę
III IV	3. os. l. mn.	śłuchaj-ą umiej-ą

- Imiesłów współczesny nieodmienny tworzymy przez dodanie **-ąć** w czasownikach koniugacji III i IV do tematu 3 os. l. mn., a koniugacji I i II — do tematu 1 os. l. poj.
- Imiesłów współczesny nieodmienny ma znaczenie przysłówka.

§ 9. IMIESŁÓW WSPÓŁCZESNY ODMIENNY

Koniugacja	Czas teraźniejszy	Imiesłów odmienny
I II	1. os. l. poj.	bior-ący widz-ący
III IV	3. os. l. mn.	śłuchaj-ący umiej-ący

- Imiesłów odmienny tworzymy przez dodanie końcówki **-ący** (rodzaj męski), **-ąca** (rodzaj żeński), **-ące** (rodzaj nijaki). Kończówki dodajemy w koniugacji I i II do tematu 1 os. l. poj. cz. teraż., w koniugacji III i IV do tematu 3 os. l. mn. czasu teraż.

§ 10. CZAS PRZESZŁY

Liczba pojedyncza:

Liczba mnoga:

a) Rodzaj męski	żeński	Rodzaj męskoosobowy		rzeczowy
1. osoba	czyta-łem	czyta-łam	czyta-liśmy	czyta-łyśmy
2. „	czyta-leś	czyta-łaś	czyta-liście	czyta-łyście
3. „	czyta-l	czyta-ła	czyta-li	czytały

Rodzaj nijaki: 3. os. l. poj.: dziecko czyta-ło.

- b) Czasowniki w czasie przeszłym mają końcówki, które oznaczają w l. poj. rodzaj męski i żeński, w l. mn. rodzaj męskoosobowy i żeńsko-rzeczowy. W 3. os. l. poj. jest forma na rodzaj nijaki.
- c) Końcówki czasu przeszłego dodajemy do tematu bezokolicznika.
- d) Końcówki czasu przeszłego są ruchome. Można je łączyć z innymi wyrazami, nie tylko z czasownikiem. „Byłeś tam” lub „Tameś był”. „Daliście jeść dziecku” lub „Wyście dali jeść dziecku”.

§ 11. POSTAĆ DOKONANA CZASU PRZESZŁEGO

- a) W języku polskim nie ma osobnej formy dla oznaczenia czasu przeszłego dokonanego. (W j. niem. „Perfekt“). Czynność dokonaną w czasie przeszłym wyrażamy przy pomocy czasu przeszłego czasowników dokonanych.
- b) Czasowniki dokonane tworzą formy czasu przeszłego, tak jak czasowniki niedokonane.

	Postać dokonana czasu przeszłego		Postać niedokonana czasu przeszłego	
1. os. l. poj.:	kupię	kupiłem	kupuję	kupowałem
	zrobię	zrobiłem	robię	robiłem
	spotkam	spotkałem	spotykam	spotykałem
	pokażę	pokazałem	pokazuję	pokazywałem

§ 12. POSTAĆ NIEDOKONANA CZASU PRZYSZŁEGO

- a)
Liczba pojedyncza.	Liczba mnoga.
1. os. będę	robił robiła
2. os. będziesz	robił robiła
3. os. będzie	robił robiła
- b) Czas przyszły składa się z formy czasu przyszłego słowa być (będę) i 3 os. czasu przeszłego czasownika (robił). Odmienia się tylko będę. Forma 3 os. l. poj. czasu przeszłego wchodząca w skład czasu przyszłego ma w l. poj. rodzaj męski, żeński, nijaki, w l. mn. rodzaj męskoosobowy i rzeczowy.

§ 13. POSTAĆ DOKONANA CZASU PRZYSZŁEGO

a) Czasowniki dokonane nie mają czasu teraźniejszego. Forma czasu teraźniejszego tych czasowników ma zawsze znaczenie czynności dokonanej w czasie przyszłym.

b)

Czas teraźniejszy	Postać dokonana czasu przyszłego
1. os. l. poj. płacę	1. os. l. poj. zapłacę
naprawiam	naprawię
wracam	wrócę
idę	pójdę

c) Niektóre czasowniki używane są tylko w formie dokonanej: wezmę, włożę.

§ 14. TRYB PRZYPUSZCZAJĄCY

a) **Odmiana:**

Liczba pojedyncza.

Liczba mnoga.

Rodzaj

Rodzaj męski	żeński	nijaki	męskoosobowy	rzeczowy
1. os. pisał-bym	niosła-bym		pisali-byśmy	niosły-byśmy
3. os. pisał-byś	niosła-byś		pisali-byście	niosły-byście
2. os. pisał-by	niosła-by	niosło-by	pisali-by	niosły-by

b) Końcówki trybu przypuszczającego dodajemy do 3 os. czasu przeszłego l. poj. i 3 os. czasu przeszłego l. mn.

c) Forma 3 os. l. poj. ma rodzaj męski, żeński i nijaki, a forma l. mn. ma rodzaj męskoosobowy i rzeczowy.

d) Końcówki trybu przypuszczającego są ruchome: Czy kupiłbyś ubranie? Czy byś kupił ubranie?

e) Akcent, patrz § 7 c.

§ 15. IMIESŁÓW UPRZEDNI

a)

Bezokolicznik

napisa-ć
zrobi-ć
ucieka-ć

Imiesłów uprzedni

napisa-wszy
zrobi-wszy
uciek-łszy

b) Do tematu bezokolicznika dodajemy końcówkę -wszy, -łszy.

c) Imiesłów uprzedni tworzą tylko czasowniki dokonane. Imiesłów uprzedni ma znaczenie przysłówka.

§ 16. IMIESŁÓW BIERNY

a)

Bezokolicznik

Imiesłów bierny

bra-ć	bra-ny
kupowa-ć	kupowa-ny
broni-ć	broni-ony
pi-ć	pi-ty
ciągną-ć	ciągnię-ty

b) Do tematu bezokolicznika dodajemy końcówki: **-ny, -na, -ne; -ony, -ona, -one; -ty, -ta, -te.**

c) Imiesłów bierny odmienia się jak przymiotnik.

§ 17. STRONA BIERNA

a) **Odmiana:**

Czas teraźniejszy

Czas przeszły

Czas przyszły

Liczba pojedyncza:

1. os. jestem zmęczony	byłem zmęczony	będę zmęczony
2. os. jesteś kryty	byłeś kryty	będziesz kryty
3. os. jest zakupiony	był zakupiony	będzie zakupiony
	został zakupiony	zostanie zakupiony

Liczba mnoga:

1. os. jesteście zmęczeni	byliście zmęczeni	będziemy zmęczeni
2. os. jesteście kryci	byliście kryci	będziecie kryci
3. os. są zakupieni	byli zakupieni	będą zakupieni

b) W stronie biernej podmiot nie wykonuje czynności.

c) Forma strony biernej jest złożona; składa się z odmiany słowa być i imiesłowu biernego.

d) Strona bierna posiada wszystkie formy koniugacji.

e) Formę bierną tworzą tylko czasowniki przechodnie.

f) W stronie biernej imiesłowy a także formy słowa być w czasie przeszłym mają formy rodzaju.

g) W czasie przeszłym i przyszłym zamiast: byłem, będę używa się w związku z czasownikiem dokonany: zostałem, zostanie.

h) Strony biernej rzadko używamy w języku polskim, gdyż nie zgadza się ona z duchem mowy polskiej.

§ 18. STRONA ZWROTNA

a) Helena myje się. Czynność (myje) zwraca się ku osobie, która ją wykonywa (Helenie). To znaczenie czasownika wyrażamy przez dodanie do niego zaimka „się”. Jest to strona zwrotna.

- b) Stronę zwrotną tworzymy przez dodanie do odmiany czasownika w stronie czynnej zaimka „się”: cheszę się, uczę się, uczyłem się, będę się uczył, uczący się . . .

§ 19. WZORY ODMIANY CZASOWNIKA

W odmianie czasownika tworzymy formy od tematu czasu teraźniejszego lub bezokolicznika. Wiele czasowników ma inny temat w czasie teraźniejszym i w czasie przeszłym. Z tego względu podajemy wzory odmiany czasowników. Wzory czasowników rozróżniamy na podstawie końcówki bezokolicznika.

A. Czasowniki zakończone w bezokoliczniku na -ać.

Czasownik niedokonany.	Czasownik dokonany.
1. Bezokolicznik: mieszkać	zamieszkać
Czas teraźniejszy: 1. os. 1. poj. mieszkam	
2. os. 1. poj. mieszkasz	
Tryb rozkazujący: 2. os. 1. poj. mieszkaj	zamieszkaaj
Postać niedokonana	
czasu przeszłego: mieszkalem	
czasu przyszłego: będę mieszkał	
Postać dokonana	
czasu przyszłego	zamieszkaam
czasu przeszłego	zamieszkałem
Imiesłów współczesny, czynny,	
nieodmienny mieszkając	
odmienny mieszkający	
Imiesłów uprzedni	zamieszkawszy
Imiesłów bierny	zamieszkany
Strona bierna	Jest (był, będzie) zamieszkany
Tryb przypuszczający mieszkalbym	zamieszkalbym

Według tego wzoru odmieniają się wszystkie czasowniki zakończone w czasie teraźniejszym na: **-am, -asz.**

2. Czasownik niedokonany. Czasownik dokonany.

Bezokolicznik: pisać	napisać
Czas teraźniejszy: 1. os. 1. poj. piszę	
2. os. 1. poj. piszesz	
Tryb rozkazujący	pisz
Postać niedokonana	napisz
czasu przeszłego	pisałem
czasu przyszłego	będę pisał
Postać dokonana	
czasu przyszłego	napiszę
czasu przeszłego	napisałem

Imiesłów współczesny, czynny,		
nieodmienny	pisząc	
odmienny	piszący	
Imiesłów uprzedni		napisawszy
Imiesłów bierny	pisany	napisany
Strona bierna	jestem pisany	jestem napisany
Tryb przypuszczający	pisałbym	napisałbym

Według tego wzoru odmieniają się: płaczę — płakać, każe — kazać, łamię — łamać, orzę — orać, rąbię — rąbać, karzę — karać, kopię — kopać, łapię — łapać, czeszę — czesać, kraję — krajać, biorę — brać, daję — dać, poznaję — poznać.

Końcowa spółgłoska tematu w czasie teraźniejszym (łami, łapi, rąbi) jest miękka, a w bezokoliczniku jest twarda. Końcowa spółgłoska tematu czasu teraźniejszego wymienia się w temacie bezokolicznika na inną twardą (orz — or, płacz — płak, itp.)

B. Czasowniki zakończone w bezokoliczniku na -eć.

Czasownik niedokonany. Czasownik dokonany.

Bezokolicznik: **słyszeć, widzieć** usłyszeć

Czas teraźniejszy: 1. os. 1. poj. słyszę, widzę
2. os. 1. poj. słyszysz, widzisz

Tryb rozkazujący (od widzieć, słyszeć
nie tworzymy trybu rozkaz.) usłysz.

Postać niedokonana

czasu przeszłego słyszałem, widziałem

czasu przyszłego będę słyszał, będę widział

Postać dokonana

czasu przyszłego

usłyszę

czasu przeszłego

usłyszałem

Imiesłów współczesny, czynny,

nieodmienny: słysząc, widząc

odmienny: słyszący, widzący

Imiesłów uprzedni

usłyszawszy

Imiesłów bierny słyszany, widziany

usłyszany

Strona bierna jest słyszany, widziany

jest usłyszany

Tryb przypuszczający słyszałbym, widziałbym

usłyszałbym

Według tego wzoru odmieniają się: czasowniki (koniugacja II) patrzę — patrzeć, słyszę — słyszeć, myślę — myśleć, siedzę — siedzieć, leżę — leżeć, lecę — lecieć, muszę — musieć, spojrzę — spojrzeć. Niektóre czasowniki zakończone w bezokoliczniku na -eć odmieniają się podług wzoru: pisać — piszę — pisał (koniugacja I, Gram. XVII, § 19, A2); np. chcieć — chcę — chciał, mrzeć — mrę — marł, trzeć — trę — tarł, siwieć — siwieję — siwiał.

C. Czasowniki zakończone w bezokoliczniku na -ować, -ywać, -iwać.

Czasownik niedokonany.	Czasownik dokonany.	
Bezokolicznik:	rysować	narysować
Czas teraźniejszy:	1. os. l. poj. rysuje	
	2. os. l. poj. rysujesz	
Tryb rozkazujący	rysuj	narysuj
Postać niedokonana		
czasu przeszłego	rysowałem	
czasu przyszłego	będę rysował	
Postać dokonana		
czasu przyszłego		narysuję
czasu przeszłego		narysowałem
Imiesłów współczesny, czynny,		
nieodmienny:	rysując	
odmienny:	rysujący	
Imiesłów uprzedni		narysowawszy
Imiesłów bierny	rysowany	narysowany
Strona bierna	jestem rysowany	jestem narysowany
Tryb przypuszczający	rysowałbym	narysowałbym

Według tego wzoru odmieniają się wszystkie czasowniki zakończone w czasie teraź. na -uję, w bezokoliczniku na: -ować, -ywać, -iwać.

D. Czasowniki zakończone w bezokoliczniku na -ąć.

Czasownik niedokonany.	Czasownik dokonany.	
Bezokolicznik:	ciągnąć	wyciągnąć
Czas teraźniejszy:	1. os. l. poj. ciągnę	
	2. os. l. poj. ciągniesz	
Tryb rozkazujący	ciągnij	wyciągnij
Postać niedokonana		
czasu przeszłego	ciągnąłem	
czasu przyszłego	będę ciągnął	
Postać dokonana		
czasu przyszłego		wyciągnę
czasu przeszłego		wyciągnąłem
Imiesłów współczesny, czynny,		
nieodmienny:	ciągnać	
odmienny:	ciągający	
Imiesłów uprzedni		wyciągnąwszy
Imiesłów bierny	ciągnięty	wyciągnięty
Strona bierna	jest, był,	jest, był,
	będzie ciągnięty	będzie wyciągnięty
Tryb przypuszczający	ciągnąłbym	wyciągnąłbym

Według tego wzoru odmieniają się: rosnąć, krzyknąć, dźwignąć, biegnąć, kwitnąć.

E. Czasowniki zakończone w bezokoliczniku na: -ć.

Czasownik niedokonany.		Czasownik dokonany.
Bezokolicznik:	pić	napić się
Czas teraźniejszy:	1. os. 1. poj. piję 2. os. 1. poj. pijesz	
Tryb rozkazujący	pij	napij się
Postać niedokonana		
czasu przeszłego	piłem	
czasu przyszłego	będę pił	
Postać dokonana		
czasu przyszłego		napiję się
czasu przeszłego		napiłem się
Imiesłów współczesny, czynny, nieodmienny:	piąc	
odmienny:	pijący	
Imiesłów uprzedni		napiwszy się
Imiesłów bierny	pity	
Strona bierna	jest, był, będzie pity.	
Tryb przypuszczający	piłbym	napiłbym się

Według wzoru odmieniają się czasowniki (koniugacji II) bić — bić, kryć — kryć, myć — myć, szyć — szyć, czuć — czuć, psuć — psuć, żyć — żyć.

F. Czasowniki zakończone w bezokoliczniku na: -ć.

Czasownik niedokonany.		Czasownik dokonany.
Bezokolicznik:	nieść	zanieść
Czas teraźniejszy:	1. os. 1. poj. niosę 2. os. 1. poj. niesiesz	
Tryb rozkazujący	nieś	zanieś
Postać niedokonana		
czasu przeszłego	niosłem	
czasu przyszłego	będę niósł	
Postać dokonana		
czasu przyszłego		zaniosę
czasu przeszłego		zaniósłem
Imiesłów współczesny, czynny, nieodmienny:	niosąc	
odmienny:	niosący	
Imiesłów uprzedni		zaniósłszy
Imiesłów bierny	niesiony	zaniesiony
Strona bierna	jestem, byłem, będę niesiony	jestem, byłem, będę zaniesiony
Tryb przypuszczający	niósłbym	zaniósłbym

W bezokoliczniku niektórych czasowników końcowa spółgłoska **s, z, t, d**, przed **ć** uległa zmiękczeniu i wymienia się na: **ś, ź**, (niosę — nieść, wiozę — wieźć) plotę — pleść, idę — iść, kładę — kłaść, gryzę — gryźć.

Według tego wzoru odmieniają się także czasowniki, których końcowa spółgłoska tematu: **k, g**, w bezokoliczniku zmieniła się na: — **ć**: piek-ę — piec, rzek-ę — rzec, siek-ę — siec, mog-ę — móc, strzeg-ę — strzec, strzyg-ę — strzyc, bieg-nę — biec.

§ 20. Nieregularne formy czasownika

Bezokolicznik	Czas teraźniejszy	Czas przeszły
stać	stanę	stanąłem stanę się (strona zwrotna)
iść	idę, idziesz	szedłem, szłam, szli, szły
jechać	jadę, jedziesz	jechałem, jechali
znaleźć	znajdę, znajdziesz	znalazłem, znaleźli, znalazły
siąść	siadę, siadziesz	siadłem, siedli, siadły
wziąć	wem, wezmiesz	wziąłem, wzięli, wzięły tryb rozk. weź
dać	daję, dadzą	dałem, dali, dały
wiedzieć	wiem, wiedzą	wiedziałem, wiedzieli, wiedziały Tryb rozk. wiedz
jeść	jem, jedzą	jadłem, jedli, jadły Tryb rozk. jedz
rzec	rzeknę, rzekniesz	rzekłem Tryb rozk. rzeknij

§ 21. ODMIANA CZASOWNIKA

Odmiana czasownika: być

Bezokolicznik: być

Tryb orzekający

Czas teraźniejszy

1. os. l. poj. jestem

2. os. l. poj. jesteś

3. os. l. poj. jest

1. os. l. mn. jesteśmy

2. os. l. mn. jesteście

3. os. l. mn. są

Czas przeszły

1. os. l. poj. byłem, byłam, byłem

2. os. l. poj. byłeś, byłaś, byłoś

3. os. l. poj. był, była, było

1. os. l. mn. byliśmy, byłyśmy

2. os. l. mn. byliście, byłyście

3. os. l. mn. byli, były

Czas przyszły

1. os. l. poj. będę

2. os. l. poj. będziesz

3. os. l. poj. będzie

1. os. l. mn. będziemy

2. os. l. mn. będziecie

3. os. l. mn. będą

Tryb przypuszczający

Czas teraźniejszy

1. os. l. poj. byłbym, byłabym, 1. os. l. mn. bylibyśmy, byłybyśmy,
byłobym
2. os. l. poj. byłbyś, byłabyś, 2. os. l. mn. bylibyście, byłybyście,
byłobyś
3. os. l. poj. byłby, byłaby, 3. os. l. mn. byliby, byłyby
byłoby

Czas przeszły

1. os. 1. poj. byłbym był, byłabym była, byłoby było
2. os. 1. poj. byłbyś był, byłabyś była, byłobyś było
3. os. 1. poj. byłby był, byłaby była, byłoby było
1. os. 1. mn. byliabyśmy byli, byłybyśmy byli
2. os. 1. mn. byliabyście byli, byłybyście byli
3. os. 1. mn. byliaby byli, byłyby byli

Tryb rozkazujący

1. os. l. poj. —	1. os. l. mn. bądźmy
2. os. l. poj. bądź	2. os. l. mn. bądźcie
3. os. l. poj. niech będzie	3. os. l. mn. niech będą

Imiesłowy

Imiesłów współczesny, czynny,	nieodmienny	będąc
	odmienny	będący
Imiesłów uprzedni		bywszy
Imiesłów bierny	(prze)	były

Odmiana czasownika: myć

Strona czynna.

Czasownik niedokonany. Czasownik dokonany.

1. Bezokolicznik

myć umyć

2. T r y b o r z e k a j ą c y.

Czas teraźniejszy

1. os. l. poj. myję
myjesz
myje
1. os. l. mn. myjemy
myjecie
myja

Postać niedokonana
czasu przeszłego

1. os. l. poj. myłem
myłeś
mył
1. os. l. mn. myliśmy
myliście
myli

Postać dokonana
czasu przeszłego

1. os. l. poj. umyłem
umyleś
umył
1. os. l. mn. umyliśmy
umyliście
umyli

Postać niedokonana
czasu przyszłego

1. os. l. poj. będę mył
będziesz mył
będzie mył
1. os. l. mn. będziemy myli
będziecie myli
będą myli

Postać dokonana
czasu przyszłego

1. os. l. poj. umyję
umyjesz
umyje
1. os. l. mn. umyjemy
umyjecie
umyją

3. Tryb przypuszczający.

Czas teraźniejszy:

1. os. l. poj. myłbym
myłbyś
myłby
1. os. l. mn. mylibyśmy
mylibyście
myliby

1. os. l. poj. umyłbym
umyłbyś
umyłby
1. os. l. mn. umylibyśmy
umylibyście
umyliby

Czas przeszły:

1. os. l. poj. byłbym mył
byłbyś mył
byłby mył
1. os. l. mn. bylibyśmy myli
bylibyście myli
byliby myli

1. os. l. poj. byłbym umył
byłbyś umył
byłby umył
1. os. l. mn. bylibyśmy umyli
bylibyście umyli
byliby umyli

4. Tryb rozkazujący.

1. os. l. poj. —
2. os. l. poj. myj
3. os. l. poj. niech myje
1. os. l. mn. myjmy
2. os. l. mn. myjcie
3. os. l. mn. niech myją

1. os. l. poj. —
2. os. l. poj. umyj
3. os. l. poj. niech umyje
1. os. l. mn. umyjmy
2. os. l. mn. umyjcie
3. os. l. mn. niech umyją

5. Imiesłowy.

Imiesłów współczesny nieodmienny
myjąc

Imiesłów współczesny odmienny
myjący, a, e

Imiesłów bierny

myty, -a, -e

Imiesłów uprzedni
umywszy

umyty, -a, -e

Strona bierna.

Czasownik niedokonany. Czasownik dokonany.

1. Bezokolicznik.

być mytym

być umytym

Tryb orzekający.

Czas teraźniejszy

Liczba pojedyncza:

1. os. jestem myty, -a, -e
2. os. jesteś myty, -a, -e
3. os. jest myty, -a, -e

Liczba mnoga:

1. os. jesteśmy myci, -te
2. os. jesteście myci, -te
3. os. są myci, -te

Postać niedokonana
czasu przeszłego

Liczba pojedyncza:

1. os. byłem. -am myty, -a
2. os. byłeś. -aś myty, -a
3. os. był, -ła, -ło, myty, -ta, -te

Liczba mnoga:

1. os. byliśmy, -yśmy myci, -te
2. os. byliście, -łyście myci, -te
3. os. byli, -ły myci, -te

Postać niedokonana
czasu przyszłego.

Liczba pojedyncza:

1. os. będę myty, -a, -e
2. os. będziesz myty, -a, -e
3. os. będzie myty, -a, -e

Liczba mnoga:

1. os. będziemy myci, -te
2. os. będziecie myci, -te
3. os. będą myci, -te

Liczba pojedyncza:

1. os. jestem umyty, -a, -e
2. os. jesteś umyty, -a, -e
3. os. jest umyty, -a, -e

Liczba mnoga:

1. os. jesteśmy umyć, -te
2. os. jesteście umyć, -te
3. os. są umyć, -te

Postać dokonana
czasu przeszłego.

Liczba pojedyncza:

1. os. byłem, zostałam umyty, -a
2. os. byłeś, -łaś umyty, -a
3. os. był, -ła, -ło umyty, -a; -e

Liczba mnoga:

1. os. byliśmy, -łyśmy umyć, -te
2. os. byliście, -łyście umyć, -te
3. os. byli, były umyć, -te

Postać dokonana
czasu przyszłego.

Liczba pojedyncza:

1. os. będę umyty, -a, -e
2. os. będziesz umyty, -a, -e
3. os. będzie umyty, -a, -e

Liczba mnoga:

1. os. będziemy umyć, -te
2. os. będziecie umyć, -te
3. os. będą umyć, -te

3. Tryb przypuszczający.

Liczba pojedyncza:

1. os. byłbym, byłabym myty, -a
2. os. byłbyś, byłabyś myty, -a
3. os. byłby, byłaby myty, -a

Liczba pojedyncza:

1. os. byłbym, byłabym umyty, -a
2. os. byłbyś, byłabyś umyty, -a
3. os. byłby, byłaby umyty, -a

Liczba mnoga:

1. os. bylibyśmy, byłybyśmy
myci, -te
2. os. bylibyście, byłybyście
myci, -te
3. os. byliby, byłyby myci, -te

Liczba mnoga:

1. os. bylibyśmy, byłybyśmy
umyć, -te
2. os. bylibyście, byłybyście
umyć, -te
3. os. byliby, byłyby, umyć, -te

4. Tryb rozkazujący.

Liczba pojedyncza:

1. os. —
2. os. bądź myty, -a, -e
3. os. niech będzie myty, -a, -e

Liczba pojedyncza:

1. os. —
2. os. bądź umyty, -a, -e
3. os. niech będzie umyty, -a, -e

Liczba mnoga:

1. os. bądźmy myci, -te
2. os. bądźcie myci, -te
3. os. niech będą myci, -te

Liczba mnoga:

1. os. bądźmy umyć, -te
2. os. bądźcie umyć, -te
3. os. niech będą umyć, -te

5. Imiesłów bierny.

myty, -a, -e

umyty, -a, -e

Strona zwrotna.

Czasownik niedokonany.

Czasownik dokonany.

1. Bezokolicznik.

myć się

umyć się

2. Tryb orzekający.

Czas teraźniejszy.

1. os. 1. poj. myję się
Postać niedokonana
czasu przeszłego.
myłem się
Postać niedokonana
czasu przyszłego.
będę się mył

Postać dokonana
czasu przeszłego.
umyłem się
Postać dokonana
czasu przyszłego.
umyję się

3. Tryb przypuszczający.

Czas teraźniejszy.

myłbym się

umyłbym się

Czas przeszły.

byłbym się mył

byłbym się umył

4. Tryb rozkazujący.

2. os. 1. poj. myj się

2. os. 1. poj. umyj się

5. Imiesłowy.

Imiesłów współczesny nieodmienny

Imiesłów współczesny odmienny

Imiesłów uprzedni.

myjąc się

myjący, -a, -e się

umywszy się

VIII. PRZYSŁÓWEK

§ 1. TWORZENIE PRZYSŁÓWKÓW

- a) Przysłówek jest to wyraz, który objaśnia bliżej treść czasownika, liczebnika lub przymiotnika.
 b) Niektóre przysłówki tworzymy od przymiotników i rzeczowników. Przykłady:

1. Przymiotnik	Przysłówek powstaje przez dodanie	Przykłady
wysok-i	do tematu -o	wysok-o
uprzejm-y	miękczonego -e	uprzejmi-e
	przez dodanie przyimka na początku i końcówki	
polski	po -u	po polsk-u
daleki	z -a	z dalek-a
prawy	na -o	na praw-o
drogi	za -o	za drog-o
2. Rzeczownik	przez dodanie przyimka	
przód	na	naprzód
tył	w	w tył
ranek	—	rankiem
czas	—	czasem
noc	—	nocą

§ 2. RODZAJE PRZYSŁÓWKÓW

Rodzaj	Pytanie	Przysłówki
Wskazuje na	gdzie?	wysoko, blisko, daleko, tu, tam, tutaj, gdzie, poniżej, wszędzie
a) miejsce lub kierunek	skąd?	z tyłu, z góry, z dołu, stąd, dokąd?
	którędy?	wzwyż, w dal
b) czas	kiedy?	na prawo, naprzód, na lewo, wtedy, potem, zaraz, następnie, nigdy, teraz, późno, wcześniej, rano, dziś, kiedyś; zawsze, nareszcie, wtenczas, wnet; wtedy, nigdy, wkrótce, najpierw, dawniej
c) sposób	jak?	szybko, powoli, dobrze, źle, tak, inaczej, pieszko, ciepło, ładnie, zimno, tak samo, razem
d) stopień ilości	jak?	wielce, bardzo
	ile?	więcej, dużo, raz, razy, parę, często
e) przyczynę	dłaczego?	z powodu, dlatego
f) cel	po co.	po co?
g) inne		owszem, także, jeszcze.

§ 3. STOPNIOWANIE PRZYSŁÓWKA

- a) Przysłówki utworzone od przymiotnika i zakończone na -o, -e, mają trzy stopnie: równy, wyższy, najwyższy.
- b) Stopień równy wyższy najwyższy
 mocno mocniej najmocniej
 głęboko głębiej najgłębiej
 daleko dalej najdalej
 blisko bliżej najbliżej
- c) Stopniowanie nieregularne.
 źle gorzej najgorzej
 dobrze lepiej najlepiej
 mało mniej najmniej
 wiele więcej najwięcej
- d) Przysłówki zakończone na **-oko, eko** tracą to zakończenie w stopniu wyższym i najwyższym, np.: szer-oko — szerzej, daleko — dalej.
- e) Niektóre przysłówki (źle, dobrze, mało, wiele) mają stopniowanie nieregularne.

IX. PRZYIMEK

§ 1. Znaczenie przyimka

- a) Przyimki określają związek między wyrazami.
- b) Przyimek łączy się stale z jakimś przypadkiem rzeczownika. Niekiedy ten sam przyimek łączy się z wielu różnymi przypadkami. Stół stoi w pokoju. Idę do miasta. Stoje na ulicy. Wchodzę na korytarz.
- c) Wyrażenie przyimkowe stanowi określenie czasownika. Ma ono podobne znaczenie jak przysłówek. W zdaniu mówię: gdzie wykonywam czynność? kiedy ją wykonywam? jak? dlaczego? w jakim celu? Na te pytania odpowiadam przy pomocy przysłówka lub wyrażenia przyimkowego (rzeczownika z przyimkiem) Matka gotuje w kuchni. Ojciec idzie do pracy.

§ 2. Alfabetyczne zestawienie przyimków

Przyimek	Przypadek	Pytanie	Znaczenie	Przykłady
bez	dop.	jak?	sposób	Szedł bez marynarki
bez	dop.	dlaczego?	warunek	Dałem bez
dla	dop.	w jakim celu	cel	pozwolenia Walczę dla zwycięstwa
do	dop.	dokąd?	kierunek czas	Idę do ogrodu Przyjmuję do 12 godziny

koło	dop.	gdzie?	miejsce	Szli koło jeziora
ku	cel.	dokąd?	kierunek	Szli ku lasowi
między	narz.	gdzie?	miejsce	Jedzie między polami
	biern.	dokąd?	kierunek	Wlaźles między wro- ny.
mimo	dop.	mimo	przy- czego?	Daje mimo zakazu
na	miesc.	gdzie?	miejsce	Byłem na ulicy
	biern.	dokąd?	kierunek	Ide na korytarz
		jak?	sposób	Uczę się na pamięć
		kiedy?	czas	Byłem na czas
nad	narz.	gdzie?	miejsce	Nad kanapą wisi obraz
	biern.	dokąd?	kierunek	Idziemy nad rzekę
na- przeciw	cel.	dokąd?	kierunek	Wybiegli naprzeciw nim
o	miesc.	kiedy?	czas	O drugiej godzinie
	biern.	o ile?	miara	Chłopiec jest wyższy o metr
obok	miesc.	o czym?	o kim?	Rozmawiam o ojcu
	dop.	gdzie?	miejsce	Obok chaty stał go- spodarz
od	dop.	skąd?	kierunek	Płynie fala od środka rzeki
po	biern.	odkąd?	czas	Czekam od godziny
		po ile?	cena	Kupiłem po dwa złote
	biern.	po co?	cel	Idę po piłkę
	miesc.	gdzie?	miejsce	Chodzę po podwórzu
		kiedy?	czas	Czytam po południu
pod	biern.	dokąd?	kierunek	Idę pod most
	narz.	gdzie?	miejsce	Ptak leci pod chmu- rami
poza	narz.	gdzie?	miejsce	Poza domem był ogród
przed	biern.	dokąd?	kierunek	Przychodzę przed kościół
	narz.	gdzie?	miejsce	Krzesło jest przed stołem
		kiedy?	czas	Przyjdę przed wie- czorem
przez	biern.	gdzie?	miejsce	Jadę przez ulicę
		kiedy?	czas	Pracowałem przez tydzień
podczas	dop.	kiedy?	czas	Czytałem podczas choroby

przy	miejsc.	gdzie?	miejsce	Przy ulicy stoją domy
u	dop.	gdzie?	miejsce	Byłem u krawca
w	biern.	dokąd?	kierunek	Idę w pole
		kiedy?	czas	Przyjdę w południe
	miejsc.	gdzie?	miejsce	Mieszkam w domu
		kiedy?	czas	Przyjadę w kwietniu
wśród	dop.	gdzie?	miejsce	Szukał wśród ludzi
wzdłuż	dop.	gdzie?	miejsce	Szedł wzdłuż rzeki
wewnątrz	dop.	gdzie?	miejsce	Wewnątrz domu
z	dop.	skąd?	miejsce	Wstaję z łózka
		z czego?		Mam klucz z żelaza
	narz.	z kim?	towa- rzystwo	Idę z ojcem
		z czym?		Chodzę z książką
za	biern.	kiedy?	czas	Przyjdę za godzinę
		dokąd?	kierunek	Chowam się za drzewo
	narz.	gdzie?	miejsce	Za domem jest kopalnia
zewnątrz	dop.	gdzie?	miejsce	Kupiec stał zewnątrz sklepu
wskutek	dop.	dlatego	przy- czyna	Wskutek deszczu nie byłem w mieście

§ 3. Zestawienie przyimków w związku z przypadkami

Przypadki

	dopełniacz	celownik	biernik	narzędnik	miejsceownik
gdzie?	koło, obok	u,	przez	między,	na, po,
	wewnątrz			nad, poza,	przy, w,
	zewnątrz			przed,	za, pod,
skąd?	wśród			między,	
dokąd?	od, z,	ku		na, pod,	
	do	na-		przed,	
		przeciw		w, za,	
kiedy?	podczas			przez,	
				w, za,	przed,
	do			na	o, po, w,
jak?	bez			o	
dlatego?	wskutek				
	z				
po co?	dla			po	

z czego? z
 mimo
 czego? mimo
 z kim?
 po ile? po

z

X. SPÓJNIKI

§ 1.

- a) Spójnik określa związek między wyrazami lub zdaniami.
 b) Podział spójników.

Nazwa	Spójnik	Znaczenie	Przykłady
łączne:	i, także, też, oraz	łączność	Ojciec i syn idą do miasta Matka pracuje. Córnica także pracuje
rozłączne:	albo, lub,	brak łączności	Przyjdę dziś lub jutro
przeciwstawne:	a, ale, lecz,	przeciwstawność	Chłopiec jest wysoki, ale słaby
wynikowe:	więc., przeto	wynik czynności	Nie mam pieniędzy, więc nie kupię
czasowe:	gdy, skoro,	następstwo czasowe	Gdy deszcz pada, idę do domu
przyczynowe:	ponieważ, gdyż, bo, albo-wiem, bowiem,	przyczyna	Nie byłem w szkole, ponieważ chorowałem.
skutkowe:	że, iż,	skutek	Jabłko jest tak kwaśne, że nie mogę go jeść.
celowe:	aby, żeby, by, cel ażeby,		Idę do miasta, aby kupić zeszyt
uzupełniające:	że, iż,	uzupełnienie treści	Widzisz, że piszę.
warunkowe:	jeśli, jeśliby, gdyby, chybaże	warunek	Gdybyś do mnie przyszedł, dałbym ci książkę
przywzajające:	chociaż,	przyzwolenie	Poszedłem do szkoły, chociaż byłem chory

XI. WYKRZYKNIK

Wykrzykniki wyrażają jakieś uczucie: Ach! Ej! Oj! O! No!

XII. ZDANIE

§ 1. Znaczenie zdania.

- a) W zdaniu wypowiadamy myśl, uczucie lub wolę. Różniamy zdania pojedyncze i złożone.
b) Rodzaje zdań pojedynczych.

Rodzaj	Znaczenie	Przykłady
Zdanie: oznajmujące pytające rozkazujące wykrzyknikowe	wypowiada twierdzenie przeczenie pytanie rozkaz uczucie	Słońce świeci. Słońce nie świeci. Kto ma książkę? Czytaj dobrze! Cieszę się bardzo!

§ 2. Podmiot zdania.

- A. W zdaniu wyrażamy: Kto wykonywa czynność? co jest?
Wyraz, o którym w zdaniu mówimy, nazywamy podmiotem. O podmiot pytamy się: kto? co?
B. Podmiotem w zdaniu jest:
a) rzeczownik w mianowniku;
Uczeń ma zeszyt. **Polacy** mieszkają nad Wisłą i Odrą.
Uczniowie mają zeszyty.
Jan Nowicki ma konia.
b) rzeczownik w dopełniaczu w związku z liczebnikami 5—100; Dziesięciu **chłopców** idzie.
c) zaimek osobowy, niekiedy domyślny. **(On)** czyta książkę.
Czytam **(ja)** książkę.

§ 3. Orzeczenie zdania

- A. a) Orzeczenie jest to wyraz, który mówi coś o podmiocie.
b) O orzeczenie pytamy się: co robi podmiot? co się z nim dzieje?
B. Orzeczeniem w zdaniu jest:
a) osobowa forma czasownika, Rzeka **płynie**.
On jest **lotnikiem**.
b) jestem — w połączeniu z rzeczownikiem w narzędn. l. poj., Chłopiec jest **mądry**.
c) jestem — w połączeniu z przymiotnikiem w mian. l. poj., Syn **jest taki** jak ojciec.
d) jestem — w połączeniu z zaimkiem, To **jest** zajmujące.
On **jest** chwalony.
e) z imiesłowem czynnym, Karol **jest** pierwszy.
f) z imiesłowem biernym, Niebo **jest** wysoko.
g) z liczebnikiem porządkowym, Zabawka **jest z** papieru.
h) z przysłówkiem,
i) z wyrażeniem przyimkowym,

§ 4. Związek podmiotu i orzeczenia

- A. Orzeczenie stosuje się do podmiotu pod względem liczby.
- a) Podmiot i orzeczenie w liczbie poj. Chłopiec myśli o Polsce
lub w liczbie mnog. Chłopcy myślą o Polsce
- b) Wyjątek: podmiot po liczebniku 5—100 w dop. l. mn. — orzeczenie w l. poj. Pięciu chłopców idzie do szkoły.
- c) Dwa podmioty — orzeczenie w l. mn. Matka i syn idą ulicą
- d) Rzeczownik zbiorowy — orzeczenie w l. mn. Państwo Pokutowie (mąż i żona) przyjechali
- B. Orzeczenie stosuje się do podmiotu pod względem rodzaju.
- a) Orzeczenie ma rodzaj podmiotu. Pan pracował. Pani pracowała.
- b) Podmiot jest męskoosobowy — orzeczenie (czas przyszły, tryb warunkowy) ma formę męskoosob. Chłopcy poszli do kościoła
- c) Dwa podmioty: jeden z nich męskoosobowy — orzeczenie ma formę męskoosobową. Janek i Helena witali się z ojcem.
- d) Podmiot po liczebniku 5—100 — orzeczenie ma rodzaj nijaki. Pięciu panów mówiło.
- C. Orzeczenie stosuje się do podmiotu pod względem osoby i przypadku.
- a) Dwa podmioty: 1 i 2 osoba — orzeczenie ma formę 1 osoby l. mn. Ja i ty czytamy.
- b) Dwa podmioty: 2 i 3 osoba — orzeczenie ma formę 2 osoby l. mn. Ty i on piszecie.

§ 5. dopełnienie

- A. a) Określenie czasownika (przymiotnika, przysłówka), o które pytamy: kogo? czego? komu? czemu? kim? czym? kogo? co? o kim? o czym? — nazywamy dopełnieniem.
- b) Dopełnienie jest określeniem czasownika przechodniego. Czasownik przechodni wskazuje na przypadek dopełnienia. (Czasownik rządzi przypadkiem rzeczownika).
- B. Dopełnieniem jest:
- a) rzeczownik w dop. po Sasiad nie ma domu. Czego nie przeczeniu; ma? — domu.
- b) rzeczownik w celowniku; Dają ojcu chleb. Komu dają? — ojcu.

- c) rzeczownik w bierniku; Janek ma **grosz**. Co ma Janek?
— grosz.
- d) rzeczownik w narzędniku na oznaczenie narzędzia; Czyszcze **szczotką**. Czym czyszczę? — szczotką.
- e) rzeczownik z przyimkiem w różnych przypadkach; Krzyczę na **brata**. Na kogo krzyczę? — na brata.
Mówię **o Polsce**. O czym mówię? — o Polsce.
- f) zaimek w dop., cel., bier., narz. i miejsc. z przyimkiem lub bez przyimka; Widziałem **go**. Kogo widziałem? — go.
Janek mówi **mi**. Komu mówi? — mi.
- g) bezokolicznik; Kazał **iść** do szkoły. Co kazał? — iść.
- h) dwa rzeczowniki. Proszę **matkę o chleb**. Proszę kogo? — matkę — o co? o chleb.

§ 6. Przydawka

A. Określenie rzeczownika, które wskazuje na właściwość, nazywamy **przydawką**. Odpowiada na pytanie: jaki? który?, czyj? ile?

B. **Przydawką jest:**

- a) przymiotnik; Jem **biały** chleb. Jaki jem chleb? — biały.
- b) imiesłów czynny i bierny; Słyszę **jadący** wóz. Jaki słyszę wóz? — jadący.
- c) zaimek; To jest **mój** zegarek. Czyj jest zegarek? — mój.
Czytam **tę** książkę. Którą książkę czytam? — tę.
- d) liczebnik; Płacę **jeden** złoty. Ile złotych płacę? — jeden.
Teraz jest **pierwsza** godzina. Która jest godzina? — pierwsza.
- e) przysłówek oznaczający ilość; Mam **trochę** chleba. Ile mam chleba? — trochę.
- f) rzeczownik i zaimek w dop. oznaczający przynależność lub miarę; To jest fabryka **żelaza**. (Czego fabryka? — żelaza.
Mam **jego** jabłko. Czyje mam jabłko? — jego.
Kupiłem metr **sukna**. Czego metr kupiłem? — sukna.

g) rzeczownik w tym samym przypadku, w którym jest inny rzeczownik;	Miasto Katowice
leży na Śląsku.	Jakie miasto leży na Śląsku?—Katowice.
h) rzeczownik i zaimek z przyimkami;	Jem chleb z mąki .	Jaki jem chleb? — z mąki.
i) Rzeczownik w narz. z przyimkiem „z”.	Jem chleb z masłem .	Jaki jem chleb? — z masłem.

§ 7. Okolicznik

- A. Wyraz, który wskazuje na miejsce, czas, sposób, cel; przyczynę odbywania się czynności, nazywamy okolicznikiem.
- B. Okolicznikiem w zdaniu mogą być: przysłówek, rzeczownik w różnych przypadkach z przyimkiem lub bez przyimka, imiesłów nieodmienny i uprzedni.
- a) Okolicznik miejsca. Pytamy się o niego pytaniem: gdzie? skąd? dokąd? którądy?
Dom stoi **blisko**. Idę **do ojca**. Węgiel wydobywamy na **Górnym Śląsku**.
- b) Okolicznik czasu. Pytamy się: kiedy?
Rano pojadę do Gdańska.
- c) Okolicznik sposobu. Pytamy się: jak?
Szybko idę do szkoły. Mówił **uśmiechając się**.
- d) Okolicznik celu. Pytamy się: po co?
Biegnę do ogrodu **po owoce**.
- e) Okolicznik przyczyny. Pytamy się: dlaczego?
Płacę **z bólu**.
- f) Okolicznik warunku. Pytamy się: pod jakim warunkiem?
W wypadku choroby nie pójdę do kościoła.

§ 8. ZDANIA BEZPODMIOTOWE

- A. Niektóre zdania nie mają podmiotu. Są to zdania bezpodmiotowe.
- B. Mamy następujące formy zdań bezpodmiotowych:
- a) zdanie wyrażone w 3 os. l. mn. Mówią, opowiadają.
- b) czasownik w cz. przeszłym 3 os. rodzaju nijakiego, Grzmiało.
- c) bezokolicznik w połączeniu z imiesłowem rodzaju nijakiego, Zaczęto pracować.

d) słowa używane tylko w 3 osobie na oznaczenie zjawiska przyrody lub zjawiska fizycznego i duchowego,	Grzmi.
Boli mnie.
Smutno mi.
e) przysłówki w połączeniu z „jest”,	Jest późno.
f) słowa trzeba, można w połączeniu z bezokolicznikiem.	Trzeba pracować.
Można jechać.

§ 9. UKŁAD WYRAZÓW W ZDANIU

W języku polskim układ wyrazów w zdaniu jest następujący:

- Na pierwszym miejscu kładziemy podmiot, na drugim orzeczenie we wszystkich zdaniach: Matka mówi do córki.
- Przydawkę kładziemy przed rzeczownikiem, jeżeli oznacza właściwość przypadkową. Właściwość stałą, wypowiedzianą przymiotnikiem, kładziemy po rzeczowniku: Pilny uczeń czyta książkę. Teraz czyta książkę polską.
- Przydawką wyrażoną rzeczownikiem lub liczebnikiem porządkowym jest na drugim miejscu. Strona pięćdziesiąta podaje ćwiczenia.
- Liczebnik główny kładziemy przed rzeczownikiem. Mam trzy godziny czasu.
- Dopełnienie kładziemy po czasowniku. Wczoraj poszedłem na spacer.
- Niekiedy można zmienić układ wyrazów. Wtedy na pierwszym miejscu kładziemy wyrazy, które są szczególnie ważne. Ze szczytów gór schodzili powoli. Zgłosili się do mnie dwaj panowie.
- W zdaniu pytajnym zaimek pytajny kładziemy na początku zdania, orzeczenie na drugim miejscu, a następnie inne wyrazy. Co robisz? Gdzie jest ta książka?

§ 10. ZDANIE ZŁOŻONE

Zdanie które składa się z dwóch lub więcej zdań pojedynczych nazywamy zdaniem złożonym.

A. Zdanie współrzędnie złożone

Na zdanie złożone składają się zdania samodzielne, które mają wspólną treść. Nazywamy je zdaniami współrzędnie złożonymi. Łączą je spójniki **i, lub, albo, ale; lecz; bo; więc; bowiem**. Wieśniacy orzą rolę, a chłopcy im pomagają. Chłopiec był wysoki, ale nie był silny. Pracy się nie wstydzę, bo jestem młoda.

B. Zdanie podrzędnie złożone

Zdanie podrzędnie złożone składa się z dwóch zdań, z których jedno określa drugie. Zdanie podrzędne jest zależne od zdania głównego. Zdanie podrzędne zastępuje część zdania głównego.

C. Rodzaje zdań podrzędnych.

Rodzaj i znaczenie	Przykłady
a) Zdanie podmiotowe zastępuje podmiot zdania głównego. Odpowiada na pytanie kto? co? i zaczyna się od zaimka kto, co.	Kto sercem żyje, (podmiot) ten dwa razy żyje. Nie wszystko złoto, co się świeci (podmiot).
b) Zdanie orzecznikowe zastępuje część orzeczenia złożonego w zdaniu głównym. Odpowiada na pytanie: kim? czym jest? jakim jest?. Zaczyna się od: czym, jaki, że.	Kazimierz Wielki był tym dla chłopów, czym ojciec dla dzieci (orzecznik).
c) Zdanie przydawkowe zastępuje przydawkę zdania głównego. Odpowiada na pytanie: jaki? który? czyj? ile? Zaczyna się od: który, że.	Adam Mickiewicz, który jest największym poetą polskim (przydawka), ma wiele pomników.
d) Zdanie dopełnieniowe zastępuje dopełnienie zdania głównego. Odpowiada na pytania: kogo? czego? komu? czemu? kogo? co? kim? czym? Zaczyna się od zaimków względnych kogo; komu; kim; co; czego; czym; lub spójnika: że.	Nie czyni drugiemu, co tobie niemiło (dopełnienie). Widzę, że byłeś dzielny. Ufam Bogu, że mi pomoże.
e) Zdania okolicznikowe miejsca wyrażają okolicznik miejsca zdania głównego. Odpowiadają na pytania: gdzie? dokąd? skąd? Zaczynają się od: gdzie, dokąd, skąd.	Tam, gdzie stał mój dom, znajdują się teraz ruiny.
f) Zdania czasowe wyrażają okolicznik czasu zdania głównego. Odpowiadają na pytanie: kiedy? Zaczynają się od: kiedy, gdy, skoro, aż, póki.	Kiedy czytałem, usłyszałem głos dzwonka. Gdy przyjechał na Śląsk, zobaczył wiele fabryk.
g) Zdania okolicznikowe sposobu zastępują okolicznik sposobu w zdaniu głównym. Pytamy o nie: jak? Zaczynają się od: tak, że.	Jak sobie kto pościele, tak się wyśpi. Polskie góry są tak piękne, że każdy się nimi zachwyca.

Rodzaj i znaczenie	Przykłady
h) Zdania celowe zastępują okolicznik celu w zdaniu głównym. Pytamy o nie: po co? w jakim celu? Zaczynają się od: by, aby, ażeby.	Poszedłem do muzeum, aby poznać pamiątki narodowe.
i) Zdania przyczynowe zastępują okolicznik przyczyny w zdaniu nadrzędnym; wyrażają przyczynę. Pytamy o nie: dlaczego? Zaczynają się od: ponieważ, gdyż, że.	Kocham ojczyznę, ponieważ nami się opiekuje.
j) Zdania warunkowe wyrażają warunek, od którego zależy wykonanie czynności zdania głównego. Zaczynają się od: jeśli, jeżeli, gdyby.	Jeśli będę miał pieniądze, to zwiedzę wszystkie miasta Polski.
k) Zdania przyzwalające wyrażają przyzwolenie. Zaczynają się od: choć, chociaż, choćby, chociażby, pomimo, że, jakkolwiek.	Janek przybył pierwszy, chociaż był bardzo zmęczony.

XIII. NAUKA PISOWNI

§ 1. Co to jest nauka pisowni?

W języku polskim na oznaczenie niektórych głosek używamy dwóch liter, np.: ó—u, rz—ż, h—ch. Niektóre głoski inaczej słyszymy a inaczej piszemy; np. słyszymy „bapka“, a piszemy babka. Musimy pisać poprawnie, stosować się do reguł.

Zasady poprawnego pisania wyrazów podaje nauka pisowni, czyli ortografia.

§ 2. Kiedy piszemy ó — u?

Litera **ó** oznacza tę samą głoskę, co litera **u**. Nie możemy dokładnie określić, kiedy pisać ó, a kiedy u. W wielu wyrazach z w y c z a j w s k a z u j e, kiedy pisać ó lub u. Dopomoć tu może także znajomość innych języków słowiańskich. Ponadto obowiązują następujące reguły:

- Piszemy **ó** wtedy, gdy przy odmianie wyrazu lub w wyrazach pokrewnych wymienia się o n ó n a o, np. sól—soli, głowa—głów.
- Piszemy **ó** w z a k o ń c z e n i a c h: **ów**, Kraków, domów,—ówna, Owocówna,—ówka, żarówka.
- Literę **u** piszemy w z a k o ń c z e n i a c h: **unek**, rachunek, **un**, **unka**, opiekun, opiekunka; **uję**, **ujęsz**, rysuję, rysujesz.

§ 3. Piszemy **ę** czy **em**, **en**

- a) **ę** w y m a w i a m y przed p, b jak **em**; przed d, t, c, dz, k, g jak **en**; przed ć, dź jak **eń**. W wyrazach polskich należy przed tymi spółgłoskami pisać **ę**, np.: zęby, sęp, będę, zmięty, więc, prędeż, ręka, kręgle, pięć.
- b) W wyrazach o b c y c h przed wymienionymi spółgłoskami piszemy **em**, **en**, np.: stempel, kalendarz.
- c) Piszemy także **en**, **em** w niektórych wyrazach polskich, zakończonych na **-ka**, **-ko**, lub **-em** okienko, jem, wiem, umiem, rozumiem, powiem.
- d) **ę** piszemy na końcu wyrazu w 1 os. l. poj. czasowników: robię, w bier. l. poj. rzeczowników rodzaju żeńskiego: matkę, w bier. l. poj. zaimków: mię, cię, się.

§ 4. Piszemy **ą** czy **om**, **on**

- a) Samogłoskę **ą** wymawiamy przed p, b jak **om**, przed d, t, c, dz, k, g, jak **on**, przed dź, jak **oń**. W wyrazach polskich należy pisać przed tymi spółgłoskami **ą**; np.: ząb, występ, błąd, wąpie, mącić, krąg.
- b) W wyrazach o b c y c h przed wymienionymi spółgłoskami piszemy **om**, **on**: kompas, konstytucja.
- c) Piszemy także **ą** w zakończeniach wyrazów; 3 os. l. mn. czasowników: idą, robią; w bier. i narz. l. poj. przymiotników liczebników oraz zaimków: nową, piętą, moją; w narz. l. poj. rzeczowników żeńskich: z matką.

§ 5. Kiedy piszemy **i** — **j**

- a) Po **c**, **s**, **z** piszemy:
 - j — gdy słyszymy **cj**, **sj**, **zj**; np.: kolacja, Rosja, Azja.
 - i — gdy słyszymy **ć**, **ś**, **ź**; np.: ciemny, siostra, jezioro.
- b) Po innych spółgłoskach pisze się **i** nawet wtedy, gdy słyszymy **j**; np.: listy, piętro, kwiat, fotografia, miasto, mieszkanie, radio, religia.
- c) Wyjątek stanowią wyrazy, które zaczynają się od przedrostków: nad-, ob-, od-, pod-, przed-, w-. Po tych przedrostkach piszemy **j**; np.: nadjechać, objadać się, odjąć, podjazd, wjazd; wyjątek: obiad.
- d) Spółgłoski **miekkie**: **dź**, **ś**, **ź**, **ń**, piszemy tylko przed następującą spółgłoską lub na końcu wyrazu: śpiew, żleb, pięć, bądź, gałąź, uczeń, kośba.

W innych wyrazach spółgłoski te piszemy: **ci**, **dzi**, **si**, **zi**, **ni**, gdy po nich następuje inna samogłoska: ciebie, dzień, siedzę, zielony, niebo.

§ 6. Spółgłoski: b, w, d, g, z, dz, ż, dź

- a) Spółgłoski te w środku wyrazu przed następującą spółgłoską bezdźwięczną słyszymy jak p, f, t, k, s, c, sz, ć. Należy jednak wtedy pisać spółgłoski dźwięczne: **b, w, d, g, z, dz, ż, dź**; np.: rybka, świat, łódka, wózki; chodźmy.
- b) Spółgłoski dźwięczne wymawiamy jak bezdźwięczne na końcu wyrazów. Piszemy wtedy spółgłoski dźwięczne: **b, w, d, g, z, dz i dź**: chleb; staw; lód; pociąg, wóz; aż; chodź.
- c) Spółgłoski bezdźwięczne przed spółgłoskami dźwięcznymi wymawiamy jak dźwięczne (proźba). Piszemy je jak spółgłoski bezdźwięczne: prośba, jakże, także. Dopomóc tu może także znajomość innych języków słowiańskich. Ponadto obowiązują następujące reguły:
- d) Częstki początkowe: **bez-, roz-, ob-, od-, nad-, przed-, pod-w-**, piszemy zawsze bez zmiany: bezbronny, rozplakać się, obciąć, odjąć, nadpisać, przedstawić, podpisać wpisać.

§ 7. Piszemy rz czy ż?

- a) Litera **rz** oznacza tę samą głoskę, co litera **ż**. Nie możemy dokładnie określić, kiedy należy pisać rz, a kiedy ż. W wielu wyrazach zwyczaj nakazuje pisać rz lub ż. Dopomóc tu może znajomość języków słowiańskich. Ponadto obowiązują następujące reguły:
- b) Piszemy **rz** wtedy, gdy w odmianie wyrazu lub w wyrazach pokrewnych w y m i e n i a się ono na r: góra—na górze, skóra — skórze.
- c) W zakończeniach wielu wyrazów piszemy rz, np. lekarz, ślusarz, Kazimierz.
- d) Piszemy rz po spółgłoskach: **p, b, t, d, k, g, ch, j, w**; np.: przed, brzeg, trzy, drzewo, grzebień, chrzan, ujrzeć, wrzesień.
- e) **ż** piszemy wtedy, gdy w odmianie wyrazu lub w wyrazach pokrewnych wymienia się na: **g, dz, z, ż, zd**: możesz — mogę, księża — ksiądz, wozisz — wożę, wóz — wożę, jeżdżę — jazda.

§ 8. Spółgłoski ch — h.

Spółgłoskę **h** wymawia się prawie w całej Polsce jak **ch**. **H** piszemy tylko w niektórych wyrazach: hałas; hak; haft; Helena; Hanka; handel.

§ 9. Czy „nie“ piszemy łącznie, czy oddzielnie?

- a) Wyraz **nie** piszemy łącznie z rzeczownikami, przymiotnikami i przysłówkami utworzonymi od przymiotników; np.: przyjaciel — nieprzyjaciel, dobry — niedobry, dobrze — niedobrze.
- b) Przy liczebnikach, zaimkach i czasownikach piszemy **nie** osobno; np.: nie dwa, nie mój, nie czytam. Tak samo przy przysłówkach nie utworzonych od przymiotników; np. nie bardzo.

§ 10. Wielkie litery

Wielką literą piszemy wyrazy:

- a) na początku zdania, np.: Chodzę do szkoły;
- b) imiona własne ludzi, krajów, narodów, miast, nazwy gór i rzek, państw, ulic, placów, urzędów, władz, towarzystw, np.: Stanisław, Bogucki, Polska, Polacy, Opole, Rzeczpospolita Polska, ulica Fabryczna, plac Wolności, Urząd Pocztowy, Czerwony Krzyż, Babia Góra, Odra, Morze Bałtyckie;
- c) nazwy świąt, tytuły dzienników, nazwy przedsiębiorstw: Boże Narodzenie, Dziennik Zachodni, Księgarnia Naukowa. W tytule książki tylko pierwszy wyraz oznaczamy dużą literą, np.: „Ogniem i mieczem“.

§ 11. Znaki przestankowe

- a) Kropkę kładziemy na końcu zdania. Chłopiec czyta.
- b) Przecinkiem oddzielamy podobne części zdania albo różne zdania. Matka, syn, ojciec idą do domu. Chłopcy krzyczą, śpiewają, biegają. Górnik idzie do kopalni, aby kopać węgiel.
- c) Pytajnik kładziemy po pytaniu. Czy matka pracuje w domu?
- d) Wykrzyknika używamy po okrzykach lub zawołaniach. Władku! Przynieś mi książkę!
- e) Dwukropkę kładziemy przed wyliczeniem wyrazów; Romek pisze różne prace: zadania, listy, ćwiczenia.

SŁOWNIK

Objaśnienia układu słownika.

W słowniku podajemy wyrazy w porządku alfabetycznym.

- 1) **Rzeczownik.** Słownik podaje zasadnicze formy rzeczownika, a mianowicie:
 - a) przy rzeczownikach rodzaju męskiego i żeńskiego dopełniacz i miejscownik l. poj. oraz mianownik l. mn.; np. stół, stołu, stole, stoły; papier, -u, -rze, -y; rzeka, -i, -ce, -i.
 - b) przy rzeczownikach rodzaju nijakiego dopełniacz i miejscownik l. poj.: wiadro, -a, -rze. Ponieważ rzeczowniki rodzaju nijakiego w mian. l. mn. mają zawsze końcówkę -a, słownik formy te pomija. Gdy słownik nie podaje form mian. l. mn. także przy rzeczownikach rodzaju męskiego i żeńskiego, należy rozumieć, że formy te nie są używane.
 - c) w miejscowniku podajemy końcówkę oraz spółgłoskę, która się wymienia.
 - d) szczegółowe uwagi, jak np. tylko w liczbie mnogiej lub pojedynczej, albo osobliwą odmianę.
- 2) **Czasownik.** Słownik podaje składnię czasownika, np. szukam czego; patrzę na kogo, co; jego postać dokonaną (dok.) i niedokonaną (ndk.). Podaje główne formy, na podstawie których można utworzyć wszystkie formy odmiany, a mianowicie: bezokolicznik, 1 os. czasu teraźniejszego, końcówkę 2 osoby czasu teraźniejszego, końcówkę wraz z przyrostkiem 3 os. liczby pojedynczej czasu przeszłego: czytać, czytam, -asz, -aś. Gdy forma 3 os. liczby pojedynczej czasu przeszłego ma postać osobliwą, podajemy ją w całości. Gdy formy postaci dokonanej i niedokonanej czasownika są jednakowe, wtedy następstwo form w słowniku jest takie: czytać (ndk.), przeczytać (dk.); czytam, -asz, -aś. Gdy inną formę ma postać dokonana czasownika, a inną niedokonana, wtedy podaje je słownik oddzielnie: pomagać (ndk.), pomagam, -asz, -aś, pomóc (dk.), pomogę, pomożesz, pomógł.
- 3) **Przy przymiotniku i zaimku** zaznacza słownik końcówki rodzajowe; przy przysłówku i zaimku przysłówkowym — wyjaśnienie, co to za część mowy.
- 4) **Przyimek.** Słownik mówi o jego znaczeniu składniowym: np. na (przym.) na czym (pyt.: gdzie?, narz.), na co (pyt.: dokąd?, biern.).
- 5) **Wyrazy słownika czynnego** wydrukowano tłustym drukiem. W objaśnieniach poszczególnych wyrazów używamy skrótów.

Skróty:

biern. — biernik
cel. — celownik
dk. — dokonana postać
czasownika
ndk. — niedokonana postać
czasownika
dop. — dopełniacz
miejsc. — miejscownik
l. poj. — liczba pojedyncza

l. mn. — liczba mnoga
mian. — mianownik
ndm. — nieodmienny
narz. — narzędnik
przysł. — przysłówek
spójn. — spójnik
przyim. — przyimek
zaimk. — zaimek
zob. — zobacz

A

a (spójn.)
aby (spójn.)
Adam, -a, -mie, Adaś
adres, -u, -sie, -y
agrafka, -i, -ce, -i
Ala, -i, -i
ale (spójn.)
Aleksander, -a, -rze
alkohol, -u, -u, -e
altana, -y, -nie, -y
amerykański, -a, -e
Andrzej, -a, -u
anioł, -a, -niele, aniołowie
Anna, -y, -nie
Antoni, Antoś, Antek
apteka, -i, -ce, -i
armia, -ii, -ii, -ie
artysta, -y, artyście, artyści
astronomia, -ii, -ii,
atrament, -u, -cie, -y
auto, -a, aucie
autobus, -u, -sie, -y
autor, -a, -rze, autorzy

B

babka, -i, -ce, -i
badanie, -ia, -iu
bagaż, -u, -u, -e
bagażowy, -ego, -ym, -i
bajka, -i, -ce, -i
balia, -ii, -ii, -ie
balkon, -u, -nie, -y
bandera, -y, -rze, -y

baran, -a, -nie, -y
Barbara, -y, rze, Basia
bardzo, bardziej, najbardziej
barwa, -y, -ie, -y
barwny, -a, -e
basen, -u, -ie, -y
baszta, -y, -cie, -y
bawelna, -y, -nie, -y
bawić się, kim, czym (ndk.);
bawie się, -isz, się, bawił się
beczka, -i, -ce, -i
Belgia, -ii, -ii
benzyna, -y, -ie
Beskidy, -ów, -ach
biały, -a, -e
Białorusin, -a, -nie, -i
biblioteka, -ki, -ce, -i
bibliotekarz, -a, -u, -e
bić z kim, kogo, co, za co, (ndk.);
zabić (dk.); biję, bijesz, bił
biedny, -a, -e
bieg, -u, -u, -i
biegać po czym, za czym, do kogo,
do czego (ndk.) biegam, -asz, -ał
bielizna, -y, bieliznie
Bielsko, -a, -u
bilet, -u, -cie, -y
biuro, -a, -rze
blady, -a, -e
blisko (przysł.), bliżej, najbliżej
blizna, -y, bliźnie, -y
bluza, -y, bluzie, -y
bławat, -u, -cie, -y
błąd, -u, błędzie, -y

blądzić po czym, w czym,
 gdzie (ndk.); **zabłądzić** (dk.);
 blądze, blądzisz, blądził
blyskawica, -y, -y, -e
blyszcząć (ndk.); **zabłyszcząć** (dk.)
 blyszczę, blyszczął, blyszczeli
bocian, -a, -nie, -y
bogactwo, -a, -ie
bogaty, -a, -e
boisko, -a, -u
bok, -u, -u, -i
Bolesław, -a, -e, Bolek
boli (ndk.); **zaboli** (dk.), (tylko
 w 3 os. l. poj.) bolało
bomba, -y, -ie, -y
bosy, -a, -e
Boże Narodzenie, Bożego Naro-
 dzenia, o Bożym Narodzeniu
Bóg, -a, -u
brać, kogo, co, (ndk.); **zabrać** (dk.),
 biore, bierzesz, brać, brali
brak, -u, -u, -i
brama, -y, -ie, -y
bramka, -i, -ce, -i
brat, -a, bracie, bracia
brązowy, -a, -e
bronić kogo, co (ndk.); **obronić** (dk.)
brudny, -a, -e
brzęczeć (ndk.); **zabrzęczeć** (dk.);
 brzęcze, -ysz, brzęczał, brzęczeli
brzeg, -u, -u, -i
brzydki, -a, -e
budowa, -y, -ie, -y
budować komu, dla kogo, co, na
budować komu, dla kogo, co, bu-
 duje, -esz, -aś, (ndk.); **zbudo-**
wać (dk.)
budowla, -i, -i, -e
budowniczy, -ego, -ym, -owie
budynek, -u, -u, -i
budzić, kogo, co, (ndk.); **obudzić**,
 (dk.); **budzę**, -isz, **budził**
bułka, -i, -ce, -i
burmistrz, -a, -u, -owie
but, (buciki), -a, -ucie, -y
butelka, -i, -ce, -i

burza, -y, -y, -e
by (spójn.)
być, jestem, jesteś, był
bydło, -a, bydle (l. poj.)
Bytom, -mia, -miu

C

cały, -a, -e
całować (ndk.); **pocałować** (dk.);
 całuje, -esz, -całował
całość, -ci, -ci, -ci
cebula, -i, -i, -e
cegła, -y, -ie, -y
Celina, -y, nie
cement, -u, -cie (l. poj.)
cenić, kogo, co (ndk.); **ocenić** (dk.)
 cenię, cenisz, cenili
centymetr, -a, centymetrze, -y
cenny, -a, -e
chata, -y, -cie, -y
 chcieć czego, od kogo; **chcę**,
 chcesz, chciał, chcieli
chętnie, **chętniej**, **najchętniej**
chłodno, **chłodniej**, **najchłodniej**
chleb, -a, -ie, -y
chlupot, -u, -cie, -y
chłodny, -a, -e
chłodnia, ni, -i, -nie
chłop, -a, -ie, -i
chłopiec, **chłopca**, -u, -y
chmura, -y, -rze, -y
chodnik, -a, -u, -i
chodzić w czym, na czym, po czym,
 po co, za kim, za czym, do kogo,
 czego (ndk.); **przychodzić** (dk.);
 chodzę, chodzisz, chodził
choinka, -i, -ce, -i
chorągiew, **chorągwi**, -i, -ie
choroba, -y, -ie, -y
chorować na co (ndk.); **zachorować**
 (dk.); **choruję**, -esz, **chorował**
chory, -a, -e
Chorzów, -a, -ie
chować, kogo, co, (ndk.); **schować**
 (dk.); **chowam**, -asz, **chowai**
chustka, -i, -ce, -i

chusteczka, -i, -ce, -i
 chwila, -i, -i, -e
 chwytac kogo, co (ndk.); **schwytac**
 (dk.); chwytam, -asz, chwytal
 chyba (spójn.)
 ciało, -a, ciele
 ciastko, -a, -u
 ciasto, -a, ciście
 ciągnąć kogo, co (ndk.); przecią-
 gnąć (dk.); ciągnę, -esz, ciągnęli
 cichy, cichszy, najcichszy
 ciekawy, -a, -e
 ciele, cielecia, cieleciu, cieleta
 ciemno, ciemniej, najciemniej
 ciemność, -ci, -ci, -ci
 ciemny, -a, -e
 cień, -nia, -niu, -nie
 cienki, -a, -ie
 ciepło, ciepłej, najcieplej
 ciepły, -a, -e
 cierpieć na co (ndk.); przecierpieć
 (dk.); cierpię, cierpisz, cierpiał
 cieszyć się z czego (ndk.); ucieszyć
 się (dk.); cieszę się -ysz się,
 cieszył się, cieszyli się
 ciężar, -u, -rze, -y
 ciężarowy, -a, -e
 ciężko, ciężej, najciężej
 ciocia (ciotka), -ci, -ci, -cie
 cisza, -y, -y, -e
 cmentarz, -a, -u, -e
 co (zaimk.)
 codziennie (przysłk.)
 córka, -i, -ce, -i
 cud, -u, -dzie, -a
 cukier, cukru, cukrze
 cukierek, -a, -u, -i
 ćwiczenie, -a, -u
 ćwiczyć się w czym (ndk.); wyćwi-
 czyć się (dk.)
 cynk, -u, -u (l. poj.)
 czapka, -i, -ce, -i
 czarny, -a, -e
 czas, -u, sie, -y
 czasem (przysłk.)

czekać, na kogo, na co (ndk.); do-
 czekać (dk.); czekam, -asz, czekał
 czeladnik, -a, -u, czeladnicy
 czerwiec, -ca, -cu
 czerwony, -a, -e
 często, częściej, najczęściej
 część, czci, czci
 część, części, części, części
 człowiek, -a, -u, ludzie
 czołg, -u, -u, -i
 cztery, czwarty, czternaście
 czterdzieści, czterysta
 czuć się (ndk.); czuję się, -esz się,
 czuł się
 czuwać (ndk.); nad kim, nad czym;
 czuwam, -asz, czuwał
 czwartek, -u, -u, -i
 czy (spójn.)
 czyj, -a, -e (zaimk.)
 czyli (spójn.)
 czyścić kogo, co, czym (ndk.);
 wyczyścić (dk.); czyszcę, -isz, -ił
 czysto, czysciej, najczysciej
 czystość, -ści, -ści (l. poj.)
 czysty, -a, -e
 czytać, co, o czym (ndk.); przeczy-
 tać (dk.); czytam, -asz, czytał
 czytanka, -i, -ce, -ki
 czytelnia, -i, -i, -nie

D

dać kogo, co (ndk.); wydać (dk.);
 dam, dasz, dał
 dach, -u, -u, -y.
 dał, -i, -i -e
 daleko, dalej, najdalej
 data, -y, -cie, -y
 dąb, dębu, dębie, dęby
 dawno (przysłk.)
 dążyć do czego, do kogo, (ndk.);
 zdążyć (dk.); dążę, -ysz, dążył
 depesza, -y, -y, -e
 deska, -i, -ce, -ki
 dla kogo, czego (przyim.)
 dłoń, -ni, -ni, -nie
 długi, -a, -ie

długość, -ści, -ści, -ści
dno, -a, -nie
do (przym.) kogo, czego, (dop.)
dobranoc (ndm)
dobry, -a, -e
dobrze (przysłk.), lepiej, najlepiej
dochód, -u, dochodzie, -y
doczekać czego (dk.); zob. **czekać**
dodać, (dk.); **dodawać** co (ndk.);
 dodaje, -esz, dodał
dojechać dokąd (dk.); **jechać** (ndk.)
dojść do kogo, czego, (dk); **dochodzić** (ndk.); **chodzić**, **chodzisz**, -i
dokąd (zaimek przysł.)
dokładnie (przysłk.)
dokonać czego (dk.); **dokonam**,
 -asz, -ał, **dokonywać** (ndk.);
 dokonywam, -asz, -ał
dola, -i, -i, -e
dolar, -a, -rze, -y
dolina, -y, -nie, -y
dół, -u, dole, doły
dom, -u, -u, -y
domowy, -a, -e
donieść komu, co (dk.); zob. **nieść**
dookoła (przysłk.)
dopłynąć dokąd, do czego (dk.);
płynąć (ndk.); **dopłyne**, -esz, -nął
doręczać co, komu (ndk.); **doręczyć** (dk.); **doręczam**, -asz, -ał
dorzecze, -a, -u
dostać kogo, co (dk.); **dostanę**,
 -esz, dostał; **dostawać** (ndk.);
 dostaje -esz, dostawał
dostarczyć (dk.); **dostarczać** (ndk.);
dostarczam, -asz, **dostarczał**
dostarczenie, -a, -u
dostęp, -u, -ie, -y
dowiadawać się czego, o kim,
 o czym (ndk.); **dowiedzieć** się
 (dk.); **dowiaduję** się, **dowiadu-**
jesz się, **dowiedział** się
doznać czego (dk.); **doznawać**
 (ndk.), zob. **znać**
do widzenia (komu?) panu

dowód, -u, **dowodzie**, -y
drabina, -y, -nie, -y
drewniany, -a, -e
drobny, -a, -e
droga, -i, -dze, -i
drogi, -a, -ie
drogo (przysłk.), drożej, najdrożej
drukować co (ndk.); **wydrukować**
 (dk.) **drukuję**, -esz, **drukował**
drzewo, -a, -ie
drzwi (tylko l. mn.)
duch, -a, -u, -y
duchowny, -a, -e
duma, -y, -ie
dużo, więcej, **najwięcej**
duży, większy, **największy**
dwaj, dwu lub dwóch, **drugi**
dwanaście, **dwadzieścia**, **dwieście**
dworzec, **dworca**, -u, -e
dwór, -u, -rze, -y
dym, -u, -ie, -y
dynia, -ni, -ni, -nie
dyrekcja, -ji, -ji, -je
dziadek, -ka, -ku, -owie
dziecko, -a, -u, **dzieci**
dzieje, -ów, -ach, (l. mn.)
dzielić co, przez co, **dzielić** się
 czym, z kim (ndk.); **podzielić**
 (dk.); **dzielię**, -isz; **dzielił**
dzielnica, -y, -y, -e
dzieło, -a, -le
dzień, dnia, dniu, **dnie**
dziesięć, **dziesiąty**
dziewczyna, -y, -nie, -y
dziewczynka, -i, -ce, -i
dziewięć, **dziewiąty**, **dziewiętna-**
ście, **dziewięćdziesiąt**, **dziewięćset**
dziękować komu, czemu, za kogo
 za co, (ndk.); **podziękować** (dk.);
dziękuję, -esz, **dziękował**
dziś (przysłk.)
dziura, -y, -rze, -y
dźwięk, -u, -u, -i
dźwig, -u, -u, -i
dzwon, -u, -nie, -y
dzwonek, -a, -u, -i

E

egzamin, -u, -nie, -y.
Ela, -i, -i
elektrownia, -i, -i, -ie
elektryczny, -a, -e
Elżbieta, -y, -cie
Europa, -y, -pie

F

fabryczny, -a, -e
fabryka, -i, -ce, -i
fajka, -i, -ce, -i
fakt, -u, -cie, -y
fala, -i, -i, -e
falochron, -u, -nie, -y
fara, -y, -rze, -y
fartuch, -a, -u, -y
fasola, -i, -i, -e
ferie, -ii, -ach (lm.)
figura, -y, -rze, -y
film, -u, -ie, -y
firma, -y, -ie, -y
flakon, -u, -ie, -y
forma, -y, -ie, -y
fortepian, -u, -ie, -y
fota rafia, -ii, -ii, -ie
Franek, -a, -u, Franciszek
Francja, -ji, -ji
fujarka, -i, -ce, -i
funt, -a, -cie, -y
futro, -a, -trze

G

gabinet, -u, -cie, -y
galeria, -ii, -ii, -ie
gałąź, -zi, -zi, gałęzie
gardło, -a, -dle
garnek, garnka, garnku, garnki
gasić kogo, co (ndk.); zgasić (dk.);
gaszę, -sisz, gasił
gazeta, -y, -cie, -y
Gdańsk, -a, -u
Gdynia, -i, -i
gdzie (przysik.)
geograf, -a, -ie, -owie
geografia, -ii, -ii, (l. poj.)
geograficzny, -a, -e

gęś, gęsi, gęsi, gęsi
gimnazjum, um, -u.
gleba, -y, -ie, -y
glina, -y, -ie, -y
Gliwice, Gliwice, Gliwicach
głębia, -i, -i, -ie
głęboki, -a, -ie
głodny, -a, -e
głoska, -i, -ce, -i
głosić o kim, o czym, co (ndk.);
ogłosić (dk.)
głośno, głośniej, najgłośniej
głośny, -a, -e
głowa, -y, -ie, -y
główny, -a, -e
głupi, -ia, -ie
gmina, -y, -ie, -y
gniazdo, -a, gnieździe
godzina, -y, -ie, -y
godło, -a, -le
godny, -a, -e
gołąb, gołębia, gołębiu, gołębie
gołębnik, -a, -u, -i
gonić kogo, co (ndk.); dogonić
(dk.); gonię, -isz, gonił
gorąco, goręcej, najgoręcej
gorący, -a, -e
gorączka, -i, -ce, -i
gorset, -u, -cie, -y
gorzki, -a, -ie
gość, -cia, -ciu, -cie
gospodarstwo, -a, -ie
gospodarczy, -a, -e
gospodarz, -a, -u, -e
gospodyni, -i, -i, -e
gotować co (ndk.); ugotować (dk.)
gotuje, gotujesz, gotował
gotowy, -a, -e
góra, -y, -rze, -y
góral, -a, -u, -e
górnik, -a, -u, -cy
gracz, -a, -u, -e
gra, -y, -grze, -y
grabie (l. mn.), -i, -iach
grać (ndk.); zagrać (dk.); gram,
grasz, grał

gram, -a, -ie, -y
 gramatyka, -i, -ce, -i
 granica, -y, -y, -e
 groch, -u, -u, -y
 grosz, -a, -u, -e
 grób, -u, -ie, -y
 gruby, -a, -e
 gruda, -y, -dzie, -y
 grudzień, -dnia, -dniu, -e
 grusza, -y, -y, -e
 gruszka, -i, -ce, -i
 gruz, -u, -e, -y
 grzebień, -nia, -ni, nie
 gumka, -i, -ce, -i
 guzik, -a, -u, -i
 gwar, -u, -rze, -y
 gwiazda, -y, gwieździe, gwiazdy
 gwizd, -u, gwizdzie, -y
 gwizdać (ndk.); zagwizdać (dk.);
 gwizdzą, -esz, gwizdał
 gwoździć, gwoździa, -dziu, -dzie

H

Hanka, -i, Hance, Haneczka
 hałda, -y, -dzie, -y
 handel, -u, -u (l. poj.)
 harcerz, -a, -u, -e
 harcerski, -a, -ie
 hejnał, -u, -le, -ły
 Hel, -u, -u
 Helena, -y, -ie; Helcia
 Henryk, -a, -u; Heniek
 herbata, -y, -cie
 historia, -ii, -ii, -ie
 hodować kogo, co (ndk.); wyhodo-
 wać (dk.); hoduję, -esz, -ował
 hotel, -u, -u, -e
 huczeć (ndk.); zahuczeć (dk.); hu-
 cze, -ysz, huczał
 huk, -u, -u, -i
 huta, -y, -cie, -y

I

i (spójn.)
 igła, -y, -le, -y
 Ignacy, -ego, -ym; Ignaś
 ile? (zaimek liczebnikowy)

imię- imienia, imieniu, imiona
 imieninowy, -a, -e
 imieniny, imienin, imieninach
 inny, -a, -e
 iść do kogo, do czego, dokąd (ndk.);
 idę idziesz, szedł, szła, szli, szły
 przyjąć (dk.)
 imponujący, -a, -e

J

jabłko, -a, -u
 jabłoń, -ni, -ni, -nie
 jadalnia, -i, -i, -nie
 Jadwiga, -i, Jadwidze, Jadzia
 jajko, -a, -u
 jaki, jaka, jakie (zaimk)
 jałowiec, -ca, -cu, -ce
 Jan, Janek, Janka, Jaś
 Janina, -y, -ie, Jasia.
 jarmark, -u, -u, -i
 jarzyna, -y, -ie, -y
 jasno, jaśniej, najjaśniej
 jasny, -a, -e
 jazda, -y, jeździe, jazdy
 jechać do kogo, do czego, czym
 (ndk.); przyjechać (dk.); jadę,
 jedziesz, jechał
 jeden, jedna, jedno
 jednolity, -a, -e
 jednoczyć kogo co (ndk.); zjedno-
 czyć (dk.), jednoczę, -ysz, -ył
 jedwab, -iu, -iu, -ie
 jedenaście, jedenasty, -a, -e
 jedzenie, -ia, -iu
 jęk, -u, -u, -i
 Jerzy, -ego, -ym, Jurek, Jerzyk
 jesień, -ni, -ni, -nie
 jesienny, -a, -e
 jeść, co (ndk.); zjeść (dk.); jem,
 jesz, jadł, jedli
 jeszcze (przysłk.)
 jezdnia, -i, -i, -ie
 jeździec, jeźdźca, jeźdźcu, jeźdźcy
 jezioro, -a, -rze
 język, -a, -u, -i
 jutro (przysłk.)
 już (przysłk.)

K

kaczka, -i, -ce, -i
 kalendarz, -a, -u, -e
 kałamarz, -a, -u, -e
 kamień, -nia, -niu, -nie
 kamizelka, -i, -ce, -i
 kanapa, -y, -pie, -y
 kapelusz, -a, -u, -e
 kapitan, -a, -nie, -owie
 kapusta, -y, -ście, -y
 karabin, -a, -nie, -y
 karmić kogo, czym (ndk.); nakar-
 mić (dk.); karmię, -isz, karmił
Karol, -a, -u
 Karpaty, Karpat (l. mn.)
 kartka, -i, -ce, -i
 kasa, -y, -sie, -y
 kaszlać, kaszlę, -esz, kaszlał
 kasztan, -a, -nie, -y
 Kaszubi, -a, -e, -i
 Katarzyna, -y, -ie; Kasia
 katedra, -y, -rze, -y
 Katowice, -ic, -ach
 kawa, -y, -wie, -y
 kawalek, -a, -u, -ki
 kazanie, -a, -u
 Kazimierz, -a, -u
 każdy, -a, -e
 kąpać się w czym (ndk.); wyką-
 pać się (dk.); kąpać się, -esz
 się, kąpał się
 kąpiel, -i, -i, -e
 kąt, -a, -cie, -y
 kępa, -y, -ie, -y
 kichać (ndk.); kichnąć (dk.);
 kicham, -asz, kichał
 kiedy (zaimk. przysłk.)
 kielbasa, -y, -sie, -y
 kierować kim, czym (ndk.); pokie-
 rować (dk.); kieruje, -esz, -ował
 kierownik, -a, -u, -cy
 kierunek, -u, -u, -i
 kieszeń, -ni, -ni, -nie
 kij, -a, -u, -e
 kilka, -u, -u

kilometr, -a, -rze, -y
 kilogram, -a, -mie, -y
 kino, -a, -nie
 klasa, -y, -sie, -y
 klaskać w co, czym (ndk.); kla-
 snąć (dk.); klaszczę, -esz, klaskał
 klej, -u, -u, -e
 klucz, -a, -u, -e
 kluska, -i, -ce, -i
 kłamać co, przed kim, (ndk.); skła-
 mać, (dk.); kłamię, -esz, kłamał
 kłaniać się komu, czemu, (ndk.);
 pokłonić się (dk.); kłaniać się,
 -asz, kłaniał się
 kłaść (ndk.); co, na czym; kładę,
 kładziesz, kładł, położyć (dk.);
 położę, -ysz, -ył
 kłos, -a, -sie, -y
 kłótnia, -ni, -ni, -nie
 kobieta, -y, -cie, -y
 kochać kogo, co, za co (ndk.); uko-
 chać (dk.); kocham, -asz, -ał
 kochany, -a, -e
 kogo (zaimk. dop.)
 kogut, -a, -cie, -y
 kolacja, -ji, -ji, -e
 kolega, -i, -dze, -dzy
 kolej, kolei, kolei, koleje
 kolejowy, -a, -e
 koleżanka, -i, -ce, -i
 kolęda, -y, -dzie, -y
 kolonia, -ii, -ii, -ie
 kolor, -u, -rze, -y
 kółko, -a, -u
 koło, -a, -le
 koldra, -y, -rze, -y
 kołysać się (ndk.); ukołysać się
 (dk.); kołyszę, -esz, -kołysał
 komin, -a, -nie, -y
 komendant, -a, -cie, -ci
 komunikacja, -i, -i, -e
 Kompas, -u, -sie, -y
 komórka, -i, -ce, -i
 konduktor, -a, -rze, -rzy
 koń, -a, -u, -e
 konik, -a, -u, -i

koniec, końca, końcu, końce
 końcówka, -i, -ce, -i
 kończyć co, na czym (ndk.); skoń-
 czyć (dk.); kończę, -ysz, -ył
 kopać co (ndk.); zakopać (dk.);
 kopię, -iesz, kopał
 kopalnia, -i, -i, -e
 koperta, -y, -cie, -y
 kopiec, kopca, kopcu, kopce
 kopyto, -a, -cie
 koralik, -a, -u, -i
 korona, -i, -ce, -i
 korzystać, -ci, -ci, -ci
 korytarz, -a, -u, -e
 korzystać z czego (ndk.); skorzy-
 stać (dk.); korzystam, -asz, -ał
 kosa, -y, -sie, -y
 kosić co, czym, (ndk.); skosić (dk.);
 koszę, -isz, kosił
 kość, -ci, -ci, -ci
 kościół, -a, kościele, -y
 kosz, -a, -u, -e
 koszary (tylko l. mn.) -ar, -ach
 kosztować (ndk.); kosztuję, -esz
 kosztował
 koszula, -i, -i, -e
 kot, -a, -cie, -y
 kotek, -a, -u, -i
 kotłownia, -ni, -ni, -nie
 koza, -y, -zie, -y
 kółko, -a, -u
 kraj, -u, -u, -e
 krajobraz, -u, -zie, -y
 krajać co, jak (ndk.); pokrajać
 (dk.); kraję, -esz, -krajął
 Kraków, -a, -wie
 krawat, -a, -cie, -y
 krawcowa, -ej, -ej, -e
 krawczyni, -i, -i, -nie
 krawiec, -a, -u, -y
 kreda, -y, -dzie, -y
 kredens, -u, -ie, -y
 kreska, -i, -ce, -i
 krew, -krwi, krwi (l. poj.)
 krok, -u, -u, -i
 krowa, -y, -wie, -y

król, -a, -u, -owie
 krótki, -a, -ie
 krzak, -u, -u, -i
 kryć się przed kim, czym (ndk.);
 skryć się (dk.); kryję się, -esz, -ył
 kryty, -a, -e
 krzesło, -a, -śle
 krzyczeć na kogo, co, za kim,
 czym (ndk.); krzyczę, -ysz,
 krzyczał; krzyknąć (dk.); krzy-
 knę, -niesz, krzyknął
 krzywda, -y, -dzie, -y
 krzyż, -a, -u, -e
 ksiądz, księdza, księdzu, księża
 książka, -i, -ce, -i
 księgarnia, -i, -i, -nie
 księżyc, -a, -u, -e
 który, -a, -e
 kuchnia, -ni, -ni, -nie
 Kujawy, Kujaw, -ach (l. mn.)
 kukiełka, -i, -ce, -i
 kula, -i, -i, -e
 kulawy, -a, -e
 kultura, -y, -rze, -y
 kupiec, kupca, kupcu, kupcy
 kupić co, od kogo, u kogo, za co,
 (dk.); kupię, -isz, kupił; kupo-
 wać (ndk.); kupuję, -esz, -ował
 kura, -y, -rze, -y
 kurczątko, -a, -u
 kurnik, a, -u, -i
 kurtka, -i, -ce, -i
 kurz, -u, -u, -e
 kuter, kutra, kutrze, kutry
 kwadrans, -a, -sie, -y
 kwaśny, -a, -e
 kwiat, -u, kwiecie, -y
 kwiecień, -kwietnia, kwietniu
 kwietnik, -a, -u, -i
 kwota, -y, -cie, -y

L

lać, (ndk.); leję, -esz, -lał
 lalka, -i, -ce, -i
 lampa, -y, -pie, -y
 lampka, -i, -ce, -i

las, -u, -lesie, -y
 latać, (ndk.); latam, -asz, -latać
 lato, -a, lecie
 ład, -u, ładzie, -y
 lecieć, (ndk.); lecę, -isz, latać;
 przylecieć (dk.); przylece, -isz,
 przyleciał
 leczyć kogo, czym (ndk.); leczę,
 -ysz, leczył
 lekarstwo, -a, -wie
 lekarz, -a, -u, -e
 lekcja, ji, -ji, -e
 lekki, -a, -ie
 leniwy, -a, -e
 leśny, -a, -e
 letni, -a, -ie
 lewy, -a, -e
 leżeć na czym (ndk.); leżę, -ysz,
 leżał
 liczba, -y, -bie, -y
 liczyć co (ndk.); zliczyć (dk.);
 liczę, -ysz, liczył
 liczny, -a, -e
 linia, -ii, -ii, -nie
 lipiec, lipca, lipcu
 lis, -a, -sie, -y
 list, -u, liście, -y
 listopad, -a, -dzie
 liść, -a, -u, -ie
 listek, -a, -u, -i
 litera, -y, -rze, -y
 litość, -ci, -ci
 litr, -a, -rze, -y
 lokal, -u, -u, -e
 lokomotywa, -y, -wie, -y
 lotnik, a, -u, -cy
 lotniczy, -a, -e
 łód, łodu, łodzie, łody
 lśnić (ndk.); olśnić, (dk.); lśnię,
 -isz, lśnił
 lubić kogo, co, za co. (ndk.); polu-
 bić, (dk.); lubię, -isz, lubił
 Lublin, -a, -nie
 lud, -u, -ludzie (l. mn.)
 ludowy, -a, -e
 ludzie, -i, -ach (l. mn.)

łustro, -a, -rze
 luty, -ego, -ym
 Lwów, -owa, -owie

L

Ładny, -a, -e
 łapać kogo, co, za co, (ndk.); przy-
 łapać (dk.); łapię, -iesz, łapał
 łaska, -i, -ce, -i
 łaskawy, -a, -e
 łatwy, -a, -e
 ławka, -i, -ce, -i
 łąka, -i, -ce, -i
 łopata, -y, -cie, -y
 łódź, -i, -i, -e
 łódka, -i, -ce, -i
 łóżko, -a, -u
 łyżka, -i, -ce, -i
 łyżeczka, -i, -ce, -i
 Łaba, -y, -bie, (l. poj.)
 ładować kogo, co, (ndk.); załado-
 wać (dk.), ładuję -esz, -ował
 łamać co (ndk.); złamać (dk.), ła-
 mie, -esz, łamał
 łańcuch, -a, -u, -y
 ława, -y, -ie, -y
 ławica, -y, -y, -e
 łazienka, -i, -ce, -i
 łyżwy, łyżew, łyżwach
 Łużyczanie, -an, (l. mn.)

M

magazyn, -u, -ie, -y
 magiel, -u, -u, -e
 maj, -a, -u
 majątek, u, -u, -i
 malarz, -a, -u, -e
 małeńki -a, -ie
 malowniczy, -a, -e
 malowany, -a, -e
 mały, -a, -e
 mama, -y, -mie, -y
 mamusia, -i, -i, -e
 mapa, -y, pie, -y
 Maria, -ii, -ii; Marysia, Mania
 marmolada -y, -dzie, -y

martwić się (ndk.); **zmartwić się**
 (dk.); **martwić się -isz, -ił**
marynarka, -i, -ce, -i
marynarz, -a, -u, -e
marzec, -marca, **marcu**
masło, -a, -maśle
maszerować (ndk.); **przymaszero-**
wać (dk.); **maszeruję, -esz, -ował**
maszt, -u, -cie, -y
maszyna, -y, -ie, -y
maszynista, -y, -ście, -ści
materiał, -u, -le, -y
matka, -i, -ce, -i
Mazur, -a, -rze, -y
mądry, -a, -e
mąka, -i, -ce, -i
maż, **męża**, **mężu**, **mężowie**
mecz, -u, -u, -e
metr, -a, -rze, -y
męczyć się, **czym** (ndk.); **przeme-**
czyć się (dk.), **męczę się, -ysz, -ył**
mężczyzna, -y, -źnie, -i
miara, -y, -mierze, -y
miasto, -a, -mieście
mieć, **mam**, **masz**, **miał**, **mieli**
miednica, -y, -y, -e
miejsce, -a, -u
miejscowość, -ci, -ci, -ci
miejski, -a, -ie
mierzyć co, czym (ndk.); **zmie-**
rzyć (dk.); **mierzę, -ysz, mierzył**
mierzeja, **mierzei**, -i, -je
miesiąc, -a, -u, -e
mieszkać (ndk.); **zamieszkać** (dk.)
mieszkam, -asz, **mieszkał**
mieszkanie, -a, -u
między czym (przyim. narz.)
miękki, -a, -ie
mięso, -a, -sie
migać, **czym** (ndk.); **migam, -asz,**
migał, mignąć (dk.), **mignę, -esz, -ał**
mijać kogo, co (ndk.), **mijam,**
asz, mijał; minąć (dk.), **minę,**
esz, minał
miliard -a, -dzie, -y (liczebnik)
milicjant, -a, -cie, -ci

milicja (obywatelska), -ji, -ji, e
milion -a, -ie, -y (liczebnik)
miłość, -ci, -ci, -ci
miłować kogo, co (ndk.), **miłuję,**
-esz, miłował
mineralny, -a, -e
minuta, -y, -cie, -y
miotła, -y, -le, -y
miska, -i, -sce, -i
miód, -miodu, -dzie, -y
mistrz, -a, -u, -owie
mleczarnia, -i, -i, -e
mleko, -a, -u
młot, -a, -ocie, -y
młyn, -a, -nie, -y
młynarz, -a, -u, -e
mało (przysłk.), **mniej, najmniej**
mnożyć co, przez co (ndk.), **po-**
mnożyć (dk.); **mnożę, -ysz, -ył**
mocny, -a, -e
modlić się do kogo, za kogo, o co
 (ndk.); **pomodlić się** (dk.); **mo-**
dlę się, -isz się, modlił się
modlitwa, -y, -ie, -y
modry, -a, -e
mogła, -y, -le, -y
mokry, -a, -e
morze, -a, -u
morga, -i, -mordze, -gi
Morze Bałtyckie, Morza Bałtyc-
kiego, w Morzu Bałtyckim.
morski, -a, -ie
motor, -u, -rze, -y
motocykl, -u, -u, -e
motyka, -i, -ce, -i
motyl, -a, -u, -e
mowa, -y, -wie, -y
mój, -a, -e (zaimk)
mówić co, o kim, o czym, komu,
 (ndk.); **mówię, -isz, mówił**
mrok, -u, -u, -i
mróz, **mrozu**, -zie, -y
mucha, -y, **musze**, -y
muchomor, -a, -rze, -y
mundur, -u, -rze, -y
mur, -u, -rze, -y

murarz, -a, -u, -e
murzyn, -a, -ie, -i
musieć co (ndk.); muszę, -isz, musiał, zmusić (dk.), zmuszę -isz, -sił
muzyk, -a, -u, -cy
my (zaim. l. mn.)
myć się czym, w czym, na czym (ndk.); umyć się (dk.); myję się, -esz się, mył się
mydło, -a, -le
myśl, -i, -i, -i
myśleć o kim, o czym, nad czym, co (ndk.); obmyślić (dk.); myśle, -isz, myślał
mysz, -y, -y, -y

N

na (przyim.) na czym (pyt.: gdzie? miejsc.), na co (pyt.: dokąd? biern.)
naczynie, -a, -iu
nabożeństwo, -a, -wie
nad (przyim.) czym (narz. na pytanie gdzie?)
nadawać komu, co (ndk.); zob. dać, nadać (dk.); zob. dać
na dół (dokąd?)
nadzwyczajny, -a, -e
nagle (przysłk.)
na górę (dokąd?)
nafta, -y, -cie
naftowy, -a, -e
najpierw (przysłk.)
nakazywać co, komu, czemu (ndk.)
 nakazuję, -esz, nakazywał; nakazać (dk.); nakazuję -esz, nakazał
nakładać, na co, do czego (ndk.)
 nakładam, -asz, -ał; nakładać (dk.), nałożę, -ysz, nałożył
nakrywać, kogo, co, czym (ndk.)
 nakrywam, -asz, -ał; nakryć (dk.), zob. kryć
nalewać, do czego (ndk.), nalewam, -asz, -nalewał; nalać (dk.), zob. lać

należeć do kogo, do czego (ndk.)
 namiot, -u, -cie, -y
 napadać na kogo, na co (ndk.), napaść (dk.)
 na pewno (przysłk.)
 napić się czego (dk.), zob. pić
 napis, -u, -sie, -y
 napisać co (dk.), zob. pisać
 napiływać do czego (ndk.), wpłynąć (dk.); zob. pływać
 napór, -naporu, -rze, -y
 naprawa, -y, -wie, -y
 naprawiać co (ndk.), naprawiam, -asz, naprawiał; naprawić (dk.), naprawię, -isz, naprawił
 na prawo (gdzie? (przysłk.)
 na przedzie (gdzie?) (przysłk.)
 naprzód/(dokąd?) (przysłk.)
 naraz (przysłk.)
 nareszcie (kiedy?) (przysłk.)
 narodowość, -ci, -ci, -ci
 narodzenie, -a, -u
 naród, -narodu, -dzie, -dy
 narysować kogo, co, czym (dk.)
 zob. rysować
 narzędzie, -a, -u
 następnie (kiedy?) (przysłk.)
 nasz, -a, -e
 natura, -y, -rze, -y
 natychmiast (kiedy?) (przysłk.)
 nauczyciel, -a, -u, -e
 nauczyć się czego (dk.) zob. uczyć
 nauka, -i, -ce, -i
 nazwa, -y, -wie, -y
 nazwisko, -a, -u
 nazywać kogo, co (ndk.), nazywam, -asz, -nazywał; nazwać (dk.), nazwę, -iesz, nazwał
 nie (zaimk.)
 nieć, -i, -i, -i
 nitka, -i, -ce, -i
 nie (partykuła przecząca)
 niebieski, -a, -ie
 niebo, -a, -bie
 niech (partykuła)
 niechaj (partykuła)

nieczytelny, -a, -e
 niedaleko (przysłów)
 niedziela, -i, -i, -e
 niektóry, -a, -e
 Niemcy (tylko l. mn. kraj), Niemiec, Niemczeh
 Niemiec, Niemca, Niemcu, Niemcy
 niemiecki, -a, -ie
 niepodległość, -ci, -ci, -ci
 nieprzyjemny, -a, -e
 nieprzyjaciół, -a, -u, -e
 nieraz (przysłów)
 niestety (wykrzyknik)
 nieść co, kogo (ndk.), niosę, -esz,
 niosłem, niósł, nieśli
 niewola, -i, -i
 niewygodą, -y, -dzie, -y
 niezmierny, -a, -e
 niezwykle, -a, -e
 nigdy (przysłów)
 nikt (zaimk)
 niski, -a, -ie
 niszczyć kogo, co (ndk.); zniszczyć
 (dk.); niszczyć, -ysz, -ył
 nizina, -y, -nie, -y
 noc, -y, -y, -e
 noga, -i, -dze, -i
 nos, -a, -sie, -y
 nosić kogo, co (ndk.), noszę, -isz,
 nosił
 nowoczesny, -a, -e
 nowy, -a, -e
 nożyce, -yc, -cach (tylko l. mn.)
 nóż, -a, -u, -e
 nożyk, -ka, -u, -i
 numer, -u, -rze, -y

O

o (przym.), o czym (narz.), o co
 (bier.)
 obchodzić (ndk.), zob. chodzić
 obcy -a, -e
 obecnie (przysłów)
 obiad, -u, -edzie, -y
 obierać kogo co, (ndk.), obieram,
 -asz, obierał; obrać (dk.), obio-
 rą, -rzesz, obrał

objąć kogo, co (dk.), obejmę, -esz;
 obejmować (ndk.); obejmuję,
 -esz, obejmował
 obmurować kogo, co (dk.), muro-
 wać (ndk.)
 obmurowany, -a, -e
 obmyślić, zob. myśleć
 obniżać się (ndk.); obniżyć się (dk.)
 obok (przym.), czego (dop.)
 obora, -y, -rze, -y
 obowiązek, -u, -u, -i
 obóz, -obozu, -zie, -y
 obraz, -u, -zie, -y
 obrazek, -a, -u, -i
 obracać się (ndk.); obracam się, -asz,
 -ał; obrócić się (dk.); obrócić
 się, -isz, -ił
 obronny, -a, -e
 obros, -a, -sie, -y
 obszerny, -a, -e
 obszar, -u, -rze, -y
 obywatel, -a, -u, -e
 obywatelka, -i, -ce, -i
 obydwa, obydwie, obydwa (liczeb.)
 obyczaj, -ju, -ju, -je
 ochota, -y, -cie, -y
 oczekiwać kogo, czego (ndk.), ocze-
 kuje, oczekujesz, oczekiwał
 oczyścić kogo, co (dk.); czyścić
 od (przym.), kogo, czego (dop.)
 odbiegać od czego, kogo (ndk.)
 zob. biegać; odbiec (dk.), zob.
 bieć
 odbierać co, od kogo, od czego
 (ndk.); odbieram, -asz, odbie-
 rał; odebrać (dk.), zob. brać
 odbywać co (ndk.) odbywam, -asz,
 -odbywał; odbyć (dk.), odbędzie,
 -dziesz, odbył
 odczytać co (dk.), czytać (ndk.)
 oddać co, komu (dk.), zob. dać;
 oddawać (ndk.), zob. dawać
 oddział, -u, -le, -y
 odejmować komu, czemu, co (ndk.)
 odejm. iję, -esz, odejmował; od-
 jąć (dk.), odejmę, -esz, odjął

odjeżdżać od kogo, od czego, na czym, do kogo, do czego (ndk.).
odjeżdżam, -asz, odjeżdżał; odjechać (dk.), zob. jechać
odpoczynek, -u, -u, -i
odpoczywać na czym (ndk.), odpoczywam, -asz, odpoczywał; odpocząć (dk.), odpoczną, -esz, odpoczął
odbudować kogo, co (dk.); odbudowywać (ndk.); zob. budować
odgrywać kogo, co (ndk.); odegrać (dk.); zob. grać
odkrycie, -a, -u
odległość, -ci, -ci, -ci
o nosić kogo, co (ndk.); odnieść (dk.); zob. nosić
odpowiadać na co, komu, za kogo, za co (ndk.), odpowiadam, -asz, -ał; odpowiedzieć (dk.), odpowiem, -esz, odpowiedział
odpowiedź, -dzi, -dzi, -dzi
Odra, -y, -rze
odważny, -a, -e
odwiedzać kogo, co (ndk.), odwiedzam, -asz, -ał; odwiedzić (dk.), odwiedzę, -isz, odwiedził
odzyskać kogo, co (dk.); odzyskiwać (ndk.)
odzież, -y, -y
odzywać się do kogo, czego (ndk.), odzywam się -asz, -ał; odezwać się (dk.), odezwę się, -esz, odezwał
oficer, -a, -rze, -rzy (owie)
ogarniać kogo, co (ndk.); ogarnąć (dk.)
ogień, -nia, -niu, -nie
oglądać co (ndk.), oglądam, -asz, -ał, oglądnać (dk.); oglądnę, -esz, oglądnał
ognisko, -a, -u
ogórek, -a, -u, -i
ogromny, -a, -e
ogród, -u, -dzie, -y
ogródek, -a, -u, -i

ojciec, ojca, ojcu, ojcowie
ojczyzna, -y, -źnie, -y
okienko, -a, -u
okno, -a, -nie
okolica, -cy, -cy, -ce
okrągły, -a, -e
określać kogo, co (ndk.); określić (dk.)
okres, -u, -sie, -sy
okręt, -u, -cie, -y
okrutny, -a, -e
okrywać kogo, co, czym (ndk.), okrywam, -asz, -ał; okryć (dk.), zob. kryć
okrzyk, -u, -u, -i
Ola, -i, -i
olbrzymi, -ia, -ie
Olek, -a, u
olej, -ju, -ju, -je
Olsztyn, -a, -nie
ołów, -iu, -iu
ołówek, -a, -u, -i
ołtarz, -a, -u, -e
on, ona, ono (zaim.)
opadać na kogo, co (ndk.); opaść (dk.), zob. padać
opiekować się kim, czym (ndk.); zaopiekować się (dk.); opiekuję się, -esz, opiekował
opieka, -i, -ce, -i
opisywać kogo, co (ndk.), opisuję, -esz, opisywał; opisać (dk.), zob. pisać
opłata, -y, -cie, -y
opłatek, -a, -u, -i
Opole, -a, -u
opowiadać co, komu (ndk.) opowiadam, -asz, -ał; opowiedzieć (dk.), zob. wiedzieć
opowiadanie, -a, -u
orać co, czym (ndk.), orzę, -esz, orał
organista, -y, -ście, -ści
organy, -ów, -ach (l. mm.)
orkiestra, -y, -rze, -y
orzech, -a, -u, -y

orzeł, -orła, -orle, -orły
 osa, -y, -sie, -y
 osada, -y, -dzie, -y
 osadnictwo, -a, -ie
 osadnik, -a, -u, -cy
 osiaść gdzie, w czym (dk.); osiadać
 (ndk.)
 osobliwy, -a, -e
 osiem, ósmy, osiemnaście, osiem-
 dziesiąt, osiemset
 oświetlenie, -a, -u
 oświetlić kogo, co (dk.); oświetlać
 (ndk.), oświetlać, -asz, oświe-
 tlałem, oświeć, -isz, -iś
 ośrodek, -a, -u, -i
 ostrzegać kogo, co, przed czym,
 kim (ndk.); ostrzegam, -asz,
 ostrzegał, ostrzec (dk.); ostrze-
 gę, -żesz, ostrzegł
 otoczyć kogo, co (dk.), otoczę, -ysz,
 -otoczył
 otrzymać co od kogo (dk.), otrzy-
 mam, -asz, -aś
 utworzyć co, komu, czym (dk),
 utworzę, -ysz, -otworzył;
 otwierać, (ndk.); otwieram,
 -asz, -aś
 owca, -y, -y, -e
 owoc, -u, -u, -e
 owszem (przysłk.)

P

pacierz, -a, -u, -e
 paczka, -i, -ce, -i
 padać (ndk.), padam, -asz, -aś;
 spaść (dk.), spadnę, -esz, spadł
 pagórek, -a, -u, -i
 pakować, co (ndk.); spakować
 (dk.); pakuję, -esz, pakował
 palić co (ndk.); spalić (dk.); palę,
 -isz, -spalił
 pamiętać o kim, o czym (ndk.);
 zapamiętać (dk.); pamiętam,
 -asz, -aś
 pamiątka, -i, -ce, -i
 pan, -a, -u, -owie

pani, -i, -i, -e
 panienka, -i, -ce, -i
 panować nad kim, nad czym
 (ndk.); zapanować (dk.); pa-
 nuję, -esz, panował
 pantofel, -a, -u, -e
 państwo, -a, -ie
 papier, -u, -rze, -y
 parę, paru
 park, -u, -u, -i
 parowiec, -ca, -u, -ce
 parter, -u, -rze, -y
 pas, -a, -ie, -y
 pasta, -y, paście, -y
 pastuszek, -ka, -u, -owie
 pastwisko, -a, -u
 paść kogo co (ndk.), pase, -siesz,
 paś
 patron, -a, -ie, -owie
 patrzeć na kogo, co (ndk.), patrzę,
 -ysz, -yś, popatrzeć (dk.)
 październik, -a, -u
 pchać co (ndk.), pcham, -asz, -aś (dk)
 pełnić (ndk.); spełnić (dk.); pełnię,
 pełnisz, pełnił
 pełny, -a, -e (pełen)
 perła, -y, -le, -y
 peron, -u, -nie, -y
 pęd, -u, -dzie, -y
 pędzić kogo, co (ndk.); spędzić
 (dk.); pędzę, -isz, -pędził
 piasek, -u, -u, -i
 piaszczysty, -a, -e
 piątek, -u, -u, -i
 pić, co (ndk.); wypić (dk.); piję,
 -esz, pił
 piec, -a, -u, -e
 piec co (ndk.); upiec (dk.); piekę,
 pieczesz, piekł
 pieczęć, -i, -ce, -i
 piekarnia, -i, -i, -e
 piekarz, -a, -u, -e
 pieniądze, -a, -u, -e
 piernik, -a, -u, -i
 pierś, -i, -i, -i
 pierwszy, -a, -e

pies, -psa, -psie, -psy
 pieśń, -i, -i, -i
 pięć, -u, -u, piąty, piętnaście,
 pięćdziesiąt
 piękny, -a, -e
 piętro, -a, -rze
 pilnować kogo co (ndk.). pilnuję,
 -esz, pilnował
 pilny, -a, -e
 piłka, -i, -ce, -i
 pióro, -a, -rze
 piórnik, -a, -u, -i
 piorun, a-, -ie, -y
 piosenka, -i, -ce, -i
 pisać, co (ndk.); napisać (dk.);
 piszę, -esz, pisał; pisywać
 (ndk.), pisuję, -esz, pisywał
 pisanie, -a, -u
 pisarz, -a, -u, -e
 pismo, -a, piśmie
 piwnica, -y, -y, -e
 plac, -u, -u, -e
 plama, -y, -ie, -y
 plan, -u, -nie, -y
 planty, -ów, -ach (lm.)
 plaża, -y, -y, -e
 plon -u, -ie, -y
 płacić co, komu (ndk.); zapłacić
 (dk.); płacę, -isz, płacił
 płakać (ndk.); zapłakać (dk.); płą-
 czę, płaczesz, płakał
 płaszczyzna, -a, -u, -e
 płot, u, -cie, -y
 płomień, -nia, -niu, -ie
 płonąć (ndk.), zapłonąć (dk.), pło-
 nę, płoniesz, płonął
 pług, -a, -u, -i
 płyn, -u, -ie, -y
 płytki, -a, -ie
 pływać gdzie (ndk.); pływam, -asz,
 -ał; płynąć (dk.), płynę, -esz,
 płynął
 po (przyimk.) kim, czym, po co
 (narz., bier.)
 pobiec, dokąd? (dk.); biec (ndk.)
 pobliski, -a, -ie

pochodzenie, -a, -u
 pochodzić od kogo, od czego, skąd
 (ndk.)
 pochować kogo, co (dk.); chować
 (ndk.); chowam, -asz, -ał
 pochylić się (dk.), pochyle się, -isz,
 -ił się; pochylać się (ndk.), po-
 chylam się, -asz, -ał
 pochyły, -a, -e
 pociąg, -u, -u, -i
 pociecha, -y, -sze, -y
 początek, -u, -u, -i
 poczekalnia, -i, -i, -e
 poczta, -y, -cie, -y
 pocztówka, -i, -ce, -i
 pocztowy, -a, -e
 pod (pod) (przyim.) czym (gdzie?),
 co (dokąd?), narz., bier.)
 podawać kogo, co (ndk.), zob. da-
 wać
 podarunek, -u, -u, -i
 podać (dk.), zob. dać
 podarty, -a, -e
 podatek, -u, -u, -i
 podczas (przyim.) czego, (dop.)
 podejść do kogo, do czego (dk.),
 podejść, -esz, podszedł; pod-
 chodzić (ndk.), zob. chodzić
 podkreślać co (ndk.); podkreślić
 (dk.)
 podlewać co (ndk.), podlewam,
 -asz, -ał, podlać (dk.), zob. lać
 podłoga, -i, -dze, -i
 podług (przyim.) czego (dop.)
 ponieść kogo, co (dk.), zob. nieść
 podnosić (ndk.), zob. nosić
 podnóże, -a, -u
 podobny, -a, -e
 podpisywać kogo, co (ndk.), zob.
 pisywać, podpisać (dk.), zob. pisać
 podróżować (ndk.), podróżuje, -esz,
 podróżował
 podstęp, -u, -ie, -y
 przedstawiać kogo, co (ndk.), zob.
 stawiać; podstawić (dk.), pod-
 stawię, -isz, podstawił

podstawka, -i, -ce, -i
 poduszka, -i, -ce, -i
 podwieczorek, -a, -u, -i
 podwórze, -a, -u
 podziw, -u, -ie
 poeta, -y, -cie, -ci
 pogoda, -y, -dzie, -y
 pogodny, -a, -e
 pogłębiany, -a, -e
 pojechać do kogo, dokąd (dk.); zob.
 jechać (ndk.)
 pojedynczy, -a, -e
 pojezierze, -a, -u
 pokazać kogo, co (dk.), pokażę,
 -esz, pokazał; pokazywać (ndk.)
 pokazuje, -esz, pokazywał
 pokwitowanie, -a, -u
 pole, -a, -u
 polowy, -a, -e
 Polak, a, -u, -Polacy
 Polska, -i, -ce
 polski, -a, -ie
 poległy, -a, -e
 połamany, -a, -e
 położenie, -a, -u
 położyć kogo, co (dk.), położę,
 -ysz, położył, zob. kłaść (ndk.)
 południe, -a, -u
 południowy, -a, -e
 połysk, -u, -u, -i
 pomagać komu, czemu (ndk.), po-
 magam, -asz, -ał; pomóc (dk.),
 pomogę, pomożesz, pomógł
 pomidor, -a, -rze, -y
 pomnik, -a, -u, -i
 pomnożyć (dk.), zob. mnożyć
 pomoc, -y, -y, -e
 pomodlić się (dk.), zob. modlić się
 Pomorze, -a, -u
 ponad kim, czym (przym.)
 poniedziałek, -u, -u, -i
 ponieważ (spójnik)
 poniżyć kogo, co (dk.); poniżać
 (ndk.)
 popołudnie, -a, -u

poprawić kogo, co (dk.); popra-
 wiać (ndk.)
 poprosić kogo, co (dk.), zob. prosić
 (ndk.)
 pora, -y, -rze, -y
 port, -u, -cie, -y
 portret, -u, -cie, -y
 poruszać kogo, co (ndk.); poruszyć
 (dk.); poruszam, -asz, poru-
 szałem, poruszę, -ysz
 posąg, -u, -u, -i
 posłuszny, -a, -e
 pospieszny, -a, -e
 posprzątać co (dk.), zob. sprzątać
 (ndk.)
 postawić kogo, co (dk.), postawię,
 -isz, postawił, zob. stawiać (ndk.)
 potem (przysłk.)
 potok, -u, -u, -i
 potrzebny, -a, -e
 potrzebować kogo, czego (ndk.),
 potrzebuję -esz, potrzebował
 potykać się (ndk.), potykam się,
 -asz, -ał; potknąć się (dk.);
 potknę się, -esz, potknął
 potwór, -a, -rze, -y
 poważać kgo, co (ndk.), poważam
 -asz, -ał
 powiat, -u, powiecie, -y
 powieściopisarz, -a, -u, -e
 powietrze, -a, -u
 powiedzieć co (dk.), zob. wiedzieć
 powinien, powinna, powinno
 powoli (przysłk.)
 powrót, -u, -cie, -y
 powstanie, -a, -u
 powstać (dk.), zob. stać; powsta-
 wać (ndk.), zob. stawać
 powtarzać co (ndk.), powtarzam.
 -asz, -ał, powtórzyć (dk.), po-
 wtórzyć, -ysz, -powtórzył
 poziomka, -i, -ce, -i
 poznać kogo, co (dk.), poznam.
 -asz, -ał; poznawać (ndk.), po-
 znaje, -esz, poznawał
 poza czym (przym.) (na pytanie:

gdzie?), poza co (na pytanie: dokąd), (miejsc., biern.)
 pozdrawiać kogo, co (ndk.), pozdrawiam, -asz, -a!; pozdrowić (dk.), pozdrowię, -isz, pozdrowił
 pozdrowienie, -a, -u
 pozostać z kim (dk.), zob. zostać; pozostawać (ndk.), zob. zstawać
 pozwalać komu, czemu, (ndk.), pozwalam, -asz, -a!; pozwolić (dk.), pozwolę, -isz, pozwolił
 pożyteczny, -a, -e
 pół (licz.)
 północ, -y, -y, -e
 półka, -i, -ce, -i
 późno (przysł.)
 praca, -y, -y, -e
 prać co (ndk.), wyprać (dk.), piórę pierzesz, prał
 pracować dla kogo (ndk.); zapracować (dk.), pracuję, -esz, pracował
 pracowity, -a, -e
 pracownia, -i, -i, -ie
 prąd, -u, prądzie, -y
 pragnąć (ndk.), pragnę, -niesz, pragnął
 prasować co (ndk.), wyprasować (dk.); prasuję, -esz, prasował
 prastary, -a, -e
 prawdziwy, -a, -e
 prawo, -a, -ie
 prawy, -a, -e
 prędko, prędzej, najprędzej
 prezent, -u, prezencie, -y
 proboszcz, -a, -u, -owie
 próbować kogo co (ndk.); wypróbować (dk.)
 profesor, -a, -rze, -owie
 promień, -nia, -niu, -nie
 próśba, y-, -ie, -y
 prosty, -a, -e
 prosić kogo co (ndk.), poprosić (dk.); proszę prosisz, prosił, prosili

proszek, -u, -u, -i
 prowadzić kogo, co (ndk.); zaprowadzić (dk.); prowadzę, -isz, prowadził
 Prusy Wschodnie, Prus Wschodnich, o Prusach Wschodnich (l. mn.)
 pruski, -a, -ie
 przebywać gdzie, z kim, z czym (ndk.)
 precudny, -a, -e
 przeczytać, co, zob. czytać (ndk.)
 przed kim, czym, przed co (przyim.)
 przedpokój, -u, -u, -e
 przedstawiać kogo co (ndk.), zob. stawiać; przedstawić (dk.); przedstawię, -isz, -ił
 przedstawienie, -a, -u
 przedziwny, -a, -e
 przeglądać kogo, co (ndk.); przeglądnąć (dk.); przeglądam, -asz, -a!
 przejąć się czym (dk.), przejmować się (ndk.); przejmuję się, -ujesz, przejmował
 przejść (dk.), przejdę, przejdiesz, przeszedł, przechodzić (ndk.), zob. chodzić
 przekaz, -u, -zie, -y
 przelatywać (ndk.) przelatuję -esz, przelatywał; przelecieć (dk.), zob. lecieć
 przełęcz, -y, -y, -e
 przeładowywanie, -a, -u
 przemoc, -y, -y, -e
 przenosić kogo, co (ndk.); przenieść (dk.) zob. nosić i nieść
 przepraszać kogo, co (ndk.), przepraszam, -asz, -a!; przeprosić (dk.), zob. prosić
 przepisać co (dk.), zob. pisać; przepisywać (ndk.), zob. pisywać
 przepis, -u, -ie, -y
 przerwa, -y, -ie, -y

przerwać co (dk.), przerwę, przer-
 wiesz, przerwał; przerywać
 (ndk.), przerywam, -asz, -ał
 przestać (dk.), zob. stać; przesta-
 wać (ndk.), zob. stawiać
 przestrzeń, -ni, -ni, -nie
 przesyłać kogo, co (ndk.), przesy-
 łam, -asz, -ał; przesłać (dk.),
 zob. słać
 przeszkoda, -y, -dzie, -y
 przetłumaczyć co (dk.); tłumaczyć
 (ndk.), tłumaczę, -ysz, tłuma-
 czył
 przewieźć (dk.) zob. wieźć; prze-
 wozić (ndk.), zob. wozić
 przewrócić się, zob. wrócić (dk.);
 przewracać się (ndk.), zob. wracać
 przeziębienie (dk.), przeziębienie się,
 -isz się, przeziębiał się
 przeżyć co, kogo, zob. żyć
 przy czym (przyim.)
 przybijać co (ndk.), przybijam,
 -asz, -ał; przybić (dk.), zob. bić
 przybycie, -a, -u
 przychodzić do kogo, do czego
 (ndk.); zob. chodzić; przyjść
 (dk.), zob. iść
 przychylny, -a, -e
 przyczyniać się do czego (ndk.);
 przyczynić się (dk.)
 przyglądać się komu, czemu (ndk.),
 przyglądam się, -asz, -ał; przyj-
 rzeć się (dk.), przyjrzeć się, -ysz,
 przyjrzał
 przygoda, -y, -dzie, -y
 przygotować kogo, co (dk.), zob.
 gotować; przygotowywać (ndk.);
 przygotowuję, -esz, пригото-
 wywał
 przygrzewać co, przygrzewam,
 -asz, -ał; przygrzać (dk.),
 przygrzeję, -esz, przygrzał
 przyjaciel, -a, -u, -e, dop. l. mn.
 przyjaciół; narz. l. mn. przyja-
 ciółmi

przyjemnie, przyjemniej, najprzy-
 jemniej
 przyjemny, -a, -e
 przyjeżdżać, dokąd, do kogo (ndk.),
 przyjeżdżam, -asz, -ał; przyje-
 chać (dk.), zob. jechać
 przyjazd, -u, przyjeździe, -y
 przykład, -u, -dzie, -y
 przykro (przysłów.)
 przylecieć (dk.), zob. lecieć
 przyjść (dk.); przychodzić (ndk.);
 zob. chodzić
 przynależność, -ci, -ci (l. poj.)
 przynosić kogo, co (ndk.), zob. no-
 sić; przynieść (dk.), zob. nieść
 przypadać na kogo, na co (ndk.),
 zob. padać; przypaść (dk.),
 zob. paść
 przypatrywać się, komu, czemu
 (ndk.), przypatruję się, -esz,
 przypatrywał; przypatrzyć się
 (dk.), zob. patrzeć
 przypominać kogo, co (ndk.); przy-
 pominam, -asz, -ał; przypom-
 nieć (dk.); przypomnę, -isz,
 przypomniiał
 przy pomocy, kogo, czego?
 przyroda, -y, -dzie
 przyrząd, -u, -dzie, -y
 przywiązać co, do czego (dk.), zob.
 wiązać; przywiązywać (ndk.);
 przywiązuję, -esz, przywiązywał
 przywieźć kogo, co (dk.), zob. wieźć;
 przywozić (ndk.), zob. wozić
 przywitanie, -nia, -niu
 psuć się (ndk.), popsuć się (dk.),
 psuję się, -esz się, -psuł się
 pszczoła, -y, -pszczołe, -y
 ptak, -a, -u, -i
 ptaszek, -a, -u, ptaszki
 pudełko, -a, -u
 pukać do kogo, do czego, w co
 (ndk.); zapukać (dk.); pukam,
 -asz, -ał

puls, -u, -sie, -y
puszcza, -y, -y, -e
punktualny, -a, -e
pusty, -a, -e
pytać kogo, o co (ndk.); zapytać
(dk.); pytam, -asz, -ał
pytanie, -a, -u

R

rachować co (ndk.); zrachować
(dk.); rachuję, -esz, -rachował
rachunek, -u, -u, -i
radio, -a, -u
radość, -ci, -ci, -ci
rama, -y, -mie, -y
ramię, -enia -eniu, -ona
rano (przysłk.)
rana, -y, -ie, -y
ranny, -a, -e
ratować kogo co (ndk.); wyrato-
wać (dk.); ratuję, -esz, ratował
ratusz, -a, -u, -e
razem (przysłk.)
razy (ile razy?) (przysłk.)
religia, -ii, -ii, -e
reklama, -y, -mie, -y
restauracja, -ji, -ji, -je
ręcznik, -a, -u, -i
ręka, -i, -ręce, -ręce
rękaw, -a, -ie, -y
robić co (ndk.); zrobić (dk.); robię,
-isz, robił
robota, -y, -cie, -y
robotnik, -a, -u, -cy
robotniczy, -a, -e
rodzeństwo, -a, -wie
rodzice, -ów, -ach (tylko l. mn.)
rodzinny, -a, -e
rok, -u, -u (l. mn. lata)
rola, -i, -i, -e
rolnictwo, -a, -ie (l. poj.)
Roman, a, -nie
ropa, -y, -ie, -y
roślinność, -ci, -ci

rosjanin, -a -e, Rosjanie
rosnąć (ndk.); wyrosnąć (dk.);
rosnę, rośniesz, rósł
roślina, -y, -nie, -y
rower, -u, -rze, -y
rozmyślać nad kim, czym (ndk.),
rozmyślić się (dk.)
roztaczać co (ndk.); roztoczyć (dk.)
rozbierać się (ndk.), rozbieram się,
-asz, -ał; rozebrać się (dk.),
zob. brać
rozciągać się (ndk.), rozciągam,
-asz, -ał się; rozciągnąć się
(dk.), zob. ciągnąć
rozkład, -u, -dzie, -y
rozmawiać o kim, o czym (ndk.),
rozmawiam, -asz, -ał; rozmó-
wić się (dk.), zob. mówić
również (przysłk.)
róża, -y, -y, -e
różnokolorowy, -a, -e
różyczka, -i, -ce, -i
ruch, -u, -u, -y
rusztowanie, -a, -u
ruda, -y, -dzie, -y
rwać co (ndk.); zerwać (dk.); rwę,
rwiesz, rwał
ryba, -y, -bie, -y
rynek, -u, -u, -i
rysować co (ndk.); narysować
(dk.); rysuję, -esz, rysował
rysunek, -u, -u, -i
rybak, -a, -u, -cy
rybołówstwo, -a, -ie
rząd, -u, -dzie, -y
rządzić kim, czym (ndk.); sporzą-
dzić (dk.); rządzę, -isz, rządził
rzeka, -i, -ce, -i
rzepa, -y, -pie, -y
rzemyk, a, -u, -i
rzeźbiarz, -a, -u, -e
rzeźnicki, -a, -ie
rzeźnik, a, -u, -cy
rzucać co (ndk.), rzucam, -asz, -ał;
rzucić (dk.); rzucę, -isz, rzucił

S

sad, -u, -dzie, -y
 sąd, -u, -dzie, -y
 sala, -i, -i, -e
 salata, -y, -cie, -y
 samochód, -u, -dzie, -y
 samolot, -u, -cie, -y
 schody, -ów, -ach (tylko l. mn.)
 schodzić do kogo, do czego (ndk.);
 zob. chodzić; zejść (dk.); zob. iść
 sędzia, -ego, -i, sędziowie
 sekretarz, -a, -u, -e
 sekunda, -y, -dzie, -y
 ser, -a, -rze, -y
 serce, -a, -u
 serdecznie, serdeczniej, najserdeczniej
 siać co (ndk.); zasiać (dk.); sieje
 siejesz, siał
 siadać na czym (ndk.); siadam,
 -asz, siadał; siaść (dk.); siadę,
 -dziesz, siadł
 siedem, siódmy, siedemnaście
 siedemdziesiąt
 siekiera, -y, -rze, -y
 sień, -i, -i, nie
 sierota, -y, -cie, -y
 sierp, -a, -pie, -y
 sierpień, sierpnia, sierpniu
 się (zaim.)
 silny, -a, -e
 siła, -y, -le, -y
 siny, -a, -e
 siostra, -y, -rze, -y
 skalny, -a, -e
 skała, -ły, -le, -ły
 skakać (ndk.), skaczę, -esz, skakał;
 skoczyć (dk.); skoczę, -ysz, -ył
 skarb, -u, -ie, -y
 skarpetka, -i, -ce, -i
 skąd? (zaim. przysłk.)
 sklep, -u, -ie, -y

składać co, komu (ndk.), składam,
 -asz, -aś; zob. złożyć (dk.)
 składany, -a, -e
 skok, -u, -u, -i
 skóra, -y, -rze, -y
 skromny, -a, -e
 skrzydło, -a, -le
 skrzynka, -i, -ce, -i
 skryć (dk.), zob. kryć
 skupiać kogo, co (ndk.); skupić (dk.)
 słaby, -a, -e
 słać kogo, co, komu (ndk.); śle,
 ślesz, ślał; posłać (dk.)
 sławny, -a, -e
 słodki, -a, -ie
 słoma, -y, -ie, -y
 słoneczny, -a, -e
 słony, -a, -e
 słońce, -a, -u
 Słowacy, Słowaków
 słowo, -a, -ie
 słowiański, -a, -ie
 słuchać kogo, co (ndk.), słucham,
 -asz, -aś; posłuchać (dk.)
 słuchowisko, słuchowiska, -u
 słup, -a, -ie, -y
 słupek, -a, -u, -i
 służba, -y, -ie, -y
 służyć komu, czemu (ndk.), służę,
 -ysz, służył
 słyszeć kogo, co (ndk.); usłyszeć
 (dk.); słyszę, -ysz, słyszał
 smaczny, -a, -e
 smukły, -a, -e
 smutny, -a, -e
 snop, -a, -pie, -y
 sobota, -y, -cie, -y
 sosnowy, -a, -e
 sól, soli, soli, sole
 spać (ndk.), śpię, śpisz, spał;
 usnąć (dk.), usnę, -esz, usnął
 spacer, -u, -rze, -y
 spakować (dk.), zob. pakować

spadać dokąd (ndk.), zob. padać;
 upadać (dk.), zob. paść
spalić kogo, co (ndk.), zob. palić
spełnić co, komu (dk.); spełnić,
 -isz, -ił; **pełnić** (ndk.)
spełniać (ndk.), spełniam, -asz, -ał
spędzić (dk.), zob. pędzić
spodnie, -i, -ach (tylko l. mn.)
spółdzielnia, -i, -i, -e
spojrzeć na kogo, na co (dk.), zob.
 natrzeć
spokój, spokoju, -ju, -je
społeczeństwo, -a, -ie
sport, -u, -cie, -y
sportowiec, -ca, -cu, -cy
sportowy, -a, -e
sposób, -u, -ie, -y
spotykać kogo, co (ndk.), spoty-
 kam, -asz, -ał; **spotkać** (dk.),
 spotkam, -asz, -ał
spocić się (dk.); **pocić się** (ndk.);
 spocę się -isz, -ił
spódnica, -y, -y, -e
spóźniać się dokąd (ndk.), spóź-
 niam się, -asz, -ał; **spóźnić się**
 (dk.), spóźnię się, -isz, -ił
sprawa, -y, -ie, -y
sprawiedliwie (przysłk.)
sprzątać (ndk.), sprzątam, -asz, -ał;
 sprzątnąć (dk.), sprzątnę, -esz,
 sprzątnąłem
sprzedawać kogo, co (ndk.), sprze-
 daję, -esz, sprzedawał; sprze-
 dać (dk.), sprzedam, -asz, -ał
sprzedawczyni, -i, -i, -ie
sprzęt, -u, -cie, -y
srebro, -a, rze
srebrny, -a, -e
stacja, stacji, -ji, -je
stać (ndk.), stoję, -isz, stał; sta-
 nąć (dk.), stanę, -esz, stanął
stawać (ndk.), staje, -esz, stawał
stadion, -u, -ie, -y
stado, -a, -dzie

stale (przysłk.)
stał, -i, -i
stały, -a, -e
stamtąd (przysłk.)
Stanisław, -a, -ie, Stasiek, Staś
starać się o kogo, o co (ndk.), po-
 starać się (dk.); **staram się**,
 -asz się, starał się
stary, -a, -e
statek, -u, -u, -i
stawiać (ndk.), stawiam, -asz, -ał
stąd (zaimk. przysłk.)
sto, stu, stu
stolarnia, i, -i, -ie
stolarski, -a, -ie
stolarz, -a, -u, -e
stolica, y, -y, -e
stołek, -a, -u, -i
stół, stołu, stole, stoły
stopień, stopnia, -u, -e
stosować co (ndk.); **zastosować**
 (dk.); **stosuję**, -esz, **stosował**
stracić kogo, co (dk.); **tracić** (ndk.);
 stracę, -isz, -ił
straszny, -a, -e
straż, -y, -y, -e
strona, -y, -ie, -y
stronica, -y, -y, -e
strój, stroju, -u, stroje
strug, -a, -u, -i
strugać co (ndk.); **wystrugać** (dk.);
 strugam, -asz, -ał
strumień, -ia, -iu, -ie
strych, -u, -u, -y
stryj, -a, -u, -owie
strzelać do kogo, do czego (ndk.),
 strzelam, -asz, -ał; **strzelić**
 (dk.), **strzele**, -isz, -ił
studnia, -i, -i, -e
stuk, -u, -u, -i
stukać do kogo, do czego, czym
 (ndk.), **stukam**, -asz, -ał; **zastu-**
kać (dk.), **zastukam**, -asz, -ałem
stukot, -u, -cie, -y

styczeń, -nia, -niu, -nie
stypendium, -ium, -ium, -a
suchy, -a, -e
Sudety, -ów (l. mn.)
sufit, -u, -cie, -y
sukienka, -i, -ce, -i
sukno, -a, -ie
suma, -y, -ie, -y
sweter, -a, -rze, -y
swój, -a, -e (zaim.)
syn, -a, -nu, synowie
sypialnia, -i, -i, -nie
syrena, -y, -ie, -y
ściana, -y, -ie, -y
śliczny, -a, -e
śliwka, -i, -ce, -i
ślizgawka, -i, -ce, -i
ślusarz, -a, -u, -e
śmiać się do kogo, do czego (ndk.).
 śmieję się, -esz się, śmiał się
śmiecie, -i, -ach (tylko l. mn.)
śmierć, -ci, -ci
śniadanie, -a, -u
śnieg, -u, -u, -i
śpiew, -u, -ie, -y
śpiewać co, komu (ndk.); zaśpie-
 wać (dk.); śpiewam, -asz, śpiewał
śpiewka, -i, -ce, -i
śpieszyć się dokąd, do czego, do
 kogo (ndk.), pospieszyć się (dk.)
 śpieszę się, -ysz się, śpieszył się
średni, -ia, -ie
środa, -y, -dzie, -y
środek, środką, -u, -i
świat, -a, świecie, -y
światło, -a, świetle
świder, -a, -rze, -y
świeca, -y, -y, -e
świecić czym (ndk.); zaświecić
 (dk.); świecę, -isz, -ił
święto, -a, -cie
Świętochłowice, -wic
święty, -a, -e
świnia, -i, -i, -e

świst, -u, -ście, -y
świstawka, -i, -ce, -i
szabla, -i, -i, -e
szacunek, -u, -u (l. poj.)
szachownica, -y, -y, -e
szafa, -y, -ie, -y
szafka, -i, -ce, -i
szanować kogo, za co (ndk.); usza-
 nować (dk.); szanuję, -esz, sza-
 nował
szata, -y, -cie, -y
Szczecin, -a, -nie
szczekać (ndk.); zaszczekać (dk.);
 szczekam, -asz, -ał
szczęście, -a, -ciu
szczęśliwy, -a, -e
szczotka, -i, -ce, -i
szczyt, -u, -cie, -y
szemrać (ndk.)
szepać o czym (ndk.), szepczę,
 -esz, szeptał
szereg, -u, -u, -i
szeroki, -a, -ie
szeroko (przysłk.), szerzej, najsze-
 rzej
szerokość, -i, -i, -i
sześć, -u, -u, szósty, szesnaście
sześćdziesiąt, sześćdziesięciu,
 sześćset
szewc, -a, -u, -y
szlachetny, -a, -e
szkielet, -u, -cie, -y
szklanka, -i, -ce, -i
szkło, -a, -le
szkoda, -y, -dzie, -y
szkolny, -a, -e
szkoła, -y, -le, -y
sznur, -a, -rze, -y
szofer, -a, -rze, -rzy
szopka, -i, -ce, -i
szpilka, -i, -ce, -i
sztandar, -u, -rze, -y
sztuka, -i, -ce, -i
szuflada, -y, -dzie, -y

szukać kogo, co, gdzie, (ndk.); wy-
szukać (dk.); szukam, -asz, -ał
szum, -u, -mie, -y
szumieć (ndk.); zaszumieć (dk.);
szumię, -isz, szumiał
szwedzki, -a, -ie
szybko (przysłk.), szybciej, naj-
szybciej
szyba, -y, -bie, -y
szyć (ndk.), uszyć (dk.), szyje
-esz, szył
szycie, -a, -ciu
szydło, -a, -le
szyja, -i, -i, -e

T

tablica, -y, -y, -e
tabliczka, -i, -ce, -i
Tadeusz, -a, -u, Tadzio
tak (partykuła)
także (przysłk.)
talerz, -a, -u, -e
tam (zaimk, przysłk.)
tanio (przysłk.), taniej, najtaniej
tartak, -u, -u, -i
tato, -y, -cie
teatr, -u, -rze, -y
telefon, -u, -nie, -y
telefonować do kogo (ndk.); za-
telefonować (dk.); telefonuję,
-esz, telefonował
telegraf, -u, -fie, -y
telegram, -u, -mie, -y
ten, ta, to (zaim.) (l. mn.; ci, te)
tenis, -u, -sie
teraz (przysłk.)
teren, -u, -ie, -y
termometr, -u, -rze, -y
tepy, -a, -e
tępić kogo, co (ndk.); wytępić
(dk.); tępię, -isz, -ił
tęsknić za kim za czym (ndk.);
zatemknąć (dk.); tęsknię, -isz, -ił

tkany, -a, -e
tkliwy, -a, -e
tłum, -u, -mie, -y
tłusty, -a, -e
tom, -u, -mie, -y
tor, -u, -rze, -y
torba, -y, -bie, -y
torebka, -i, -ce, -i
torfowisko, -a, -u
Toruń, -nia, -niu
towar, -u, -rze, -y
tramwaj, -u, -u, -e
trawa, -y, -wie, -y
trąba, -y, -bie, -y
trochę (przysłk.)
troszczyć się o co (ndk.); zatrosz-
czyć się (dk.), troszczę się, -ysz, -ył
trudno (przysłk.)
trud, -u, -dzie, -y
trwały, -a, -e
trzeba (tylko w połączeniu z jest),
komu, czego, do czego
trześć co, czym (ndk.); wytrześć
(dk.); trzępię, -esz, trzępał
trześć, -i, -ce, -i
trześć, trzech, trzej, trzynastę,
trzydzieści
trzysta, -stu, -stu
trzymać kogo, co (ndk.); zatrzy-
mać (dk.); trzymam, -asz, -ał
tulipan, -a, -nie, -y
turyista, -y, turyście, turyści
tutaj (przysłk.)
twardy, -a, -e
twarz, -y, -y, -e
tworzyć co (ndk.); utworzyć (dk.),
tworzę, -ysz, -ył
twórczość, -i, -i
tydzień, tygodnia, tygodniu, -e
tylko (przysłk.)
tył, -u, -le, -y
tymczasem (przysłk.)
tysiąc, -a, -u, -e
tytuł, -u, -le, -y

U.

Ubezpieczalnia Społeczna
 ubezpieczalnia, -i, -i, -nie
 ubierać kogo, co (ndk.), ubieram
 -asz, -ał; ubrać (dk.), zob. brać
 ubierać się w co (ndk.); ubrać
 się w co (dk.), zob. ubierać
 ubranie, -a, -niu
 uciekać do (ndk.), uciekam, -asz,
 -ał; uciec (dk.), ucieknę, -esz,
 uciekł
 uczeń, ucznia, -u, -owie
 uczony, -a, -e
 uczucie, -a, -u
 uczyć kogo, co (ndk.); nauczyć
 (dk.); uczyć, -ysz, -ył
 uczyć się (ndk.); nauczyć się (dk.);
 zob. uczyć
 uczynek, uczynku, -ku, -i
 udać się do kogo, czego (dk.), udam
 się, -asz, -ał; udawać się (ndk.),
 udaję się, -esz, udawał
 uderzyć kogo, co (dk.); uderzę,
 -ysz, -ył; uderzać (ndk.), ude-
 rzam, -asz, -ał
 ująć kogo, co, czym (dk.), ujmę,
 -esz, -jął; ujmować (ndk.),
 ujmuję, -esz, ujmował
 Ula, Urszula, -i, -i
 ulica, -y, -y, -e
 ułożyć (dk.), ułożyć, -ysz, -ułożył;
 układać (ndk.), układam, -asz, -ał
 umrzeć (dk.), umrę, umrzesz,
 umarł; umierać (ndk.), umie-
 ram, -asz, -ał
 unosić się (ndk.), zob. nosić; unieść
 się (dk.), zob. nieść
 umyć się (dk.), zob. myć się
 upadać (ndk.), zob. padać; upaść
 (dk.), zob. paść
 upiec (dk.), zob. piec
 uprzejmie (przysłk.)
 urodzenie, -a, -niu
 urodzić się (dk.), urodzę się, -isz, -ił;

rodzić się (ndk.), rodzę się, -isz, -ił
 urząd, urzędu, urządzie, urzędy
 urzędnicza, -i, -ce, -i
 urzędnik, -a, -ku, cy
 usiąść (dk.), zob. siąść; siadać (ndk.)
 usta, ust, ustach (l. mn.)
 ustawiać co, na czym (ndk.), zob.
 stawiać; ustawić (dk.), ustawię,
 isz, -ił
 uszyć co, czym (dk.), zob. szyć
 uśmiechnąć się (dk.), uśmiechnę
 się -esz, -uśmiechał; uśmiechać
 się (ndk.), uśmiecham się, -asz, -ał
 utrzymywać (ndk.), trzymuję, -esz,
 utrzymwał; utrzymać (dk.),
 utrzymam, -asz, -ał
 utwór, utworu, -rze, -y
 uważać na kogo, na co (ndk.),
 uważam, -asz, -ał; zauważyć
 (dk.), zauważę, -ysz, -ył
 uwolnić od kogo, od czego, z czego
 (dk.), uwolnię, -isz, -ił; uwal-
 niać (ndk.), uwalniam, -asz, -ał
 użyć kogo, co (dk.), użyję, -esz, -żył;
 używać (ndk.), używam, -asz, -ał
 udział, -u, -le, -ły
 ucisk, -u, -u, -i
 ujście, -a, -u
 uciskać kogo, co (ndk.); ucisnąć (dk.)
 umieć co, umiem, umiesz, umiał
 upadek, -u, -u, -i
 uporczywy, -a, -e
 uprawnny, -a, -e
 urodzajny, -a, -e
 urok, -u, -u, -i
 uspokoić się (dk.); uspokajać się
 (ndk.)
 usypać co, czym (dk.); usypywać
 (ndk.)

W

waga, -i, -dze, -i
 wagon, -u, -nie, -y
 walczyć z kim (ndk.), walczę,
 -ysz, -ył

waleczny, -a, -e
 Walenty, -ego, -ym
 walizka, -i, -ce, -i
 walka, -i, -ce, -i
 wapień, -a, -niu, -e
 wapno, -a, -nie
 warstwa, y, -wie, -y
 Warszawa, -y, -wie
 warsztat, -u, -cie, -y
 ważny, -a, -e
 ważyć co, czym, na czym (ndk.).
 zważyć (dk.); waże, -ysz, -ył
 wąski, -a, -ie
 wchodzić do kogo, czego (ndk.), zob.
 chodzić; wejść (dk.), zob. iść
 wcześniej (przysłk.)
 według (przyimk.)
 wejście, -a, -ciu
 wełna, -y, -nie, -y
 wesoło (przysłk.)
 wesoly, -a, -e
 węgiel, -a, -łu
 Węgry, Węgier, -rzech
 wiać (ndk.), zawiać (dk.); wieje,
 -esz, -wiał
 wiadomość, -i, -i, -i
 wiadro, -a, -rze
 wianek, -a, -ku, -i
 wiatr, -u, wietrze, -y
 wiazanka, -i, -ce, -i
 widelec, -a, -cu, -ce
 widły, wideł, widłach (tylko l. mn.)
 widok, -u, -u, -i
 widoczny, -a, -e
 widzieć kogo, co (ndk.), widzę,
 -isz, widział; zobaczyć (dk.),
 zobaczę, -ysz, -ył
 wieczorem (przysłk.)
 wieczór, -u, -rze, -y
 wiedzieć co, o czym (ndk.), wiem,
 wiesz, wiedział
 wiejski, -a, -ie
 wiek, -u, -u, -i
 wiele (przysłk.), więcej, najwięcej

Wielkanoc, -y, -y
 Wielkopolska, -i, -ce
 wieniec, -eńca, -eńcu, -eńce
 wierszyk, -a, -u, -i
 wierzba, -y, -bie, -y
 wierzyć komu, w co (ndk.); uwie-
 rzyć (dk.); wierzę, -ysz, -ył
 wieszać kogo, co (ndk.), wieszam,
 asz, -ał; powiesić (dk.), po-
 wieszę, -isz, -sił
 wieszak, -a, -u, -i
 wieś, wsi, wsi, wsie
 wieść, -i, -i, -i
 wieśniak, -a, -u, -cy
 wieźć kogo, co, czym (ndk.); przy-
 wieźć (dk.); wiozę, wieziesz,
 wiożł; wozić (ndk.), wożę, -isz,
 woził
 wieża, -y, -y, -e
 wigilia, -ii, -ii, -e
 wigilijny, -a, -e
 winda, -y, -dzie, -y
 wina, -y, -ie, -y
 wiosenny, -a, -e
 wiosłować czym (ndk.)
 wiosna, -y, -śnie, -y
 wisieć (ndk.), wiszę, -isz, wisiał; wie-
 szać (ndk.), wieszam, -asz, -ał
 Wisła, -y, Wiśle
 wiśnia, -i, -i, -nie
 witać się z kim (ndk.); przywitać
 się (dk.), witam się, -asz, -ał
 wjeżdżać dokąd, z kim, z czym
 (ndk.); wjeżdżam, -asz, -ał;
 wjechać (dk.), zob. jechać
 wkładać (ndk.) kogo, co, do czego,
 wkładam, -asz, -ał; włożyć
 (dk.), włożę, -ysz, -ył
 wkrótce (przysłk.)
 wlewać co (ndk.), wlewam, -asz,
 -ał; wlać (dk.), zob. lać
 Władysław, -a, -wie
 własny, -a, -e

właśnie (przysłk.)
Włochy, Włoch, Włoszech (tylko
l. mn.)
włos, -a, -sie, -y
włókienniczy, -a, -e
włókno, -a, -nie
wnet (przysłk.)
woda -y, -dzie, -y
wodny, -a, -e
Wojciech, -a, -chu
wojenny, -a, -e
wojna, -y, -ie, -y
wojsko, -a, -ku
wokoło (przymk.)
wola, -i, -i
wolny, -a, -e
wolać kogo, co (ndk.); zawołać
(dk.), wołam, -asz, -ał
wódz, -a, -u, -owie
wójt, -a, -cie, -owie
wóz, -wozu, wozie, wozy
zek, -a, -u, -i
padać (ndk.), zob. padać; wpaść
(dk.), zob. paść
wpatrywać się w kogo, w co
(ndk.); wpatrzeć się (dk.)
wśród (przysłk.)
wracać z, do (ndk.), wracam, -asz,
-ał; wrócić (dk.), wrócić, -isz, -ił
wrażenie, -a, -u
wreszcie (przysłk.)
Wrocław, -wia, -wiu
wróg, -a, -u, -owie
wrzesień, wrześnie, wrześnie, -nie
wrzucać co (ndk.), zob. rzucić;
wrzucić (dk.), zob. rzucić
wsadzać kogo co (ndk.); wsadzać,
-asz, -ał; wsadzić (dk.), wsadzić,
-isz, -ił
wschodzić (ndk.), zob. chodzić;
wzejść (dk.), wzejść, wzej-
dziesz, wszedł
wschód, -u, -dzie, -dy
wsiadać w co (ndk.), zob. siadać;
wsiąść (dk.), zob. siąść

wskazać co, komu, czemu (dk.),
zob. kazać; wskazywać (ndk.),
wskazuję, -esz, wskazał
wskazówka, -i, -ce, -i
wspaniały, -a, -e
wspólny, -a, -e
wśród (przymk.)
wstać (dk.), zob. stać; wstawać
(ndk.), zob. stawać
wstawić co, gdzie (dk.), wstawię,
-isz, -ił; wstawiać (ndk.), wsta-
wiam, -asz, -ał
wstażka, -i, -ce, -i
wstęga, -i, -dze, -i
wstydić się kogo, czego (ndk.),
wstydzę się, wstydzisz się,
wstydział się
wstrząsać kim, czym (ndk.);
wstrząsnąć (dk.); wstrząsnę,
-niesz, -nął
wszędzie (przysłk.)
wszystek, wszystka, wszystko
(zaimk.)
wtedy (przysłk.)
wtę (przysłk.)
wtorek, -ku, ku, -i
w tyle (przysłk.)
wujek, -a, -ku, -owie
wybiegać, zob. biegać (ndk.); wy-
biec (dk.), zob. biec
wybierać kogo co (ndk.), wybie-
ram, -asz, -ał; wybrać (dk.),
zob. brać
wybrzeże, -a, -żu
wybudować co, czym (dk.); budo-
wać (ndk.)
wychodzić skąd, dokąd (ndk.),
zob. chodzić; wyjść (dk.), wyj-
dę, wyjdiesz, wyszedł
wychować kogo (dk.); wychowy-
wać (ndk.), zob. chować
wychylać (ndk.), wychylać się
-asz, -ał; wychylić się (dk.)
wychylić się, -isz, -ił

wyciągać co (ndk.), wyciągam,
 -asz, -ał; wyciągnąć (dk.), zob.
 ciągnąć
wycieczka, -i, -ce, -i
wycierać co, czym (ndk.), wycie-
 ram, -asz, -ał; wytrzeć (dk.),
 wytrę, wytrzesz, wytarł
wycinać co, czym (ndk.); wycinam,
 -asz, -ał; wyciąć (dk.), wytnę,
 -iesz, wyciął
wydawać co (ndk.), zob. dawać,
 wydać (dk.), zob. dać
wydma, -y, -ie, -y
wydobywać co, czym (ndk.), wy-
 dobywam, -asz, -ał; wydobyć
 (dk.), wydobęde, -iesz, wydobył
wygląd, -u, -dzie, -y
wyglądać (ndk.), wyglądam, -asz,
 -ał; wyrzeć (dk.), wyrzę, -ysz,
 wyrzał
wyjechać skąd, czym (dk.), zob.
 jechać (ndk.)
wyjeżdżać skąd, czym (ndk.), wy-
 jeżdżam, -asz, -ał
wyjmować co (ndk.), wyjmuję,
 -esz, wyjmował; wyjąć (dk.),
 wyjmę, -esz, -wyjął
wyjść (dk.), zob. iść; wychodzić
 (ndk.), zob. chodzić
wykaz, -u, -zie, -y
wykład, -u, -dzie, -y
wykonać co (dk.), wykonam, -asz,
 -ał; wykonywać (ndk.), wyko-
 nywam, -asz, wykonywał
wylać (dk.), zob. lać; wylewać,
 (ndk.), wylewam, -asz, -ał
wylatywać (ndk.), wylatuję, -esz,
 wylatywał; zob. lecieć, wyle-
 cieć (dk.)
wynalazek, -u, -u, -i
wynaleźć co (dk.); wynajdę, wy-
 najdziesz, wynalazł; wynajdy-
 wać (ndk.), wynajduje, -esz,
 wynajdywał
wyjście, -a, -ciu

wypędzać co (ndk.), wypędzam,
 -asz, -ał; wypędzić (dk.), zob.
 pędzić
wypłynąć (dk.), wypłynę, -esz,
 wypłynął; wypływać (ndk.),
 wypływam, -asz, -ał
wypowiadać co (ndk.); wypowia-
 dam, -asz, -ał; wypowiedzieć
 (dk.), wypowiem, -iesz, wypo-
 wiedział
wypożyczać co, komu (ndk.), wy-
 pożyczam, -asz, -ał; wypożyczyć
 (dk.), wypożyczę, -ysz, -ył
wyraz, -u, -zie, -y
wyrób, -u, -bie, -y
wysiadać (ndk.) z czego, zob. sia-
 dać; wysiąść (dk.), zob. sięść
wysyłać kogo, co (ndk.), wysy-
 łam, -asz, -ał; wysłać (dk.),
 zob. ślać
wysłać kogo, dokąd (dk.), zob.
 ślać; wysyłać (ndk.), wysyłam,
 -asz, -ał
wysoki, -a, -ie
wysoko (przysłk.) wyżej, najwyżej
 wysokość, -i, -i, -i
wystawa, -y, -wie, -y
wyszukać co, komu (dk.), wyszu-
 kam, -asz, -ał
wywieszka, -i, -ce, -i
wywołać kogo, co (dk.), zob. wołać,
 wywoływać (ndk.)
wywozić kogo, co, czym, zob. wozić
 (ndk.); wywieźć (dk.), zob. wieźć
wytępić kogo, co (dk.); tępić (ndk.)
 zob. tępić
wytrwały, -a, -e
wozwolenie, -ia, -iu
wzdłuż (przyimk.)
wzgórze, -a, -u
wziąć kogo, co (dk.), wezmę, weź-
 miesz, wziął, zob. brać (ndk.)
wzmagać co, czym (ndk.), wzmóc

wzniesienie, -a, -u
wznieść (dk.), zob. nieść; znosić
(ndk.), zob. nosić
wzór, -u, -rze, -y
wzruszenie, -a, -niu
wzwyż (przysłk.)

Z

z, ze (przymk.) (skąd, dop.), z czego (dop.), z kim, z czym (narz.)
za (przymk.), za kogo, co (bier.), za kim, czym (narz.)
zabawa, -y, -wie, -y
zabawka, -i, -ce, -i
zabić co (dk.), zob. bić; zabijać (ndk.), zabijam, -asz, -ał
zabierać kogo, co, komu (ndk.)
zabieram, -asz, -ał; zabrać (dk.), zob. brać
zabity, -a, -e
Zabrze, -a, -u
zabytek, -u, -u, -i
zabudowanie, -a, -u
zaciekawić się czym (dk.), zaciekawie się -isz, -ił
zachować co (dk.); zachowywać (ndk.), zob. chować
zachód, -u, -dzie, -y
zaczekać na kogo, co (dk.), zob. czekać (ndk.)
zaczynać co (ndk.), zaczynam, -asz, -ał; zacząć (dk.), zacząć, -asz, -ał; zacząć (dk.), zacząć, -asz, -ał
zadanie, -a, -niu
zadowolony, -a, -e
zaginiony, -a, -e
zagon, -u, -nie, -y
zagranica, -y, -y
zagrażać komu, czemu (ndk.); zagrażam, -asz, -ał; zagrozić (dk.); zagrozę, -isz, -ił
zahartowany, -a, -e
zaimek, -a, -u, -i
zajadać co (ndk.), zjadam, -asz, -ał; zjeść (dk.), zob. jeść

zając, -a, -u, -ce
zakazywać co, komu (ndk.), zakazuję, -esz, zakazywał; zakazać (dk.), zob. kazać
zaklęty, -a, -e
zakład, -u, -dzie, -y
zakon, -u, -ie, -y
zakup, -u, -pie, -y
zaledwie (przysłk.)
załatwić co (dk.), załatwię, -isz, -ił; załatwiać (ndk.), załatwiam, -asz, -ał
zamawiać (ndk.), -am, -asz, -ał; zamówić (dk.); zob. mówić
zamek, -u, -u, -i
zamiast czego (przymk.)
zamiatać co (ndk.), zamiatam, -asz, -ał; zamieść (dk.), zamiotę, zamieciesz, zamiotł
zamienić (dk.), zamienię, -isz, -ił
zamieszkać (dk.), zob. mieszkać (ndk.)
zamknięty, -a, -e
zamykać kogo, co (ndk.), zamykam, -asz, -ał; zamknąć (dk.), zamknę, -esz, zamknął
zanieść co (dk.), zob. nieść; zanosić (ndk.), zob. nosić
zapalać co, czym (ndk.), zapalam, -asz, -ał; zapalić (dk.), zob. palić
zapalka, -i, -ce, -i
zapamiętać (dk.), zob. pamiętać (ndk.)
zapaśnik, -a, -u, -cy
zapiąkać (dk.), zob. płakać (ndk.)
zapiącony, -a, -e
zapłacić (dk.), zob. płacić (ndk.)
zaprowadzić do (dk.), zob. prowadzić (ndk.), zaprowadzę, zaprowadzisz, zaprowadził
zarabiać (ndk.), zarabiam, -asz, -ał; zarobić (dk.), zarobię, -isz, -ił
zarastać co, czym (ndk.); zarósć (dk.), zob. rósć

zaraz (przysłk.)
 zarazek, -a, -u, -i.
 zarządzać czym (ndk.), zarządzam,
 -asz, -ał; zarządzić (dk.), zarzą-
 dzę, -isz, -ił
 zasłany, -a, -e
 zasłużony, -a, -e
 zastanawiać się (ndk.), zastana-
 wiam się, -asz, -ał; zastanowić
 się (dk.), zastanowię się, -isz, -ił
 zasyłać co (ndk.), zob. słać
 zawiadomić (dk.), zawiadomię,
 -isz, -ił; zawiadamiać (ndk.),
 zawiadamiam, -asz, -ał
 zawieźć kogo, co, dokąd (dk.), zob.
 wieźć; zwozić (ndk.), zob. wozić
 zawód, -u, -dzie, -y
 zawołać kogo, dokąd (dk.), zob.
 wołać (ndk.)
 zawsze (przysłk.)
 ząb, zęba, zębie, zęby
 zbiec się (dk.), zob. biec; zbiegać
 się (ndk.), zob. biegać
 zbierać co (ndk.), zbieram, -asz,
 -ał; zebrać (dk.), zob. brać
 zbieranie, -a, -niu
 Zbigniew, -a, -wie
 zbiórka, -i, -ce, -i
 zbliżać się do kogo, do czego (ndk.)
 zbliżam się, -asz, -ał; zbliżyć
 się (dk.), zbliżę się, -ysz, -ył
 zbocze, -a, -u
 zboże, -a, -u
 zbudować co, czym (dk.); budo-
 wać (ndk.), zob. budować
 z dala (przysłk.)
 zdanie, -a, -niu
 zdarzyć się (dk.), zdarzę się, -ysz,
 -ył; zdarzać się (ndk.), zdarzam
 się -asz, -ał
 zdejmować co (ndk.), zdejmuję,
 -esz, zdejmował; zdjąć (dk.),
 zdejmę, -esz, zdjął
 ozdobić kogo, co (ndk.); ozdobić
 (dk.); zdobię, -isz, -ił

zdychować kogo, co (ndk.), zdoby-
 wam, -asz, -ał; zdobyć (dk.),
 zdobędę, -esz, zdobył
 zdrowie, -a, -wui
 zdrowy, -a, -e
 Zdzisław, -a, -awie
 zebrać kogo, co, gdzie (dk.), zob.
 brać; zbierać (ndk.), zbieram,
 zegar, -a, -rze, -y
 zegarek, -a, -ku, -i
 zejść (dk.), zejść, zejdziesz, zszedł;
 schodzić (ndk.), zob. chodzić
 zepsuć się (dk.), zob. psuć się (ndk.)
 zeszyt, -u, -cie, -y
 zginać co (ndk.), zginam, -asz, -ał;
 zgiać (dk.), zegnę, zegniesz, zgiał
 zginąć (dk.); ginać (ndk.); zginę,
 zginiesz, zginał
 zgłosić się (dk.), zgłoszę się, -isz,
 -ił, zgłaszać się (ndk.), zgła-
 szam się, -asz, -ał
 ziarno, -a, -nie
 zielony, -a, -e
 zieleniec, -eńca, -u, -ce
 ziemia, -i, -i, -e
 ziemniak, -a, -ku, -i
 ziemny, -a, -e
 zima, -y, -mie, -y
 zimowy, -a, -e
 zimno, -a, -nie
 zimny, -a, -e
 zjednoczenie, -a, -iu
 zjednoczyć co, czym (dk.); jedno-
 czyć (ndk.), jednoczę, -ysz, -ył
 zliczyć (dk.), zob. liczyć (ndk.)
 złamać co, czym (dk.); łamać
 (ndk.), łamię, -iesz, łamał
 złamany, -a, -e
 złączyć się (dk.), łączyć się (ndk.),
 złączę się, -ysz, -ył
 złoty, -a, -e (przymiotnik)
 złoty (pieniądz) -ego, -ym, -e
 złożyć kogo, co (dk.), złożę, -ysz, -ył,
 składać (ndk.), składam, -asz, -ał
 zły, -a, -e

zmęczenie, -a, -u
zmienić kogo, co (dk.), zmienię, -isz,
 -ił; **zmieniać** (ndk.), -am, -asz, -ał
zmierzyć co, czym (dk.); **mierzyć**
 (ndk.), zob. **mierzyć**
zmrok, -u, -u, -i
znać kogo, co (ndk.), **znam**, -asz,
znał; **poznać** (dk.), **poznam**, -asz,
poznał
znaczenie, -a, -niu
znaczek, **znaczką**, -u, -i
znajdować się (ndk.), **znajduję się**
 -esz; **znajdował się**; **znaleźć się**
 (dk.), **znajdę się**, **znajdziesz**,
znalazł
znak, -u, -u, -i
zniszczony, -a, -e
znosić co (dk.), **nosić** (ndk.), zob.
nieść
znowu (przysłk.)
zobaczyć kogo, co (dk.), **zobacze**,
 -ysz, -ył
Zofia, -ii, -ii
zostać (dk.), **zostanę**, **zostaniesz**,
został; **zostawać** (ndk.), **zostaje**,
 -esz, **zostawał**
z powrotem (przysłk.)
zrobić co (dk.); **robić** (ndk.); **zro-**
bię, -isz, -ił
zrywać kogo, co (ndk.), **zrywam**,
 -asz, -ał; **zerwać** (dk.), **zerwę**,
zerwiesz, **zerwał**
zwany, -a, -e
zwiedzać co (ndk.), **zwiedzam**, -asz,
 -ał; **zwiedzić** (dk.), **zwiedzę**, -isz, -ił

zwierzę, -ęcia, -ęciu, -ta
zwierzchnictwo, -a, -wie
zwinny, -a, -e
zwłaszcza (przysłk.)
zwłoki, **zwłok**, -ach (tylko l. mn.)
zwycięstwo, -a, -ie
zwyczaj, -u, -u, -e
zupa, -y, -ie, -y

Ż

żaba, -y, -bie, -y
żagiel, **żagla**, -lu, -e
żegnać kogo, co (ndk.); **pożegnać**
 (dk.), **żegnam**, -asz, -ał
żelazko, -a, -u
żelazo, -a, -zie
żeniec, **żeńca**, -u, -y
żniwo, -a, -wie
żołnierz, -a, -u, -e
żółty, -a, -e
życie, -a, -u
żyć (ndk.); **przeżyć** (dk.), **żyję**,
żyjesz, **żył**
życzenie, -a, -u
życzliwy, -a, -e
życzyć komu, czemu (ndk.), **ży-**
czę -ysz, -ył; **pożyczyć** (dk.),
pożyczę, -ysz, -ył
żywy, -a, -e

Ż

źle (przysłk.), **gorzej**, **najgorzej**.
źrebię, **źrebięcia**, **źrebięciu**, **źre-**
bięta

SPIS TREŚCI.

I. POLSKIE GŁOSKI I LITERY

Tytuł czytanki	Litery	Zagadnienie gramatyczne	
	A a l k m T t O o s E e P p i n G g r U u d j K B b C c L I R Y y	Głoski. Gram. I, § 1 a i b	5
	W w M J I	Podział głosek. Gram. I, § 1. c.	6
	Z z ę f F/	Samogłoski. Gram. I, § 2	7-8
Kukułeczka	H h ch D	Spółgłoski. Gram. I, § 3	9
Huta	ż rz N	Spółgłoski. Gram. I, § 3	10
Poczta	Ł ł S s sz	Spółgłoski. Gram. I, § 3	11
Pokój	ś si ó	Spółgłoski: twarde i miękkie Gram. I, § 4	12-13
Zabawa	e ń ni	Spółgłoski miękkie. Gram. I, § 4 Rzeczownik: rodzaj rzeczowni- ka, liczba pojedyncza i mnoga. Gram. III, § 1 a i 2	14
Janek	pi bi ci ó	Spółgłoski miękkie. Gram. I, § 4 Czasownik. Odmiana czasow- nika w liczbie pojedynczej i mnogiej w czasie teraźniej- szym. Gram. VII, § 1 i 3	15-16
Janek rysuje	mi dż		17-18
Deszcz pada	wi szcz	Spółgłoski miękkie. Gram. I, § 4 Przymiotnik. Rodzaj przymiot- nika. Gram. IV, § 1 i 2	19
Ptaszek			20
Janek je śniadanie	ż zi	Spółgłoski miękkie. Gram. I, § 4	21-22
Las	dż dzi dż	Spółgłoski miękkie. Gram. I, § 4 Licznebniki od 1—10. Pytanie: ile?	23
Płynie woda z góry			24
Janek pisze list			25
Hymn narodowy			26
Mały Polak			27
Abecadło pisane i drukowane			28

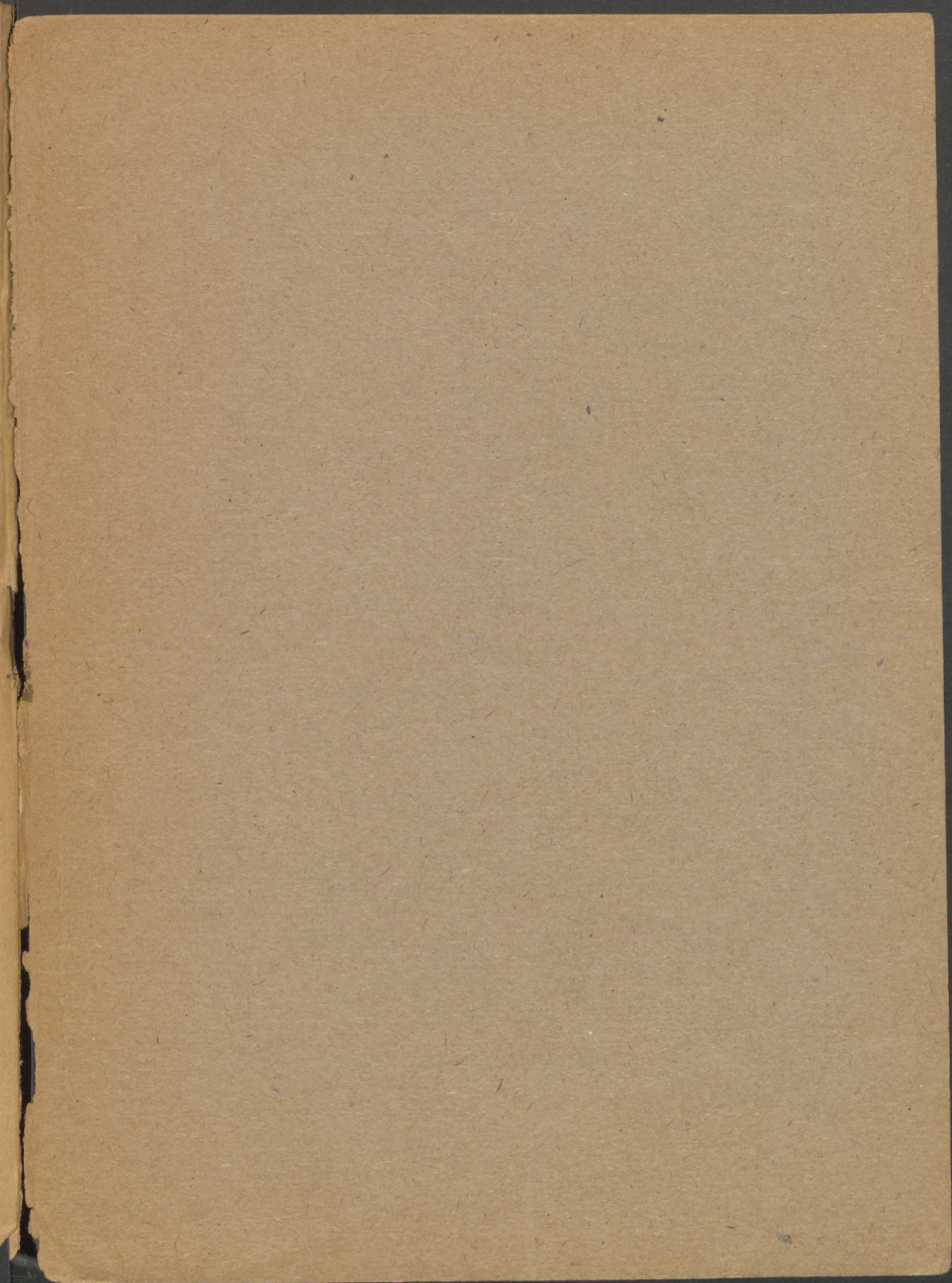
II. CZYTANKI

Dom Janka	Rzeczownik r. m.: dop. I. poj., kogo? czego? czyj? Przeczenie „nie”. Biernik I. poj., kogo? co?	31
Tu mieszka Janek	Rzeczownik r. m. Cel. I. poj., komu? czemu? Czas teraźniejszy czasownika: -ę, -esz.	33

Tytuł czytanki	Zagadnienie gramatyczne	
Podwórze	Odmiana rzeczownika r. m. narzędnik, kim? czym? Czas teraźniejszy czasownika: -ę, -isz.	35
W ogrodzie	Odmiana rzeczownika r. m. w l. poj. Przypadki, temat i końcówki. Gram. III, § 3 A i B W czym? na czym? przy czym? za czym? Wymiana spółgłosek w temacie. Gram. III, § 4 B.	37 39
Ogródek		
W jadalni	Odmiana rzeczowników r. ż.: dop., biern., woł. l. poj.	39
Jemy obiad	Czasownik. Czas teraźniejszy: końcówki. Gram. VII, § 4 A i B	40
Piszemy zadanie	Czasownik. Czas teraźniejszy: temat i końcówki. Czasownik: chodzę. Gram. VII, § 4 C.	42 43
W moim ogródeczku		
Hanka rachuje	Czasownik. Tryb rozkazujący. Czasowniki przechodnie i nieprzechodnie. Gram. VII, § 2 i § 7.	44
Janek przy pracy	Czasowniki: idę, biorę. Dokąd? skąd? gdzie? Gram VII, § 4 C b.	45
Czyste ubranie	Odmiana rzeczownika r. ż. l. poj. Gram. III, § 6 B a	47
Matka i Hanka piorą bieliznę	Odmiana rzeczownika r. n. Gram. III, § 8 B, b. Wymiana spółgłosek tematu. Odmiana czasownika: kładę, piorę. Kiedy? Pisownia: głoski miękkie.	50 53 53
Basia		
Gramy w kostki	Liczebniki: 10 — 20.	53
Która godzina?	Odmiana rzeczowników r. m. Mian., dop., biern. l. mn. Kiedy? O której godzinie? Pisownia: -ów. Czasownik: jem.	54
Idziemy na cmentarz	Czasownik: widzę. Pisownia: głoski dzwieczne.	56
Jedziemy do miasta	Odmiana rzeczowników r. m. l. mn. Wzory odmiany rzeczowników I deklinacji. Temat i końcówki. Gram. III, § 3 C, § 4 A, B, C.	58 61
Miasto rodzinne		
W spółdzielni	Odmiana rzeczowników r. ż. w l. mn. Temat i końcówki. Wzory odmiany rzeczowników II. deklinacji. Gram. III, § 6 A, B, C. Przysłówek. Pytanie: jak? Czasownik: wiozę.	62
Janek rachuje	Liczebnik: 10 — 100.	66
U krawczyni	Odmiana rzeczowników r. ż. zakończonych na spółgłoskę miękką. Wzory odmiany. Gram. III, § 6, A a, D, E. Odmiana zaimka: ja. Rozdz. V, § 1 i § 2. Czasownik: przyjdę — pójdę. Pisownia: ż — rz.	67
Przyjaciele Karola	Odmiana rzeczowników r. n. w l. poj. i mn. Gram. III, § 8. Czasowniki: przyniosę, zaniosę. Odmiana zaimka: ty. Gram. V, § 2.	71
Co Janek widzi u stolarza?	Odmiana zaimka: my — wy. Gram. V, § 2. Pisownia: ó — u.	74
Poszła Karolinka		75

Tytuł cztanki	Zagadnienie gramatyczne	
Janek i Józek mówią o pracy murarza i robotnika	Odmiana zaimka: się. Gram. V, § 3. Czasownik: strona zwrotna. Gram. VII, § 18. Pisownia: rz.	77
Imieniny matki	Odmiana rzeczownika: tydzień. Gram. III, § 5. Pisownia: rz — ż.	80
W dniu wigilii u ro- dziców	Przymiotnik i jego rodzaj. Gram. IV, §§ 1, 2.	83
Boże Narodzenie	Odmiana: on, ona, ono l. poj. Gram. V, § 3 a, b. Odmiana: ksiądz, człowiek. Gram. III, § 5. Pisownia: spółgłoski miękkie.	85
Na dworcu kolejowym	Odmiana przymiotnika r. m. i r. n. w l. mn.	87
Proszę wsiadać do wagonu	Odmiana przymiotnika r. ż. w l. poj. Odmiana liczebnika porządkowego na pytanie: który? która? które? Gram. VI, § 5.	89
U lekarza	Zaimek: on, ona, ono l. mn. Gram. V, § 4. Odmia- na rzeczowników: ręka, oko, ucho. Gram. III, § 7, § 9.	91
Wiosna się zbliża	Wyrazy złożone. Gram. II, § 5. Czasownik zmienno-tematowy. Gram. VII, § 4 C.	94
Janek i Romek na wsi	Przymiotnik. Wzory odmiany. Gram. IV, § 3.	97
Rolnicy pracują	Bezokolicznik czasownika. Bezokoliczn. na. -ać.	99
Oj, ziemio ...		101
Na jarmarku		101
W polu	Odmiana liczebnika. 1 — 2. Gram. VI, § 3. Bez- okolicznik czasownika. Gram. VII, § 5.	102
Opowiadanie ludowe	Odmiana liczebnika: trzy. Gram. VI, § 4.	105
Gospodarstwo wujka	Czas przeszły czasownika na — ać. Odmiana: byłem. Gram. VII, § 10.	106
Antoś rzeźbiarz	Zaimek: ten, ta, to. Gram. V, § 4 d. Pisownia spółgłosek miękkich.	109
Janek pisze list do matki	Odmiana zaimka: sam. Gram. V, § 4 d. Cza- sowniki: umiem, rozumiem, mogę. Koniugacja czasownika. Gram. VII, § 4 a, b.	111
Mowa ojczyzna		114
Wycieczka	Czasownik: czas przyszły. Gram. VII, § 12, a, b.	114
Przygoda Janka na wycieczce	Zaimek: mój. Gram. V, § 6 a, b. Pisownia: wielkie litery.	117
Nad rzeką	Czas przeszły. Czasowniki na -owa, -ywać, -iwać. Idę. Gram. VII, § 19 c.	118
Żniwa		121
Wisła i Odra	Zaimek: twój. Gram. V, § 6 b. Pisownia: e, a.	121
Płynie Wisła		124
W obozie harcerskim	Czas przeszły czasowników na -ać. Wzór: pisać. Gram. VII, § 19 A, 2. Czas przyszły: pójść, przyjść. Pisownia: h — ch.	125
Wszystko, co nasze		126
Ognisko	Zaimek: swój. Przyimki na pytanie: gdzie? Gram. VI, § 6.	127
Kocham cię ziemię		129

Tytuł czytanki	Zagadnienie gramatyczne	
Położenie Śląska	Czas przeszły czasownika na -ić. Wzór: pić. Gram. VII, § 19 E. Odmiana zaimka: jaki? który? Gram. V, § 5. Przyimki na pytanie: skąd? dokąd? Gram. IX, § 3.	129
Robotnik śląski	Czas przeszły czasownika na -eć. Wzór: widzieć. Gram. VII, § 19 B. Zaimek: wszystkich. Gram. V, § 4 d. Przyimki na pytanie: kiedy? Gram. IX, §. Pisownia: Wielkie litery.	132
Na pocztę	Liczebnik, Odmiana 5 — 100. Gram. VI, § 5 i § 6. Odmiana imion własnych. Gram. IV, § 4. Czasownik: wzór odmiany czasownika na -ć. Gram. VII, § 19 E. Podmiot zdania. Gram. XII, § 1 i 2.	134
Na stadionie	Czas przeszły czasownika. Wzór: nieść, móc. Gram. VII, § 19 E. Orzeczenie w zdaniu. Gram. XII, § 3.	138
Polskie linie lotnicze	Dopełnienie w zdaniu. Gram. XII, § 5.	141
O kim czytałem w bibliotece?	Liczebnik, Odmiana: sto, tysiąc. Gram. VI, § 7. Zaimek: nikt, nie, żaden, każdy. Gram. V, § 8. Rzeczownik: rok. Gram. III, § 5 d. Postać dokonana czasu przyszłego, czasu przeszłego. Gram. VII, § 11, § 13.	144
Uczni polscy	Okolicznik czasu. Gram. XII, § 7.	147
Wojsko polskie	Zaimek: nasz, wasz. Gram. V, § 6. Postać dokonana czasu przeszłego. Gram. VII, § 8 i § 9. Okolicznik sposobu. Gram. XII, § 7.	149
Opowiadanie żołnierza	Postać dokonana czasu przyszłego. Gram. VII, § 11 i § 13. Okolicznik miejsca. Gram. XII, § 7.	152
Nad morzem polskim	Stopniowanie przysłówka. Gram. VIII, § 1, § 2, § 3. Zdanie bezpodmiotowe. Gram. XII, § 8.	154
Syn wrócił do matki	Czasownik: tryb przypuszczający. Gram. VII, § 14. Zdanie pojedyncze i zdanie złożone. Gram. XII, § 10. Pisownia: -a, -e.	157
Małteki pracuje w magistracie	Zdanie złożone podrzędnie. Gram. XII, § 10 B.	159
Czy obywatel jest Polakiem?	Czasownik: strona bierna. Zdanie złożone podrzędnie. Gram. XII, § 10 C. Kilkadziesiąt.	160
Polacy — to naród słowiański		162
Dzieje Polski		163
Ziemia Mazurów pruskich		164
Myśmy przyszłością narodu		166
Pomorze		167
Boże coś Polske		169
III. GRAMATYKA		171-228
IV. SŁOWNIK		229-259

Cena złotych 65. —

